v. l. popa

ghicește-mi în cafea

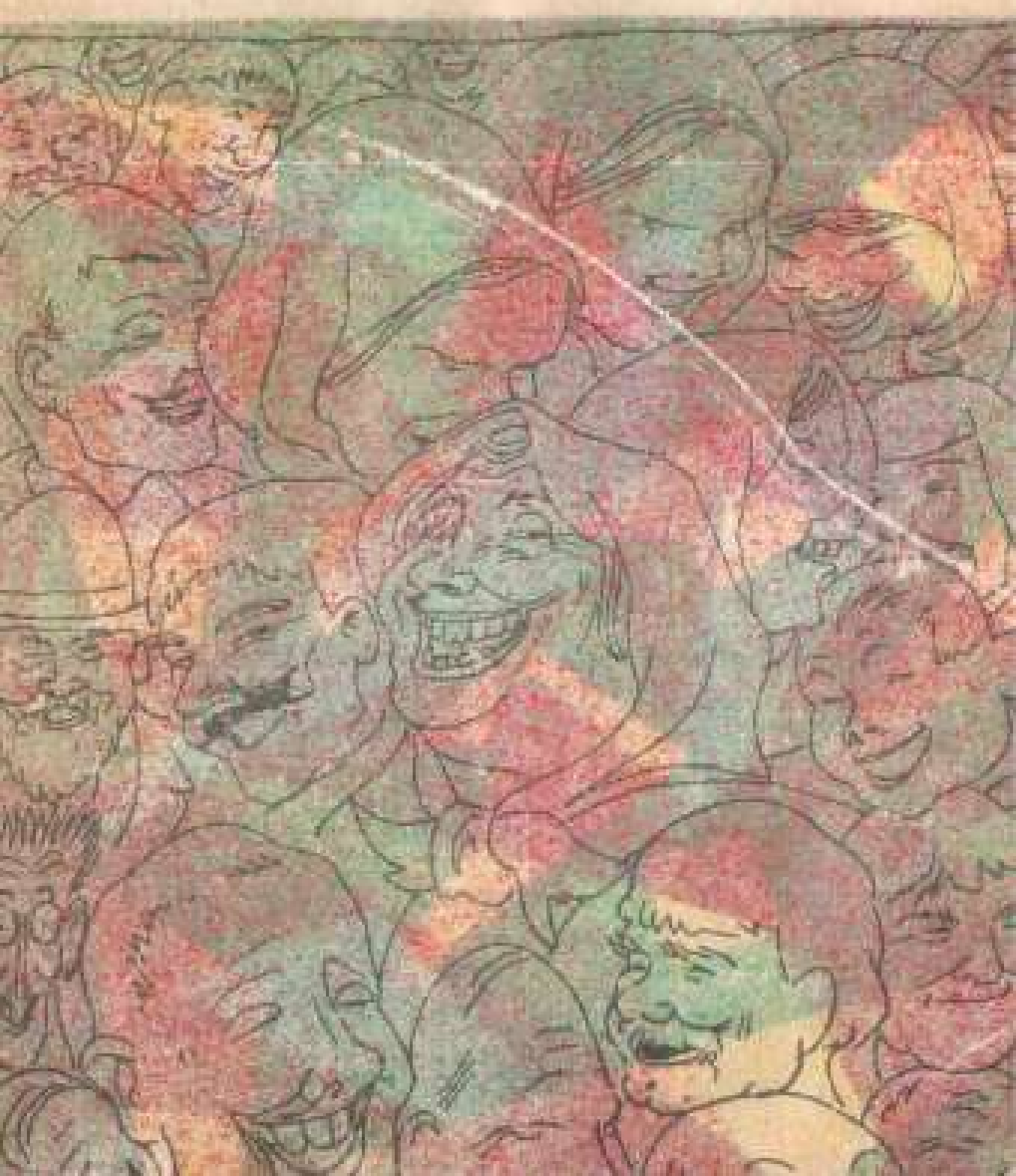

Aranjamentul copertei de *Sorin Popa*
după originalele autorului

victor ion popa

ghicește-mi în cafea

NUVELE ȘI POVEȘTIRI

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE CORNELIU SIMIONESCU

PREFAȚĂ DE NICOLAE I. POPA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1972

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Nuvelele lui V. I. Popa reprezintă o perioadă de tranziție din activitatea sa, între 1932 și 1942. Dezamăgit de experiența de autor dramatic, regizor, director de teatru și îndrumător al vieții teatrale, el se refugiază prin romane, nuvele, schițe și povestiri, într-un univers imaginar, alcătuit din amintiri din copilărie și adolescență, din experiențe trăite, plăsmuiri și visuri, totul transfigurat de nevoia imperioasă de a-și crea o lume proprie, în care se scufundă cu voluptate. Ne-o declară singur în interesanta scrisoare în limba franceză, probabil din 1938, adresată profesorului ceh Ioseph Kvapil din Kladno, astăzi la Universitatea din Olomouc, traducător al romanului *Velerim și Veler Doamne* în limba cehă (*Manuscriptum*, nr. 3, 1971): „*Comme c'est gênant et peu agréable pour un non-lyrique de parler de soi*“ [1], scrie el la început. Și totuși, la solicitarea corespondentului său, își face autobiografia și bibliografia operelor publicate pînă atunci, cu unele indicații prețioase asupra procesului său de creație.

[1] Cît e de jenant și puțin plăcut pentru cineva lipsit de lirism să vorbească despre sine (fr.).

În mijlocul marasmului care îl copleșește după 1932, el *„rămîne departe de teatru"*. Acum face jurnalistică și scrie proză. Memoriile de război publicate în revista *Vremea* și grupate în 1930 în volum sub titlul *Floare de oțel, roman de război,* cu desenuri făcute în tranșee, îi deschiseseră un drum nou. *„Et, au fond d'une pauvre et triste nuit, je trouve mon sujet. Il s'est formé lentement, péniblement, parmi de lointains souvenirs d'enfance. J'espérais tirer de tout cela une petite nouvelle, peut-être même un petit roman"* [1]. De aici ideea originară, *La Damnation de Manlache Pleșa,* devenit mai tîrziu romanul cu titlu folcloric și de mare succes *Velerim și Veler Doamne,* din 1932 (trei ediții de cîte 4000—5000 de exemplare). *„Il* (Manlache Pleșa) *se sentait trop grand pour la petite vitrine que je lui préparais."* [2] Tot așa de bine este primit romanul de aviație *Sfîrlează cu fofează* (1936), devenit recent temă de serial la radio. Trei ani mai tîrziu, în 1939, îi apărea în trei volume marea biografie a lui Aurel Vlaicu, *Maistorașul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu,* lucrare bogat documentată și scrisă cu pasiunea celui care vedea în „flăcăul din Binținți" un simbol al geniului inventiv românesc. *„Mais* — adaugă Victor Ion Popa în scrisoarea citată — *par-ci, par-là, j'ai publié, dans* Gîndirea, Vremea, Viața românească, *un peu partout, des nouvelles et j'ai écrit quelques pièces de theâtre."* [3]

Trebuie să observ de la început aspectele aparent puțin clare în terminologia literară a autorului, oscilînd ușor

---

[1] Și, în adîncul unei nopți sărace și triste, îmi găsesc subiectul. S-a format încet, penibil, printre îndepărtate amintiri din copilărie. Speram să scot din toate astea o nuvelă mică, poate chiar un scurt roman (fr.).

[2] Se simțea prea mare pentru mica vitrină pe care i-o pregăteam (fr.).

[3] Dar am publicat ici colo în *Gîndirea, Vremea, Viața Românească* și-n alte părți nuvele și am scris cîteva piese de teatru (fr.).

între *roman, romane mici, nuvele, povestiri* sau *schițe*. La drept vorbind, termenii folosiți de el se raportează riguros la structura, conținutul și tehnica textelor publicate. *Condamnarea lui Manlache Pleșa*, conceput inițial ca nuvelă, crește arborescent pînă la proporțiile unui roman construit, în mod excepțional, în jurul unui personaj central, dar angajat într-o intrigă polițistă complexă, unde apar numeroase figuri specifice, un cadru social zugrăvit obiectiv, probleme ridicate și tratate cu curaj și o undă de lirism care învăluie pe eroul principal monumentalizat.

Volumele în care își grupează singur nuvelele, din care unele sînt de fapt povestiri sau schițe de moravuri, „scrisori", după titlul dat mai multor texte, sînt edificatoare pentru această potrivire între titlu și structura operei. Din *Floare de oțel, roman de război*, publicat în 1930 de editura „Vremea", el extrage în 1936 o serie de momente și portrete în volumul cu titlul popular *A fost odată un război* pentru colecția „Cartea satului" de la Fundația Culturală, ilustrat acum cu alte desene ale autorului. În locul firului epic al evenimentelor autentice de pe front, atestate de mine ca fost camarad al lui în luptele de la Mărăști și Oituz, în iulie 1917, ambii sublocotenenți, comandanți de plutoane în compania 10 a regimentului 12 infanterie, noul volum analizează douăzeci și două de momente și portrete tratate independent, în forma unor nuvele scurte și evocatoare ale vieții de pe front.

Povestiri cu prunci și cu moșnegi din vechea „Bibliotecă pentru toți" (1936) cuprinde șase nuvele concepute personal, marcate de prezența stăruitoare a scriitorului în simpatia caldă cu care își prezintă personajele, devenite caractere și tipuri, în lirismul multor pasaje de evocare a satului Călmățui din fostul județ Tecuci. Amintesc dedicația mișcătoare a comediei *Mușcata din fereastră* din 1930: „Călmățuiului copilăriei mele și

mai ales părinților mei și nașului meu, care m-au crescut în lumea lor bună și curată".

Nu sînt nuvele în sensul impus de nuveliști ca Mérimée, Maupassant, Cehov, I. L. Caragiale, Jean Bart, Brătescu-Voinești sau Sadoveanu, cu acțiune bine delimitată, de ton obiectiv și compuse cu economie maximă de mijloace literare. Titlul volumului, *Povestiri*, dă drept autorului să dezvolte liber descrieri, portrete, dialoguri și considerații personale, o notă de umor de esență populară sau, adesea, de duioșie în fața dramelor din viața oamenilor simpli.

Volumul *Ghicește-mi în cafea* (Editura „Ideea", 1938), după titlul primei nuvele, poartă în subtitlu o indicație de cochetărie sau de indiferență față de terminologia literară care s-ar putea considera fixată: *„Mic roman urmat de alte mici romane și de altele mai mici pur și simplu"*. În realitate, Victor Ion Popa, care publicase deja *Floare de oțel*, *Velerim și Veler Doamne* și *Sfîrlează cu fofează*, ultimele două romane, cunoștea exact condițiile de cadru, conținut, problematică, tipologie socială și construcție ale unui roman. Dar acest curios subtitlu ne lasă să înțelegem că fiecare din nuvelele sau schițele volumului ar fi meritat o dezvoltare de roman.

Ultimul lui volum de nuvele, *Bătaia* (Editura „Vremea", 1942), după titlul primei bucăți, nu poartă nici un subtitlu relativ la specia literară în care se încadrează cele zece texte, din care două se intitulează *Scrisoare* și, respectiv, *Scrisoare de Crăciun*, formulă ambiguă folosită și în volumul *Ghicește-mi în cafea*. Aici găsim nuvela *Scrisoarea unui mort*, publicată mai întîi în volumul colectiv *Nuvele inedite*, cu portrete ale scriitorilor, apărut în 1935 la Editura „Adevărul". Includerea acestei scrieri alături de nume consacrate în acest gen, ca I. Agârbiceanu, H. Papadat-Bengescu, Mircea Eliade, Gala Galaction, Anton Holban, Gib Mihăescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu, Al. Sahia, indică pre-

ţuirea de care se bucura deja Victor Ion Popa nuvelist, judecat după nuvelele publicate în reviste şi după micul volum *Povestiri cu prunci şi cu moşnegi*. Privită în ansamblu, această culegere de nuvele, inegală ca interes literar, arată cît de nesigură era noţiunea de nuvelă, în care s-au cuprins unele mici romane, schiţe, alături de aspecte încadrate astăzi în aşa numitul „gen scurt".

Scrisoarea literară capătă la Victor Ion Popa configuraţia unui document psihologic şi social, luînd chiar prin tonul liber de mărturisire intimă şi prin stilul epistolelor, direct şi familiar, nota de obiectivitate şi de autentic, deşi romanul epistolar poate fi suspect de artificialitate, mergînd pînă la monologul interior şi la stilul indirect liber. Scrisorile alcătuite de autorul nostru au ceva comun cu lumea pitorească din seria *Negru pe alb*, *Scrisori la un prieten* din volumul *Păcatele tinereţelor* al lui C. Negruzzi (1857), prin luciditatea criticii sociale, împletită strîns cu umorul indulgent, pe alocuri cu ironia şi sarcasmul atitudinilor, în fine prin simpatia umană şi duioşia faţă de cei loviţi de soartă.

Sub forma fragmentară de portrete, momente sau tablouri de moravuri, Victor Ion Popa reia unele aspecte din romane, din piese de teatru sau chiar din grafică. Marea lor majoritate constituie forme de scufundare în trecut, un apel nostalgic la anii copilăriei şi ai adolescenţei. Sînt experienţe trăite sau visate, toate autentice prin adevărul vieţii, însă transfigurate spre tipic şi general. Cînd Balzac declara, în *Avant-propos* la *Comédie humaine*, în 1842, că a *idealizat* un neînsemnat tip de negustor francez din Paris, pentru a construi după modelul lui pe César Birotteau, eroul romanului cu acelaşi titlu, înţelegea prin asta că i-a atribuit o semnificaţie generală de *tip* valabil şi universal. Din „universul imaginar" al scriitorului, întreţinut din amintiri, experienţe, lecturi şi visare, se desface ficţiunea, adesea mai ade-

vărată decît viaţa trăită, tocmai prin puterea de sugestie a imaginii artistice a vizionarului.

Textul pleacă în nuvelele lui Victor Ion Popa de la oameni şi locuri autentice, purtînd adesea numele lor adevărate sau uşor modificate. Dar acest material brut, plămădit ani de-a-rîndul în lumea lui imaginară, frămîntat în amintire şi prelucrat prin vis şi imaginaţie, capătă valori noi de ordin etic şi estetic. Amintesc aici cîteva versuri din poemul lui, *Visează*, în volumul postum *Cîntecele mele*, care, scris de el în literă veche şi ornat cu motive decorative din tipărituri religioase, străjuia la capătul patului, ca o profesiune de credinţă şi ca o deviză eroică de viaţă artistică :

Visează !
N-ai săgeată în inimă, ai visul.
Pe piept n-ai zale, ai visul
N-ai coif, n-ai lance, n-ai arcuri, n-ai cal
Ai visul, visul, visul...
Mîine doar visul rămîne.

Acest vis constructiv se manifestă activ în procesul de frămîntare interioară a materialului adunat cu anii, agitat în chip surd sau lucid şi izbucnind în creaţia literară, cînd totul s-a limpezit. Memoria afectivă, care îi permitea să deseneze portrete şi caricaturi din memorie, surprinzînd cu un ochi pătrunzător şi sigur trăsăturile specifice unui caracter, i-a îngăduit şi readucerea în planul conştiinţei artistice, la intervale de mulţi ani, de date din copilărie sau adolescenţă, însă modificate conştient sau nu, potrivit psihologiei lui din momentul cînd elabora aceste romane, piese de teatru, nuvele sau portrete desenate. Nu pot uita seria de variante ale figurii scriitoarei Natalia Negru sau pe ale unei frumoase studente de la Medicină din Iaşi, căutările în studiul autoportretului sau în icoana Mariei Mohor, reluate obsedant, într-o continuă spiritualizare a modelelor vii.

Revenirea nostalgică spre o copilărie pierdută, „în căutarea timpului pierdut", se încarcă astfel cu o doză puternică de melancolie și regret, de duioșie și lirism în favoarea celor obidiți și cu o notă severă de condamnare a asupritorilor care degradau pe țărani și umileau pe micii funcționari.

Este caracteristică pasiunea cu care acest scriitor din popor, nepot de răzeș, intelectual în a doua generație, deși trăind în București cu începere din 1919, se întoarce după 1930 la lumea lui dragă din Moldova, unde crescuse și unde înfruntase primele experiențe: vocația irealizabilă a teatrului, prezența morții pe front, anii de studenție și debutul literar și teatral laborios. Copleșit de atmosfera de intrigi din lumea teatrului și de arivismul vremii din București, el se împrospătează în lumea „bună și curată" din anii tinereții, el respiră prin *Ciuta*, *Mușcata din fereastră*, *Take, Ianke și Cadîr*, *Velerim și Veler Doamne* și *Sfîrlează cu fofează*, prin volumele de nuvele și prin publicistica lui îndreptată vehement împotriva oportunismului și a înstrăinării în artă, afirmînd specificul național ca principiu de creație artistică, singur capabil să ne afirme pe plan universal. „*Arta* — scrie el — *acest fum ușuratic și frumos al trăirii, durează peste veacuri și e singura carte de vizită pe care o poate depune un neam la poarta veșniciei.*"

Specificul național, el l-a servit cu luciditate, talent polivalent și cu îndîrjire, printr-un roman țărănesc ca *Velerim și Veler Doamne*, printr-un teatru de esență națională și de înalt nivel artistic, ca text și spectacol, diferențiat după categorii sociale: copii, muncitori, studenți. *Sfîrlează cu fofează* și *Maistorașul Aurel* afirmau geniul creator al poporului nostru. Muzeul Satului, organizat de el și H. Stahl, în 1936, la inițiativa prof. D. Gusti, dădea o idee de creația artistică populară. Iar pavilionul românesc, ridicat de el la Expoziția Internațională din Paris în 1937, în calitate de comisar general,

afirma realizările noastre pe toate planurile. Toate acestea deveneau simboluri artistice și vii ale specificului național.

O analiză a temelor tratate în volumele de nuvele va putea releva unele elemente din metoda lui de creație. Va fi și o contribuție personală la geneza acestor povestiri și la „biografia" lor.

Volumul *A fost odată un război,* apărut în colecția de profil popular „Cartea satului", la care Victor Ion Popa a colaborat cu piese scrise pentru popor, cu indicații pentru punerea lor în scenă, este extras din romanul de război ***Floare de oțel,*** dar redus la cîteva aspecte tipice pentru viața de front: figuri pitorești de țărani-soldați ca *Bocăneață, Fălfăloaia* sau umilul *Moș Păscaru,* gradați isteți ca sergenții Gîlcă și Iancu sau *Plutonierul Noață,* un ofițer curajos ca locotenentul Florea Dimitriu, zis *Spaimă Rece,* ofițerul francez Chamard de la regiment, momente grave și solemne ca *Două ceasuri de pace,* acordate pentru îngroparea morților, *Gîndirea năpraznică,* o imagine cruntă a luptei în ofensiva noastră de la Mărăști.

Ca martor al celor patru luni petrecute împreună cu el în tranșee și lupte, pot confirma că toate faptele relatate sînt perfect exacte. Dar viziunea de patriot și de umanist, apropiat cu căldură de ostași, îi aparține. A iubit soldații, i-a înțeles și s-a făcut iubit de ei prin curajul cu care le-a împărtășit greutățile și prin inițiativele dovedite în recunoașteri îndrăznețe și în cursul luptelor de la Mărăști și Oituz. Antirăzboinic, el a acceptat cu seninătate răspunderea de comandant de pluton. Tonul simplu de povestire epică, presărată cu momente de destindere, de umor și de anecdotică iarăși autentică, respiră atitudinea lui de dîrzenie în fața morții și admirația lui pentru ținuta hotărîtă, pe alocuri resemnată a soldaților, dar nu-și ascunde durerea în fața ofensivei zadarnice de la Mărăști din iulie 1917, soldată

cu mari pierderi. Urmînd chiar titlul acestei culegeri de momente şi portrete, *A fost odată un război*, autorul povesteşte întîmplări şi acţiuni izbitoare, fără retorică grandilocventă, dar aplecat cu simpatie asupra oamenilor expuşi morţii şi privind viaţa de front cu ochii lor de oameni chinuiţi. Stilul oral de povestire, abundenţa dialogului angajat cu ostaşii, foarte semnificativ pentru optica şi judecata lor de bun simţ, adesea de revoltă deschisă, conferă acestor pagini un farmec dureros de experienţă umană largă, realizată în condiţii dramatice. Mai subliniez contrastul dintre un ofiţer original ca locotenentul Florea Dimitriu din nuvela *Spaimă rece* şi unii comandanţi fără simţ de răspundere în luptă.

Pentru nuvelele din micul volum *Povestiri cu prunci şi cu moşnegi* se referă la satul Călmăţui, unde se petrece acţiunea din *Velerim şi Veler Doamne* şi aceea din *Muşcata din fereastră*. În *Spre stea au călătorit*, scriitorul povesteşte drama unui elev, fiu de preot, care, pornit cu căruţa de la Tecuci spre Călmăţui, după darea vacanţei, pe o vreme de viscol cumplit, este doborît de stihii tocmai în ajunul Crăciunului, cînd copiii umblă cu colindul, şi este găsit îngheţat dar neatins, lîngă calul de la căruţă sfîşiat de lupi. Se ştie ce dragoste deosebită a purtat Victor Ion Popa copiilor, cărora le-a consacrat o emisiune de Radio în 1934, „Jurnalul copiilor", adresat direct acestora, la nivelul lor de înţelegere, apoi teatrul pentru copii, unde a contribuit cu piese reluate şi astăzi şi cu spectacole foarte reuşite la „Teatrul Muncitoresc". Se pare că nenorocirea lui Mitrică este inspirată dintr-o întîmplare adevărată, ai cărei eroi am fost noi doi, cei doi fraţi. Elevi ai Liceului Internat din Iaşi, am pornit cu sania de la Călmăţui la gara Iveşti, pentru a reveni la Iaşi după vacanţă. Era o iarnă cumplită, cu zăpadă înaltă, care astupase drumul, obligîndu-ne să mergem pe cîmp. Nu pot uita cele patru ore de luptă cu zăpadă viscolită, nici momentul cînd, trecînd

pe drum, s-a rupt oiștea saniei, înlocuită de omul care ne ducea cu o creangă dintr-un salcîm de pe margine. De-a lungul acestei aventuri credeam că auzim lupii... În versiunea atît de dramatică a nuvelei, reţin evocarea halucinantă a viscolului şi puterea de sugestie a frînturii de colindă, repetată ca un laitmotiv.

Froim, jupînul satului imaginează prezenţa unui cîrciumar evreu la Călmăţui, om cu dragoste de copii şi alungat de oameni cînd vîntul răscoalei din 1907 ajunge şi în acest sat liniştit. Ostil prejudecăţilor antisemite, Victor Ion Popa a privit cu înţelegere drama evreilor români, atribuindu-le chiar calităţi morale deosebite, culminînd cu comedia sa cea mai reuşită, *Take, Ianke şi Cadîr*. Froim cade victima acestor prejudecăţi, deşi tot satul îi preţuieşte duioşia cu care întîmpină copiii. Fugit din sat, el moare puţin mai tîrziu de o aprindere de plămîni. Fraza stereotipică cu care abordează copiii: *„Ei... mă hoţule, mă!... Ce treci aşa pe lîngă mine de te faci că nu mă vezi?“* ilustrează căldura cu care bunul negustor evreu îi tratează.

Nuvela unde satul Călmăţui apare mai complet este *Balaurul de la iezătură*. Toate personajele pomenite sînt autentice cu numele şi cu fizionomia lor proprie. Radu Marinică, ţăran încremenit în superstiţii şi născocitor de poveşti, era tatăl unui vrednic colonel intendant şi al unui agronom, ridicaţi prin şcoala primară „Tache Anastasiu“ din Călmăţui, patronată de Academia Română. Învăţătorul Beldea, de fapt Ion Beldie, era directorul şcolii şi naşul scriitorului, menţionat în dedicaţia *Muşcatei*, model al lui conu Grigore din piesă, entuziast animator, alături de tatăl nostru, învăţătorul Ioan Popa, în munca de ridicare a modestului sat. Vasile Fotache era cîntăreţ la biserică şi pedagog în şcoală. Fete ca Zoiţa, Anica Bulbuc şi Mărgărinta Mazilu erau colegele noastre de şcoală, fixate cu epitete care le surprind temperamentele. În *Moşia Călmăţui*, broşură publicată de

inginerul Ştefan Demetrescu-Vergu din administraţia Academiei Române, alcătuită de cei doi învăţători, numele acestor familii, ca şi ale celor din *Velerim şi Veler Doamne*, se pot găsi în tabloul cu lista locuitorilor din sat, cu familia şi puţinul pămînt pe care îl aveau. Iezătura care deschide valea din sat a existat. Acolo ne scăldam vara.

Victor Ion Popa confruntă pe Radu Marinică, mitoman şi născocitor de primejdii imaginare, cu învăţătorul Beldea, care se sileşte, dar fără succes, să dovedească oamenilor din sat că „balaurul de la iezătură" nu-i decît un şarpe obişnuit, pe care îl pot prinde şi copiii. Interesul nuvelei stă în vioiciunea dialogului dintre cei doi. Din replici apar firele şi opticile lor, prin lexic, fonetică, structura frazei. Tonul de haz popular, ironia promptă a lui Radu Marinică, subliniată şi de galeria ţăranilor martori la dispută, înclină în favoarea lui.

Un conflict analog opune pe moş Petrache Marin din *Duşmanul trenului*, căruţaş din Mînecii Ungureni, amintind pe Nichifor Coţcarul, ideii de tren, pe care n-o înţelege şi n-o aprobă. La prima lui călătorie cu acest mijloc duşmănit, el piere într-un accident împreună cu mulţi alţii.

Problema familiei, adesea reluată de autor sub aspecte deosebite, se pune şi în *Metehna coanei Dora*, nevastă cu 14 fete bine măritate, dar tare scîrbită de bărbatul ei, Hristache a Lupoaei, că nu i-a dat şi băieţi. Dar cînd, în golul lăsat de plecarea fetelor, revine Tudora acum despărţită, amîndoi părinţii sînt fericiţi. Remarc aici, ca şi în alte nuvele, folosirea de citate folclorice originale sau creaţii proprii pe ton popular, alături chiar de *Psalmi*, pentru a aduce în desfăşurarea acţiunii anumite momente din experienţa satelor.

Puţin verosimil îmi pare finalul din *Moş Drăgan milogul*, om trăind din mila tuturora. La moartea lui, se

descoperă în roţile căruţei rămase fără stăpîn, o mare colecţie de bani de aur şi argint...

Poate că Victor Ion Popa era întemeiat să numească nuvelele din volumul *Ghiceşte-mi în cafea*, „mici romane". Fiecare din cele zece nuvele, de întindere inegală, are structură de roman, cu intrigă complexă, conflicte sociale sau de familie, cu personaje interesante şi cu probleme psihologice privite în adîncime. Prin densitatea lor, în ciuda dialogurilor foarte vii care ocupă un loc dominant, ele realizează mai complet definiţia clasică a nuvelei ca domeniu restrîns, concentrare extremă şi economie de mijloace literare. *Ghiceşte-mi în cafea*, care dă şi titlul volumului, şi *Scrisoarea unui mort* iau formă de scrisori, în care autorul excelează prin tonul direct şi familiar, prin stilul oral în povestirea faptelor, prin libertatea totală de construcţie literară, mergînd pînă la tehnica subtilă a monologului interior. Accentul de mărturisire din prima nuvelă, unde personajul fictiv, om în vîrstă, îşi motivează despărţirea de prima soţie şi recăsătorirea cu o femeie bănuită fără temei de viaţă liberă, dă textului o linie patetică de pledoarie prezentată avocatului, care îi va susţine procesul de divorţ la tribunal. Eroina, mult invidiată de colegii de birou, era solicitată să dea şefului în cafea, de unde familiaritatea cu el şi reputaţia falsă că i-ar fi amantă. Ghicitul în cafea apare ca un argument şi o explicaţie valabilă pentru buna credinţă şi corectitudinea Aglăiţei Sotir.

În jurul acestor două personaje se ţese o intrigă de bîrfeli şi comentarii, prilejuite şi de atitudinea ei demnă la înmormîntarea lui Stelian Tănăsescu, şeful care o sprijinea şi era considerat ca amantul ei. Autorul urmăreşte cu ascuţime psihologică procesul de transformare a interesului crescînd al eroului central pentru femeia hulită, de la simpla solicitudine, la înduioşare, apoi la o dragoste reală, care îl îndepărtează de soţie şi îl împinge

la căsătorie cu enigmatica eroină, considerată de el victimă. *Ghicește-mi în cafea* este într-adevăr un „mic roman", totodată satiric și pasional, un tablou de moravuri, cu un oarecare iz provincial.

Scrisoarea unui mort poate fi și ea considerată ca un „mic roman" psihologic pe fundal social. Autorul ei, considerîndu-se singur ca „un om de prisos", un fel de Oblomov, a încercat să se sinucidă, dar n-a reușit. Într-o scrisoare își anunță fratele cum, grație unui aparat special, care apasă automat pe trăgaciul revolverului, este sigur că, fiind culcat și adormit nu va mai rata noua tentativă disperată. Sînt, în aceste pagini ferme, considerații pătrunzătoare relative la viață și la moarte, procese corelate în funcție de rostul activ al omului în societate. Moartea îi apare ca un final logic, necesar, o eliberare: „Ei bine, nu-mi trebuia viața asta. Și altminteri eram obosit de ea... D-apoi, sub forma asta sălbatică, în încarcerarea asta totală a sufletului. Acum însă sparg zăbrelele... În sfîrșit răsuflu."

În această categorie de nuvele psihologice pot fi clasate și alte bucăți din volumul *Ghicește-mi în cafea*. *La încercarea puterilor, sau alegerea omului de neom* se sprijină pe procesul de conștiință al unui antreprenor de bîlci, instalat la tradiționalul iarmaroc anual de la Bîrlad, al cărui „berbec pe șine" verifică puterea bărbaților, afirmînd pe cei slabi, umilindu-i însă dinadins pe cei considerați voinici, ca „Atletul". Complexul de superioritate al acestora din urmă face loc unei deprimări fizice și morale care îi duce la moarte, în timp ce acei slabi trupește devin curajoși și își etalează succesele în fața femeilor. În pragul morții, antreprenorul mărturisește că „a ucis" din răzbunare personală peste douăzeci de oameni cu aceste „jucării" de iarmaroc. Nuvela este înfiripată cu amintiri de la bîlciul din Bîrlad, care înviora monotonia vieții provinciale.

În același timp, nuvelă psihologică și cu implicații sociale, *Seria Tăchiță Cantemir* pune problema decalajului dintre succesele obținute de elevi, prin muncă, la școală și reușita adesea surprinzătoare din viață a altora, datorită mai ales întîmplării sau dibăciei suspecte cu care au răzbit, parvenind la situații înalte. Geneza nuvelei se află în experiența „Asociației foștilor elevi ai Liceului Internat din Iași", școală întemeiată ca „liceu model" de Spiru Haret în 1895 și care și-a sărbătorit cu mare fast, în octombrie 1970, cei 75 de ani de existență. Potrivit unei tradiții, la 21 mai, ziua patronului liceului, legat de numele lui Costache Negruzzi, se întruneau în fiecare an serii de foști elevi la 10, 20, 30 pînă la 50 de ani de la absolvire. Se știe că această școală de elită intelectuală, încadrată cu profesori aleși, cu elevi selecționați prin concurs, prin regimul ei de internat și prin atmosfera ei democratică, a dat promoții remarcabile de cadre în viața socială, științifică și artistică a țării.

Victor Ion Popa evocă atmosfera solemnă și totodată familiară a unei asemenea întruniri, din care nu lipseau nici salutul fanfarei liceului, nici prezența unui profesor-tip, August Robu, creionat ironic pe modelul lui August Scriban, distins latinist și filolog, autorul *Dicționarului limbii române*, nici ceremonialul pentru pomenirea celor dispăruți, nici apelul promoției. Absolventul cel mai „reușit" al promoției din nuvelă este Tăchiță Cantemir, ajuns ministru, deși anii de școală însemnau amintiri de elev mediocru. Iar adevăratul șef al promoției era Vasiliu Constantin, rămas mic funcționar de birou. Un coleg are curajul să-l indice pe el ca șef al promoției, în ciuda așteptării iritate a ministrului, impacientat că nu se vede reprezentant al seriei. Vasiliu Constantin arată, în cuvîntul său, că adevărata selecție de valori sociale și morale se stabilește în munca de pe băncile școlii. El amintește, în hazul colegilor, seria de porecle date elevului Cantemir Tăchiță și apostrofa

crudă „să tacă idiotu'", care i se arunca adesea de către colegi. Printr-o crudă ironie, aceleaşi cuvinte vor servi de apostilă a ministrului pe cererea de demisie a funcţionarului Constantin Vasiliu, care înţelegea să tragă astfel consecinţele atitudinii ireverenţioase faţă de colegul ajuns ministru.

Nuvela este scrisă cu vervă tăioasă şi cu o mare putere de evocare a acestor întruniri, la care autorul a participat adesea. Adaug că numele lui figurează pe placa de marmoră din holul Liceului Internat, tablou de onoare, unde sînt menţionaţi premianţii şi personalităţile afirmate în viaţa ţării. Scriitorul nostru face parte din a doua categorie. *Seria „Tăchiţă Cantemir"* se revelează şi ca o lucrare de moralist atent la contrastele din viaţa socială, în care distinge cu ascuţime aspecte ale absurdului. El tratează cu ironie crudă pe elevul mediocru şi ajuns ministru prin oportunism politic. În schimb, priveşte cu simpatie pe premiantul ratat. Textul respiră atît adevăr, încît revista *Corolar*, publicată de elevii Liceului Internat, a crezut oportun să reproducă această nuvelă în numărul ei festiv la sărbătorirea celor 75 de ani ai liceului. La expoziţia de realizări plastice ale Interniştilor, organizată atunci, a figurat şi o colecţie de desene, caricaturi şi schiţe de decoruri semnate de Victor Ion Popa.

Cum o indică şi titlul ironic, *Fiica spiritismului*, această schiţă de moravuri, situată într-un sat din ţinutul Romanului, probabil Porceşti, unde tatăl scriitorului a fost învăţător şi unde el şi-a făcut primele clase primare, reconstituie un cerc de rude şi prieteni care recurg la spiritism pentru a şti cu care fete din sat se vor căsători doi tineri. Autorul reuşeşte să fixeze cadrul social şi familial şi o serie de fizionomii bine diferenţiate prin limbaj, replici şi atitudini.

În *Spaima cea cumplită*, regăsim atmosfera mediocră de familie burgheză dintr-un oraş de provincie, cu pre-

ocupări reduse la cancanuri, viață mondenă, proiecte de căsătorie, întîmplări care se precipită cînd Pătruț, rămas încă burlac la 30 de ani, pleacă în Macedonia în căutarea unei neveste, spre marea decepție a familiilor cu fete de măritat din oraș. Surprins acolo de un mare cutremur, el suferă de „spaima cea mare", produsă de un vis, comunicată în stil de Tartarin din Tarascon prietenilor lui curioși să afle ce a făcut acolo. Spre uimirea tuturor, după ce le desfășoară aventurile lui, în parte visate, prezintă triumfător martorilor uimiți pe splendida grecoaică Astynomeia, adusă din călătoria sa la Salonic. În cîteva pagini sugestive, eroul face teoria visului treaz care l-a dominat cîtva timp și din care a reieșit acum în fine o hotărîre.

Aceeași societate de profesori dintr-un oraș de provincie revine în schița *...ul din America*, unde un profesor de latină, Ovidiu Stoica, gata oricînd la citate latinești, explică colegilor lui cum a cîștigat lozul cel mare, mizînd stăruitor timp de zece ani, după calculul probabilităților, pe șansa reușitei. Nuvela este animată de dialogul dintre fericitul cîștigător și colegii lui, la care intervin și soțiile lor, ce îl întrerup cu obiecții naive și cu întîmplări analoage, cu cazuri de rude plecate în America, îmbogățite sau sărăcite acolo. Povestirea la persoana întîi îi dă ocazia scriitorului să-și dezvolte virtuozitatea de narator și de autor dramatic care, alături de trăsăturile caricaturale, familiare desenatorului, prinde tipurile în adîncime, face din replici note caracterologice definitorii și mijloace de a conduce acțiunea.

Ultimele nuvele din volumul *Ghicește-mi în cafea*, *Crăciun specific național* și *Moș Costea bea. De ce?* țin de domeniul psihologic. Schița *Moș Costea bea. De ce?* zugrăvește portretul psihologic al unui băutor. Tonul glumeț merge totuși în adînc în explicația acestui viciu cu rădăcini în însăși existența unui țăran, cu viața lui

familială plină de necazuri și cu nevoia de „a uita". Treptat, autorul înlătură diferitele ipoteze, dezmințite de viața lui Moș Costea, care explică singur, abia în încheiere, limpede și treaz, îndepărtînd cu umor tentative de înțelegere ale povestitorului: „Te miri că-s treaz? De-acu' încolo și cel puțin un an de zile sînt limpede la cap. Mi-am isprăvit în sfîrșit tot vinul care-mi rămăsese nevîndut." Apoi ne lămurește: „înțelegi dumneata, nu voiam să las să se strice"... Nuvela se adaugă unor cărți pitorești ca *Țara vinurilor* de Constantin Prisnea sau a unor fragmente oenologice ca ale lui Păstorel Teodoreanu, care au pus în valoare tradiția noastră istorică și literară a vinului, mijloc de veselie sau, dimpotrivă, mijloc al oamenilor de a uita, refugiați în acest „paradis artificial".

Nuvela de rezistență a volumului *Ghicește-mi în cafea* este, desigur, *Dispariția lui Max Edelstein*, mic roman polițist, care confruntă pe un om de afaceri evreu, găzduit printr-o întîmplare de un preot de sat și pus în contact cu țăranii, condiție care îl îndeamnă să-și ascundă, din prudență, originea etnică sub numele de Ion Vasilescu. El este antrenat într-o aventură absurdă și amuzantă, cu deznodămînt în arestul poliției din Bîrlad. Ion Vasilescu era considerat acum ucigașul lui Max Edelstein. Soția lui oferise chiar un premiu mare pentru aflarea ucigașului...

Aventura este povestită cu vervă și bine condusă, cu portrete vii, cu tabloul colectiv al masei de țărani împărțiți în tabere politice adverse, cu un dialog care întreține interesul narațiunii și cu surprize bine dozate în desfășurarea acestor evenimente absurde; simpatia umană învăluie deopotrivă pe Max Edelstein, victimă a unei greșeli, pe părintele Neculai Irimia și pe țăranii din Epureni, doritori să obțină prin Ion Vasilescu, personaj considerat providențial, nu numai o semănătoare, angajată de el, dar chiar o batoză pentru obștea înființ-

țată și denumită, la propunerea preotului, tocmai „Ion Vasilescu".

Ultimul ciclu de nuvele, *Bătaia* (1942), cuprinde povestiri din care se desprind preocupări sociale și morale tipice pentru întoarcerea scriitorului în lumea copilăriei și a adolescenței, „paradis pierdut" evocat cu nostalgie, dar și cu ochi critic în fața realităților crude din sate și din lumea micii burghezii. Trebuie să subliniez aici pe scriitorul cu vederi democratice înaintate în problema țărănimii, pe care a cunoscut-o în anii petrecuți în satul Călmățui.

În prima pagină din nuvela *Pașa cu trei tuiuri*, el ne face o mărturisire prețioasă relativă la motivul sufletesc care l-a făcut să revină cu voluptate la anii din trecut, la locurile și la oamenii de atunci, care îl făcuseră fericit odinioară. Modelele lui de viață au fost cei din familie, asociați direct la nostalgia copilăriei: „Căci mie mi-a fost drag să visez o lume plină de oameni buni. Mi-a plăcut să înțeleg că femeile sînt blajine ca mama și bunicuța mea bătrînă, că oamenii sînt cuminți și blînzi ca tata și ca moș Gheorghe, sfîntul bunic cu căciulă țurcană, mustață de oală, bătrîn și înțelept ca Scriptura pe care o știa pe de rost și drept la cuget, cu privirea tare și albastră din singurul lui ochi viu.

Dar, mai ales, am vrut să cred că numai răutatea poate să nu vadă în oameni lumina lui Dumnezeu, ci bagă de seamă catranul înecăcios al iadului din ei."

Aceste vorbe emoționante explică dubla atitudine manifestată în nuvelele din *Bătaia* — dragostea fierbinte pentru țărani și pentru cei „umiliți și ofensați", copii sau oameni maturi, interesul și dragostea arătată față de durerile lor, pe de o parte. Pe de altă parte, condamnarea aspră a celor puternici și neomenoși, oameni fără suflet, urîți și blestemați de victimele lor. Poate surprinde contradicția lui Victor Ion Popa, care vede cu simpatie pe boierul tradițional Sachelaric din *Pașa cu*

trei tuiuri lovit și el de perfidia grecului Tache Anastasiu, fost arendaș și stăpîn pe moșii, sau pe prefectul Ghiță Stratulat din *Platon Hagiu*, care, după ce a admonestat violent pe țăranii răsculați, se înduioșează pentru situația lor jalnică și le declară, teatral, că se simte „amărît" de cruzimea răzvrătirii. Iar, după ce a ascultat plîngerea vehementă a lui Platon Hagiul, „i s-a părut că intră veșnicia într-însul". Victor Ion Popa crede în om. În îndelungatul lui vis treaz, care readuce în conștiință și în planul creației realitățile trăite, întrevăzute sau numai imaginate odinioară, amintirile se învălmășesc mai întîi haotic, înăsprind unele aspecte, privite cu ochiul de odinioară, dar modificate considerabil de creatorul de azi, cu ideologia, conștiința lui socială, literară și estetică. În acest sens, unele judecăți de condamnare se adîncesc, altele se atenuează sau se uită, estompate de timp, fără o logică valabilă. Iar cînd îi răsar în minte „oameni hăini și întîmplări grozave", el încheie cu același crez optimist: „Iar cugetul clar al copilăriei mele arde pînă azi, în jurul acestei podoabe de urgie, nourînd întreaga seninătate a dragostei de oameni, cu care m-am născut și în care aș voi să închid ochii, în ziua sorocită mîntuirii mele..."

Pașa cu trei tuiuri este biografia romanțată a unui ciocoi de la sfîrșitul veacului trecut, arendaș grec ridicat de jos, ca și Dinu Păturică al lui N. Filimon, la situația de proprietar a două moșii din ținutul Tecuciului și stăpîn în ordinea politică pe trei județe: Tecuci, Covurlui și Putna, cele „trei tuiuri", după o denumire turcească. Nuvela se întemeiază pe o documentare directă, dar și pe unele legende țesute și rămase în tradiția orală a satului Călnățui. Victor Ion Popa îl privește pe Tache Anastasiu cu ochii clăcașilor jefuiți și tratați ca vite de muncă. În această privință, este un contrast izbitor între viziunea de natură populară a scriitorului și cea de aspect oficial și convențional propusă de broșura

deja menționată, *Moșia Călmățui*, publicată de Academia Română, unde Tache Anastasiu este considerat ca binefăcător al țăranilor prin donația făcută Academiei Române, prin testament, a moșiilor Țigănești și Călmățui, amîndouă din ținutul Tecuciului, cu conacele și inventarul lor. El cerea ca la Țigănești, în palatul Vogoridi, locuit odinioară de poetul Costache Conachi, să se facă o școală de agricultură, iar la Călmățui conacul să devină școală primară, unde copiii să primească haine, cărți și întreținere, luînd chiar ulterior regim de internat. Această așezare, condusă între 1903 și 1913 de învățători inimoși ca Ion Beldie și Ioan Popa, apoi de C. Ilarion și alții, a dat rezultate deosebite, atît pe plan școlar și cultural, cît și în viața social-economică a satului.

Pașa cu trei tuiuri este construită ca o dramă, unde cele patru acte înfățișează momente capitale din viața lui Tache Anastasiu: ascensiunea ciocoiului prin viclesuguri, în dauna boierului Sachelarie; „pașa cu trei tuiuri" și stăpînirea lui ticăloasă; ridicarea Ilenei, țărancă isteață, ajunsă soția noului boier — duduca Ileana — și conducătoare efectivă a moșiei; în fine, decăderea lui Tache Anastasiu, moartea lui și tentativa neizbutită a țăranilor de a face să dispară sicriul cu trupul lui, aruncat din tren în apa Siretului, în forma unei „justiții populare", executată de clăcași, care nu voiau să-i primească trupul în biserica din Călmățui.

În actul I, conflictul se desfășoară strîns, între conu Sachelarie, considerat boier omenos, și Tache Anastasiu, înarmat cu mijloacele unui om lipsit de scrupule. În al II-lea, ciocoiul ia profilul odios al „pașei cu trei tuiuri". În actul III, el este înfrînt și dominat de energica duduca Ileana. În ultimul act, izbucnește mînia țăranilor și azvîrlirea sicriului în Siret, sancțiunea postumă pentru ticăloșia vieții lui. Secvențele motivate de perso-

najele înfățișate în acțiune, prind relief prin dialog și atitudini tipice.

O situație revoluționară oglindește nuvela *Platon Hagiul*, pornită din unele amintiri de la începutul de răscoală țărănească din Călmățui, în martie 1907, la care am asistat și noi, atunci elevi. Adunați în curtea școlii, fost conac al lui Tache Anastasiu, dominat de un foișor semeț, oamenii au cerut învățătorilor să li se dea pămînt, au alungat din sat pe administratorul moșiei, dată atunci în arendă, și au dat foc hîrtiilor aflate în biroul acestuia. Însă Victor Ion Popa procedează și aici ca om de teatru, preocupat să prezinte artistic ciocnirea dramatică izbucnită între cele două mentalități rivale, dezvoltînd fictiv tipuri opuse: prefectul, om al stăpînirii, care vrea să restabilească ordinea în sat și se arată mînios pe țăranii care au recurs la violență; pe primul plan, masa de țărani răzvrătiți, din care izbucnește impetuos bătrînul clăcaș Platon Hagiul. Acesta înfruntă cu dîrzenie pe prefect, reușind să-l impresioneze. Între cei doi protagoniști apare figura degradată a primarului, fixat într-un portret realist, care amintește arta de caricaturist a scriitorului, capabil să-și fixeze personajul prin cîteva trăsături, așezîndu-l aluziv în lumea animalelor: „Primarul, vulpe grasă și roșcată, cu ochi mici, fără piele, gît subțire, cu pielea creață a curcanului și pîntec revărsat peste brîul alb, ciuciulit de greutate, i-a făcut temeneaua grăbită: «Trăiți, dom prefect»".

Dialogul prefectului cu Platon Hagiul se înăsprește și cîștigă în densitate și dramatism. După tabloul mizeriei din sat, răzvrătitul îl întrebă agresiv pe prefect, pentru a justifica răscoala:

„— Apăi... ce era de făcut?...

— Să așteptați.

— Așteptăm de trii ani — că de — atunci am făcut lăcrămație...

— Să mai fi așteptat!!

— Cît ?

— Pînă avea să vie revizia...

La care Platon Hagiul replică tăios :

— Apăi, coane, bine ar fi dacă păcătoșii ăștia ar fi putut să spuie și ei tot așa- plozilor care țipau după mămăligă : «Rabdă, mă tată, pînă o vini revizia... că peste un an — doi... tot are să vie...»

În fața prefectului înduioșat, Platon Hagiul ia asupra lui vina că i-a îndemnat pe oameni la revoltă și îi arată mîna fără degete, tăiate de securea unui vecin cu care se încăierase pentru pămînt :

„Iaca, dom-prefect, așa se face că eu, care blăstăm pe cine taie un pui, i-am îndemnat să puie mîna pe topor și pe coase..."

În celelalte nuvele din *Bătaia*, găsim mărturii care privesc viața conjugală a micii burghezii *(Bătaia, Scrisoare. Cravata)*; degradarea omului prin situații umilitoare *(Ghetele lui Năstasă, Dintr-un galben doi)*; conștiința demnității de om chiar la un bețiv *(Îmi cîștig pîinea)* sau la un elev sensibil, pălmuit pe nedrept *(Scrisoare de Crăciun)*, răzbunarea unui țăran gospodar *(Pedeapsa)*. Pretutindeni în aceste schițe de moravuri, se împletesc realist adînca analiză psihologică cu reconstituirea cadrului social. De aici sublinierea obligației morale de a respecta ființa umană cu drepturile ei firești, la toate vîrstele și la toate nivelele sociale. Surprinde măsura în care autorul, observator atent, dublat de o intuiție sigură, reușește să prindă în obiectiv fapte adesea mărunte, dar semnificative și tipice ca documente umane, din care se desface o atitudine hotărîtă în sprijinul celor năpăstuiți.

Iată prima nuvelă din volum, *Bătaia*, relatare pe larg, dar indirectă, a unui conflict familial : un domn își bate cumnatul și ajunge în cercetarea justiției. Judecătorul încearcă să restabilească faptele și mobilul acțiunii prin interogatoriul luat victimei, lui Titu Preda, apoi soției

lui. Chestionarul condus cu dibăcie nu reuşeşte totuşi să elucideze situaţia. Fifi Preda, soţia, respinge ideea insinuată de judecător că ar fi vorba de o intrigă amoroasă a soţului ei. Rescmnată, după ce farmecul din tinereţe nu-l putea reţine pe soţ, bărbat cu mari succese, se consideră pentru el ca o mamă. Ultima pagină descifrează enigma. Titu Preda pleacă de la Tribunal însoţit tocmai de doamna bănuită, în timp ce soţia, după crisparea unei convorbiri iscoditoare, înfrîntă, izbucneşte în lacrimi, la ieşirea din cabinetul judecătorului. Cum se vede, după o încordare intensă, urmează surpriza finală, subliniată ironic.

Victor Ion Popa şi-a preţuit cu bună dreptate această nuvelă psihologică, care a dat titlul volumului *Bătaia*. Dialogul judiciar răscolitor, dublat de o subconversaţie revelatoare, dezvăluie prin contrast intimitatea celor doi soţi, dezgoliţi de întrebările lucide ale judecătorului.

Se poate aşeza în aceeaşi categorie de nuvele psihologice *Scrisoare*. Structura epistolară, folosită adesea de scriitor, îi oferea mai multă libertate în mărturisiri din viaţa intimă a personajelor. Dar autorul nu se simte la largul lui în monologul unei confesiuni în stil indirect. El revine continuu la stilul direct al dialogului, care înregistrează, zi de zi, drama lui Petrică Rusea. În momentul cînd soţia lui, tovarăşă iubitoare şi atentă, a pus ochelari pentru miopie, descoperă cu stupoare că soţul este urît, se îndepărtează de el şi îşi ia un amant. Încheganea misterioasă a iubirii şi destrămarea ei treptată, ca urmare a unei viziuni personale şi capricioase, aminteşte analogia pe care o stabilea Stendhal în *De l'Amour* între înfiriparea dragostei cu procesul biologic de cristalizare, urmat şi el, în anumite condiţii, de *decristalizare* şi respectiv de stingerea inevitabilă a iubirii.

Tot aşa, în *Cravata*, farsă tragică şi sinistră, un cetăţean face apropieri între cravata primită cadou de la

soție și o curea cu care cineva a avut o tentativă de a se spînzura, după care i s-a cerut să vîndă ca amintire bucăți din cureaua rămasă corp delict pentru justiție.

Amară și de-a dreptul tragică este nuvela *Ghetele lui Năstasă*. Mic funcționar la prefectura din Bîrlad, amintind *Microbul* lui Brătescu-Voinești, acesta este dat afară din serviciu de către prefect, cînd i se cer reduceri în personal. Motivul care a determinat pe acesta să-l aleagă tocmai pe el, este perechea de ghete vechi pe care le poartă. La primirea ordinului de destituire, Năstasă se închide în căsuța lui, pune ghetele noi zadarnic cumpărate, în cutia lor, se culcă și moare. Finalul evocă pe micul funcționar din nuvela lui Cehov, care nu-și poate ierta o gafă față de un personaj important și moare cînd ajunge acasă. Încă un amănunt revelator pentru semnificația simbolică a unor asemenea nuvele. Într-o scrisoare adresată de Victor Ion Popa lui Al. Mavrodi și publicată de Vicu Mîndra și Sorin Popa în volumul antologic *Scrieri despre teatru*, scriitorul îi mărturisește intenția de a scrie o comedie, *Năstasă*, în care un funcționar îndepărtat din serviciu și retras demn în casa lui, devine centrul a numeroase comentarii, atribuindu-i-se instigații de care este complet străin. Pe scurt, el devine „simbolul răzvrătiților"... Pe plan simbolic, Năstasă ar încarna însăși drama scriitorului, silit să părăsească direcția de scenă la „Teatrul Mariei Ventura" din pricina intrigilor țesute în jurul lui. Moartea personajului din nuvelă ar exprima suprema dezamăgire de societate și de el însuși.

Dramatismul social, intuit și trăit viu de Victor Ion Popa, fără să-l fi învățat din cărți, îi imprimă scriitorului o notă particulară de moralist, în sensul clasic al cuvîntului. În nuvele ca *Îmi cîștig pîinea* și *Scrisoare de Crăciun*, el își exprimă convingerea că orice om trebuie respectat și privit cu înțelegere, chiar cînd are scăderi în viața socială. Prima, povestită iarăși la per-

soana întîi, relatează o întîmplare banală, dar cu tîlc. Un tînăr băut a provocat un scandal care i-a atras lovituri și arestarea, în ciuda protestului obsedant: „Eu îmi cîștig pîinea, don-le". Scos de la poliție de povestitor și de un prieten al acestuia, se irită că nu mai poate bea și își repetă protestul. Dă banii din pungă unei cerșetoare și înfundă în cutia milei de la o biserică hîrtiile de o mie pe care le avea, însoțind gestul teatral de aceeași frază: „Eu îmi cîștig pîinea... Fac ce v'eau." Pe un plan de milă socială, de tonalitate puțin melodramatică, se situează *Scrisoare de Crăciun*, unde autorul, căutînd să explice de ce nu poate primi invitația unui frate de a petrece împreună Crăciunul, povestește o întîmplare dureroasă din vremea anilor de școală, amintire a unei vacanțe de Crăciun din aceeași perioadă. Și aici Victor Ion Popa pleacă de la fapte și persoane autentice, introduse evident într-o intrigă inventată și condusă în vederea unui final tragic. Institutele Unite din Iași, unde povestitorul ar fi fost elev, este de fapt Liceul Internat, unde Richard Prezevovschi (zis Casapul), pentru înfățișarea lui rigidă și ostilă, a fost un timp șef de pedagogi, apoi mai tîrziu secretar la Consulatul german din Iași și preparator de germană la Internat. În anii 1914—1915, Victor Ion Popa, absolvent al acestei școli, a fost acolo pedagog-bibliotecar. El contaminează aici experiența lui de elev și pedagog cu legenda întreținută în jurul acelui personaj grotesc, zugrăvit plastic într-un portret-caricatură în versuri. Un pedagog dă o palmă elevului Mihăilescu Adrian, ales la întîmplare dintr-un grup de elevi recalcitranți, rămași cîtva timp în internat după darea vacanței de Crăciun. Vorba celui lovit: „M-ați bătut, dar n-am făcut eu!" îl urmărește pe povestitor, obsedant, ca o mustrare aspră. După vacanță, se află că băiatul a murit în noaptea de Crăciun.

Victor Ion Popa a fost strîns legat de tradițiile populare românești, cultivate stăruitor în toată activitatea lui

culturală. Ani de-a rîndul, venea de Crăciun și Paști la Iași, pentru a-și petrece aici sărbătorile. În trei veri succesive, a condus o echipă a Fundațiilor în Dodești, satul bunicului, unde a organizat așezări culturale și gospodărești, urmărind și tradițiile folclorice. Într-o nuvelă ca *Scrisoare de Crăciun*, în *...Spre stea au călătorit*, ca și în *Crăciun specific național*, stilul afectiv ajută analiza subtilă a proceselor de conștiință ale artistului matur, mișcat de lumea curată a copiilor.

Alte două nuvele din ciclul *Bătaia* ne readuc în lumea satelor moldovenești : *Dintr-un galben doi* și *Pedeapsa*. Pentru Fănică Avram, moșierul din Liești, satul de naștere al lui Ștefan Petică, a avut ca model pe Ștefan Moisă, cunoscut de noi și prețuit pentru energia cu care își conducea gospodăria din lunca Bîrladului. Intriga în care este implicat este invenția autorului. Tatăl lui Fănică Avram, el însuși om avut, fusese ucis pe cîmp, fără să fie descoperiți criminalii. Fiul lui este lovit de securea unui țigan care se socotește *„calicit cu viclenie"* de tatăl moșierului. El se vindecă, iar la cercetare țiganul povestește foarte dîrz o istorie care îi motiva răzbunarea asupra fiului. Ghiță Avram, spune el, avea galbeni mulți în chiupuri. Într-o zi, au venit la el niște lăieți care i-au propus să-i facă *„dintr-un galben doi"*, păstrîndu-și și lor un galben din zece. Ei s-au ținut de cuvînt la încercarea cu zece, apoi cu o sută de galbeni, în fine chiar cu cinci mii. Cînd însă i-au cerut și restul de galbeni agonisiți, Ghiță Avram le-a răspuns că i-a depus în altă parte. În fața agresivității țiganilor, înșelați în speranța lor, el i-a amenințat cu pușca și i-a alungat, aceștia fiind urmăriți de oamenii lui și bătuți cu pietre de țăranii din sat. Doar toți știau că țiganii înșelau pe cei încrezători, dădeau la început ca momeală din banii furați, apoi dispăreau. Așa se explică, în nuvelă, îmbogățirea lui Fănică Avram cu zece mii de

galbeni, datorați de fapt țiganilor, care își urmăresc răzbunarea.

Scriitorul a arătat încă din anii copilăriei un interes deosebit pentru țigani, începînd cu cei care populau un cartier nenorocit de bordeie din Călmățui și terminînd cu țiganii nomazi, cu pitorescul și cu tradițiile lor de răzbunări crunte, din care nu lipsesc și unele legende populare. Nuvela realizează o atmosferă tipică de oameni și moravuri, unde se confruntă boieri și țigani deopotrivă de lacomi să cîștige. Între ei se așterne, implacabilă, drama banului, ura și setea de răzbunare.

Nuvela *Pedeapsa* își are originea în inițiativele învățătorilor Ioan Beldie (Crăsnaru) și Ioan Popa, care în cei zece ani de școală la Călmățui au izbutit să schimbe nivelul vieții din sat. Banca populară „Călmățuiul", înființată de ei, dădea împrumuturi pentru construcție de case, pentru cumpărare de vite și instrumente de muncă, pentru pomi fructiferi de soi. Împreună cu preotul Ilie Udriș, personaj din *Mușcata din fereastră*, ei au avut rolul lui Popa Tanda din nuvela lui Slavici. Nevoia de a aduce pomi fructiferi altoiți s-a impus îndată. Singur Moș Ion Iorga șovăia. Dar cînd s-a convins și el, și-a adus pomi aleși din pepiniere și s-a putut lăuda cu fructele obținute. A trebuit ca niște oameni răi să-i fure pomii aleși, înlocuiți cu pomi de rînd, pentru ca bătrînul să-și spună durerea duminica la biserică, lămurind oamenii că pomii furați vor mărturisi, cînd vor da roade, că sînt de furat. Aceasta le va fi pedeapsa.

Mai amintesc printre nuvelele publicate de scriitor *Schivnicul din Țuia neagră* (1935), text pe care el nu l-a crezut demn să figureze în volumele sale. Țuia neagră este o culme din munții Vrancei, dincolo de Soveja, punctul cel mai înalt al ofensivei noastre de la Mărăști, în care regimentul nostru 12 Infanterie a avut un rol important. Singurătatea solemnă a acestor locuri de o

frumusețe copleșitoare a putut duce imaginația tînărului ofițer spre o lume de legendă și mit. Să nu uităm că din munții Vrancei, în timpul surghiunului de la Soveja, Alecu Russo a cules *Miorița*, răspîndită ulterior de V. Alecsandri prin *Balade adunate și îndreptate* din 1852—1853. *Schivnicul din Țuia neagră* este o împletire de „spațiu mioritic", de fantastic popular și de tradiții naționale, care realiza o formă a visului de singurătate și de interiorizare a scriitorului, în cadrul peisajului-stare sufletească oferit de munții Vrancei.

În opera complexă a lui Victor Ion Popa nuvelele ocupă un loc destul de important, care merită să fie pus în lumină. Aceste „mici romane", schițe de moravuri, portrete, simple narațiuni, povestiri, scrisori sau nuvele propriu zise, depășesc cadrul riguros al nuvelei și capătă, prin însăși structura lor liberă și variată, un loc deosebit în nuvelistica noastră. Sub aspectul lor ușor de scrisori, dialoguri prelungite, de ton sfătos, glumeț, ironic sau grav, autorul pune probleme adesea importante, psihologice, sociale și morale, ne expune datele lor, le comentează subtil și formulează, direct sau prin acțiune, concluzii de moralist pătrunzător și experimentat.

Un element de bază în structura nuvelelor lui Victor Ion Popa este povestirea epică prezentată direct, fie în forma de scrisoare, fie în narațiunea la persoana întîi, fie în chip de dialog, care opune personajele, punctele lor de vedere sau sentimentele lor. Stilul oral domină peste tot modalitatea lingvistică și estetică. Scriitorul se lasă pătruns el însuși de limbajul popular, autentic moldovenesc al eroilor lui, dînd astfel textului un aspect izbitor de adevăr surprins pe viu și transfigurat în adevăr artistic. El stă de vorbă cu cititorii luați ca martori sau ca parteneri imaginari în „scrisorile" lui. De aici tonul așa de familiar și captivant, din care se degajă o largă înțelegere umană, o indulgență superioară, iar, pe de altă parte, tonul vehement de denunțare

și condamnare a cazurilor de neomenie și de răutate. Deși obiectiv în povestire, el lasă să pătrundă în numeroase pagini o undă de lirism, în zugrăvirea de peisaje, în considerațiile amare asupra dramelor sociale, în mila față de cei loviți de ticăloșia omenească. În schimb, cu ce dezinvoltură mînuiește trăsăturile care îngroașă fizionomiile pînă la grotesc și monstruos! Cu ce vervă ironică întreține situații amuzante pînă la absurd, ca acelea din *Dispariția lui Max Edelstein*, din *La încercarea puterilor* sau *Seria „Tăchiță Cantemir"*, unde faptele sînt tratate cu ironie, cu un fel de sarcasm, atenuat doar de hazul contagios răspîndit generos peste tot! Trebuie să mai observ arta sigură cu care nuvelistul întreține interesul cititorului, pînă la capăt, într-un *suspens*. Adesea tocmai în ultimele rînduri intervine o surpriză, o poantă sau o ironie.

Toate acestea explică și variațiile de structuri literare, lingvistice și stilistice folosite în nuvelele lui Victor Ion Popa, ca expresie a atitudinilor lui de povestitor. Observator realist, el rămîne consecvent fidel vieții, transfigurată de artistul vizionar prin personaje și situații, în tipuri generale și semnificative ca Tăchiță Cantemir, Năstasă, Titi Burghelea sau Tache Anastasiu. Pătruns intim de importanța specificului național, el urmărește cu pasiune neascunsă viața din sate și pe țărani, deopotrivă în bucuriile lor, în creațiile lor artistice și în durerile lor, culminînd cu răzvrătirea care răbufnește în adevărurile crude aruncate prefectului de Platon Hagiul, el însuși purtător de cuvînt al scriitorului.

Lexicul lui extrem de bogat, de esență moldovenească, în fonetica moale și blîndă a graiului moldovenesc, în sintaxa liberă și în prestigiul dat stilului oral ca mijloc artistic, a contribuit să valorifice expresia populară pe plan estetic. Farmecul acestor nuvele constă tocmai în simplicitatea procedeelor stilistice, în naturalețea expresiei și în arta desăvîrșită a dialogului utilizat cu virtuozi-

tate, ca procedeu dramatic. Simțul subtil și sigur al limbajului de teatru, opus prozei, face din aceste dialoguri duse aparent în gol, într-un cerc vițios, mijloace de tipizare a oamenilor și a momentelor din acțiune. Replicile scurte merg pînă la o concluzie de scene dramatice.

Credincios stilului oral, el preferă sintaxa coordonatoare populară în locul celei subordonatoare, de natură literară și cultă, deci artificială într-o literatură cu teme din popor. Folosirea de preferință a trecutului compus întărește impresia de grai viu. Limbajul poetic al lui Victor Ion Popa, transparent în unele considerații personale, nu duce la dezvoltări literare sau gratuite. Discret, scriitorul recurge pe alocuri la citate folclorice sau la versuri proprii de factură populară, menite să dea o valoare generală și tipică unor experiențe deja formulate în creația populară. Momentele de evocare, nostalgie, melancolie, dragoste, singurătate, revoltă sau reverie găsesc un suport în apelul la textele folclorice. Diferitele imagini și figuri de stil, comparații, metafore, epitete, simboluri etc., relativ rare în textele narative, se înmulțesc în paginile poetice.

Nuvelele lui Victor Ion Popa țin în același timp de simpla narațiune epică, despuiată de podoabe literare, de anecdota savuroasă dar plină de sens și de „micul roman", în care regăsim pe scriitor cu toate multiplele lui preocupări și posibilități de expresie ale unui artist total : prozator, om de teatru, poet, grafician, îndrumător cultural, creator de tipuri sociale în desenuri de vervă plastică acidă.

Obiectivitatea lui în fața problemelor vieții nu-l împiedică pe observatorul lucid, pe comentatorul ascuțit, pe moralistul cu aforisme formulate pregnant, în spiritul clasicismului nostru popular, pe omul de atitudini curajoase și de inițiative dinamice, să facă loc expresiei intime a personalității lui așa de complexe și uneori

contradictorii. Nuvelele lui constituie adevărate documente care luminează pe scriitorul văzut „prin el însuși" : un evocator al trecutului personal privit cu nostalgie sau oprindu-se asupra „durerilor înăbușite", un martor avizat al prezentului zugrăvit critic și în adîncime, în fine, un vizionar al viitorului luminos întrevăzut în perspectivă. Structura nuvelelor lui, limba și stilul se adaptează docil și cu rigoare diferitelor sectoare ale acestei mici „comedii umane", unde materialul trăit și prelucrat cu îndîrjire devine operă de înaltă artă. [1]

NICOLAE I. POPA

[1] Pentru munca de creație artistică a lui Victor Ion Popa, pe baza realităților trăite de el și încorporate în universul lui imaginar, vezi studiul meu *Realitate și transfigurare*, publicat în revista *Cronica*, numerele 3 și 4, din 19 și 26 februarie 1972.

TABEL CRONOLOGIC

1895 *29 iulie* Se naște la Bîrlad Victor Ion Popa, primul din cei trei copii ai învățătorului Ion Popa și Aspasiei Pavelescu, fiind urmat în ordine de Nicolae și de Virginia. Tatăl a funcționat în mai multe comune din fostele județe Vaslui, Tutova, Roman, Tecuci, stabilindu-se în cele din urmă în orașul Bîrlad. La nașterea lui Victor el funcționa încă la țară, împrejurare care se va răsfrînge asupra viitorului scriitor, căci la Victor Ion Popa, poate mai mult decît la alți scriitori moldoveni, locurile, oamenii și întîmplările copilăriei vor invada aproape întreaga lui creație. Din această profundă și intimă legătură cu atmosfera și solul local vor izvorî nu numai dragostea sa nedezmințită pentru oamenii simpli, ci și temeiul întregii sale concepții artistice.

Copilul își petrece anii cei mai frumoși la țară, alături de părinți, sau la bunicii dinspre tată. Aceștia locuiau în Dodești, o străveche

comună răzeșească, ceea ce explică interesul scriitorului de mai tîrziu pentru aflarea genealogiei sale. În cercetările pe care le va întreprinde peste ani, Victor Ion Popa va avea prilejul să constate că cele mai vechi familii de țărani dodeșteni descind încă de pe la 1400, primul izvor sigur asupra satului lor fiind un hrisov din 1459, cu pecetea lui Ștefan cel Mare. Dintre aceste familii străvechi, ramura popii Mereuță, care avea să dea generații succesive de preoți, cărturari, dascăli și căreia i se va recunoaște mai tîrziu numele de familie de Popa, va alcătui „o tagmă de știutori de carte", ceea ce scriitorul nu va pregeta să înregistreze cu dreaptă satisfacție.

Pînă la vîrsta școlii și în timpul cursului primar se desfată cu poveștile ascultate în casă sau hălăduind după bunul plac împreună cu alți copii, uneori pînă la mari depărtări de casă și aproape zilnic pe la nelipsitele șatre din preajma localității.

În acești ani de fragedă copilărie se cristalizează nu numai acele impresii care se vor infiltra apoi în opera sa, dar se înfiripă și principala sa vocație — aceea de om de teatru.

1906 Un spectacol văzut acum — oricît ar părea de ciudat — rupe zăgazul unei patimi ascunse în firea sa și moștenite nu se știe de la cine și de cînd : „Patima mea de teatru — va consemna peste decenii scriitorul — născută la unsprezece ani la Galați, unde, la *Manevrele de toamnă*, jucată de Nora Marinescu în trupa tatălui său, descoperisem pentru

întîia oară minunata putință de amăgire a scenei, mi-a hîrjonit toți anii de mai tîrziu". În toamnă este trimis la Iași și înscris la Liceul Internat, la care va urma primele cinci clase.

1907 Încă elev, sub impresia puternică a răscoalelor țărănești, va scrie o „tragedie cumplită", după propria-i expresie, pe care a și pus-o în scenă și a jucat-o cu colegii. Dar în anii liceului preocupările sale se vor diversifica foarte mult și îl vedem exersîndu-se de pe acum în principalele domenii pe care le va ilustra mai tîrziu. Pasiunile sînt multiple, și ele se manifestă tot mai activ odată cu trecerea în cursul superior, pe care-l continuă în același oraș, la Liceul Național. Îi plac matematica și desenul, scrie poezii, schițe, referate, redactează reviste satirice, face caricaturi, traduce, joacă teatru, cîntă la vioară, construiește, împreună cu alți colegi, tot felul de aeromodele, pe care le lansează din curtea liceului, dezvăluindu-și astfel o altă mare pasiune a sa.

De altfel anii liceului au avut o puternică influență asupra formării viitorului scriitor, așa cum se poate deduce și din acest interesant fragment autobiografic : „Cu toate că nu fac parte dintr-o generație sportivă, nu sînt chiar așa de îndepărtat de aceste preocupări. Iar dacă am făcut, ca tot tineretul vremii mele, ciclism și înot, tenis și oină, iar uneori chiar atletism, asta s-a datorat împrejurărilor speciale în care am crescut, școlii noastre de la Iași — Liceul Internat — unde cartea se îmbina armonios cu vremea liberă

petrecută folositor. Liceul din care ieșiseră Corneliu Moldovanu, Petre Locusteanu, actorul G. Mărculescu și profesorii dr. N. Lupu și N. Profiri, strîngea, pe timpul cît am fost eu bursier, mănunchiul de elevi alcătuit din Mihail Jora, Emanoil Ciomac, Mihail Sevastos, Iorgu Iordan, Mircea Possa, V. Stepleanu, Mihail Ralea, Păstorel și Ionel Teodoreanu, George Strat, V. Pella, Suchianu, Dămăceanu, Bîrgăuanu, Stejărel Ionescu, N. Aprihămian, C. Balmuș, Laurențiu Preuțescu, frații Pulopol, Ionel Ghiga etc.
Profesorii erau de valoarea lui Garabet Ibrăileanu, A. Frunză, Vasile Bogrea, Petre Andrei, Ion Paul, Calistrat Hogaș, Petre Bogdan, Ion Botez, Theodor Bădărău, Octav Botez. Era o vreme de sănătate trupească și sufletească. Zburda tinereții ni se cheltuia cu frumusețe și rost, în ore suplimentare de citit, discuții literare și joacă în curtea largă, după pornirea fiecăruia și nevoie. Așii tenisului erau Mihail Jora — marele muzician de azi —, Emanoil Ciomac, criticul muzical, și Mircea Possa, procurorul general de la Curtea de Casație. La oină, era de neîntrecut Demostene Botez, scriitorul.
În asemenea atmosferă nu-i de mirare că fiecare dintre noi cerca să-și arate toate vredniciile și să încerce a căpăta, pentru el și pentru prestigiul școlii, o fărîmă de glorie tinerească. Așa s-a făcut că eu, acesta care sînt astăzi așa cum sînt, în ultimul an de liceu, primisem, după un premiu I cu cunună pe toată țara, la concursul de limba română dat de Tinerimea română (cu subiect : *Teatrul ca factor de educație națională*) și o

medalie de aur la concursul interșcolar din Iași, pentru... săritura în înălțime..."
La toate acestea trebuie adăugată și puternica înrîurire a atmosferei culturale a bătrînei cetăți a Moldovei, căci, așa cum va scrie mai tîrziu : „Ca orice licean din Iașul adolescenței mele, am crescut sub porunca scriitoricească a «Vieții românești»".

1911 În toamna acestui an asistă la zborurile organizate de Aurel Vlaicu la Iași, ceea ce a produs o puternică impresie asupra adolescentului. În caietul de creație la romanul *Maistorașul Aurel*, scriitorul va fixa acest moment în cîteva cuvinte, pe care le reproducem : „Iași, 11 octombrie. Două zboruri peste Cetățuia. Le-am văzut eu. La 10 octombrie, pe la 5 seara, m-am dus la Copou. Aeroplanul era adus, montat în întregime. Doar cîrma din față nu era pusă. L-am văzut pe Vlaicu acolo".

1912 Data de 1 decembrie consfințește debutul ca poet al lui Victor Ion Popa : *Revista noastră*, a liceului din Focșani, îi publică versurile intitulate *Liniște* și semnate Gh. A. Hamza.

1914 Absolvind Liceul Național, se înscrie la Facultatea de drept, urmînd în paralel cursurile de arta actorului la Conservatorul de muzică și artă dramatică din Iași, cursuri pe care le ținea poetul și artistul Mihail Codreanu. Tot acum începe să joace mici roluri pe scena Naționalului din localitate. Și astfel, deși părinții ar fi voit să-l vadă inginer, vocațiile sale artistice își spun cuvîntul decisiv,

îndreptîndu-l fără putinţă de întoarcere spre „soarta grea“ a omului de teatru şi a creatorului de artă.

La 1 noiembrie, îi apar primele desene în revista *Versuri şi proză* din Iaşi, care-l prezenta cititorilor în următorii termeni foarte măgulitori : „După cum se pot convinge cititorii numărului de faţă, lucrările noului nostru colaborator artistic dovedesc un talent real, pe care ne facem o datorie şi o bucurie semnalîndu-l.“

1915—1916 Continuă colaborarea la *Versuri şi proză*, asigurînd, alături de Ross şi Iser, partea de grafică şi publicînd portretele unor personalităţi cunoscute ca Mihail Codreanu, C. Stere, Octav Băncilă. Caricaturi în *Rampa* şi în alte reviste de mai mică importanţă.

Declanşarea primului război mondial îl sileşte să-şi întrerupă Conservatorul şi să facă o şcoală de ofiţeri. Despre aceste împrejurări, iată cîteva rînduri din amintirile profesorului universitar N. I. Popa, fratele mai mic al scriitorului : „Anii de studenţie la Iaşi, cînd puteam gusta libertatea care l-a făcut fericit pe Demostene Botez, au fost curmaţi brusc de primul război, petrecut, împreună cu Victor Ion Popa, pe frontul de la Mărăşti şi Oituz, într-un climat de acţiune şi criză morală fixate de el în *Floare de oţel, roman de război*. Adevărata viaţă universitară începea într-un Iaşi lovit de încercările războiului şi într-o atmosferă apăsătoare...“

1917—1919 Este sublocotenent în Regimentul 12 Infanterie, cu care luptă în linia întîi a fron-

tului. Puternic zguduit de spectacolul absurd al suferințelor umane și grav rănit la Oituz, scriitorul găsește totuși puterea să-și continue activitatea, colaborînd la *Omul liber*, al lui Cocea, cu desene în care stigmatizează războiul cu toate urmările sale tragice.
Aflat pentru puțină vreme la Teatrul Național din Iași, cunoaște în 1918 pe viitoarea sa soție, actrița Getta Kernbach.
La Cluj, unde este mobilizat, scrie comedia *Flori și fluturi*, care nu se va juca decît mult mai tîrziu. Întors la Bîrlad, activează în cenaclul lui G. Tutoveanu, alături de V. Voiculescu, Em. Gîrleanu și sub patronajul bătrînului, pe atunci, Vlahuță. „În casa gospodărească a profesorului Bulbuc din Bîrlad, unde își aciuiase rămășițe de gospodărie, aduse cu carul cu boi, sub coviltir de rogojină, și întinsese pe ziduri toate tablourile lui Grigorescu, ne-am adunat luni de zile, joia și duminica, la ceaiul făcut de doamna Rucsandra și-am ascultat vorba domoală a maestrului. Uniformele noastre de război aveau un cîntec ciudat în odaia aceea largă, unde străjuia înțelepciunea apostolică a bătrînului poet. Nu ne ierta decît felul cum le purtam (ca pe hainele de împrumut!) și manuscrisele tăinuite sfios prin colțurile largilor buzunare ostășești."
Publică versuri în *Luceafărul* și desene în *Revista copiilor și a tinerimei*.

1920 Chemat la București, este angajat desenator și redactor la *Revista copiilor și a tinerimei*, în care publică și versuri, iar în anul următor povestirea de război *Soldatul Fălfăloaie*, pe

care o va integra apoi în romanul *Floare de oțel.*
Începe o colaborare de cîțiva ani la *Hiena,* susținînd cronica artistică.
Terminînd piesa *Ciuta,* începută încă prin 1918—1919, o predă la Teatrul Național din București.

1921 Căsătorit cu actrița Getta Kernbach, va avea un unic fiu, Sorin, care se naște în acest an. În luna aprilie, se afla la Cluj, printre cei care, sub conducerea lui Cezar Petrescu, organizează *Gîndirea.* Muncește din greu ca redactor tehnic, desenator, cronicar plastic, ceea ce nu-l împiedică să-și continue colaborarea și la alte ziare și reviste, cum ar fi *Sburătorul literar,* cu cronici de artă, sau *Revista vremii* și ziarul *Ora,* cu caricaturi politice.
Publică în *Gîndirea* un fragment din *Ciuta,* piesă care-i aduce în acest an o dublă bucurie : acceptarea ei în comitetul de lectură al Teatrului Național din București și premiul Asociației criticilor dramatici.
Susține timp de cîțiva ani și cronica artistică în revista *Flacăra.*

1922 La Salonul umoriștilor din primăvara acestui an expune și Victor Ion Popa, căruia cronicarii plastici îi apreciază talentul de portretist, intuiția psihologică, spiritul de observație și interpretarea cu totul personală, vădite în portrete ca Nottara în *Regele Lear,* G. Enescu, Ion Marin Sadoveanu, Moissi în *Strigoii* și în *Cadavrul viu* și altele, reproduse de altfel și în periodicele vremii. Despre

prodigioasa activitate plastică a lui Victor Ion Popa, va pomeni prin 1930 Emanoil Bucuța, într-un frumos articol intitulat *Cina fără caligrafi*, plin de regrete după anii 1920—1922, cînd „la întîile ședințe ale PEN-Clubului, desenatori ca Popa schițau pe sub masă caricaturi. Așa ni s-au păstrat fața cu buza hilară a lui Pârvan, capul ca o cetate al d-lui Motru, fruntea în căutare de excrescențe geografice a d-lui Mehedinți, fața prelungă, de nemîngîiată Cassandră, a d-lui Simionescu-Rîmniceanu."

În toamnă, la 13 septembrie, are loc premiera piesei *Ciuta*, primită cu entuziasm de public și de critica de specialitate. „Premiul Societății criticilor, va nota Dem. Theodorescu, a trecut merituos examenul scenei și-a fost deplin ratificat de public" ; iar E. Lovinescu nu-și va reține nici el entuziasmul : „Vizitatorii expoziției de astă-primăvară au descoperit în dl Popa, pe lîngă un admirabil caricaturist și desenator cunoscut și din ziare și un modelator de statuete expresive. Puțini știu că dl. Popa a debutat prin a fi actor și că e uneori și poet ; mai rămînea să găsim în acest tînăr atît de dotat și un autor dramatic. Premiată anul trecut de critica dramatică a ziarelor noastre, *Ciuta* a văzut lumina rampei anul acesta, nu numai în concertul de elogii ale presei cotidiene, care nu putea decît să se repete, dar și la adăpostul unei remarcabile favori publice."

În aceeași stagiune *Ciuta* este pusă în scenă și la Teatrul Național din Iași, iar în stagiunea următoare la Teatrul Național din Cluj.

1923 Ca urmare a succesului cu *Ciuta*, Victor Ion Popa primește Marele Premiu Caragiale. Este ajutor de pictor scenograf la Teatrul Național din București, iar odată cu constituirea Societății autorilor dramatici români este ales secretar. Își extinde colaborarea la *Dimineața* și *Adevărul literar și artistic*.

1924 Pune în scenă *Micul Eyolf* de Ibsen la Teatrul Popular, fundat și patronat de N. Iorga.

1925 Este angajat director de scenă la Teatrul Popular, sub directoratul lui Ion Sîn-Georgiu, încercînd să imprime spectacolelor sale o înaltă ținută artistică, o orientare a repertoriului spre îmbinarea judicioasă a pieselor clasice cu cele naționale și un mod de interpretare care să exprime ceva din specificul nostru național, idee care-l preocupa în cel mai înalt grad. În aceeași calitate, dă viață pentru prima dată la noi ideii unui teatru pentru copii. Problema literaturii pentru copii nu era nouă în preocupările lui Victor Ion Popa. El fusese, așa cum am văzut, secretar de redacție la *Revista copiilor și tinerimei*, desenator la „Pagina copiilor" din *Dimineața*, ilustrase volume dedicate copiilor.

De data aceasta îl interesa literatura dramatică pentru copii și spectacolele consacrate acestora. Constatările pe care le face sînt triste. Din tot ce se scrisese la noi pînă atunci nu se putea alcătui nici măcar un volum. Piesele erau submediocre ; majoritatea erau scrise pentru a fi jucate de copii și

făceau morală oamenilor mari. Victor Ion Popa vedea însă altfel lucrurile, și anume : piesele să fie create special pentru noul gen de teatru ; ele să nu fie scrise în proză, ci în versuri, și anume în vers popular; care i se pare cel mai potrivit și mai accesibil copiilor ; să nu fie jucate de copii, ci de actori adevărați și cu o pregătire adecvată. În lumina acestor deziderate începe el matineurile pentru copii la Teatrul Popular. Primele două piese care s-au jucat au fost scrise chiar de el și se intitulau *Păpușa cu piciorul rupt* și *Pufușor și mustăcioară*. Această fructuoasă activitate se pare că nu a găsit dreapta înțelegere a directorului de atunci al teatrului și conflictul între Victor Ion Popa și Ion Sîn-Georgiu devine public. De pe urma lui, Victor Ion Popa va pleca peste puțin timp din teatru. Ecoul acestei rupturi nu se va stinge însă ușor, din moment ce G.-M. Zamfirescu, la aproape doi ani de la incident, va sublinia într-un articol din *Vremea* că Victor Ion Popa a realizat la noi teatrul pentru copii, înscris de Iorga în programul Teatrului Popular, deși cel care se mîndrește este Ion Sîn-Georgiu.

Demisionînd de la Teatrul Popular, Victor Ion Popa este solicitat concomitent de I. Dongorozi, directorul Teatrului Național din Craiova, și la Teatrul Național din Cernăuți, pe care îl preferă.

1926 *1 ianuarie.* Este angajat director de scenă pentru cîteva spectacole la Teatrul Național din Craiova, printre care *Henric al IV-lea* de

Pirandello, *Şcoala femeilor* de Molière, *Un erou* de N. Kiriţescu.
În toamnă predă la Teatrul Naţional din Bucureşti piesa *Acord familiar*, care va fi admisă de Comitetul de lectură în decembrie următor.

1927—1929 Este numit director al Teatrului Naţional din Cernăuţi. În prima jumătate a lui 1927, face o lungă călătorie prin Europa, vizitînd Parisul, Londra, Berlinul, Viena etc., cu care ocazie vine în contact direct cu viaţa artistică din marile metropole. Puternicele impresii pe care le culege cu acest prilej, în contact cu cele mai conservatoare, dar şi cu cele mai extravagante orientări, îi întăresc convingerile mai vechi cu privire la rolul teatrului („Teatrul trebuie să fie, poate, nu o tribună, dar în orice caz un loc din care să se poată învăţa ceva. Să fie dominat de o credinţă şi să stea la baza unei credinţe. Altfel se înjoseşte, îşi murdăreşte numele", va spune el într-un interviu acordat în 1928 lui Mircea Ştefănescu), apoi, cu privire la arta actorului şi mai ales cu privire la arta regiei („Asta trebuie să găsim : o linie de interpretare a noastră. Aportul străin e mult prea mare la noi. Problema asta m-a muncit întotdeauna. Am avut de mult aceste preocupări de şcoală românească în Sburătorul... Şi în regie trebuie să existe această notă românească", va declara el în acelaşi interviu). Mai trebuie adăugat că Victor Ion Popa, în tot ceea ce a întreprins şi în toate domeniile asupra cărora s-a pronunţat, a urmărit cu pasiune şi tenacitate nu numai

promovarea propriei noastre spiritualități, dar și condițiile ridicării artei românești la nivel internațional. Prima dintre aceste condiții și, de altfel, condiția hotărîtoare, este afirmarea specificului național. Volumul *Scrieri despre teatru*, de Victor Ion Popa, apărut în 1969, în Editura Meridiane, și cu deosebire valorosul studiu introductiv semnat de Vicu Mîndra, facilitează mult adîncirea acestor adevărate crezuri, pe care încercăm să le ilustrăm printr-un scurt citat dintr-o conferință a lui Victor Ion Popa, în care convingerile îmbracă forma unor solemne profesii de credință : „Pledez, așadar, pentru o creație românească. Un spor de creație românească în ceea ce privește literatura dramatică, fie ca piese originale, fie ca localizări... Pledez și pentru românizarea actorului român... pentru necesitatea unei formulări dramatice românești... Știm doar bine toți că trebuie să aibă bune rădăcini în pămînt copacul care vrea să fie văzut peste zid. Pledez deci pentru necesitatea unei formule dramatice românești... pentru că numai de la ea încolo vom putea intra în marea artă teatrală."

Aceste convingeri se vor răsfrînge și în activitatea directorului de teatru, în calitatea repertoriului, în numărul premierelor românești, în nivelul înalt al spectacolelor. Ca director, Victor Ion Popa inițiază și alte acțiuni, cum ar fi expoziții, conferințe, o publicație-program *Spectacolul*, montări în decor natural (*Apus de soare* este jucată acum pentru prima dată între ruinele Sucevei și la Putna), spectacole pentru copii, pentru sol-

dați și muncitori, audiții muzicale-teatrale, serbări, spectacole gratuite, turnee. Din păcate toată această activitate nu-i aduce pînă la sfîrșit decît o mare amărăciune și Victor Ion Popa părăsește Cernăuțiul pentru Teatrul Maria Ventura din București.

La Studioul Teatrului Național din București are loc premiera piesei *Mușcata din fereastră*, o piesă care, așa cum se exprimau cronicarii timpului, „merita prima scenă a țării" și cu care Victor Ion Popa „a înregistrat un mare succes".

1930 Trecerea lui Victor Ion Popa („singurul regizor cu adevărat artist pe care îl posedă scena românească"), la Teatrul Ventura a fost curînd remarcată de presa de specialitate. Cronicarul dramatic al *Vremii*, de pildă, scria: „La Teatrul Ventura a venit un om tînăr, muncitor și entuziast; d. Victor Ion Popa a adus o concepție nouă și a încercat să realizeze un nou sistem de lucru. În primul rînd, dl. Victor Ion Popa și-a alcătuit un repertoriu modern și actual. Farsa bulevardieră a fost izgonită de pe scena unui teatru important. Lucrări care aduceau gînd proaspăt și problematică inedită au fost înscrise în cel mai inteligent și mai frumos repertoriu care s-a alcătuit vreodată într-un teatru românesc."

Lucrurile însă n-au ținut multă vreme așa cum le concepea directorul artistic al teatrului. Primele simptome ale unor neînțelegeri între el și Maria Ventura, proprietara și directoarea teatrului, îl determină pe Victor

Ion Popa ca, împreună cu Mircea Ştefănescu şi Tudor Muşatescu, să iniţieze crearea, în cadrul Teatrului Ventura, a unui Studiou de teatru modern, care va deveni mai apoi Studioul de teatru românesc. Toate acestea nu vor schimba prea mult situaţia şi, încă din prima stagiune, „voinţele s-au încrucişat, răspunderea n-a mai fost a unuia singur şi de aceea rezultatul a fost negativ".

Victor Ion Popa pleacă la Paris pentru a definitiva cu Maria Ventura repertoriul noii stagiuni, 1930—1931. Scrie acum pentru Editura Vremea, *Floare de oţel, roman de război.*

Muşcata din fereastră ajunge la a 50-a reprezentaţie, eveniment rar pentru o piesă originală.

Prezintă Teatrului Naţional piesa *Cătuşa.*

1931 Sfîrşitul celei de-a doua stagiuni marchează o nouă diminuare a exigenţelor artistice. „Repertoriul de avangardă a fost îngropat între preferaţii domnişoarei Ventura..." El cuprinde exclusiv piese străine. „Teatrul Maria Ventura, scria un cronicar dramatic, îşi va relua activitatea de toamnă urmînd probabil aceeaşi linie de repertoriu fără mari urcuşuri, fără mari scăderi, în ritm de intuiţie al cărei scop este randamentul material. Cîteva comedii franţuzeşti categoria «fulg», una sau două bersteiniade, cîteva comedii nemţeşti, categoria «cremwurşti» şi două lucrări româneşti bune, care să nu ocupe afişul prea mult."

În acest context, Victor Ion Popa plămădește, împreună cu Sică Alexandrescu, crearea unui Teatru Liber, care avea să reprezinte opt lucrări originale, de Lucian Blaga, G. M. Zamfirescu, V. Voiculescu, Victor Ion Popa, Mircea Ștefănescu, Tudor Mușatescu și alții și numai patru piese străine.
Scrie piesa *Prietena mea, moartea,* care, ca și *Cătușa,* nu va vedea luminile rampei. Elaborează febril comedia *Take, Ianke și Cadîr.*

1932 La Teatrul Ventura se pune în scenă *Take, Ianke și Cadîr.*
Plin de amărăciune, părăsește Teatrul Maria Ventura și odată cu aceasta și activitatea dramatică. Își îndreaptă gîndurile și eforturile spre proza literară.
Este redactor la *Ordinea,* în care publică articole de artă, note, reportaje și colaborează tot mai intens la *Vremea.*

1933 Publică romanul *Velerim și Veler-Doamne,* care cunoaște un mare succes de librărie. Critica îl întîmpină ca pe o plăcută surpriză din partea unui autor cunoscut mai ales prin scrierile sale dramatice: „Dintre debutanți — scria Pompiliu Constantinescu — (dacă îl considerăm ca atare în roman) dl Victor Ion Popa, cu *Velerim și Veler-Doamne,* este cel mai valoros, izbutind să îmbine într-o aureolă de legendă două tipuri viguroase, al ocnașului Manlache și al duhlîului Petrache. Roman de puternică afirmare a specificului nostru rural, cu un abil simț dramatic, *Ve-*

lerim și Veler-Doamne înseamnă cea mai elocventă pildă a romanului nostru regionalist." Chiar și peste șase ani romanul va fi socotit ca „una din cele mai bune cărți ale ultimilor ani", iar Șerban Cioculescu îl va socoti „capodopera epică a lui Victor Ion Popa, un admirabil roman țărănesc și polițist, amintind, dar nu într-un spirit de imitație, *Baltagul* de dl Mihail Sadoveanu".

1934—1937 Sînt anii unei continue și prodigioase activități literare și artistice. Publică acum nuvele și povestiri în *Vremea*, *Reporter*, *Gîndirea*; face cronica teatrală în *A.B.C.* și scrie articole despre aviație pentru *Ordinea* și despre probleme de urbanistică și cetățenești în *Gazeta municipală*.
Profund interesat de problemele satului, este atras printre colaboratorii Fundației „Principele Carol". Este însărcinat cu organizarea teatrului sătesc, îndrumă mișcarea culturală a primăriei capitalei, se ocupă de colecția „Cartea satului", de activitatea Căminelor culturale și a Ateneelor populare, colaborează la revistele *Căminul cultural*, *Gazeta sătenilor*, *Jurnalul copiilor*, la Radiodifuziune. Participă la anchetele de sociologie rurală ale echipelor studențești, organizate de un grup de sociologi, în frunte cu D. Gusti, conducînd echipa care avea să-și desfășoare activitatea în satul bunicului său, Dodești-Fălciu. Rezultatele acestei munci vor fi făcute cunoscute prin conferințe la radio și o monografie a acestui sat, se pare neterminată. De asemenea prin expozițiile organizate în acest scop.

Este inițiatorul și, sub îndrumarea profesorului Gusti, unul din principalii organizatori ai Muzeului satului din București (1936). Este intens solicitat la proiectarea și organizarea pavilioanelor României la marile expoziții internaționale, iar în 1937, în funcția de comisar general al pavilionului României la expoziția de la Paris, este decorat cu „Legiunea de onoare". Organizează de asemenea Expoziția Cărții în București. Intensa activitate literară desfășurată în toți acești ani se va concretiza în cîteva volume, și anume: volumul de nuvele *Povestiri cu prunci și cu moșnegi* (1936), *A fost odată un război* (1936), ediție pentru sate, cu ilustrații proprii, a romanului *Floare de otel* și romanul cu pronunțat caracter autobiografic închinat aviației, de care se simțea atît de legat, *Sfîrlează cu foc* (1936). Totodată lucrează intens la un alt mare roman, comandat de Editura Fundațiilor — *Maistorașul Aurel*, din care publică fragmente în periodice. Tot în această perioadă, despărțit de mai mult timp de prima soție, se recăsătorește cu actrița Maria Mohor (1936).

1938 Apare volumul de nuvele *Ghicește-mi în cafea. Mic roman, urmat de alte mici romane și de altele mai mici pur și simplu*, caracterizat de O. Șuluțiu ca antrenant și admirabil la lectură. Victor Ion Popa este apreciat, de același, ca „unul dintre puținii scriitori de proză frumoasă".
Din noiembrie este director al Teatrului „Muncă și Lumină" cunoscut și sub numele

de Teatrul din strada Uranus, la a cărui organizare lucrase încă din vară. Cu toate vicisitudinile politice pe care a trebuit să le înfrîngă în cei 6 ani de directorat, Victor Ion Popa a contribuit serios la pătrunderea teatrului în centrele muncitorești și la dezvoltarea printre muncitori a gustului pentru artá dramatică. Aproape tot timpul și-l consacră teatrului.

„Locuia, fiind director — își amintește Mircea Ștefănescu — într-un mare și vechi local al teatrului, în care erau găzduiți aproape toți actorii. Lîngă cele două camere ocupate de el se aflau atelierul teatrului și magazia de decoruri. Noptile, Victor Ion Popa și le petrecea în acest atelier. Trimitea lucrătorii la culcare, iar el... ce credeți că făcea ? Făcea pe tîmplarul, pe dulgherul, pe tapițerul... Era, în același timp, croitor și zugrav. Era de toate. Știa să întindă și tapete. Numai cizme și costume nu mi-aduc aminte să-l fi văzut cosînd."

O mare atenție acorda formării și îndrumării actorilor, în special a celor tineri, organizînd un adevărat laborator de formare actoricească. Ca regizor era de o exigență proverbială. Nimic nu-l putea abate de la țelul propus. Se relatează, de pildă, că la o repetiție, nemulțumit de jocul unui actor care trebuia să interpreteze scena morții, l-a pus să o repete de mai multe ori. La o nouă încercare a regizorului de a-i cere reluarea scenei, actorul se oprește și strigă enervat : „Nu mai pot, domnule director. Dac-o mai fac o dată, simt că-mi dau sufletul !" „Atunci, dă-i drumul, veni prompt răspunsul. Tocmai asta

voiam și eu ! Să te văd odată murind ca oamenii."

În această atmosferă de mare exigență, îndrăgit de cei cu care a lucrat în teatru sau mai tîrziu la conservator, se formează unii dintre cei mai cunoscuți actori ai zilelor noastre — Radu Beligan, Nineta Gusti, Irina Răchițeanu, Toma Caragiu, Elena Sereda etc.

1939 După mai bine de cinci ani de muncă apare romanul *Maistorașul Aurel — ucenicul lui Dumnezeu,* subintitulat *Cronica vremii și vieții lui Vlaicu,* în trei volume, o admirabilă scriere, străbătută de la un capăt la altul de dragostea autorului pentru zburător și de un cald sentiment de mîndrie patriotică pentru fapta pe care a putut s-o iscodească și s-o realizeze o minte românească. La apariție, cartea nu-l mai mulțumește, așa cum nimic din ce făcea nu-l mulțumea vreodată. I se reproșează lungimea excesivă, diluarea acțiunii, lirismul excesiv pe alocuri. Paralel, sînt apreciate meritele autorului și evidentele calități ale romanului. „Nu știu cine ar fi putut să scrie cu atîta dragoste și competență despre zburătorul ardelean ca dl Victor Ion Popa, el însuși un născocitor plin de neastîmpăr, un «maistoraș» unic printre artiștii noștri de azi, prin varietatea de talente, de pricepere și informații" scria, de pildă, Ion Chinezu. „*Maistorașul Aurel,* consemna cronicarul *Gîndirii,* se plasează așadar la confiniul dintre monografia strict științifică și genul pur al vieții romanțate, stabilind un just echilibru între izvoarele obiective și forța reconstructivă a imaginației poetice.

După terminarea lecturii, rămîi cu impresia nedezmințită că, în acest sens, izbînda literară a d-lui Victor Ion Popa este din plin cucerită."

1940—1941 Din dorința de a asigura un repertoriu corespunzător pentru muncitori, scrie piesele *Veveriţa*, și *Zece milioane*, ultima în colaborare cu regizorul de atunci al teatrului, Marin Iorda.

1942 Apare volumul de nuvele *Bătaia*.

1943 Îl aflăm profesor suplinitor la catedra de dramă, comedie și regie scenică a Conservatorului din București și director la Oficiul național cinematografic.
La 18 septembrie, participă, alături de Ionel Teodoreanu, Otilia Cazimir, I. Valerian, G. Lesnea, Horia Furtună, la ședătoarea literară organizată de Societatea scriitorilor români la Teatrul Național din Iași.

1944 Este definitivat profesor la Conservator și renunță la direcția teatrului din Uranus.
Victor Eftimiu, pe atunci director al Naționalului, îl cheamă în calitate de regizor. Angajat în continuare pe atîtea planuri, Victor Ion Popa, așa cum a făcut o viață întreagă, nu știe ce-i odihna. „Eu am muncit mereu, declara el, și niciodată n-am știut ce e vacanța. Mă odihnesc schimbîndu-mi ocupațiile." Și, am adăuga noi, fumînd și bînd kilograme de cafea pe nopțe, pînă cînd o boală necruțătoare îl doboară.

1946 30 martie. Victor Ion Popa moare, încheind în durerea şi regretele tuturor celor care l-au cunoscut, o viaţă dedicată oamenilor, pentru care n-a precupeţit nimic din puterea de muncă şi din multiplele talente cu care a fost dăruit.

CORNELIU SIMIONESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față se constituie numai din nuvele și povestiri publicate de Victor Ion Popa în volumele :

— *Povestiri cu prunci și cu moșnegi,* Editura librăriei „Universale" Alcalay, București, 1936 ;

— *Ghicește-mi în cafea. Mic roman urmat de alte mici romane și de altele mai mici pur și simplu,* Editura Ideea, 1938 ;

— *Bătaia,* Editura Vremea, București, 1942, care au fost folosite și ca text de bază.

La editarea textelor din prezenta ediție s-au utilizat manuscrisele autografe și dactilogramele revăzute de autor pentru tipar, existente în arhiva Victor Ion Popa. Ele ne-au fost puse la dispoziție de fiul scriitorului, Sorin Popa, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Din colaționările succesive s-au putut depista o seamă de erori strecurate în volumele apărute, erori a căror îndreptare s-a făcut prin coroborare cu manuscrisul. Cele mai semnificative au fost semnalate în subsolul paginii.

Greșelile de tipar fără importanță s-au corectat tacit.

În operația de transcriere a textelor s-au păstrat particularitățile de limbă caracteristice autorului și epocii, în cazul în care reflectau realități lingvistice și în pri-

mul rînd formele dialectale şi revolute pe care scriitorul le utiliza deliberat, pentru obţinerea unei anumite atmosfere. S-au menţinut, de pildă, moldovenisme ca : *musteţi, năcaz, vrăşmaş, trimes, răzămat, blăstăm, sălbatec, amăreală, îmbla, să-i lese, turburare, lacrămi, timerice, badjocoră* etc. ca şi formele de genitiv-dativ în *-ei* pentru *-ii* şi invers.

Cu excepţia îndreptărilor de text, consemnate în subsolul paginilor, celelalte note, care nu aparţin autorului, au fost marcate : (n. ed.).

C. S.

POVESTIRI CU PRUNCI ŞI CU MOŞNEGI

SPRE STEA AU CĂLĂTORIT

Așa se învățase părintele Ștefan : cea dintîi colindă să i-o cînte sub geam Mitrică, feciorul sfinției sale. Cel puțin de nouă ani încoace așa erau orînduite petrecerile de sărbători, iar țanțoșul preot din Matca nu înțelegea să schimbe rosturile în alt fel. De aceea, chiar acum, cînd spulbera vijelia ca o iazmă vînătă pe coclauri, el își trimisese ghiociul cu leagăn la Tecuci, dînd amarnic de aspră poruncă lui Dămian argatul :

— Și prin moarte să treci, dar fără flăcău să nu vii ! Căci, flăcău socotea boțul vioi și dolofan, care purta cu neascunsă mîndrețe straiul cel boieresc de gimnazist, fiind în clasa treia și cu note așa de bune, încît părinții se lăudau cu ele, ca și cînd ei le-ar fi căpătat.

Dămian a rotit ochiul cel drept — singurul pe care-l avea — privind ponciș volbura șuierătoare din nevăzut. A astîmpărat în rădăcina nasului ciugulit de vărsat un icnet greu și s-a închinat năsîlniciei părintești, pornind-o la drum.

Cît a ţinut perdeaua satului, căruţa a mers cum a mers. Clihurile de omăt, culcate din loc în loc, furau picioruşele subţiri şi prinse de tremur ale noatenului crud, nărăvaş, abia deprins în ham. Lupta dîrz cu gheaţa, care îi rîcîia pîntecul goluţ, se cutremura cu spaimă, sărind într-un fel de galop bezmetic, bătut pe loc, dar trecea mai departe, ostoindu-şi oarecum năvîrliile, atunci cînd îşi simţea copitele micuţe tropotind zdravăn pe cremenea pămîntului bocnă. Chiotul de jivină fioroasă a vîjgăraiei îşi trecea sforul pe deasupra, lăsînd pe jos doar bulboane nevăzute, vîrtejuri întoarse, unde stropşeala de nisip alb se războia fără noimă cu toate laturile deodată.

Dar dincolo de poarta jităriei, crivăţul era în largul lui. Venea duduind din hăuri şi trecea nălucă dreaptă măturîndu-se pe sine, în cumplită goană, cătră miazăzi.

Dămian a înnodat zdravăn petica împletită care-i strîngea gulerul spenţărului peste urechi, a împins căciula ţurcănească pînă în lumina ochilor, apoi, ferindu-şi răsuflarea de ascuţişul viforului, a înjurat crîncen şi a crăpat spinarea noatenului cu o biciuşcă hoţească. Călul a înţeles străpadul aprig din inima omului şi n-a mai cutezat împotrivire. A sucit şi el capul, punîndu-şi ceafa în bătaia din sus, pe urmă s-a îndemnat la alergătură, bucurîndu-se măcar de binecuvîntarea unei şosele ca piatra, măturate de omăt.

Încălziţi de înverşunare, au răzbătut, fără să ştie cum, calea pînă la cel dintîi canton. Adică aproape un sfert din drum. Mai apoi însă, urcuşul pe coastă i-a sleit deodată şi i-a lăsat în buza crestei cu carnea sfîşiată. Acolo bicele năprasnice ale lui Dămian şi crîşnetul sudalmelor lui păgîneşti, n-au

mai fost în stare să clintească ghiociul din loc. Nici înainte, nici înapoi. Noatenul, încîinat de frig şi de vijelie, care-i vîrîse în trup spaima aceea de iad, pe care numai vitele ştiu s-o aibă, se frămînta pe loc, necheza, sărea, răsucind căruţa în drum, gata în orice clipă să se răstoarne cu om laolaltă, în şanţurile înfundate de omăt.

Atunci argatul a sărit din leagăn şi a înhăţat dîrlogii. Tras de căpăstru, calul s-a lăsat amăgit şi vîrîndu-şi capul în fărîma de perdea a trupului lui Dămian, a pornit-o iarăşi la drum trudnic către zărişteа cea vînătă din fund.

Palmacul de cale pînă la cantonul al doilea a fost un chin. Mîinile slugii popeşti înţepeniseră de tras căpăstrul şi inima îi îngheţase de blestemul cel amarnic, potopit în sufletul de catran. Nu mai putea. Iar cînd a înţeles de la Voinea, cantonierul, că trecuse mult după amiaza zilei şi nu mai avea de tras nădejde că vede tîrgul pe lumină, s-a leşiat în el o scîrbă mare şi o lehamite fără măsură. Nu mai avea îndemn şi s-a codit mult, lîngă cotlonul din canton, pînă să-şi înveghe dinţii a nu mai crîşni de-a surda, ci să iasă afară ca să smulgă din tihna şurii noatenul care-şi rumega amărăciunea şi părăsirea în traista lungă de sub urechi, unde botul nu-i mai ajungea de mult la pumnul de ovăz.

— La aşa vreme tîrzie, eu nu m-aş încumeta... a zis Voinea, vîrîndu-i ghimpe veninat în inimă. Cam bat lupii prin părţi, cînd purcede lăsatul serii... Încai, luat-ai vreo puşcă ?...

Dar Dămian se încrîncenase dincolo de temerile omeneşti. Trecuse cu furtună în nemilă de sine şi era hotărît să plinească în orice chip vrerea părintelui Ştefan. A şuierat codirişca de sînger a biciului mai avan ca harapnicul văzduhului şi a trăsnit

în coastele calului de-a năvălit acela ca o nălucă pe drum, trîntindu-şi vizitiul de-a berbeleacul în fînul din spatele leagănului.

N-a mai ajuns la cantonul celălalt. Haita de lupi s-a stropit deodată pe o zare de deal şi a năvălit năucă în urlet fioros. Dămian a dat să întoarcă, dar n-a mai avut cînd. Atunci a privit cu ochiul tulbure de jur împrejur, a cîrmit calul spre şanţ de-a răsturnat ghiociul cu roatele în sus şi s-a opintit dedesubtul lui, ca sub un capac, pîndind din fîn, printre ostreţe, zbuciumul de turbăciune al noatenului. Mirosise primejdia, bietul, şi nu zadarnic se trudea să scape din şleaurile tari.

Venită pumn pînă în marginea şoselei, haita s-a împrăştiat ca degetele unei mîni făcută ghiară, să cuprindă şi cal şi căruţă din toate părţile.

Dămian a văzut o jivină ţîşnind drept în pieptul calului, l-a văzut pe acela trudindu-se să-şi smulgă trupul din colţi şi să întoarcă spre fiară copitele, a mai văzut alta săgetînd către burtă...

Apoi n-a mai văzut nimic... Îi huiau, ca în năvală de ape pustii, urlete lungi, nechezatul ascuţit de chemare deznădăjduită şi clefăit de sălbătăciuni flămînde... El vedea de-acolo doar dinţii bătuţi ai lupilor, cari îşi vîrau boturile prin ostreţe, înverşunaţi să-l ajungă... Le vedea labele scurmînd pe sub loitre... Vedea, prin căscătura scîndurilor, umbra celor suiţi deasupra şi-şi uitase de mult că are în carîmbul ciubotei custura cea ascuţită cu care ar fi putut să înţăncuşeze boturile întinse spre el, ori ghiarele care-i rîcîiau dulama straielor.

Uitase tot... Uitase şi că e om. Nu ştia decît un lucru. Să tragă în jos de leagăn, ca să ţie buzele ghiociului lipite de pămînt...

Peste joaca asta de spaimă, viforul trecea senin și întins, stropșind peste meleagurile pustii noaptea vînătă, scoasă din văgăunile iadului de la miază-noapte...

Părintele Ștefan era om cuminte. Nu-și arătase de-a surda neîndurarea față de Dămian. Îl știa slugă credincioasă, dar îl mai știa și om deștept. Adică, om care nu se primejduiește pentru nimica toată, ci cîntărește bine, după arătările ce le are, cînd un lucru își merită truda, ori nu. Și astfel, în împrejurarea de față, dacă l-ar fi lăsat pe bună voia lui, fără doar și poate că Dămian n-ar fi trecut de țarna satului, ci s-ar fi întors zicînd, cu vorbă ciuntită :

— Copchilul îi la căldură și îl ai. Da chelea calului îi scumpă !... Ceea ce însemna că nu voiește să primejduiască noatenul pentru o năzăreală de părinte...

Vorbindu-i însă mai aspru, părintele Ștefan știa că întinde coarda tocmai cît trebuie. Astfel înțelepciunea slugii n-avea să păcătuiască prin belșug nefolositor de chibzuință, ci e îndurată doar cîtă era nevoie să ocolească orice durere și orice amenințare.

Ca o dovadă, de asemeni cuminte judecată, părintele a așteptat pînă la legatul serii. A așteptat adică să vadă dacă Dămian se întoarce ori nu. Iar cînd a văzut că nu s-a întors, i-a fost a se încredința că nu mai este loc de temeri și s-a dus la primărie, de i-a dat lui Mitrică o telegramă :

„Dămian vine căruța. Fii gata. Ferește frig îmbrăcat gros... Dumnezeu cu tine. Tata..."

A stat apoi să vadă notarul telefonînd telegrama la oficiul poștal și s-a întors împăcat acasă, unde dimpreună cu preoteasa, au pregătit voioși odaia mare, hotărîtă să fie de-acum încolo cuibul de găzduire pentru vacanțele feciorașului.

Cu hîrtia fîlfîindu-i în mînă, Mitrică a alergat la gazdă, în chiler, unde bătrîna se lupta din greu cu niște lapte umflat de fiertură :

— Mătușă Chivo, mi-a telegrafiat părintele că vine Dămian să mă ia. Telegrama îi dată ieri, așa că omul trebuie să pice din clipă în clipă... Eu mă răped pînă în tîrg să iau ceva și mă întorc numaidecît, așa că matale îi spui să m-aștepte...

Și, vesel nevoie mare, zorit peste măsură, a prins, înfrigurat și cu degete de rac, mănătăluța neagră în bumbii de alamă, trîntind toate ușile și portița, pînă nu i s-au mai auzit pașii repezi pe ulița răvășită de tîrnul vîntos.

A ieșit la Foișor, în piață, și s-a dus întins la maghernița lui Selim, turcul cel bătrîn.

— Iar venit, bre ?... a rîs moșneagul văzîndu-i năsucul roș.

— Iar, moș Selim...

— Și iar tocmim, bre ?... Iar certam, bre ? Și tot degeaba estem, bre ?

Căci bătrînul îi ținea bine minte pe prichindelul acesta de școlar, care de două luni de zile încoace îi întorcea prăvălioara pe dos, întrebînd de fiecare lucru și de fiecare preț, tocmindu-se la fiecare tot așa de înverșunat, dar plecînd de fiecare dată cu aceeași încheiere :

— Prea scump, moș Selim... Nu căta matale că-s mititel, dar pe mine nu mă pîcîlești...

Acum însă, piciul a dezvelit din fraga buzelor două capete de dinți albi și a întins degetul, arătîndu-i în raftul povîrnit :

— Covorașul cel galben să mi-l dai... apoi a adăugat : Dar să mi-l dai cu patru lei...

Bătrînul a zîmbit la asemenea poruncă dîrză :

— Cumparam ori tocmim ?... Daca cumparam, scoatem... Daca tocmim nu scoatem. Altacum tot degeaba estem...

— Nu, moș Selim, acum cumpăr... — și văzînd că turcul nu-i crede, a spus foarte serios : Pe onoarea mea...

Gura negustorului s-a subțiat sub mustață. S-a uitat la copil cu ochi de părinte neîmplinit și a scos covorașul, întinzîndu-i-l tacticos sub nas :

— Farmos... foarte farmos... asta galben cum chihlimbar... Ama... cinci lei estem !

Dar micuțul, încruntat nevoie mare, ca omul care știe ce vrea, a scos patru lei și i-a pus la rînd pe tejghea :

— Patru... apoi văzînd că Selim începe iar a strînge covorul, zicînd :

— .Dacă tocmim, apoi nu cumparam... a stăruit, rugîndu-se :

— Moș Selim, dă-mi-l cu patru... N-am decît patru... Vreau să i-l dau mamei... Ceea ce, auzind negustorul, a părut că se înduioșează :

— Farmos... asta copil bun !... Atunci lasam pentră mama, patru și o dușcă...

Și ciorovăiala a început din nou, pînă ce Mitrică, aproape plîngînd, a smiorcăit :

— N-am decît patru, zău... lucru care l-a făcut pe turc să se îndemne a-i da covorașul și să sune leii unul de altul, legănîndu-i în parte pe deget și ciocnindu-i între ei.

Plecînd din dugheană, Mitrică, băiat de popă cum era, a cerut iertare în gînd lui Dumnezeu pentru „luarea numelui în deşert", apoi s-a dus puşcă în librăria lui Platon, unde a scos singur din raft *Patericul*, cartea călugărească, după care auzise el oftînd de multe ori pe sfinţia sa părintele Ştefan.

Cînd a ieşit de-acolo, a văzut pe Selim în dosul geamului de la maghernița lui. I s-a părut că îl ameninţă cu degetul şi i s-a părut că aude încet, de parcă ar fi fost lîngă el :

— Nu trebe juram, bre... Asta nu farmos, bre... Nu bine, bre... Asta pacat estem ; şi la creştina pacat estem şi la turca pacat estem... Tot la fel pacat estem daca Dumnezeu la el estem...

Dar Selim avea altă grijă. Îl şi uitase... El privea doar ghemuleţul de om cum luptă cu nămetul întins de-a curmezişul pieţei şi era trist... I se părea că o să-l înghită, aşa cum îl înghiţiseră şi pe dînsul iarna şi troienii năvăliţi peste capul lui...

*

— N-a venit Dămian, mătuşă ?

— N-a venit, ciotul babei, a răspuns femeia, mîngîindu-l cu ochii cei creţi în colţuri şi tulburi în apa lor bătrînă. Dar mai este vreme... pînă în deseară...

Şi cîteva ceasuri în şir, Mitrică a obosit sărind la geam, de fiecare dată cînd i se părea că răsună în uliţa strîmtă, cu garduri părăduite, zgomot înfundat de roţi ori trap de cal.

Bucceluţa cu schimburi era pusă pe pat, lîngă manta şi căciulă. Legătura pentru gît o lăsase atîrnată de grumaz, iar în mînuşile de lînă, împletite de coana preoteasă, cele patru degeţele mişcau în

voie şi larg prin singura încăpere făcută pentru toate la un loc.

Din cînd în cînd, scotea din buzunar, cu deosebită fereală, o uneltă micuţă şi lucitoare. O privea pe toate părţile şi era mîndru de dînsa ca de mare biruinţă. Avea, de altfel, şi de ce, pentru că un an încheiat jinduise după pistolaşul acesta al băiatului lui Diamandi. Şi un an încheiat, acela nu-l lăsase nici măcar să puie mîna pe el.

Acum însă era aici şi era al lui. Al lui pentru totdeauna şi căpătat pe cale cinstită. Doar asta fusese plata pentru că l-a lăsat pe Raul să copieze teza la geometrie şi pentru că i-a făcut cubul cel frumos la desen. Pentru teză i-a dat pistolul, iar pentru desen i-a dat cartuşele. Iar acum, pe drum, avea să tragă la ţintă în stîlpii de telefon, în pahare, în salcîmii de pe marginea şoselei şi... — de ce nu? — la nevoie, chiar în lupi... Simte în el tot curajul şi doreşte să aibă prilejul a-l arăta... Arma e în mînă, îndrăzneala e în piept... Lipseşte doar fapta... prilejul de faptă, ca să scoată la iveală din făptura lui micuţă, eroismul uriaş pe care-l simte trebuitor vieţii lui cît degetarul...

Şi Dămian care nu mai vine...

— Mătuşă, ce zici matale? N-ar fi bine să pornesc înaintea lui Dămian?... Femeia se uită speriată peste umăr:

— Vai de mine, ciotul babei, d-apăi pe asemenea ghivorniţă cum clănţăne în băgeag? Se poate?

— Eu îs învăţat mătuşă, răspunse neînfricat bărbatul de-o şchioapă. Eu am mers şi pe vreme mai rea şi tot nu mi-a fost teamă, măcar că eram

mititel... Văzînd însă că bătrîna nu-i răspunde, zice mai încet : Mi-i să nu ne prindă seara pe drum...

La asta femeia taie scurt :

— Apoi dacă-i vorba să te prindă seara pe drum, gîndeşti că eu te mai las să pleci ?...

Copilului îi zvîcneşte inima în piept, îngrozită :

— Cum ?... Să nu colind eu diseară ?...

— Ba colinzi, ciotul babei... Colinzi colea la mine.

Mitrică simte năduşeli grele pornind din tîmple şi înfiorări aspre înţepîndu-l în creştet.

— Şi cine să colinde părintelui ?...

— Lasă, maică, sînt acolo destui şi pentru sfinţia sa. Că doar n-o să te dau eu în gura lupului...

Mitrică se întoarce în odăiţă, se aşează cu coatele pe geam şi priveşte afară. I-i inima frîntă, ca de cîrpă. Aşteaptă... aşteaptă... Şi stropi de amar mititel îi picură pe inima tristă...

Iar Dămian nu mai vine...

*

— Mătuşă, mă duc pînă la barieră, să văd... Poate că Dămian o fi la Dobrin, potcovarul...

Bătrîna se necăjeşte :

— Stai tu în casă, cum îţi spun eu... Nu vezi ce-i afară ?... Dacă-i la potcovar, vine el şi fără tine.

— Dar dacă s-o fi îmbătat pe la alde Arghir, cum a făcut astoamnă ?...

— Dacă s-a îmbătat, se culcă şi doarme... N-o să te las eu pe mîna unuia care şi-a băut minţile...

Şi Mitrică simte cum îi rourează lacrima în gît. Se gîndeşte la părintele Ştefan, care se uită pe geam să-şi vadă venind feciorul cu colinda... Se

gîndește la coana preotească, care-și lasă bucătăria să asculte răzămată de ușor :

Trei crai de la răsărit...

Și i se pare că numai el singur nu vrea să se ducă la geam, ci s-a înrăit să stea la jitărie, ca să strice Crăciunul părinților...

Iar Dămian nu mai vine...

*

— Mătușă... Ce fac eu ?...

— Ce vrei să faci ?

— Tata mă așteaptă...

— Așteaptă și tu pe Dămian.

— Dar dacă nu vine Dămian ?

— Înseamnă că nu l-a trimis... ori că s-a întors...

Ochii lui Mitrică se umplu de lacrimi :

— Cum să se întoarcă ?... Și deodată, ca într-o plesnitură de coardă, se simte rupt de viață, singur, părăsit, fără nimeni — nimeni pe tot hăul lumii. Îi tremură pleoapele, îi tremură buzele, îi tremură sufletul...

— Nu se poate... șoptește, trăgîndu-și un firișor de plîns pe nas... Să caut atunci o căruță... Poate că e cineva de la noi...

Și trupul fraged simte cum îl trec rînd pe rînd dogori de arșiță și ape de frig...

Dar Dămian tot nu vine.

Atunci, pe dosite, își pune mantaua pe dînsul, înșfacă bocceluța la subțioară și, cu pași de pisică, iese din casă, luînd-o goana către barieră. Nu-i mai pasă de nimic. Nu vrea să mai știe de nimic. Fuge și cată cu groază îndărăt, să nu-l ajungă cîrligul neîndurat din inima îngrijată a babei Chiva.

Fuge şi ciuleşte mereu urechea înainte, aşteptînd huruitul ghiociului cu leagăn...

Dar înainte e numai spulber de gheaţă învolburat, pişcător şi rău... Dămian nu se arată nicăieri... Dămian nu vine... Dămian nu-i nici la potcovar, nici la crîşmă... Dămian n-a venit...

Iar pe uliţi, copiii au ieşit cu steaua şi cîntă la ferestre :

Trei crai de la răsărit...

Aşa întocmai după cum aşteaptă să audă în seara asta şi părintele Ştefan, din dosul perdelelor cele albe, legate în panglicuţe albastre de mîna coanei preutese...

Spre stea au călătorit...

Iar Mitrică pune capul în piept şi împunge cu fruntea viscolul de dincolo de barieră, răsuflînd scurt şi greu, în năbuşeala crîncenă a tăriei înghe̦ţate, care urlă din toată vraiştea pustiei de plumb.

E ameţit şi calcă în neştire. Picioarele se desprind tot mai greu de pămînt, pe cînd sudoarea îi şiruie rece pe piept, pe spinare, pe lîngă dosul urechilor... Iese abur din el şi ochii i s-au păianjenit... Cată înainte pe lungul drumului să vadă răsărind umbra lui Dămian... Dar Dămian nu se iveşte nicăieri.

Iar vîntul cîntă cu glas uriaş, cînd mai sus, cînd mai jos, o fiertură de sălbăticiune dezlănţuită şi fără cumpăt... Doar urechea lui Mitrică desprinde din el fărîme nelimpezi :

...de la răsărit...
Spre stea... au...

Roată aspră crîşciie în urma-i, pe zgrunţurile de cremene ale drumului. Căruţa se opreşte şi omul cheamă :

— Încotro, logofete, pe vrăjmăşia asta... ?

Mitrică abia zăreşte omul din plapoma uriaşă şi neagră a şubei. Vrea să răspundă şi nu poate. Tot obrazul i-a îngheţat şi i s-a prins... Dîrdîie, în scuturătura frigului, şi abia îngaimă :

— La Matca...

Omul scuipă mustăţile înţurţurate, privind ascuţit pe sub genele grele de promoroacă, îl descoasă anevoie, apoi dă din cap :

— Cine Dumnezeu te-a lăsat să pleci pe asemenea vreme ?... Îi bun de tăiat... Pe urmă înşfacă ghemul de carne, îl zvîrle în fîn, îl înfofoleşte cu o cergă şi fluieră căişorilor îndemn de plecare. La cantonul Patraulea struneşte hăţul şi hăule capului buhos răsărit în florile geamului :

— Ia şi vezi de gînganiа asta a popei din Matca... iar cînd o trece Dămian, dă-i-l în primire...

Pe urmă se înfundă în proaşcă albă, lăsîndu-l pe Mitrică la cald şi la grijă nepricepută de femeie stearpă...

▪

Pus pe cuptorul cald, sus, în fumul greu şi duhnitor, răzbufnit din hornul apăsat sub tăria vijeliei, Mitrică pluteşte într-o amorţeală chinuită de arşiţă şi vedenii cenuşii. Vede ochii albaştri ai părintelui şi gura cu dinţi albi ai preutesei... Apoi vede o portocală, două, trei. Rîmneşte la ele şi se pomeneşte oftînd încet :

— Portocală...

Femeia cantonierului, chincită în gura cuptorului, ridică fruntea speriată :

— Ce-i ?...

— Portocală...

Ea tace fără să știe ce să răspundă. Apoi șoptește omului întins pe laviță :

— Doamne, Costache, băiatul aiurează...

Patraulea se dă jos alene și pune mîna pe obrazul aprins al lui Mitrică...

— Cam dogorește, mititelul... L-o pătruns frigul...

— Și ce-i de făcut ?...

— Știu eu ?... Hierbe-i o oală de vin cu miere și niscai mirodenii...

Iar peste cîteva minute, Mitrică bea pînă în fund oala fierbinte și bine mirositoare... Apoi, leoarcă de apă, adoarme bîiguind în neștirea unui somn puhav :...

— Portocale... Dămian... Dă portocale...

Dar Dămian nu-l aude...

*

În seara care lunecă șărpește din vîrful crengilor negre ale plopilor nalți, părintele Ștefan își apropie scaunul de perdelușele albe, legate cu panglici și așteaptă.

Așteaptă pe Mitrică... așteaptă pe Dămian...

Dar Dămian nu vine.

Copiii din sat știu orînduirea cea veche a lucrurilor și pîndesc. Pîndesc scîrțîitul ghiociului, care trebuie să-și crape gura pe cripa ogașelor bocnite, pentru că acela e semn că Mitrică a venit și părintele primește colindători.

Dar Dămian nu vine...

*

A adormit şi Patraulea. A adormit şi femeia, încovrigată pe prispa cuptorului. Iar sus, în fum greu, scînceşte încetişor, ca într-un gîngurit dulce, somnul plin de vedenii tulburi al lui Mitrică. Toate i se par uşoare şi fumurii, ca arătări de altă lume... Şi toate sînt pline de ochi albaştri... dinţi albi... şi portocale... Iar prin toate trece susur cald şi bun, care cîntă la nesfîrşit, cu sunet argintiu de clopoţei :

Trei crai de la răsărit...

Sare în sus... I s-a părut ?... Ori huie de-a binelea roata ghiociului în dihonia salcîmilor din drum ?... Se ridică încet... Se dă jos clătinîndu-se, fără să gîndească, fără să vadă, fără să simtă... I-i cald, i-i bine şi i-i inima veselă că Dămian a strunit noatenul cel frumos drept în faţa uşii, ca la casa boierească a lui Diamandi.

Deschide uşa şi rîde încetişor... Ce şiret e Dămian... S-a ascuns... Dar el ştie unde s-a ascuns şi are să-l găsească...

Porneşte zîmbind după el... mai încolo... unde e masa... unde e părintele...

În prăpădenia de ningău, care urlă ca o fiară din toate cotloanele lumii, salcîmii negri ai şoselei se plesneau sălbatici cu crăcile goale pe trup, orbindu-se singuri în gheaţa harapnicelor de praf alb.

Vietăţi turbate aleargă nevăzute, şuierînd peste coclaurii pustii şi fără fund. Trîmbe năprasnice saltă lostopene vinete pînă în iadul cerului, le răsucesc în chiuit lung de vîrtej, apoi deodată le dau de-a prăvala în gol, biciuind cu cozi uriaşe de şerpi caierele pitite în văgăuni. Clocotesc de furie măruntaiele cerului, năpustite să îngroape

mișelia neagră din pămînt. Bat duduind ca iazmele ușa lui închisă și aleargă turbate hăulind nebune pe toată fața, să-i găsească copcile spre miez...

În pustietatea împlinită a beznei fără sfîrșit, unde bîntuie urletul înfricoșat al înmiiților balauri, cu foc de gheață în nări, un punctișor negru se zbate, gîfîind fără păs, fără gînd. Trudește în nămeții de ninsoare ghebușiți pe cale, măturați pe creste în vifor, de prăfăria lor albă și se înfundă pînă în brîu pas de pas, înotînd într-o apă pîsloasă, sticlie, care scîrțiie sub călcîi.

Abia răsuflă în furtună. Îl înăbușă iureșul șuierului vînteș. Ochii nu mai văd nimic sub plesnitura grăunțelor de ghiață, urechile nu mai aud nimic în fluierul uriaș. Sub căciulă, înfierbîntarea izvorăște leoarcă de nădușală. Pe spate, pe piept, cămașa se lipește de umezeala caldă.

Încă un pas, doi, zece și se oprește să răsufle... Oboseală de moarte înțepenește picioarele pe loc... Dă să pornească din nou dar zăpada nu-i mai dă drumul. O sfîrșeală bună și dulce trece caldă pe inimă. În șfichiul fierbinte al praștiei de omăt obrazul a amorțit. Ochii i s-au închis, iar în creier a intrat o toropeală, care a întins peste gură sărutarea unui zîmbet fericit. Aromire încropită molește trupul întreg și îl clatină ca pe un lujer subțirel dăinuit de o alignire. Apoi, deodată, o năpustire de troian vînturat îl învîrte pe loc și îl dărîmă la pămînt. Icnește. Cearcă să se ridice într-o rînă, dar rîde în suflet și nu se mai îndură, lăsat ostenelii. Moaie mîna și culcă obrazul pe cot.

E cald, e bine, e odihnă. Încet, încet pojghița blajină de vis s-a întins pe creier... Din fericirea somnului răsare o pată de lumină, apoi alta, apoi alte multe. Se leagănă ușurel... plutesc, se joacă tot mai vii, tot mai vesele, tot mai amețitoare...

Apoi începe să se închege unele de altele ca stropii calzi de ploaie... să facă pete mai mari... mai mari... zece... şase... patru... două... Şi apoi deodată se reped una în alta, de rămîne o apă însorită, sticlind în toate colorile, unduiată, leneşă, blîndă... Într-un colţ se limpezeşte un ochi, o arătare străvezie de parcă trecea tot soarele de-a curmezişul ei... Apoi alta şi alta... o gură... o portocală...

Iar părintele zîmbea şi el în dosul perdeluţei albe, aşteptînd. Privea căutătura pe sub gene a pruncilor care treceau şi zîmbea. Fiecare din ei aştepta pe Mitrică, întocmai ca şi sfinţia sa. Şi fiecare îl dorea venit mai repede, întocmai ca şi sfinţia sa.

Şi astfel, fiecare îi aducea aminte că Mitrică trebuie să vie... şi că Dămian nu mai vine...

Cînd au văzut că încep a se dezmorţi lămpile prin case şi Dămian tot n-a venit, copiii au înţeles că Mitrică nu mai vine şi au cîntat fără să mai ceară voie la fereastra părintelui...

Trei crai de la răsărit...

Părintele a tresărit...

— Glasul lui Mitrică... a tremurat gîndul în el... Şi căutînd să desprindă prin perdelele albe, chipul din întuneric a zîmbit iarăşi ascunzîndu-se.

Apoi, a luat nucile şi covrigii, ieşind în prag, să răsplătească pe Mitrică... Dar Mitrică nu venise...

Şi a tresărit iarăşi, cînd a tremurat sub geam alt glas de copil :

Trei crai de la răsărit...

Şi toată noaptea aceea... a ieşit în prag cu pumnul plin de nuci şi de covrigi, să le dăruiască lui Mitrică...

Iar noaptea, măria sa Noaptea, cea veşnică şi fără capăt, a primit, fără să cîrtească, toate darurile cuvenite celui mic... Noaptea şi viscolul, duh mare al negurii din fundurile vinete.

. . . . . .

„...aşadar, domnule director, nu-l mai aşteptaţi pe Mitrică la şcoală. Cum s-a întîmplat, numai Dumnezeu ştie. Căruţa răsturnată în şanţ, calul mîncat de lupi... iar copilul la doi paşi de acolo, neatins... A murit se vede din îngheţ ori din spaimă. Colţul lupilor însă nu l-a ciuntit. Minune a cerului, care măcar atîta îndurare a vrut să arate urgisitei mele vieţi... Dar Dămian n-a mai venit..."

DUȘMANUL TRENULUI

Eu nu credeam să fie pe lume ființă care să blestemе șinele și căsuțele de fier[1] ce-și huruiesc iuțeala pe ele. Mi-am închipuit totdeauna că vor fi trăind suflete neștiutoare de înaintarea omenirii, români neumblați dincolo de căile satelor și neajutorați într-atît de mintea lor săracă, încît n-au văzut trenuri și nici n-au aflat de ființarea lor. Ceea ce socotind, le-ar fi dat dreptul să aibă mare cutremur în inimă, mare spaimă și mare neînțelegere față de ticăitul țistuitor al mașinei grele de cale ferată și al vagoanelor aninate la coada ei.

Vasăzică înțelegeam să văd om speriat de tren, dar nu credeam să văd om dușmănindu-l și blestemîndu-l așa precum l-am aflat pe moș Petrache Marin, căruțașul cel duhliu, care m-a purtat într-atîtea rînduri cu teleguța lui, de la Măneci Ungureni pînă în Cheia Bratocei, și chiar mai departe, dincolo de creasta munților, la Satulung.

Ciudățenia asta i-am aflat-o tîrziu și numai printr-o întîmplare, pe care astăzi vreau s-o însemn

[1] În textul de bază lipsă : *și căsuțele de fier.*

în filele mele, pentru ca, mai tîrziu, cînd căile lumilor noi s-or fi desfăcut şi mai departe, să se vadă, cu încă o pildă, cum fiece salt nou naşte tot atîtea bucurii şi tot atîtea dureri, cerînd deseori jertfe grele de la unii, pentru ca alţii să fie mulţumiţi şi cu înlesnire în viaţa lor.

Povestea mea nu vrea deci să fie nici un fel de învăţătură. Ea ţine doar să rămîie ca o arătare a unei vremi, pentru ca mîine-poimîine, cînd toate s-or răsplămădi, iar lumea noastră, cea de azi, va intra în negura miilor de neguri clădărite dintru început pînă la ceasul din urmă, feciorul curios, ce-şi va prăfui degetele prin vechi tîrfăloage sfarogite, să aibă o clipă de hodină buchisind slovele aceste, care îi vor da zîmbet îngăduitor şi înalt. Zîmbet pentru scriitor şi zîmbet pentru fapta pe care o scrie. Iar zîmbetul acela ne va lega cu îndoiosare pe amîndoi şi va lega vreme de vreme, dovedind că în ridicarea domoală şi rotundă a lumii, înfăţişările sînt mai puţin schimbătoare decît par, pentru că, simţindu-ne mai ridicaţi şi mai ştiutori decît cei dinaintea noastră, ne prindem totuşi pizmuindu-i pentru o anume curăţenie sufletească, pentru o anume simplitate de înţelegere a vieţii. Adică dăm şi luăm în măsuri deosebite, dar cînd facem socoteală de întregul rămas, ajungem la tot atîta.

Vasăzică eu vreau să las povestea asta nepotului meu şi nepotului nepotului meu. Şi tuturor nepoţilor voştri de nepoţi cari, zîmbind îndoiosaţi în faţa fotografiilor voastre ce vor fi îngălbenite, ca orice arătare de făpturi fără viaţă, vor avea nevoie să-şi simtă rădăcina în noi şi să înţeleagă că rostuirea vieţii e aceeaşi într-un veac şi în altul, numai haina schimbîndu-se, iar nicidecum temeiul ei cel mai adînc.

Cred, prin urmare, şi-s încredinţat, că pilda lui moş Petrache Marin, duşmanul aprig al trenului, nu-i numai arătare de tot ciudată a unei singure inimi dintre toate miile de veacuri ce-au fost şi vor fi, ci afli cîte un moş Petrache în fiecare şi poate mai mulţi laolaltă, pentru că, de cînd e lumea, mintea e grăbace şi sare crestele pînă în fundul cerului şi în marginea pămîntului, iar inima stă pe loc, oploşită în încropeala cotlonului unde a prins-o vremea cea bună ori cea rea. În sfîrşit, cum ar zice moş Petrache, cu oftarea-i tristă şi înceată, de om care se simte scos din rînd :

— Capu-i bărbat şi inima-i femeie...

Ceea ce dovedeşte limpede cum nu se mai poate că dumnealui, moş Petrache, se socotea mai mult de partea inimii decît de partea capului, arătare de tot însemnată, fiindcă ea lămureşte multe din purtările bătrînului, înţelegerea lui şi, mai cu seamă, izvorul tuturor suferinţelor sale.

N-am stat niciodată să mă mir pentru ce, de cîte ori am coborît din tren, nu l-am găsit pe moş Petrache în gară, aşa cum s-ar fi cuvenit pentru un chirigiu ca el, trăitor din ce-i aduceau drumurile cu călătorii făcute pînă la mînăstirea Suzana, pînă la Cheia, ori chiar mai departe, peste munţi.

Mă deprinsesem a-l găsi ori acasă la dumnealui, gata oricînd de cale, fiindcă îi erau caii cu traistele de ovăz în cap şi doar căpestrele lăsate pe gît, ori la crîşma lui Necache Spînul, unde povestea, cui ar fi vrut să-l asculte, întîmplările minunate ale zvăpăiatei dumisale tinereţi ostăşeşti, ce s-ar fi fost petrecut într-o vreme de război, printre ostaşi ai împăratului rusesc şi bulgăroaice groase în gleznă şi ascuţite în dinţi. Istoriile acelea mi le-a povestit şi mie în lungul drumurilor de munte,

mai ales cînd își lăsa caii la pas și, putînd să aibă negrijă de ei, socotea că e bine și frumos să aibă puțintică grijă și de călătorul său. Drept aceea, se răsucea în capră, cu un genunchi adus sub el și, vîrînd codirișca biciului în tecuța lui de piele, de-l făcea un fel de steag după care caii să priceapă la orice caz, cum e deprinderea unei tabere ostășești : „Sînt aici !“, își mîngîia mustața cu mîneca, de parcă și-ar fi șters gura de un vin bun, ceea ce dovedea că-și sorbise singur înainte povestea și începea :

— Nătărăul de Spînu parcă n-a trăit pe lumea asta. Iaca, eu îi spuneam cum m-am bătut cu un muscal la Vidin și el făcea cu ochiul sfrijitei de Ileana, nevastă-sa...

Eu dădeam din cap și umeri, ca și cînd i-aș fi răspuns : „Deh ! Așa e el ! Fă-te că nu bagi de seamă !“

Dar Moș Petrache se supăra îndată, ceea ce se vedea numaidecît, pentru că zmîncea codirișca din tecuță și plesnea o dată cu biciul în vînt de parcă ar fi plesnit pe Spînul. Asta fiindu-i liniștire destulă, îndată punea biciul la loc și-și arăta întemeierile. Iar întemeierile acestea erau fel și chip de istorioare fără cap și fără coadă, din care nu țineai minte decît că moș Petrache era om petrecăreț, dar altfel viteaz la nevoie și priceput la cai, cum nici împăratul rusesc n-ar fi putut să fie.

Prin urmare, cum spuneam mai înainte, birjarul meu nu venea la stație după mușterii, ci aștepta să-l caute mușteriii pe dumnealui. Lucrul ar fi fost de mirare, dacă prin părțile acelea s-ar mai fi aflat și alți chirigii. Dar știindu-l eu singur de astă meserie, mi s-a părut firesc și nici că am cercat a mă întreba care-i pricina acestei fudulii neobișnuite.

Drept este că, uneori, cerea să mă ispitească la drumuri mai lungi cu teleguța, pe căi unde umbla trenul, spunîndu-mi de pildă :

— Să facem noi odată drumul pînă la Ploiești, pe șosea... O frumusețe !...

Dar eu, om deprins cu mersul repede, îi răspundeam fără păs și fără știință de durerile lui :

— N-am vreme, moșule, trenul mă duce mai fără oboseală și mai iute !

Iar el dădea din cap, ochindu-mă pieziș :

— Ce-are a face !... Nu se potrivește... ! Ceea ce m-a făcut totdeauna să schimb vorba, fiindcă-mi închipuiam că omul își apără interesul cîștigului lui, știindu-mă larg la pungă, după pilda tuturor drumurilor cînd îi plătisem totdeauna mai mult decît ceruse.

Dar într-o zi a izbucnit în sat un scandal din care am prins a înnoda înțelesurile cele adevărate. Un moșneag, cocîrjat și chel, și-a zvîntat în bătaie baba și a gonit-o de acasă șuierîndu-i peste gard prin toată vădănia de dinți a gurii creță :

— De douăzeci de ani te rabd, dar acu s-a isprăvit. Să pleci la el, ori să-ți facă altă casă, dacă vrea să aibă unde trage. Eu gazdă cu femeie nu-i mai dau... Ducă-se... cu banii lui !...

Iar fiindcă băbătia, crezînd că totul e o taină între ei, i-a răspuns zbîrlindu-se cu scîrbă :

— Ducă-se cu banii lui, hai ? — apoi a făcut glasul gros și apăsat : Pă-că-to-sule ! Cînd ți-oi zice unaaaa... ajungi de pomina satului.

Moșneagul a scuipat-o, numai așa, cu sunetul :

— Ptiu ! și i-a întors desaga spatelui, intrînd în casă...

Dar vecinii rîdeau de după garduri în mare veselie. Și Rarița rîdea mai amarnic decît toate. Vezi

bine că Rariţa asta avea şi pricină să rîdă, pentru că era săracă, vădană şi voinică, de să frîngă mijloc de bărbat melean în mînile ei grase şi albe. Iar toată puterea ei necheltuită urlase ani de zile de pustietate în sătucul acela cu bărbaţi puţini, însuraţi şi istoviţi de lucru la pădure, pînă ce i s-a năzărit că moş Petrache Marin doarme prost pe patul cel tare de la baba Druşca, pe cînd ea, Rariţa, are în casă pat bun şi moale, fără om care să-l umple, măcar din săptămînă în săptămînă...

Mai pe scurt, Rariţa a tot învîrtit şi a tot sucit treburile, pînă ce le-a meşterit cum îi era pe voie. Adică l-a adus pe moş Petrache să-şi bată căciula pe ceafă şi să spuie păgîneşte, cum obişnuia în chip de blestem :

— Nimeri-şi-ar fagul să şi-l nimerească ! Păi acum i-a căşunat a supărare, cînd îmi mănîncă banii degeaba ?...

Apoi, ca să dovedească precum că toate îşi au rostul lor, iar truda Rariţei mai mult ca toate, a încheiat, spunînd cailor :

— Ia haideţi pruncilor la vădana, că poate om da la desiernat...

Şi fălos strașnic a intrat în ograda Rariţei, lăsînd şi cai şi căruţă în văzul lumii, iar dumnealui dezbrăcîndu-se de surtuc, aşa cum face omul la casa lui.

*

Baba Druşca n-a plîns, cum s-ar fi cuvenit. S-a căinat o zi-două pe la vecine, dar pe urmă s-a dus la moşneagul ei acasă şi s-a făcut că uită. Doar vineri a dat o raită la mînăstire, de a plătit un acatist pentru întoarcere şi atîta tot. Mie însă mi-a dezvelit taina lucrurilor aşa cum îmi cerea inima şi nu mi-a lăsat nimic ascuns din biata ei amără-

ciune de jumătate vădană, precum se socotea acum, ca femeie deprinsă de-o viață întreagă să aibă doi bărbați :

Frunzuliță de alun
Unu-i beat, unu-i nebun,
Unu' stă, unu-i pe drum ;
Numai baba stă la fum,
Și tot mestecă-n ceaun,
Și tot mestecă-n ceaun,
Frunzuliță de alun.

Dar într-asta baba Druşca nu semăna deloc cu moş Petrache. Dumnealui n-a putut îndura să rămîie numai cu femeia de la Măneci, iar Rariţa i-a înlocuit-o pe babă aşa cum s-a cuvenit — şi poate mai bine încă — dacă om judeca după multe alte semne, despre care nu e locul să vorbim aici.

Numai că, la acest prilej baba mi-a dezvăluit şi altă taină din vremile trecute ale lui moş Petrache. Anume, acele vremi cînd, nefiind întinsă linia trenului pînă la Măneci, ba chiar nici pînă la Văleni, dumnealui făcea cărătură pe toată valea Teleajenului de la un cap la altul, avînd gazde întemeiate din poştă în poştă.

Iar aceste poşte erau măsurate nu după socotelile obişnuite ale oamenilor, ci după femei arătoase, trupeşe şi primitoare, în ale căror case moş Petrache putea să-şi lepede surtucul în văzul lumii şi să-şi mîngîie mustaţa cu împăcarea de suflet a omului aflat în rosturile lui.

Acum e lesne de înţeles de unde a pornit ura bătrînului pe tren. Linia aceea blestemată i-a furat tot ce i-a fost drag, rînd pe rînd, la fiecare poştă cu care se întindea. Poşta şi femeia, poşta şi femeia... Astfel trenul Ploieşti-Măneci nu s-a întins pe Valea Teleajenului, ci pe inima lui moş Petrache

s-a întins. Pe aceea a călcat-o și a înnegrit-o cu zeamă de păcură și fum înecăcios de cărbuni proști. Acolo a dus neliniște și uscăciune. Iar astăzi, cînd niște domni burtoși și supărați bat în pămînt pari văpsiți cu vrîste albe și vrîste roșii, de-i pun la rînd, uitîndu-se cu ocheană, bătrînul înțelege că linia vrea să se întindă și dincolo de Mănești, pînă la Cheia și poate mai departe. Adică pînă la Satulung, unde se isprăvește viața lui moș Petrache Marin.

Cine n-ar pricepe acum de ce s-a blestemat moșneagul să nu se urce în tren ? Și de ce a blestemat chiar trenul tot ?

Dar lumea e rea și-și face glumă din neînțelegerea ei. Așa și-a făcut Savin picherul cînd, la un pahar de vin mai mult decît puterea lui, a pus rămășag că el izbutește să-l suie în tren pe cărutaș. Nu i-a fost greu, pentru că un picher e om mare și poate face orice cînd i se năzare lui. De ce n-ar fi izbutit el de pildă să hotărască pe Pricop jandarmul a se face că a primit un mandat de aducere la Ploiești pentru moș Petrache ?

Negreșit, bătrînul a vrut să plece cu droșca lui și chiar așa a pornit să facă. Dar cu un ceas înainte de plecare ia caii de unde nu-s. Hoțomanii le făcuseră vînt în pădure, pe pășune boierească, iar paznicii puși la cale îi și porniseră la ocol. Oamenii ceilalți, puși la cale și ei, n-au vrut să-și dea caii cu nici un chip pentru drum așa de lung, iar jandarmul ședea în coaste, fără milă.

Așadar l-au suit în tren, sub ochii satului întreg, venit să vadă minunea și batjocura. Iar în vagon, Moș Petrache a avut destule pricini să crîcnească :

— Asta nu-i a bine... Apoi, încleștînd fălcile n-a mai vrut să spuie nimic. Doar cînd a plecat trenul

şi a simţit duruind toată fierăria sub el a scuipat cu ură :

— Asta e mers ? Asta e plăcere ?... Iar pe urmă, scuturînd din cap şi încercat de fiori neplăcuţi : Asta-i iad... !

Nu i-a fost dat prilej să mai gîndească mult. La povîrnitura de dincolo de Izvoare, spre pod, trenul a înnebunit. Valea şi beţia unui mecanic l-a dat de-a dura peste şine, peste pod, pînă în fundul prăpăstiei, terciuind tot ce era în el...

Moş Petrache n-a avut vreme să se mai trezească din sălbateca încreţire a cărnii de pe el. Trăsnit în coşul pieptului, apoi în cap, s-a rostogolit în neştire, ca un bolovan moale şi cald, într-o adîncime fără fund... A văzut doar atît : trenul venind după el, după viaţa lui toată, crescînd uriaş, şuierîndu-i deasupra, teşindu-l dedesubt... A văzut, cum se zice, visul cu ochii. Adică visul lui cel rău, de-o viaţă întreagă...

Iar în cea din urmă tremurare de lumină care a mai putut răzbate prin rămăşiţa creierului amestecat de aşchii, s-a limpezit molatec şi amar, ca într-o apă unduită, gîndul care dăinuia încă în el :

— Asta-i iad...

Au strîns din el cît au putut, bucăţică cu bucăţică. Iar acolo unde le-a lipsit au luat din bucăţile pe care le-au găsit fără căutare.

Dar trenul adusese oameni de pe toată valea Teleajenului şi neamurile au venit să şi-i caute. Cum au făcut ai lui moş Petrache, au făcut şi cei-lalţi. Adică şi-au întregit pe ai lor cu ce au apucat. Şi astfel, moş Petrache a fost împărţit pe toată valea şi prin toate satele, din poştă în poştă, aşa cum trăise.

METEAHNA COANEI DORA

Eu nu ştiu dacă în catastifele lui Dumnezeu se găseşte vreo orînduială anume cu privire la numele oamenilor şi la firea lor. Nu ştiu nici măcar dacă se află asemenea catastife. De aceea, doritor cum sînt să dezleg o taină însemnată ca asta, n-am alta mai bun de făcut, decît să aştept clipa cînd mi-o veni poruncă de chemare într-acolo, şi-atunci mi-oi împlini neştiinţa cu văzul limpede al ochilor mei.

Oricum, hotărîtă ori întîmplătoare, potrivirea dintre unii oameni şi numele lor te înfricoşează cîteodată, aidoma unei osîndiri fără vină, ceea ce mai aş crede că este, dacă nu m-ar înjunghia bănuiala că vorba dăruită înainte de naştere creşte omul într-un anume fel şi-i porunceşte tainic să se asemene cu numele lui.

Vasăzică eu nu ştiu dacă făptura prevestită hotărăşte numele, ori dacă numele hotărăşte făptura. N-o ştiu nici eu şi n-o ştiţi nici dumneavoastră. Iar, cu toată părerea de rău, vă vestesc că, în clipa

cînd oi avea bucuria să aflu, n-am să prea pot s-o împărtăşesc cu dumneavoastră din două pricini. Întîia e că am să fiu cam depărtişor, pe nişte căi pe unde chiar poştaşii vin fără geantă şi fără scrisori, cum s-ar zice, hotărîţi să se lase de meserie ; iar a doua e că într-acolo e sens unic pentru toate : şi pentru suflete şi pentru veşti. De aceea, va trebui să veniţi singuri şi să vă lămuriţi, fiecare la rînd, ceea ce cred că veţi face oricum, nu atît după ispitirea mea, cît după alte socoteli ascunse, cărora iarăşi nu pot spune că le-am dat de rost.

Dar, pînă atunci, să fim bucuroşi că oamenii seamănă cîteodată cu numele lor. Asemenea potrivire e o binecuvîntare pentru tine, suflet strein şi neştiutor, chiar cînd nu-i cine ştie ce binefacere pentru cel dat pe faţă. Căci numele potrivit asta face. Dă pe faţă omul şi-i face pielea străvezie ca apa limpede a cleştarului, de-i vezi florile şi viermii gîndurilor din cap.

Ca o pildă, iată pe coana Dora.

Ştiu, dumneavoastră aţi mers cu gîndul mai departe şi aţi găsit fel de fel de nume care lămuresc sufletele dintr-odată. V-aţi adus aminte de Cireşica, de Mariţa, de Tănasă şi de Bombonel, de Ghiţă Sucitu, de Safta Găluşcă, de Cristea Turbatu şi de Bou-Roş, pentru că sînt făpturi pe care le ştiţi şi-s leite cu numele lor. Dar pun mîna în foc că nu v-aţi gîndit la coana Dora.

Fără îndoială aţi avut dreptate. Adică aţi avut dreptate într-o privinţă. Numele coanei Dora nu v-a venit în minte fiindcă nici dumneaei nu-i cine

ştie ce făptură însemnată, nici numele dumisale nu pare să limpezească o fire deosebită.

Dar dacă aţi avut dreptate într-o privinţă, în alte două v-aţi înşelat. Mai întîi v-aţi înşelat cînd aţi crezut că vorbeam de coana Dora pe care o cunoaşteţi dumneavoastră, pe cîtă vreme eu m-am gîndit la alta şi anume, la coana Dora Păsat, nevasta lui conu Timofte Păsat, de care n-aţi avut de unde s-auziţi dacă n-aţi umblat pe unde are dumnealui moşioara şi conacul, adică pe valea Prutului mai sus de tîrgul Fălciului, cam la jumătate cale între Bozia şi Berezeni ; cu alte cuvinte, pe lîngă bălţile pescăreşti pline de stuf şi de peşte, de unde se hrănesc cu obleţi, saghiţă şi caracudă, toate satele codreneşti şi bîrlădene.

În al doilea rînd, v-aţi înşelat grozav cînd aţi crezut că pe coana Dora o cheamă chiar coana Dora. Mai întîi că numele Dora n-avea ce să caute la Murgeni, locul de naştere al dumisale, cum n-avea ce să caute nici lîngă balta Prutului unde trăia. Iar tatăl dumisale, Hristache al Lupoaiei, măcar că era răzăş înstărit — dovadă că a trimis fata la carte la Bîrlad, unde a învăţat trei clase şi mai bine la pensionul franţuzesc pe care îl ţinea madam Drouhet — n-avea de unde afla un nume subţire şi şters, ca toate numele subţiri aduse din alte meleaguri, numai fiindcă suna altfel decît Maranda, ori Paraschiva, cum le chema pe alte fete murgeneşti.

Înţeleg prea bine că vreţi să aflaţi cum o chema pe coana Dora şi am să vă spun. Dar trebuie să iau lucrul ceva mai pe departe, fiindcă altminteri o să rămîneţi şi mai nelămuriţi decît înainte, iar

atunci chiar degeaba e toată strădania mea să vă povestesc adevărata pricină a metehnei nevestei lui conu Timofte Păsat.

Cum spuneam, Hristache a Lupoaiei era un răzăş înstărit din Murgeni. Namilă de om la trup cum era, îi trebuia cîte o piele întreagă de porc pentru fiecare opincă, iar şuba de iarnă înghiţea opt oi din cele mai crescute. Avea o mutră crîncenă, cu sprîncenile dese şi groase ca mărăcinii desfrunziţi, iar ochii mititei şi albi se uitau crunt şi drept, de îngheţa omul la cea dintîi vorbă ieşită din gîtlejul dumisale, mult încercat de strigăte, cîntece şi umezeală acrişoară. Pentru că, înţelegeţi dumneavoastră, Hristache a Lupoaiei era straşnic beţiv. Numai că meteahna asta o căpătase dintr-o pricină ciudată. El zicea că vinovat e Dumnezeu, ceea ce n-ar trebui să luăm în seamă, fiindcă se ştie bine că, totdeauna, oamenii, cînd fac o prostie ori au un năravv, dau vina pe Cel-de-sus. Dar Hristache trebuia crezut pe cuvînt. Nu pentru că era aşa de fioros, de nu-i crîcnea nimeni în faţă — căci acum, slavă Domnului, multă lume mănîncă şi bea vin ori apă din oalele şi ulcelele alese de pe urma oaselor lui — ci fiindcă avea un mare cusur. Bea de stingea şi nu putea să se îmbete, săracul. Se ameţea uşurel, cum îi şade omului bine, şi atîta tot. Dar atunci Hristache a Lupoaiei se făcea mielul lui Dumnezeu şi binecuvîntarea lui. Faţa i se lumina ca cerul de primăvară, glasul îmbunat se făcea dulce şi frăţos, iar în inima lui aspră începeau să bată lopeţile harnice, cum bat iarna, de desfundă troienii din uşa casei.

Din clipa aceea Hristache era veselia pămîntului şi comoara lui ; cînta din sufletul sufletului, închina cu toţi pricăjiţii şi-i ospăta la masa lui, chefuia cu cine apuca şi unde apuca, uita de zbucium şi de supărări şi vorbea cu stihuri de *Scriptură*, asemenea lui David psalmistul :

Coboară-se cîntecul în inima mea,
Prin cîntec voi slăvi pre Domnul,
El îmi binecuvîntează inima cu aroma cîntecului,
Iar cîntecul meu îl slăveşte pre el,
Căci toate se întorc de unde au pornit,
Aşa precum apa mării în mare se întoarce,
Iar cel din ţărînă, făcut, în ţărînă se opreşte ;
Şi suflarea Domnului, din om,
Tot spre Dumnezeu se îndreaptă
Cînd sfîrşită e calea şi oile se întorc de la păscut.
In perdeaua lor...

Întîmplările astea se petreceau de mult, să tot fie o sută de ani trecuţi. Pe vremea aceea, Moldova era necăjită de lipsuri şi sărăcie ; dar Muntenia era mai zdruncinată şi mai gîtuită de lipsuri. De aceea nici Hristache nu s-a mirat [1] cînd a întîlnit, într-o crîşmă din Epureni, un pribeag venit de pe lîngă malul Oltului şi a auzit veşti de răzvrătire şi de mare bărbăţie împotriva grecilor şi a stăpînirii unuia Ipsilant, bărbat frumos, dar hapsîn şi lacom peste măsură la avutul săracului.

Fugarul de la Olt era om deştept şi ducea la băut tot pe o măsură cu Hristache a Lupoaiei.

— Ţii la ham, frate-mi-o, de parcă am tras rădvanul de cînd eram noateni ! îi zicea murgeanul

[1] În textul de bază : *îndurat.*

plesnindu-l cu palma cît o roată de căruţă, pe spinarea uscată.

— Ţiu, fiule ! îi răspundea rîzînd călugărul, cum ţinui şi la alte necazuri şi la fugă. Altcumva, eram şi eu în fundul puţului ca Tudor, căpitanul...

Pasă-mi-te, fugarul fusese călugăr la un schit gorjan, Cornetul — aşa mi se pare că-i zicea — şi luase parte la răzvrătirea lui Tudor Vladimireascu.

Dar poveştile lui minunate şi sîngeroase, cîntările lui pline de frumuseţea glasului şi de oftarea inimii, au lipit sufletul lui Hristache de bietul ortac şi nici că s-au mai despărţit. Iar ca semn de legătură veşnică s-au hotărît, într-o bună noapte, să se înrudească de-abinelea şi să steie laolaltă. De aceea au hotărît ca fratele Ilarion — aşa îl chema — să boteze copilul pe care îl aştepta Varvara lui Hristache şi să se încumătrească.

Iar ca să se ştie că prieteşugul s-a legat pe povestirile despre Tudor Olteanul şi ca să rămîie ţinută minte răzvrătirea Vladimirescului, călugărul s-a hotărît să zică pruncului „Pandurul".

Numai că Dumnezu, ori n-a auzit, ori n-a înţeles, ori n-a vrut să ţie seamă de socotelile lor, i-a dat lui Hristache fată, iar nu băiat.

Atunci s-a stîrnit necaz mare în casa de la Murgeni, cu înjurături crîncene şi gînduri sîngeroase. Dar Ilarion, om cucernic cum era, s-a supus vrerii lui Dumnezeu şi, folosindu-şi harul de sus, a pornit o beţie căzăcească, de se speriaseră şi cîinii satelor de peste Prut.

Hristache s-a domolit, a lăsat lehuza să-şi bocească păcătoşenia în pat, cu slăbitura în braţe, şi

două săptămîni a învățat pe toți lăutarii din căile Bîrladului și ale Galaților un cîntec nou și amărît :

Frunză verde foaie lată,
Vreau băiet și-mi vine fată,
Și n-am om să-mi zică tată.
Ș-apoi firișor de iască
Calul nu mai vrea să pască
Că nu-i om să-l călărească...
L-am adus de peste Prut,
Cu fin proaspăt l-am crescut,
L-am grijit, l-am țesălat,
Patru ani l-am adăpat
Ș-acum șade și nechează
Și amarnic mă mustrează :
Mă Hristache, nătărău,
Unde-i călărețul meu ?
Unde-i mîna de flăcău
Să-mi încingă șalele,
Să-mi strîngă zăbalele
Și să-mi bată foalele ;
Să vîr nările-n pămînt
Să mă zvîrl-odată-n vînt
Să sar apa Prutului
Pînă în țara Rusului...
Oliolio, Hristache vere,
Ești bărbat și faci muiere !
Oliolio, minte neroadă
Barba ta prăsește coadă !
Oliolio și oliolio,
Rade-o iute, frate-mi-o,
Pune-ți fustă și basma
Și ia-n mînă iglița
Să sameni cu fii-ta,
Lua-o-ar dracul să o ia
Și de gît cu furca !

Dar dacă cele două săptămîni au umplut toată Moldova de Jos de oftatele lui Hristache, inima lui s-a ușurat încetul cu încetul și a început să se deprindă cu nenorocirea. Iar fiindcă fata, slabă cum era, trăgea să moară, fratele Ilarion s-a hotărît s-o boteze grabnic, ca să alunge diavolul de lîngă ea. Dar ca să nu rămîie păgubaș de gîndul bun pe care-l avusese, în privința numelui, l-a făcut femeiesc și cu toată nedumerirea părintelui Costea din Murgeni, a trebuit să scrie în catastiful sfinției sale :

„La ziua de vineri, a douăsprezecea din luna lui Făurar, născutu-i-s-a dumnealui răzășului Hristache a Lupoaiei fată întreagă și sănătoasă, pre numele ei Pandura...".

Nu mai încape îndoială că acum ați înțeles totul. Ați înțeles că această biată Pandura e coana Dora. Și ați înțeles asta, fiindcă țineți foarte bine minte că Pandura a fost trimisă la carte în pensionul franțuzesc, ținut de madam Drouhet în Bîrlad. Pe urmă nu se poate să nu fi înțeles că madam Drouhet, care era o franțușcă foarte deșteaptă și tobă de carte, ceea ce n-o împiedeca să fie și foarte frumoasă — dar asta n-are nici o legătură cu vorba noastră — a socotit că numele Pandura e o pronunțare greșită.

De aceea a ciripit, zîmbind dulce din gurița ei cu buze roze, dinți albi, mici și deși :

— *Pandurà ? C'est interessant en tout cas, de prononcer de cette manière... Mais c'est trop roumain...* [1]

[1] Pandurà ? E, oricum, interesant de pronunțat în felul acesta... Dar e prea românesc... (fr.) (n. ed.).

Asta a spus-o secretarei, care a zîmbit și ea, dar biata a zîmbit cum a putut, adică din gura ei zbîrcită, cu trei dinți negri și despărțiți de trecerea vijelioasă a anilor.

După aceea, în condică s-a scris citeț ; „Pandora a Lupoaiey“ și, în ochii uimiți ai fetei, Hristache a ascultat o poveste încîlcită, cu o vidmă de femeie purtătoare a unei cutioare pline cu fel de fel de blăstămății, în sfîrșit niște lucruri grozave, care nu mai semănau de loc cu ce-i spusese fratele Ilarion.

Necazul cel nou, căci Hristache nu-l uitase de tot pe cel vechi, și rușinea să aibă fata botezată cu nume păcătos, n-a avut pe cine să și le răzbune decît pe nevastă-sa, fiindcă bietul călugăr răposase cu cîțiva ani înainte. Așa încît biata babă Varvara a înghițit cîteva sudălmi și pare-mi-se vreo două perechi de palme — poate și trei - dar lucrul s-a petrecut în corlată, așa că nici n-a văzut nimeni, nici n-au prins vecinii de veste.

După cîte s-au vînturat pe atunci, cred că în vremea celor trei clase, Pandora n-a fost prea fericită. Pensionul era bucșit de odrasle boierești pline de ifose și de țîfnă, dar cu parfum de mosc pe șorțuri și cu piele albă pe degetele lor subțiri, ceea ce nu se potrivea deloc cu mîinile negre, scorojite și cu mirosul firesc, dar neplăcut, al fetii răzășului.

E lesne deci de priceput că numele nu i-a tras dragostea nici unei fete de boier. Dar dacă pe Pandora n-a tras-o nimeni de fustă și n-a copleșit-o cu dragostea, în schimb ea a tras țărănește de coadă și a făcut-o ghem la pămînt pe Juliette Bally, fata celui mai mare boier de prin meleagurile acele, și prin urmare cea mai obraznică și cea mai

respectată dintre şcolăriţele pensionului. Numai că ţăranca din Murgeni n-a avut nici chibzuelile, nici stăpînirea bine socotită a celorlalte eleve şi a profesoarelor. A bătut-o cum se bate leasa cu îmblăciucul, pînă n-a mai mişcat. Pe urmă a scuipat-o pe răvăşeala albiturilor de mătasă, parfumate cu mosc, a sărit poarta de trei metri, ca o sălbăticiune ce era, şi s-a dus senină să-şi deie oasele şi pielea în pumnii cît barosul a nămăteniei ei de tată din Murgeni.

Răzăşul, încrîncenat ca o fiară flămîndă i-a ascultat povestea, cu labele prinse de mîncărime şi dinţii încleştaţi. Cînd a isprăvit fata vorba, îşi auzeau amîndoi inimile bătînd.

Tîrziu, Hristache a scrîşnit scurt :

— Fire-ai a dracului să fii ! De ce n-ai ieşit băiat ?

Căci în sufletul lui era mîndru. Îşi dădea seama că pumnii lui au trecut cît de cît în faţă. Crescuse dihania de parcă o zvîrlise Dumnezeu din praştie şi avea nişte ochi tari, că-ţi era greu s-o priveşti.

Şi apoi bătaia fetei răzbunase puţintel un of mai vechi, ieşit dintr-o pricină de pămînt între răzăş şi tatăl boieroaicei.

Hristache a mai dat o dată din umeri şi a ieşit în ogradă. Aşezat pe un butuc, lîngă cuptorul unde Varvara păturea mămăliga pentru argaţi, a mormăit :

— Trebuie măritată pramatia asta, că dă mustul din ea !

Şi aşa Pandora lui Hristache a Lupoaiei s-a pomenit peste cîteva luni nevasta lui Timofte Păsat din Grumezoaia, un băietan molcuţ şi pe deasupra urîţel în slăbiciunea creşterei de la cei optsprezece

ani, dar cu ochi frumoși, blînzi și cu o dulce și neînfrîntă încăpățînare în gîndurile și dorințele lui. Învățase un pic de carte cu popa Anton din satul lui, avea o sfoară de pămînt și a fost bucuros să-i adauge fălcile moldovenești, presărate în zeci de coturi, din moșia Murgenilor. El a fost cel care a pus dulceață pe numele Pandorei și i-a zis Dora. Pasă-mi-te citise numele ăsta într-o carte găsită pe la Huși.

Fata, speriată de măritișul venit așa de repede — că nu împlinise nici șaisprezece ani — s-a trezit femeie înainte să-și fi dat seama că a avut o copilărie. Dar bărbatul bun, munca spornică și copiii porniți, au început să-i dea rost și s-o așeze în calea ei firească.

După cîțiva ani însă, a prins să se închege în sufletul ei un fel de neastîmpăr. Făcuse două fete una după alta și se temea să nu înceapă povestea de la maică-sa de-acasă. Dar temerea i s-a împlinit aidoma. Sănătoasă cum era, a pornit să deie drumul la fete cu droaia. Era încă tînără cînd făcuse șase, și se gîndea cu groază cîtă vreme mai are înainte, mai ales că Timofte începuse a o cîrîi :

— Păi 'mneata atîta știi ! Să-mi faci în ciudă... Nu zic... O fată, două, — hai să zic trei — merge. Nu mă plîng. Dar șase, bre ? Nu mă plîng — m-ar bate Cel-de-sus ! — Treburile merg, moșia aduce, am mai cumpărat un rînd de locuri — așa încît pot spune că fiștecare vine cu norocul ei. Dar pentru obrazul casei ce facem ? Măcar unul, bre, să nu mă rîdă toți țiganii. Că iaca, zău, am ajuns de rîsul lumii. Ne-a mers vestea ca de popă tuns. Mă știu trei ținuturi : și al Fălciului, și al Tutovei și al Galațiului. Iar lumea nu zice „Timofte cel cu șase fete" ; acu zice „Timofte cel cu reghimentul de fete"... Apăi aiasta nu se mai poate !...

Dora a dat din umeri şi n-a răspuns. Ţinea la bărbat şi-l respecta. Îi dădea dreptate să se plîngă, fiindcă plîngerea era şi în inima ei, dar simţea că nu poate să facă nimic ca să-l mîngîie. Se simţea vinovată. Iar pe măsură ce creştea încordarea asta dintre ei, femeia se făcea mai aprigă cu cealaltă lume, faţă de care nu se simţea vinovată în nici un fel. Şi fiindcă acatistele, moliftele şi toţi galbenii daţi popilor au adus a şaptea fată, caleaşca boiernaşului, care-şi alcătuise acum moşioară temeinică pe malul Prutului, a început să bată toate drumurile meleagurilor pînă în Siret, ducînd-o pe Dora la babe şi aducînd buruieni. Aşa a venit a opta fată.

A trecut apoi la doftori, cîţi erau pe vremea aceea, şi a hălăduit de la Galaţi pînă la Botoşani.

Credeţi că am să spun că asta a adus a noua fată ? Nu. A adus a noua şi a zecea fiindcă astea au fost gemene.

Dar acum s-au rupt zăgazurile şi a început harţa. O harţă tăcută, deoarece cuţitele nu tăiau de-a dreptul, ci treceau prin alţii. Duduca Dora ajunsese de pomină ca femeie amarnică şi plină de crîncenie la treburile dumisale gospodăreşti. Voinică şi repede la toate, cum era de obicei, acum şi-a meritat cînticelul făcut de Stavrache, lăutarul din Bozia :

Foaie verde foi de nucă
Albă-i palma de duducă,
Dar cînd frige, te usucă.
Că duduca-i harnică.
Harnică şi-amarnică
Şi la palme darnică ;
Dar mai bine să te bată
Decît să-ţi facă o fată.
C-apoi verde foi de tei,

Sărăcuț de omul ei
Că nu face una două,
Ca găina care ouă;
Parcă-i nour care plouă.
Și te plouă, mă fîrtate,
Cîte două îngemănate,
Parcă n-ar fi a Lupoaicei
Ci c-ar fi a Iepuroaicei.

Harța a durat tot mai aprinsă pînă într-o zi, cînd conu Timofte a început să obosească și să simtă că primejdia se micșorează.

Dar atunci și-a dat seama și de marea meteahnă a nevestei lui. O meteahnă ușoară, dacă vreți, dar o meteahnă care se întindea peste tot ce punea mîna coana Dora cu hărnicia ei nesăbuită.

Pentru că femeia asta voinică și ciolănoasă nu făcuse nimic în viața ei, ca să rămîie singuratec și despărțit. Făcea de pildă o mîncare nouă, apoi săptămîni întregi o făcea la fel pînă se îngrețoșau de ea — cît de bună să fi fost — și fetele și argații.

Începea o cusătură, apoi luni de zile făcea tot cusătura aceea, de parcă n-ar mai fi știut alta. Pornea să crească pui de găină, apoi nici nu-i mai păsa de rațe și de gîște. Punea flori, numai de flori se ținea. Conu Timofte a rîs-o odată zdravăn și lămurit:

— Așa ai făcut și cu fetele. Ai apucat să faci una, apoi numai de fete mi te-ai ținut toată viața!...

Și fiindcă la asemenea vorbă coana Dora n-a răspuns, bărbatu dumisale a încheiat:

— ...Dar la măritat — nici vorbă!... — cu o să trebuiască să le mărit...

În mintea coanei Dora s-a luminat însă o ambiție, care mișuna nelămurită de mult. Și ce e

drept conu Timofte i-arăta putința să-și facă iertată toată biata ei vină de femeie fără ursită de băieți.

Fetele fuseseră bine îngrijite de la începutul începutului. Cele mai măricele erau laolaltă într-o gazdă bună din Iași, unde învățau carte și se dezghețau. Cea mai mare, Tincuța, palidă, cu ochi verzi, mari și gură roșie, săltase mult peste frumusețea părinților. Începuse să se pîrguiască și, cînd a venit în vacanță, de a strîns-o în brațe pe maică-sa, coana Dora și-a simțit toată spinarea furnicată de o teamă fără sfîrșit. O simțea că pleacă de lîngă ea, că e pe jumătate plecată, că i-o fură viața și că rămîne după dînsa îmbătrînită și singură. Atunci a strîns în brațe trupul mlădiu și fraged cu sînii răsăriți necuviincioși din bluza școlii și a plîns liniștită, îngenuncheată, înfrîntă.

Iar în ziua aceea cînd s-a întins masa mare cu toate cele paisprezece fete, coana Dora și-a umplut paharul, s-a uitat în ochii Tincuței cum nu se uitase niciodată și, dulce, ca dintr-un glas de altă făptură, i-a spus încet, ca la capăt de suflare și totuși zîmbind :

— Mireasă, maică !...

Și a ciocnit cu ea, ca și cînd ar fi iscălit zălelca lepădării de sine. De atunci, douăzeci de ani în șir, n-a fost masă și n-a fost pahar de vin, în mîna Coanei Dora, să nu audă aceeași șoaptă blîndă, tot mai blîndă și mai încoală, cu cît mai împovărată era de ani :

— Mireasă, maică !...

Și douăzeci de ani coana Dora a bătut coclauri, a ademenit băieți buni, a zvîrlit nadă peste tot unde erau flăcăi vrednici de însurat și și-a căpătuit fetele pe rînd. Și Tincuța, și Aglaia, și Măr-

gărita, și Ana, Maria, Smărăndița, Tudora, Amalia, Sanda, Catrinel, Puica, Ilenuța și Lucia.

Mai rămăsese de măritat Sultana. Paharul de vin se ridica acum la masă tremurînd. Și tremurînd suna glasul bătrînei cu ochii înlăcrimați. Ai fi zis că o roagă, sau se roagă :

— Mireasă, maică !...

Dar un avocat fercheș din Vaslui a tăiat și cel din urmă lăstar al casei acesteia rodnice, întinzînd în ea o gheară vladnică de om tînăr, aprins și bine socotit în alte privinți.

Nunta aceea a fost cu adevărat o nuntă de poveşti. Coana Dora nu sărbătorea numai măritișul fetei. Își sărbătorea biruința, marea ei biruință, înduioșătoare cerere de iertare și vrednica mîntuire a sufletului ei de soață bună și înțelegătoare.

Conu Timofte a înțeles și n-a mai zis nimic. Îi era inima înfiorată gîndindu-se la ziua de mîine, la pustiirea care avea să se întindă în casa asta largă, cu pridvorul fără capăt, în care au zdupăit atîtea picioruşe și s-au copt atîtea vieți. Și își dădea seama că bătrîna e prea înfierbîntată azi, în bucuria ei de biruitoare, ca să se mai poată gîndi la ce avea să vie după nuntă. Îi era frică mai ales pentru prăbușirea pe care simțea că o s-o aibă coana Dora, dar n-ar fi cutezat să-i spuie o vorbă.

Noaptea, cînd au plecat mirii, bătrîna, dreaptă, în capul scărilor, crescuse parcă tînără și înaltă, ca în anii ei de tinerețe. Îi sclipea în ochi o luminiță ciudată, de mîndrie, ca de mult, în ziua aceea, cînd Hristache a Lupoaiei scrîșnise :

— Fire-ai a dracului să fii ! De ce n-ai ieșit băiat ?

Şi conu Timofte a crezut că nu mai înţelege nimic cînd a văzut că bătrîna nu are o lacrimă măcar în ochii plini de lumină.

Dar cînd trăsurile s-au depărtat şi nu s-au mai văzut, departe, spre valea Fălciului, coana Dora s-a întors senină spre soţul[1] dumisale şi i-a mîngîiat încet obrazul. Conu Timofte i-a simţit mîna fierbinte şi inima i-a tremurat uşurel, în tăcerea năprasnică şi goală care se prăvălise peste tot. A auzit-o ca în vis şoptind :

— M-ai iertat ?

Şi n-a putut să-i răspundă. I-ar fi spus aşa de multe, încît cuvintele îngrămădite în buza minţii lui s-au înţepenit, tremurînd acolo şi au murit înăbuşite. I-a luat doar mîna şi i-a frămîntat-o puţintel cu degetele lui pufoase. Era un fel de a i-o săruta.

Peste noapte, bătrînul n-a putut să închidă ochii şi cu adevărat n-a mai înţeleş nimic cînd a auzit răsuflarea aşa de liniştită a nevestei. Dormea adînc şi neîntoarsă, ca un copil. A doua zi, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic : casa urla de goliciune şi coana Dora nu băga de seamă.

Dar la masă, cînd şi-a turnat paharul de vin, fără să vrea, fără să ştie l-a luat între degete, l-a ridicat şi, zîmbind, a deschis gura să înceapă ca şi pînă acum :

— Mireasă... ma...

Ochii ţintiţi pe locul gol s-au făcut o clipă fierbinţi, apoi au îngheţat. Cît a stat aşa n-a ştiut nici ea, nici bietul bătrîn, care tremura de mila ei. Apoi deodată paharul a plesnit de masă, scăpat

[1] În textul de bază : *colţul.*

dintre degete și un hohot nebunesc de plîns a fărîmițat înăperea.

S-a stăpînit mai pe urmă cît a putut. Și-a dat seama că-și sperie bărbatul și și-a ferit lacrimile de ochii lui. Dar din ziua aceea, viața i s-a făcut un chin. Dorea să moară, fiindcă intrase moartea în ea. I se împlinise rostul...

Bătrînul nu mai avea curaj să-i spuie nimic. O vedea topindu-se, o vedea la masă, cînd punea mîna pe pahar, cum aruncă ochii la locul cel gol, dar nu avea curaj să se uite mai departe. Știa că plînge ferită și o lăsa să-și șteargă pe furiș lacrimile. Îi lăsa nădejdea că n-o vede nimeni.

Îi ierta și cea din urmă meteahnă, cea din urmă încîrduire, care era ursită să-fie a lacrimilor și a morții, fiindcă e a tuturor și e o copilărie să mai lupte cineva cu ceea ce intră în inima inimei rostului de făptură omenească.

Dar într-o zi, un hîrîit de trăsură a rupt liniștea curții în scări de clopoței. Tudora, cocoțată între bagaje, și-a făcut vînt pe ceardac și nici nu le-a dat timp să răsufle :

— M-am întors acasă. L-am lăsat pe bărbatu-meu ! Să nu-mi faceți dojană că nu primesc și sînt în stare de orice...

Coana Dora a crescut dreaptă, ca un mîndru semn de poruncă :

— Nici nu te întreb ce-a făcut. De vreme ce l-ai lăsat, ai știut tu bine ce faci. Te desparți de el și stai aici.

Soare nebun de vară, căldură și gînd de sărbătoare, toate au chiuit în ziua aceea prin golul casei gospodărești. Nenorocirea din tîrgul Bîrladului — căci nenorocire se cheamă că a fost des-

părțirea — era fericirea desăvîrșită și reînvierea unor suflete în prag de moarte.

Iar la masă, coana Dora și-a umflat pieptul, a luat paharul în mînă, a zîmbit dulce, sfîșietor de dulce fetei ei, și din afunduri de inimă, care se prăfuiseră și erau gata de moarte, a scos cele mai înduioșătoare vorbe pe care a putut să le spuie în viață o mamă bună, către fata ei :

— Mireasă, maică !...

MOȘ DRĂGAN MILOGUL

Eu așa îl țin minte : mic, sfrijit, rufos și cu glas subțirel de femeie plîngăreață, purtîndu-și uscăciunea trupului pe niște opinci uriașe, făcute chiar de mîna lui, din piele de porc cu părul rămas pe ea.

Mai ales opincile astea le văd eu înainte, fiindcă nici pînă azi nu mă pot dezbăra de cel dintîi gînd, care a zîmbit odinioară, în strengăria neastîmpărului meu copilăros. Iar acel gînd îmi arată picioarele lui moș Drăgan Milogul ca pe niște bolovani de pămînt pe care a încolțit barbă gălbejită de iarbă, ceea ce mă îndemna și mă îndrituia să blagoslovesc și eu unchiașul cu :

Barbă-n cap, barbă-n călcîi...
Cine mi-l ghicește întîi ?...

La care, tot copilul știa să răspundă, fără zăbavă și fără greș :

Carul trece scîrțiind,
Boii calcă schilăvind

Și opinca guițînd...
Iar acum deschide gura
Să-mi întorci cimilitura

Ceea ce avea să se încheie cu :

Cine-o spune că-i Drăgan,
Fie-i megieș un an
Și la casă și-n arman...

Adică, hazul sălta la început ca o pietricică ușuratecă, dar se prăvălea înapoi, ca cel mai amarnic dintre blesteme, fiindcă vecinătatea lui moș Drăgan Milogul era socotită un fel de prăpăd, cum ar fi o boală, care macină încet, îndelung, dar fără iertare. În sfîrșit, ceva asemuitor cu omida așezată pe frunză, unde se gaibără în legea ei cumplită și nu se lăsă pînă n-a ros tot ce era vlagă și viață, dacă nu vii tu, om, s-o afumi, s-o scuturi și s-o mărunțești între grunji de țărnă, călcînd-o aprig în picioare. Iar fiindcă pe moș Drăgan nu puteai să-l teșești sub călcîi, el își îngăduia să împlinească întreaga ursită a unei omizi. Ba, încă, s-o întindă peste toți nenumăraților lui ani, vară și iarnă, pînă ce megieșul își lua lumea în cap, ori, lehămetit de soartă, punea cuvios mîinile pe piept, sorbea grijania din lingurița părintelui Nichita și se ducea în drumurile fără răscruci și fără întoarceri, unde ne vom duce cu toții. Așa a făcut Mihalache Postelnicul, așa a făcut Smaranda-chioara, vădana lui Eftimie Condrea, și tot așa a făcut mai tîrziu — chiar sub ochii mei — moș Pavăl Tătaru, socrul Neguței cea bălană, fata voinică, de la care tinerețea mea aprinsă a scos multe ceasuri plăcute, ce mi s-au schimbat astăzi în duioase amintiri.

Cum anume făcea moș Drăgan să aducă atîta pîrjol în preajma lui era o taină, pe care nu mă încumetam s-o dezleg. Nu mă încumetam, fiindcă a văzut prea mulți însemetîndu-se la așa faptă, pentru ca, mai apoi, să rămîie de rușine, neputînd lămuri nimic. Iar eu nu voiam să fac pe fălosul, ca ei, și apoi să zic aidoma lor, cînd vedeau ce neînstare sînt :

— Mai la o urmă, poate că ni s-o părut, vere. Doar nu-i de aflat nici o pricină pentru cîte huiește lumea... Moș Drăgan n-are nici pămînt mai mult, nici pitaci mai mulți. Nici măcar o șărpoaică de muiere să-l fi legat cu careva farmece și să-i crape chimirul, ca la alde bădia Toader.

Asta era arătare limpede că oamenii din sat pîndiseră mult urmele moșneagului și nici o cale de-a lui nu rămăsese necercetată. Chiar noaptea, cînd buna îngăduință a verii îi ispitea să doarmă afară, gardurile părăduite ale lui Moș Drăgan foșneau ciudat, licărind ochi de lup printre nuiele. Dar foșnetul nu ținea mult și ochii se stingeau curînd, fiindcă bătrînul nu avea nimic de ascuns. Ședea în văzul tuturor celor de aproape și în auzul satului întreg, sforăind strașnic de împăcat cu sine, în pumnul de paie din coșul carului, unde-și hodinea oasele pirpirii.

Vasăzică, toate cercetările și pîndele fuseseră de prisos. Și tot de prisos a fost și încercarea făcută de cîțiva dihori de flăcăi, cari s-au uns cu funingine pe față, de arătau ca niște fii ai iadului, și, ieșindu-i înainte lui moș Drăgan, într-un drumeag mărginit de popușoaie, l-au speriat nă-

prasnic, doar-doar or găsi niscaiva bumăști cusute prin vreo cută de căptușeală.

De aceea mintea oamenilor n-a mai vrut să scotocească nimic din cele multe întîmplări ciudate. Nu s-a mai întrebat nimeni pentru ce lanul de lîngă moșneag e de două ori mai sărac decît al lui, de ce dihorii mănîncă orătăniile numai la vecini și de ce numai lor li se ard pomii în ogradă, de nu aleg copiii nici măcar un pumn de gorgoaze ca să-și amăgească pofta lor de cruzituri.

S-a bănuit doar că moș Drăgan îi piază-rea și lumea a prins a-l ocoli. Iar cînd nu era în stare să i se ferească din cale, căuta să se descotorosească de el cît se putea mai repede, împlinindu-i cu zor de silă și teamă toate voile lui mărunțele de milog.

Cînd am prins eu a deschide ochi copilărești spre înțelegerea celor din viață, așa am apucat stările cu moș Drăgan. Era socotit un fel de duh necurat, pe care trebuie să-l mulțumești cu jertfă cît de crîncenă, ca pe dumnezeii cei răzbunători ai lumilor păgînești. Se urzise în preajma lui un fel de spaimă scrîșnită, și rumânul care i se potrivea în cale era așa de încredințat că trebuie să-i meargă rău, încît ori se lăsa de treaba apucată, ori o făcea cu atîta silă și neîndemînare, de nici nu era chip să-i mai iasă la capăt.

— Aista-i ca pîrjolul secetii, vere. De nu-i umpli gura cu sînge de om, nici că te iartă. Așa ziceau oamenii, îmboldiți de credința vînturată pe acolo că ploile nu se dezleagă pe vreme de secetă, atîta vreme cît nu s-a înecat un copil la iaz. Și fiindcă așa era chibzuința lor, nu-i de mirare că vecinilor le mergea rău și că, în scurtă vreme, casa

moșneagului rămăsese singurică în toată pîrloaga nesfîrșită, pe care am apucat-o eu și care, pînă astăzi, stă la fel de pustie și de amenințătoare.

Așadar, cum am spus mai înainte, nu mă încumetam a dezlega tainele vieții lui moș Drăgan. Le-am primit și le țineam așa cum le-am apucat, fiindcă am crescut în mijlocul și în groaza lor, ceea ce a fost un prilej — de temelie în încropirea vieții mele — să înțeleg că, între înfățișarea și adîncimea adevărată a unui om, pot să fie prăpăstii cutremurătoare.

Moș Drăgan era singur pe lume. Își îngropase deodată patru copii și femeia, seceraţi la rînd de lingoare. Dar asta se petrecuse de mult, în vremi ce nu le știau ține rostul nici bătrînii satului. Iar el spunea că năpasta aceea îl silise a-și vinde la trei sferturi din pămînt pentru îngropare și cuvenitele pomeni.

Vasăzică, era un om sărac și fără aplecare spre nevoile zilei de mîine, așa cum s-ar cuveni să fie un gospodar încărcat de copii, și — prin urmare — de răspunderi și griji. Casa lui nu era însă numai o casă săracă. Era spaimă, fiindcă era dărîmătura unei case mari și care văzuse cîndva o bună închegare, ceea ce e cu totul altceva decît o biată casă de om nevoiaș.

Așa fiind, moș Drăgan dovedea că nu are nici un fel de pornire către viața obișnuită a săteanului, adică spre ogorul și trebile lui, ci se îndemna mereu la altfel de muncă, încercînd ba una, ba alta, pînă în ziua cînd și-a dovedit alegerea, întorcîndu-se de la iarmarocul de Sînt Ilie cu un car nou, de toată frumusețea, și doi plăvani costelivi, cu ochii jalnici și înfățișarea la fel de miloagă ca și a stăpînului lor.

Oamenilor uimiți, cari i s-au întîmplat în drum, le-a lămurit cu glas plîngăreț și subțirel :

— Mă fac cărăuș... Cînd ți-o fi de trebuință, mă chemi și viu... Doi lii pîn la tîrg, unu juma pînă la Geru și o băncuță pînă la Săivane. Vas'că ieftin...

Și așa, moș Drăgan a început a bate cele drumuri, cu carul în mers domol-domol și scîrțiind jalnic, întocmai ca și glasul lui, spre bucuria oamenilor din sat, care-l vedeau tot mai rar. Se ivea doar cîteodată în poarta unuia, smiorcăind :

— Mă, Ioane, dă o băncuță, că n-am un sfanț... și ți-oi face un transport...

Sau la boieri, la curte :

— Coane Costică, fă-ți o pomană de mine, cu doi lii, că nu mi-o mîncat boii de ieri... și ți-oi căra la vară niscai țuhali...

Și boierul trebuia să scoată cei „doi lii", fiindcă moș Drăgan venise pînă în capul scărilor cu carul înjugat și se uita așa de jalnic, iar boii îi luaseră într-atîta semănarea, încît era un fel de treime silnică a foamei. Silnică și amenințătoare, așa cum este totdeauna înfățișarea cerșetoriei ; îți strînge carnea pe tine, de-ți stîrnește și milă, dar și pofta nebună să bați și să omori, numai și numai să nu mai vezi...

Ani de zile, moș Drăgan Milogul a fost o singură făptură cu carul și boii lui. Nu i-a văzut nimeni despărțiți. Căpătaseră toți o culoare cenușie de uscăciune și vechime, strînsă din gloduri, din colb și din sărăcie. Nu mai păreau făpturi deosebite, ci părți ale aceluiași trup ciudat, care plîngea la fel în glasul omului, în scîrțîitul osi-

ilor neunse, în ochii jilavi ai dobitoacelor, în noroaiele clădărite pe toți.

Și ani de zile moșneagul s-a plîns de lipsă și de foame, cerșind înainte cei „doi lii", viclenie cu care se tocmea singur de mai înainte, oricînd voia și la cine voia.

Negreșit, oamenii au început iarăși a mîrîi. Îi zgîndărea milogeala primejdioasă a glasului care cere veșnic „doi lii", fiindcă pe vremea aceea banii își aveau prețul lor, iar socoteala cea mai ușoară ducea la încredințarea că moș Drăgan strînge bani mulți din cărăușia lui.

Zarva a fost însă degeaba și nimeni n-a aflat nimic, ceea ce i-a încredințat că, ori nu-i nimic de aflat, ori nu se poate afla nici asta, cum multe nu s-au putut afla din viața omului acestuia, purtător de nenoroc. L-au lăsat să-și bată drumurile înainte și s-au deprins să-l vadă la un loc cu carul și cu boii lui, chiar cînd avea de făcut doi pași, pînă la baba Maranda a Tuchiloaiei, care-i dădea în toată sîmbăta o strachină cu borș, spre pomenirea lui Neculai, băiatul cel mare, mort de lingoare și el, odată cu băieții lui Drăgan...

* * *

Într-o zi — țin minte ca acum — carul moșneagului venea încet pe șosea, fără dînsul. Toți cîți eram strînși la pod ne-am pomenit privindu-ne cu nedezmințită mirare : „Unde e milogul ?" Dar milogul nu era nicăieri, nici în lături, nici în urmă, așa cum îi știam obiceiul, căci niciodată nu s-a urcat în carul lui, în mers, să-și obosească boii. Cînd a ajuns însă carul aproape, careva a strigat întrebător :

— Doarme, vere, ori... ?

Numai că, în clipa aceea, fiecare a înțeles ce fel de somn putea să fie.

Moș Drăgan murise în carul cel nedespărțit, iar bieții boi costelivi, cu ochi jalnici, îl aduceau acasă, în scîrțiit prelung și trist ca și glasul care n-avea să mai supere urechea nimănui...

Copii n-avea, femeie n-avea, neamuri nu avea. Nu avea nici prieteni și nici măcar vecini. Era cel mai singur om care s-a pomenit pe fața pămîntului. Cine să-l îngroape și din ce bani?... Căci unde era omul care să cuteze a cumpăra locul, ogorul, casa ori vreun lucru trecut prin mîna acestui aducător de urgie? De aceea, a fost mare veselie și mare oftat de ușurare cînd s-a găsit o sărăcie de venetic, fost argat pe la curte și însurat cu o văduană din sat, care să dea cîțiva franci pe boi și pe car, înfruntînd din nevoie primejdia ursitei, pe care o știa că bîntuie peste tot ce-a trecut pe lîngă moș Drăgan. Casa însă n-a vrut-o ci, după înmormîntare, a rămas bătută de vînturi și de ploi. Iar noaptea, încercată de fel de fel de arătări, care, sub chipuri de om, făceau zadarnic gropi în toate colțurile să afle oala cu bani. Așa se face că, vreo doi-trei ani, în satul acela n-a fost chip să se audă că un om a cumpărat vreun lucru mai scump, o haină, o vită, ori că își durează o casă, fără să nu dea de bănuit numaidecît că stă la mijloc comoara ascunsă de moș Drăgan. Iar cînd se abătea vreo nenorocire peste sălașul vreunui gospodar, aceea tot de la milog venea, cum toată nădejdea de mai bine a satului întreg, tot visul cel bun, nu era decît:

„De-aș avea un noroc s-o dibuiesc".

În vremea asta, carul și boii umblau prin sat și peste dealuri, după rosturile lor...

Umblau, pînă n-au mai putut umbla. Căci, oricît de sănătoasă încheiere fusese carul lui moș Drăgan și oricît de strașnic era legat în fierărie grea — de avea pînă și leucile înșinate —, într-o bună zi l-a dărîmat și pe el bătrînețea și l-a făcut morman în ograda îndrăznețului care-l cumpărase și îl folosise. Atunci a stat și el să aleagă ce mai era bun din fărmături, iar fierăria a pornit s-o desfacă bucată cu bucată, s-o deie la bătut din nou, pentru niscaiva lucruri ce i-or trebui.

Dar, cînd a vîrît gura teslei în șina bătută pe leucă și a tras voinicește să zvîrle șuruburile afară, i-a înghețat inima în loc. De sub ruginа fierului cîrjoiat, s-a prăvălit zornet de argint și de aur... Fugeau „cucoșeii" prin buruieni, rostogolindu-se de parcă ar fi fost cu adevărat vietăți speriate de lumină.

Era o avere întreagă în cele patru leuci — căci toate erau la fel de pline, — argint și aur, pus laolaltă, în jgheabul săpat pe inima lemnului și astupat zdravăn cu șina groasă, prinsă în șuruburi...

Comoara, pe care ani de zile o căutaseră toți oamenii, scormonind palmă cu palmă o falce întreagă de loc, se plimbase tot atîția ani printre ei.

Iar eu cred că, din toate tainele lui moș Drăgan, asta a fost cea mai mare, și din toate nenoroacele pe care le-a purtat vecinilor și satului întreg, acesta a fost cel mai amarnic.

BALAURUL DIN IEZĂTURĂ

Toată lumea știa că moș Radu Marinică e un mincinos și jumătate. De aceea, într-o bună zi, a ajuns să nu se mai creadă nici el singur. Și fiindcă tot ce spunea era socotit născocire și tot ce i se părea că vede era pecetluit nălucă, a rupt toate legăturile cu lumea adevărată din preajma lui și a început să trăiască numai între iscodirile și între știmele din el. Atunci și-a dat seama că lumea nouă, pe care o răsplămădea, era bună și primitoare. A înțeles că acolo supărările trec repede și bucuriile rămîn, ca stejarii cei bătrîni, în vreme ce dumnealui stăpînește cum vrea și pe cine vrea, spre deosebire de lumea cealaltă, unde fusese un țăran prost, sărac, leneș, batjocorit de gura lumii și mai cu seamă de gura babei Maranda, cea cu dinți puțini și cu ocări multe.

Cum se vede, moș Radu Marinică s-a socotit pe sine mort de-a binelea pentru megieșii din sat și născut proaspăt pentru inima și marea bucurie a sufletului dumisale.

Din pricina asta, era peste măsură de mulțumit cînd și-a însurat și cel din urmă flăcău,

din cinci cîți avusese, și i-a dăruit căsuța de pe marginea șoselei, pe cînd el s-a aciuat cu baba tocmai pe creștetul dealului, în coșmoaga dărăpănată din vie.

Acolo, moș Radu și-a întins bonda pe prispa de lut, a pus mînile amîndouă sub cap, cu degetele întrețesute și a început să cînte prost, cu glasul dumisale gros și răgușit :

Ghițișor de peste deal
N-ai venit la noi de-un an.
N-am venit că n-am putut,
C-am fost bolnav ș-am zăcut :
Ș-am zăcut pe prisp-afară
Cu fața la sfîntul Soare...

Baba Maranda, o scoabă de femeie, uscată ca un gătej și îmbufnată ca ziua toamnei, lipea de zor pereții coșcoviți și îl bodogănea :

— Apăi, da ! Eu îmi trudesc ciolanele, și 'mneata cînți gros ca buhaiul cel de baltă...

Numai că moș Radu nici ochii nu i-a întors la asemenea vorbă proastă, ci a îndrugat înainte cîntecul de inimă albastră :

..Ș-am zăcut un an ș-o vară,
Că mi-s bolnav de lingoară...

Pasă-mi-te, dumnealui nu-i păsa în nici un fel că bojdeuca e coșcovită. Asta era treabă muierească, iar 'mnealui era bărbat. Dacă i-ar fi spus de-o roboteală omenească era altă daraveră. Îndată s-ar fi sculat, ar fi vîrît căciula în cap și s-ar fi repezit la Pavăl, feciorul dumisale, să-i deie poruncă fără crîcnire a împlini năpristan spusa babei. Nu mai încape îndoială că Maranda, gură rea și acră, cum a fost dintru începutul dumneaei, avea să mormăiască :

— Tot pe altu mîi 'mneata, cînd ii vorba de trebăluit !...

Decît, moș Radu Marinică nu avea nevoie să audă nici vorba asta, fiindcă mai întîi de toate treaba era făcută, și al doilea dumnealui fusese om vrednic și avusese grijă a-și dura braț de bărbat să-i ție locul la nevoie, pe cîtă vreme baba Maranda nu s-a învegheat să facă și ea un ciotuleț de fată, pentru ajutorarea celor gospodărești.

Și asta era of mare la inima lui moș Radu Marinică. Toată viața lui îi tînjise inima după o copilă. Murea de ciudă văzînd că toți nepricopsiții satului au cîte o fată-două, numai dumnealui n-are decît băieți. I-ar fi plăcut nevoie mare să aibă o fată de păzit, iar duminica, la horă, s-o vadă hîrjonindu-se cu flăcăii ; căci de bună seamă ar fi fost mai frumoasă chiar decît Zoița lui Sonia și mai cuminte chiar decît Anica lui Buluc, măcar că ar fi fost mai veselă și mai zvîrlugă decît Mărgărita lui Mazîlu...

Pe urmă, dacă i-ar fi venit vremea de măritat, moș Radu Marinică n-ar fi dat-o după niște nătărăi, ca alde Drăgan, ori Ghițișor al lui Susanu, ca să rîmîie și ea tot țărancă de tăvălcală, cum a pomenit el femeile neam de neamul lor. Ar fi făcut vorbă cu băiatul lui Dămian, perceptorul, ba chiar cu Ilie al părintelui, care învăța carte, să se popească și el ca blagoslovitul de taică-său, ori cu Vasile Fotache, cîntărețul de la biserică. Încaltea acela era om, nu glumă. Era slujbaș și la banca populară, vasăzică avea două simbrii și umbla pe bicicletă, de jurai că-i fecior boieresc.

Dar acum ce s-a ales din toate dorințele lui moș Radu Marinică ? Puzderie, ca sub coada ba-

tozei... Baba, ca să-i facă în ciudă, l-a muștruluit o dată fără îndurare :

— Datul lui Dumnezeu așa-i : ies bărbați unde nu-i bărbat... iaca de ce ne-a dat Cel-de-sus numai băieți... Dacă-ți era de fete, să-ți fi luat și 'mneata o slăbătură — că aceea se cuvenea să aibă ajutorință la cele trebi gospodărești, — iar nu femeie săritoare și vrednică ca mine.

Dar moșul, cum nu îngăduia minciuna, cu folos pentru cine o spune, a întors-o fără milă :

— Dacă-i așa despre partea vredniciei, apăi să nu ne mai plîngem că n-are cine să ne-ajute ?... Că eu dacă vreu fată, nu vreu pentru ajutorința nevoilor mele... Vreu un suflet la cine să fiu eu ajutorință și mîngîiere. Că doar nu te-oi mîngîia pe 'mneata, haram bătrîn, care numai gură ai rămas și toate le iei în răspăr !

— Dă ajutorință flăcăilor, dacă ți-i a da... s-a răpșit Maranda, încîinată.

— Halal ! Bine mi-ar mai sta să-mi trudesc cele mădulare bătrîne, ca să trîndăvească găliganii 'mneatale... Bărbatul nici se cade să ceară ajutorință...

— Apăi nici nu ți-au cerut...

— Tocmai ! Și nici de mîngîiere nu mai au nevoie, de cînd n-ai mai stat 'mneata cu harapnicul pe spinarea lor, de bună ce erai !

— Ei, iaca, am stat cu harapnicu', precum zici 'mneata ! Și bine am făcut, că de aceea o crescut voinici și harnici și frumoși și isteți..

Dar lui moș Radu Marinică îi era leliamite să-și mai bată gura. Dădea din cap, scîrbit de atîta nedreptate, și se răzbuna hapsîn :

— O crescut voinici, frumoși și isteți fiindcă mi-o luat sama mie, ca la bărbat vre'nic ce-am fost...

— Apăi... firește, ne tragem cenușa pe turtă, îl ațîța Maranda.

— O trag, că-mi dă mîna... Păi, ia să zicem că n-aș fi fost cum spui,... m-ai fi luat 'mneata pe mine? Feritu-m-a... Că 'mneata n-ai fost femeie să te îmbrobodească nimeni... Ți-ai știut bine interesul... Dreptu-i?

Și fiindcă baba Maranda nu mai avea ce să răspundă la un moșneag izăltat, lua o halcă cu lut și-o plesnea ca pușca pe perete, chip să-și răzbune îmbufneala fără măsură.

Iar moș Radu se simțea atunci biruitor și, fiindcă voia să fie biruitor pînă la urmă, încheia hotărît și cu batjocură mare :

— Așa, cucoană !

Pe urmă se răsucea pe coastă, se uita în creștetul satului cu ochii lui mari și albaștri, iar mai apoi lua cîntecul de la capăt :

Ghițișor de peste deal...

Hîrîiala asta, pe sama fetei, era mai în fiecare zi și dura de mult amar de ani.

Moș Radu Marinică așteptase să-i vie o fată cum așteaptă cei mai mulți să le vie băiat, nu ca să facă altfel decît toată lumea, dar fiindcă așa e poruncirea lui Dumnezeu față de tot omul muieratic. E un fel de osîndă pentru dragostea lui de fuste. Căci unii au fete și atunci sufăr din pricina lor, adică din pricina purtărilor lor, iar alții nu au și atunci îi doare inima că nu le au.

Și ce e drept, e drept. Moș Radu Marinică mirosise mult a cătrință în vremea tinereții dumisale și multe minți plăpînde mai sucise, cu cele minciuni minunate, pe care le ticluia ca pe carte ieșită din teasc.

Metealna asta, mai plăcută decît celelalte năravuri omenești, a plătit-o cu multe zile rele și cu multe ponoase. Dar cel mai mare din toate n-a fost nici bătaia lui Frățoiu, care l-a prins cu nevastă-sa, nici batjocura lui Holbatu, care l-a legat și l-a uns cu dohot de sus pînă jos ca pe-o ciubotă scoaptă. Îi era ciudă bezmeticului că Profira lui Scarlat nu șade cu el ci se ține de coada lui Radu Marinică, om însurat și cu flăcăi cît bradul, dar nu pricepea nărodul că o vorbă bine adusă face mai mult decît șapte voinici la un loc, față de o codană cu carne fragedă și mustoasă, ca zarzăra bună de culeș.

Ponosul cel mai mare al lui Radu Marinică a fost că și în sat tot băieți a făcut. Și doar într-o vreme, necăjit grozav de suferința asta, a început să nu mai cate la frumusețe și la trupeșie ori la tinerețe. A luat la rînd femeile cu fete, dar parcă era un blestem. Cum trecea el pe-acolo începeau să facă băieți.

— Le-am întors... Așa lămurea în sinea și nevinovăția lui moș Radu Marinică, oftînd mai amar decît înainte.

Iar fiindcă femeilor din sat nu avea cum să le scoată ochii, scotea ochii babei Maranda, ca să nu rămîie el cu năduful întreg în inimă.

Dar în ziua cînd și-a dat seama că l-a liniștit Dumnezeu de tot, a tremurat în el ca un vînt de nebunie, atîta amară groază năboise în inima lui, gîndul că nu mai poate trage nici măcar o nădejde...

Baba îl rîdea cîteodată, spunîndu-i să înfieze una. El dădea din cap :

— Care-i bună, n-o dă tat-s-o... Și care-i rea, n-o iau eu !

Atunci, înțelegînd că singura lui dorință mare din viață nu mai poate să și-o înfăptuiască în ade-

văr, a intrat de tot în lumea de minciuni a inimei dintr-însul și a alcătuit acolo o fată mai bună, mai frumoasă și mai cuminte decît toate fetele pe care putea să le facă în lume un pîntece femeiesc.

„Pentru că aiasta nu s-a lăsat mai jos de inimă." Așa gîndise bătrînul cînd a simțit că-l mulțumește închipuirea lui, ca și cînd ar fi fost aievea.

Ba, într-o bună zi, s-a pomenit luînd-o spre Dămian, perceptorul, de parcă se ducea cu adevărat la împetit. Pe urmă s-a dus la Ilie al popei, mai apoi la Vasile Fotache, și a făcut atîtea feluri de vorbă cu ei, de le era drag și acelora să-i asculte poveștile cele minunate, din vremi pe care nu le apucaseră, tineri cum erau.

Încetul cu încetul, moș Radu Marinică a început să-i aibă așa de dragi pe toți, că nu mai știa singur pe care să-l aleagă. Nu se grăbea, — ce e drept — și nici n-avea de ce să se grăbească ; doar fata lui n-avea zor să se mărite repede, fiindcă ea nu putea să îmbătrînească deloc — chiar dacă ar fi vrut — și apoi moș Marinică izbutise cu năluciri le lui să facă aceea ce n-a făcut nimeni niciodată : cu o singură fată căpătase trei gineri.

Nici vorbă, că oamenii din sat ar fi rîs dacă ar fi aflat ce năzdrăvănii născocește mintea minciinosului din deal. Dar moș Radu era mulțumit ca de ceva mai adevărat ca adevărul, pentru că găsise în sfîrșit cui să-i dea ajutorință, și pe cine să mîngîie, așa precum dorise totdeauna. Că mîngîia o nălucă, n-are a face. În vis nu mîngîi năluci ? Ceea ce nu te împiedică să fii fericit, cum ești de pildă prin atîtea alte năluci, cum sînt ținerea de minte, care dă dorul inimei, și dragostea de departe...

Dar, într-o zi, a venit prăpădul : Vasile Fotache s-a însurat. Moş Radu Marinică a închis ochii lui mari şi a sîngerat pe dinăuntru de mare suferinţă. Era ca şi cînd i-ar fi murit o fată măritată, iar ginerele se însura a doua oară.

Cu toate astea, cînd s-a întors Vasile Fotache de la Panciu, unde îi fusese nunta, şi moş Radu a văzut-o pe Ştefănica, zvîrlugă, veselă şi roşioară ca o gogonea, a prins să-i tremure inima de fericire. Ştefănica asta era taman ca fata lui. Nu că ar fi sămănat leită cu dînsa ; la urma urmei moş Marinică nu voise numaidecît ochi albaştri ori părul negru. În privinţa asta s-a lămurit abia cînd a văzut-o pe Ştefănica. Vasăzică Ştefănica a ajuns, fără ştire şi fără voie, fata lui. S-a mai întîmplat pe urmă că nevasta cîntăreţului de biserică a prins o mare dragoste de moş Radu Marinică, fiindcă îi aducea aminte pe bunicu-său şi atunci mintea bătrînului a limpezit lucrurile pe loc. În primul rînd a uitat de băiatul perceptorului, după aceea l-a lăsat în pace pe băiatul popei şi, la urmă, n-a mai necăjit-o deloc pe baba Maranda. A iertat-o.

De atunci încoace, moş Radu Marinică mai mult la casa lui Fotache a mîncat şi mai mult la casa lui Fotache a dormit, ca socru şi ca tată bun ce era unor copii vrednici de iubire, ca fiică şi ca ginere ce fără voie au ajuns...

*

De bună seamă, moş Radu Marinică n-ar fi fost îndemnat să scornească asemenea poveşti, dacă avea o fiică adevărată. Şi n-ar fi avut nevoie să născocească nimic, din cîte a născocit, dacă viaţa lui s-ar fi împlinit în fapte şi întîmplări po-

trivite cu inima lui plină de strășnicie și cu mintea lui fără astîmpăr.

Dar viața lui moș Marinică era trai otova și fără neașteptări, tocmai ca ogorul cel drept, ca palma. Niște biete zile multe de clăcaș ca toți clăcașii, semănînd aidoma una cu alta, asemeni picăturilor de apă, or, mai degrabă, frunzelor unei sălcii. Poftim acum de caută petrecere și frumusețe uitîndu-te la fiecare frunză în parte... !

De aceea moș Marinică avusese totdeauna nevoie crîncenă să îmbogățească și să puie un pic de lustru în sărăcia de bordei a vieții dumisale.

El nu putea să primească o faptă goală, ori o întîmplare moartă. El născocea pricina faptei și obîrșia întîmplării. El închipuia oamenii care aduceau fapta și iscau întîmplarea. Îi punea să vorbească, să se certe, să-și arate fiecare dreptul și priceperea lui, pînă ce lucrul aflat ieșea de la sine, ca o încheiere firească, seamănă florii din copac.

— „Măi, ministrule !“ Așa a țîpat regele la cel mai mare peste biruri. Și iaca așa o sucit mustața în sus, a supărare. „Mie nu-mi place deloc, bre, că tu îmi jăcmănești pe rumânii mei, săracii, înțălegi tu ?... Și dacă tu ai să-i mai duci la prestață, apăi, eu m-oi supăra tare și te-oi da afară, ca pe un om gros de obraz ce ești — dacă nu pofțești să asculți porunca — ba oi pune sluga să te bată la tălpi, ca pe hoții cei de cai. Auzîtu-m-ai ?“

Și atunci cela — mațe-fripte ca și crîșmarul nostru — că tot așa om mărunțel și sfrijit îi — s-o înjunghiet a rîde, o clipit din ochi — că are niște ochi... ca dihorul... După aceea o tăcut o țîră, că regele s-o dus să tragă o dușcă de vin dintr-un pahar de aur, ca să se răcorească de năduf.

Pe urmă ministrul o zîs așa — da' o luat-o pe departe, ca să facă planul cu prestația : „Păi, luminate, iaca ce cred eu, cu mintea mea cea puțintică : Să lăsăm șușeaua așa strîcată cum îi, că țăranul are căruța proastă și nu-i pagubă dacă se rupe bucșa...“ Da regele îndată s-o mîniet pe 'mnealui : „Apăi, aiasta nu pociu, bre ! Că boierii își strică și alde 'mnealor în hîrtoape briștile cele ciocoiești și scumpe, iar pe urmă se jăluiesc și-or cere plată... așa că eu îți poruncesc să iei bani de la boieri și să faci șușeaua...“

Și aici Vodă o rîs în barbă și i-o făcut cu ochiul lui Gheorghe — așa îl cheamă pe el — unu care șade pe lîngă rege și-l păzește de miniștri...

Cam așa erau toate lămuririle bătrînului.

Dar spusele lui înflorate erau crezute și nu prea erau. Asta depindea și de interesul oamenilor. Numai că, uneori, moșneagul nimerea cîte o pildă care mîngîia inima la mulți și la mulți trezea nădejdi frumoase în bietul lor trai năcăjit și trist. Atunci ochii li se aprindeau de bucurie, îl ascultau din toată inima și chiar dacă n-ar fi jurat că întîmplarea a fost tocmai după rînduiala taclalelor, o doreau pe măsură, fiindcă le împlinea nevoia și suferința.

*

Și, cu toate astea, într-o bună zi, a trebuit să se apropie și sfîrșitul lui moș Radu Marinică. El a venit sub chipul unui învățător tînăr, iute și deștept, care s-a aciuat în Călmățui, odată cu înființarea școlii primare. De la început, unchiașul a simțit dușmanul și a vrut să-l ocolească. Dar conu Iorgu Beldea era prea ascuțit la minte să nu înțeleagă dibăcelele șirete ale bătrînului și nu s-a lă-

sat cu mîinile legate în lumea minunată, izvodită de închipuirea lui.

Conu Iorgu venea dintr-o altă lume ; o lume nouă, cu învățătură nouă. El voia să trăiască pe pămînt și voia să întoarcă pe pămînt toată lumea asta mărunțică a clăcașilor, lumea cîntată de stihuiri, descîntată de solomonii bășești și încîntată de născocirile unui moșneag mincinos.

De unde o fi pornit cel dintîi foc e greu de știut, dar moș Radu Marinică, adulmecînd de unde îi vine moartea, a început să se apere. Și, ca în orice apărare vijelioasă, a atacat orbește, lipsit de cîntărcală și de agerime.

Celălalt, înarmat cu treapta slujbei și cu cartea lui, a răspuns fără preget, iar bătaia s-a întețit, într-o hărțuială fără milă și fără ostoire.

La început, — ca peste tot — moș Radu Marinică a luat partea nenorociților de copii, pe care învățătorul voia să-i învețe carte cu sila. De aceea bătrînul a arătat oamenilor că amenzile le înghite punga lui conu Iorgu și că, de s-or strînge toți laolaltă, cu hotărîrea să nu-și îngăduie pruncii la carte, școala se strică, iar profesorul trebuie să plece. Lămurea prin asta graba lui Iorgu să-și adune școlari.

Pe urmă, învățătorul a cercat să-și îndrumeze oamenii spre gospodării mai bune și mai rodnice. I-a îndemnat să-și facă grădinării și livezi, să muncească ogoarele laolaltă, să iasă din cîrciumă și să fugă de datorii la cămătar... În sfîrșit, a pus în mișcare deodată tot catechismul generos și cald al unei inimi tinere, înfocate și doritoare să lase o dîră în viața lui dăscălească.

Dar moș Radu Marinică era tulburat fără măsură în vîlvota gîndurilor lui. Oricît de străină îi era lumea de pînă acum, conu Iorgu Beldea i-o

făcea şi mai străină. De aceea, simţind că oamenii satului se lasă urniţi greu de atîta răscolire, i-a ţinut cît a putut în încăpăţînarea obiceiurilor vechi şi tihnite.

Lucrurile au durat neschimbate pînă în clipa cînd învăţătorul a înţeles că adevărata piedică în calea muncii lui e îndîrjirea lui moş Radu Marinică. Atunci l-a luat drept ţintă şi a început să taie în rădăcina lui ca într-un nuc nerodnic, din pricina căruia nu se mai poate sădi nici un copăcel în roata lui de umbră amară.

La început lucrul a fost mai uşor decît a crezut. Închipuirea de copil a bătrînului avea cusururi grele şi de mult ştiute. Oamenii îl socotiseră toată viaţa lui mincinos şi cu năzăreli. Cînd a mai venit şi vorba învăţătorului să le dovedească, la fiecare poveste nouă, care este adevărul adevărat, moş Radu Marinică s-a simţit lunecînd ca pe-o cărare de clisă şi ducîndu-se la fund. Toate încercările lui să se agaţe de ceva erau fără de folos, căci oamenii satului s-au deprins repede să nu-l mai creadă de fel. De aceea greu l-au crezut chiar în ziua cînd le-a venit la horă să le spuie, ca drept creştin ce era, fărădelegea dovedită a tînărului dascăl :

— Aista-i păgîn, oameni buni ! Ascultaţi-mă ce vă spun eu...

— Dar ce s-a mai întîmplat, moş Marinică, a întrebat un om, rîzînd pe sub mustaţă.

— Păi, ştii 'mneata ce învaţă el plodurile la şcoală ? Nu mai zic, de una : le-o spus că pămîntul se învîrteşte ca titirezul... Auzi, 'mneata bazaconie... S-o fi învîrtind el, nu-i vorbă la cel cu băutura în nas, dar la omu treaz ca mine, iaca nu văd că se învîrteşte deloc... Şi apoi dacă ar fi pe spusa lui,

crîşma lui Brătulescu ar fi ca pe roate, vere... Ba ici, ba colo...

Oamenii rîdeau.

Încurajat, moş Radu s-a prefăcut supărat — ori poate era — şi-a zis mai departe :

— Rîdeţi voi, da cu rîsul nu se tămăduieşte boala. Că, iote, cu ce le-o mai împuiat capul la co'chii : cică Dumnezeu nu-i cum se arată pe catapiteazma sfintei biserici... Cică e aşa, un aer, care nu se vede... Vă place, rogu-vă ?

Oamenii au amuţit şi au ridicat ochii nedumeriţi. Dar bătrînul n-a vrut să le lese nici o îndoială. A strigat un copil de afară şi l-a pus să povestească lecţia învăţătorului. Fără îndoială, bătrînul începea să aibă dreptate. Şi a intărit-o :

— Acu să zicem că-i un aer, cum o spus dumnealui, că o învăţat în carte. Dar dacă a învăţat carte, apăi n-o citit la *Scriptură*, unde glăsuieşte că Dumnezeu l-o făcut pe om după chipul şi asemănarea sa ? Apăi, fraţilor, şi voi sînteţi aşa, un aer cum o zîs conu Iorgu ?... Ori poate aşa îţi hii, şi mi se năzare mie — tot spuneţi voi că-s mincinos — hai ?

Călmăţuienii n-au mai rîs, nici n-au mai crîcnit. Iar moş Radu, după ce a stat o clipă, a răsuflat ca o furtună şi a legat firul :

— Dar eu unul ţiu minte că la făcutu bisericii o venit meşteri mari de la muntele Athos, de o încondeiat zugrăveala. Şi eu cred că aşa oameni sfinţi ca 'mnealor trebuie să fi ştiut ei bine cum îi Dumnezeu, nu ? ...Apăi dacă trebuie să fi ştiut, de ce l-o făcut cum l-o făcut, sus în cea boltă ?... Hai ? Aer îi acela, ori Dumnezeu cum îl ştie fiecare, adicăte bătrîn şi cu barbă ?... Vasăzică dumnealui, conu Iorgu, ştie mai bine ca sfînta biserică ! Bună treabă şi aiasta, fraţilor !...

În mintea oamenilor s-a clătinat bine ceea ce s-a clătinat. Numai că jalba ajunsă la vlădica Romanului a rămas agățată într-un cui de sîrmă și conu Iorgu Beldea s-a mulțumit doar să-i zvîrlă în rîs două vorbe, cînd l-a încrucișat pe unchieș la pod :

— Moș Marinică, am auzit că dumneata l-ai văzut pe Dumnezeu în cer...

Dar bătrînul, țîfnos, nu s-á lăsat dator :

— Apoi aiasta nu, că eu am ochi de om care lor nu li-i dat să vadă decît cerul de deasupra... Iar Dumnezeu e tocma în al nouălea cer, coane Iorgule, așa să știi 'mneata !

Învățătorul a rîs :

— Dacă mi-ai spus, acum, firește că am să știu... Dar dacă nu l-ai văzut, de unde ai aflat că e bătrîn cu barbă ?...

— Păi, coane Iorgule, eu, cu mintea cea proastă, am crezut că sfinții părinți care o zugrăvit la biserică or fi știut mai bine, de l-o făcut așa... Da dacă matale știți mai bine, puneți mîna pe bidinea și zugrăviți-l așa... ca un aer... Să fie încaltea adevărat !

Învățătorul a văzut sticlind în preajmă-i ochii întrebători ai oamenilor și a vrut să răspundă ceva. Și-a dat însă seama că ar cerca zadarnic să le lămurească și s-a lăsat păgubaș. A simțit că e înfrînt și a dat să plece spre suhat, unde-i plăcea să se plimbe uneori, în ceasuri goale și de răgaz. Dar moș Radu l-a îndîrjit ;

— Văleu, coane, să nu vă duceți departe, că acu, de cînd o pornit pămîntul să se învîrtească, nu se mai știe pe unde o lua-o casa matale... Te-i pomeni, comedie, că n-o mai nimerești... !

Acu oamenii au rîs de-a binelea. Atunci conu Iorgu s-a oprit între ei și a început să le vorbească. A cheltuit inimă multă și sudoare încă mai multă, în vreme ce moș Radu Marinică îl asculta zîmbind, pentru că el își dădea seama bine că nu-i nimic de înțeles în tot ce spunea învățătorul. Dar oamenii s-au lăsat duși de năvala cuvintelor, de încrederea și asprimea hotărîtă din glasul învățătorului și-au încheiat mormăind ;

— O hi, cucoane... Tot ce se poate... Dacă zici 'mneata...

Dar, la drept vorbind n-a înțeles nimeni dovezile lui conu Iorgu. Iar cum Moș Radu n-a putut să-l oprească și n-a putut să-i răstoarne nici o vorbă, n-au deosebit prea bine în ce parte se pleacă talerul dreptății... Și faptul acesta a cătrănit deopotrivă atît sufletul bătrînului cît și sufletul învățătorului. Între cei doi dușmani se ridica un al treilea...

•

Dar într-o zi, niște copilași, care se zbenguiau pe la iezătura heleșteului, au văzut un șarpe lunecînd spre apă. Li s-o fi părut, ori era cu adevărat mare, e greu de știut. Au venit speriați acasă și i-au zgîlțîit frigurile cîteva zile în șir. Oamenii au dat din umeri, deprinși cu asemenea păreri și sperieturi.

— Copii... ! Văd o gînganie de șarpe cît un deget și li se pare cît oiștea.

Moș Radu Marinică însă a ascultat mult povestea copiilor ; doar tîrziu i-a întrebat :

— Mă, minjilor... daa... văzut-ați voi ?.. nu cumva avea urechile galbene ?...

Copiii n-au știut... Atunci moș Radu s-a răsucit în el ca un mele și n-a mai vrut să spuie nimic.

A dat din cap, a oftat pînă în fundul sufletului și și-a vîrît căciula pe ochi, mai amărît ca oricînd.

La început oamenii l-au lăsat să plece, dar fiindcă purtarea bătrînului le-a dat o îngrijorare ciudată, s-au ținut după el și l-au stîrnit :

— 'Mneata ce chitești să fie, moș Marinică ?...

Răspunsul a venit silnic și fără grabă :

— Nic !... Ș-apăi, ce mă descusiți pe mine ? Duceți-vă la alde conu Iorgu Beldea, care 'mnealui le știe toate din carte... Noi, ce să știm ? Că doar numai aici am trăit...

Răspunsul în doi peri le-a dovedit oamenilor că bătrînul are ceva pe limbă. De aceea i-au pus pinteni și i-au dat apă la moară...

— D-apăi, moș Radule, șarpele tot șarpe o fost... că iasta n-o mai fi aer... Și după ce ai plecat matale, băiatul Sultanei și-o adus aminte bine că tocma urechi galbene avea...

Atunci moșneagul a pufnit pe nări și a clătinat din cap :

— Păi, te cred !...

Ceilalți au lungit gîtul :

— Adică-te în ce fel îți vine vorba, moș Marinică ?

Moșneagul a întors ochii lui mari, plini de sperietură, și le-a spus îndesat :

— Aiasta-i prăpăd, oameni buni ! Și mare lucru de n-o fi sfîrșitul lumii... Vas' că eu am înțăles că o ieșit iar balaurul la iezătură...

Glasul cu care a vorbit i-a cutremurat pe toți. Nu era om în sat să nu fi auzit de povestea balaurului de la iezătură. Știau că s-a arătat mereu în vremuri de urgie și că era un fel de blăstăm pentru păcatele satului... Bunicii lor îl pomeniseră ieșit, după o răzmeriță. Făcuse atunci pagube mari în tîrlele boierești și ale oamenilor. Ba supsese în

fundul iazului și cîțiva flăcăi, de i-a înecat în mîl și i-a ros pe jumătate...

Ivirea lui de azi era firesc să înghețe toate inimile și să facă din moș Radu Marinică singura făptură care mai putea să le fie de ajutor. Vorbise de multe ori bătrînul despre balaurul acesta și nimeni nu-l crezuse... Își închipuiau toți că e tot o împletire a dumisale ca și cele multe altele, cîte i-au pomenit și cîte i-au rîs în lunga-i viață de om purtat și pățit.

Ca și cînd le-ar fi văzut scris pe frunte gîndul spăimos, bătrînul i-a mustrat molcom și trist :

— Ați socotit că eu îndrug de pe apa sîmbetii, cînd vă tot pomeneam despre bălaurul cel cu urechi galbene, dar iote că mi s-o ales dreptatea... Ei, și-acu știți voi cine-i pricina ? Iaca să v-o spui și pe aiasta, să nu ziceți că ați avut o minte bătrînă și nu v-o luminat : necredința, oameni buni ! — fără de legea, oameni buni ! Ați mîniet pe Cel-de-sus pentru că ați auzit cum i-o zîs aer, iar voi n-ați aflat cu cale să vă ridicați împotriva sumeției vineticului. Apăi, iacătă răsplata...

Oamenii înfricoșați au cerșit un ajutor :

— Și acu, ce să facem ?

Moș Radu a ridicat sprîncenele :

— Lumineze-vă conu Iorgu Beldea, că eu nu mai am cum vă lumina. Eu mă duc să-mi fac o cetanie creștinească, ori să dau un acatest, cum am învățat din vechi... Da voi nici atîta n-aveți a da, că la un aer n-ai ce să-i dai...

Și mîndru, răzbunat, a pornit pe drumul bisericii.

*

Cînd a auzit de povestea asta, conu Iorgu Beldea s-a supărat. Popa Axinte, bucuros că-i vin niște

slujbe peste cele de rînd și că oamenii îi umplu biserica la leturghii, a căutat să-l domolească :

— Lasă-i, domnule, în ale lor... Ce-ți strică dumitale ? Poate că frica asta îi face mai credincioși...

Numai că învățătorul a vrut să înfrîngă toată împotrivirea satului și a dus copiii cu rîndul la iezătură. Erau galbeni ca ceara, micuții, și tremurau strîngîndu-se unul în altul, dar treceau încet, să nu sperie dihania de iad, pe care o știau că lunecă în cotloanele negre ale pămîntului.

Stăruința dascălului n-a fost însă fără folos. Citeva luni de zile cîte s-au mai perindat după aceea, balaurul nu s-a arătat deloc. În schimb, conu Iorgu Beldea a deprins toți copiii să găbjească șerpi prin buruieni, agățîndu-i cu creanga de alun despicată la capăt și să-și facă bastoane îmbrăcate în pielea lor cu solzi lucitori. Încetul cu încetul frica a pierit, iar turma satului a coborît din nou pînă la marginea iazului să pască iarba grasă, neatinsă de atîta amar de vreme.

În timpul ăsta moș Radu se simțea doborît, dar nu se arăta. Se prefăcea mulțumit :

— Cum să se mai ivească balaurul, oameni buni, cînd stă un credincios ca mine de se roagă lui Dumnezeu pentru izbăvire ?... Știe el Cel-de-sus pe cine să osîndească ! Doar n-o să deie drumul balaurului din lanț, ca să omoare niște prunci fără vină...

Și într-adevăr, parcă a fost un făcut. Într-o amiază de vară, băieții învățătorului au cutezat să se scalde în apa încropită a iazului.

De-odată, cel mai mare din ei a țipat. A simțit pe pîntec o tăietură scurtă, ca o undrea vîrîtă în piele. Tremurînd tot, în scuturul fricei, a țîșnit spre mal. Acolo a văzut lipit de piele un ghem

cenușiu și bălos. A apucat, în neștiința groazei, și a smucit sălbatec, zvîrlind bucata murdară și lipicioasă, tocmai în mijlocul apei, pe cînd pîntecul alb și gol s-a brăzdat în șiroaie de sînge.

Fusese o lipitoare...

La cîteva zile după asta, celălalt băiețel, la un ceas de la ieșirea din apă s-a pomenit cu pete negre pe tot trupul. Un vărsat de vînt, cu descleștare aprigă, dar repede trecător...

Cu toate acestea zvonul a huit înspăimîntător în sat, pînă a ajuns în urechea lui moș Radu :

— Să dea leturghie antihristul, că aiasta a fost numai încercare de învățătură... și să nu mai spuie povești cu lipitori și vărsat de vînt... că aiasta-i păcat și aude Cel-de-sus... Acela, dinte de balaur o fost — și înveninarea din baltă de balaur o fost — așa să știe 'mnealui...

Și iarăși apele norodului s-au părut întoarse către oropsitul de moș Radu Marinică. S-au părut, pentru că nici astea n-au ținut mult, cum nu țin mult nici un fel de ape ale norodului...

Și n-au ținut, pentru că toamna crîncen de lungă și de ploioasă a adunat atîta apă în iaz, încît se revărsase amarnic acoperind în coadă-i toată șoseaua colindată de oameni. Atunci, au venit niște soldați cu dinamită și după trei ceasuri iezătura a sărit în aer, de s-au clătinat temeliile satului. Apa a potopit la vale, s-a scurs în două zile și locul eleșteului a rămas gol, ca o palmă de mocirlă. Frica de balaur scuturase două zile toate inimile creștinilor, dar s-a mistuit o dată cu apa.

Și așa, fundul gol și negru al iazului s-a arătat limpede ca și marea minciună a lui moș Radu Marinică... Scîrbit de oameni și de viață, bătrînul s-a înfundat în cucurigul lui de deal, a iernat acolo și n-a mai vrut să coboare deloc înspre sat. Se-

dea întins pe laița tare, ofta ca o femeie lăsată de ibovnic si aștepta să-i vie dreptatea...

*

I-a venit și dreptatea după dezmorțirea iernei.

Conu Iorgu tocmise flăcăi la dezgropatul viei. Iar fiindcă într-un colț năpădise cătina, a pus la răsturnat pămîntul pînă în fund, cu șanț adînc, cît ùn stat de om.

În răstimpul lucrului lopata unuia a răscolit o împletitură vînătă și încolăcită, un cuib în care colcăiau pui de șerpi. Într-un salt, flăcăul a țîșnit din groapă, cu spinarea înghețată de frică și de scîrbă. Oamenii s-au adunat cladără în jurul lui și al lui conu Iorgu, venit în goană.

Deodată, unul din ei a bulbucat ochii cît pumnul și a întins degetul gîfîind :

— Urechile galbene...

Fior de spaimă cumplită i-a scuturat pe toți. Urechile galbene de care vorbise o viață întreagă moș Radu Marinică se arătau de astădată aievea. Unul, înțelegînd că trebuie făcută dreptatea, a șoptit :

— Chemați-l pe moș Marinică...

Zadarnic s-a încercat învățătorul să le potolească groaza. Zadarnic s-a coborît în groapă și a strîns într-o căldare toată mișuna viermănoasă, rece, neagră și îmbălată. Oamenii se fereau, prinși în dinții unei temeri, pe care n-o mai putea birui nimeni. Îi vedeai gata să fugă, doritori să fugă și tresărind la fiece zgomot, care li se părea ciudat.

Pasă-mi-te, fiecare se gîndea la balaurul care avea să-şi cate puii.

▪

Cînd a venit moş Radu Marinică, s-a uitat în căldare şi n-a zis decît :

— Da ! Da !... ca şi cînd ar fi dat de o cunoştinţă veche. Apoi a lămurit, plin de înfricare : Vorba-i, acu ce ne facem ? Înainte vreme era numai unul şi tot era greu... dar acu, cu atîţia ?...

Atunci conu Iorgu n-a mai zis nimic. A încleştat dinţii, a înşfăcat o sapă şi, răsturînd căldarea pe buza şanţului, a hăcuit toţi şerpii, la rînd. Dar în timp ce dădea înfuriat cu sapa, şi dădea cu toată puterea, o buză de pămînt s-a desprins din mal şi a pornit în surpare.

Oamenii au urlat într-un singur glas :

— Balaurul !... Şi au ţîşnit în iureş nebun de goană.

▪

Lovit de-a dreptul în carne şi neştiind ce anume strigă, totuşi înţelegînd o primejdie, învăţătorul s-a năpustit şi el pe alergat... Dar pe cînd flăcăii cu moş Radu în cap ajunseseră tocmai de partea cealaltă a grădinii, conu Iorgu şi-a dat seama fugind ce anume a fost strigătul oamenilor. Atunci s-a oprit, foarte ruşinat şi furios pe el însuşi. Pe urmă s-a întors, cu mare hotărîre, şi a mîntuit hăcuiala puilor de balaur. A privit apoi cu scîrbă şi a scuipat muşuroiul de bucăţele băloase care se încolăceau ca nişte viermi scurţi şi groşi ; după aceea, văzînd în fundul groapei încă doi pui rămaşi, s-a coborît la ei şi i-a luat în căldare.

Pe aceştia însă n-a mai vrut să-i taie. Şi-a dat seama că de ucide toţi şerpii minciuna bătrînului rămîne în picioare. De aceea şi-a pus de gînd să-i crească în sticlă aşa cum citise el prin cărţi, ceea ce l-ar fi ajutat să arate satului întreg şi şcolarilor care este adevărul adevărat cu aceşti balauri închipuiţi ai lui moş Radu Marinică.

Pe partea cealaltă a grădinei oamenii îl priveau nedumeriţi. S-au ţinut de coada lui pînă în bucătărie, fără să-şi deschidă gurile, şi s-au uitat cu ochi mari la gavanosul de sticlă, legat la gură cu pînză de sîrmă, în care învăţătorul pusese puii de şarpe. Moş Radu Marinică a rîs îngăduitor şi i-a spus blînd.

— Coane Iorgule, nu-i ţine în casă. Îi păcat... ai copii...

Furios, dascălul a strigat la el :

— Ia mai lasă-mă în pace ! Am să-i ţin în sticla asta pînă or muri de bătrîneţe, ca să vă închid gura odată, că m-aţi lehămetit !

Dar bătrînul a zîmbit mai îngăduitor şi a răspuns mai blînd :

— Ei bravo ! Aiasta-i frumos... Numai să deie Dumnezeu să crească şi stecla cît or creşte ei...

Satul intreg adunat la crîşma lui Brătulescu i-a văzut venind aşa : în mijloc şi înainte, moş Radu Marinică. Dăduse căciula pe ceafă şi călca ţanţoş... În urmă, şi pe de lături, flăcăii încordaţi şi cu urma sperieturii în ochi. Ai fi zis că e un mare împărat, care vine de la o mare biruinţă. La drept vorbind asta era cea mai mare biruinţă din viaţa lui moş Marinică. Mai mult încă, era biruinţa întregei lui vieţi... Ca o dovadă că aşa este, sînt chiar vorbele dumisale.

S-a oprit în fața pîlcului de oameni, de femei și de copii, s-a uitat cu ochii roată, trufaș și răzbunător, pe urmă a rostit cu glasul răgușit și gros:

— Iaca, acu s-o văzut cine o spus minciună și cine o spus dreptate în viața lui... Așa e, oameni buni ?

Iar oamenii, cu o căință desăvîrșită și pentru totdeauna, l-au ridicat în slava și mărirea meritată printr-un singur cuvînt :

— Așa-i, moș Marinică...

A doua zi dimineață, tot satul a plecat, cu moș Radu în frunte, să vadă ce prăpăd au făcut balaurii la casa învățătorului.

Dar conu Iorgu era grozav de cătrănit. Pasămi-te, puii de șerpi muriseră amîndoi peste noapte.

Ochii țăranilor au lunecat de la unii la alții, plini de taină și de înțelegere. Moș Radu Marinică a luat borcanul de l-a dat la toți să vadă urechile galbene. Pe urmă, a zîmbit subțire și cu priviri senine ca cerul, i-a întors borcanul înapoi învățătorului și i-a zis, ca să audă toată lumea :

— Ai făcut o faptă mare, coane Iorgule, de i-ai omorît... Acuma știm, cel puțin, că am scăpat de ei...

Și-a ridicat apoi căciula sus de tot, vesel și bun, și i-a zis prietenește, ca la un camarad :

— Salut !...

GHICEȘTE-MI ÎN CAFEA

MIC ROMAN,
URMAT DE ALTE MICI ROMANE
ȘI DE ALTELE MAI MICI
PUR ȘI SIMPLU

GHICEȘTE-MI ÎN CAFEA

...Domnule avocat, sînt un om foarte amărît. Uită-te și dumneata la părul meu alb și la cei șaizeci de ani pe care-i am — că am împlinit șaizeci și doi la cincisprezece noiembrie — și miră-te. M-am mirat și eu, se miră toată lumea care mă cunoaște de om așezat și mai cu seamă se miră nevastă-mea, cum de s-a putut una ca asta. Dar iacă, s-a putut, fiindcă nu se putea altfel: trebuia să mă despart.

De bună seamă mi-i cam rușine să fac asemenea boroboațe la etatea mea, și înțeleg eu prea bine că mă așteaptă multe sîcîieli din pricina gurii altora — cum s-a întîmplat și cu Gheorghe Strătulat, de la „Agricola“ — numai că, nu-i de dat înapoi. Asta ai s-o înțelegi dumneata numaidecît dacă-i avea bunătatea să mă asculți pînă la capăt, ca să-ți spun tot cum s-a petrecut. Nu de alta dar n-aș vrea să-ți faci cine știe ce părere, nici de mine, nici de nevastă-mea, nici de... În sfîrșit... de ea... femeia pentru care... înțelegi...

Da. N-avem nici o vină. Cel puțin eu așa cred, fiindcă nu mă simt vinovat. Am încercat să-mi

închipui că am greșit, că sînt păcătos... dar n-am putut. Și nu-s un om încrezut, să socoată că lui i se cuvine orice. Nu. Îmi știu măsura și dreptul, vorba veche. Vasăzică dacă mi-i oarecum rușine de ce s-a petrecut, apoi asta trebuie să vie de-acolo unde fac o faptă pe care n-am făcut-o niciodată. Și încă o fac după douăzeci și opt de ani de căsnicie liniștită — că m-am însurat tîrzior, cînd eram copt, ca să zic așa, și cu destulă stare să pot duce casa. De altminteri, chiar din pricina asta m-am și însurat așa de tîrziu și am luat femeie cuminte, așezată, cam de etatea mea. Acum, negreșit, nu se mai potrivește. Ea — adică asta de-acum — n-a împlinit nici patruzeci — ea zice că are treizeci și cinci, dar eu i-am văzut extractul adevărat... De! Slăbiciuni femeiești... Vasăzică sînt douăzeci de ani între noi, iar lumea n-are să mi-i ierte, că nici eu — cît sînt de înțelegător — nu i-am iertat la alții.

Acum ai să zici că, la drept vorbind, nu-i mare deosebire între un bărbat de șaizeci de ani și o femeie de patruzeci. E adevărat. Deosebirea ar părea mai mare dacă am fi cu douăzeci de ani în urmă. Numai, vezi dumneata, oricît de bine mă țiu eu pentru anii mei — oricum, trebuie să recunoști: nu-mi dă nimeni mai mult ca cincizeci — apoi ea nu pare nici de treizeci și cinci, cît zice. Se ținea grozav de bine chiar și înainte. Iar acum, de cînd cu chestiunea asta, a mai cîștigat pe puțin cinci ani. Adică vreau să spun că i-a pierdut. A întinerit... pricepi dumneata.

Știu ce-or să spuie gurile rele. Că asta vine de-acolo unde acum a început să-și deie și ea cu un strop de ruj pe buze și cu roz în obraz. Dar nu-i adevărat. Adică nu că nu dă, dar dădea și înainte, decît pe vremea aceea nu se băga de

seamă. Ştii şi dumneata, aşa se întîmplă totdeauna. Treci pe lîngă om o viaţă întreagă şi nu bagi nimic de seamă. Pe urmă, pac ! Vine o comedie, şi începi a vedea de nu mai isprăveşti...

Vasăzică, precum spuneam, îmi e mie cam ruşine, dar vinovat nu sînt. Ceva aşa cum a fost cînd am început să chelesc. Asta înseamnă că a venit fără să ştiu cînd şi fără să mă întrebe dacă vreau ori nu vreau, ceea ce a priceput foarte bine pînă şi biata nevastă-mea, care, uite, oricît de amărîtă a fost şi oricît a plîns, căci a plîns săraca grozav, mai ales la început (de altfel plînge cam uşor de felul ei) — tot nu mă osîndeşte prea tare. Nu-i vorbă nici n-ar avea de ce plînge chiar aşa de mult, fiindcă îi las casa cu toate mobilele — aşa m-am hotărît. (Nici n-aş avea ce face cu ele, fiindcă ea, astalaltă, are casă bună şi mobilă nouă, cubistă... — e femeie mult mai modernă, mai... în sfîrşit...).

Cum zic, nu m-a osîndit. E o femeie nobilă, sărmana, trebuie să recunosc fiindcă e adevărat. Dar la urma urmei, sînt unele împrejurări cînd uiţi şi de noblete şi de tot. Nevastă-mea n-a uitat. Asta mi-a plăcut grozav şi m-a înduioşat, aşa că vreau s-o răsplătesc într-un fel. Casa — cum ţi-am spus — i-o las. Dar aş mai vrea să-i fac şi ceva pe deasupră : să facem divorţul mai repede ca să n-o mai sîcîim mult. Are şi ea nevoie de linişte, biata femeie, după atîta zbucium. Nu ?

De aceea, m-am gîndit că dumneata trebuie să afli în ce fel s-au petrecut lucrurile, să te dumireşti mai bine şi să vezi cum ar fi mai potrivit de făcut pentru ca să zoreşti şi să uşurezi treburile. Iar fiindcă m-am gîndit aşa, m-am hotărît, cum îţi spuneam, să-ţi mărturisesc tot, pe de rînd, fără să-ţi ascund nimic, măcar că unii m-au sfătuit altminteri. Dar eu cred că n-au dreptate. Păi, nu

mai departe spune-mi, cum ai înțelege dumneata ce m-a îndemnat pe mine la asemenea faptă, dacă nu ți-aș mărturisi că toată încurcătura mi se trage mie de la înmormîntarea lui Stelian Tănăsescu ? Da, zău, iaca de-atunci a pornit. Și eu astăzi pot pune mîna în foc că asta așa a fost scris să se întîmple, fiindcă n-avea nici un rost să mă duc la înmormîntarea lui Stelian Tănăsescu. Dar, pricepi dumneata ce spun eu ? nici un rost. Ce mi-a venit mie să mă duc, habar n-am. De bună seamă, a fost mîna lui Dumnezeu aici. Și a fost mîna lui Dumnezeu, chiar din dimineața aceea, de la ceasul cinci, cînd, nu știu ce-am făcut și ce-am dres, că eu, care, fie ce-o fi, sînt în vagon cu zece minute înainte de plecare, atunci m-am moșmăit cu îmbrăcatul de am scăpat trenul. Și doar trebuia să mă duc la „Albina" la Galați, cu care lucrăm mult de cînd a predat Haimovici și au intrat frații Vartanian, — măcar că ăștia sînt niște hoțomani de nu merită nici bună ziua să le dai. Dar, în sfîrșit, asta-i treaba direcției și nu mă amestec. Mă trimite, mă duc. Închei, fac foaia de comandă și-mi văz de drum. N-are decît să alerge fabrica la încasare, dacă are marfă de livrat la oameni de-alde Vartanian — mai ales cel mare, că tînărul pare mai cumsecade. Cel puțin cu mine se poartă frumos și la Anul nou și la Paște...

Eh ! Dar cum spuneam, în ziua aceea pierd trenul dimineața. Ce să fac ? Să plec la unu ? Hai să plec, dar plec degeaba, fiindcă Vartanian cel mic nu dă comenzi, iar cel mare la cinci punct iese din fabrică și pleacă la Clubul cerealiștilor. Cu Textilii s-a certat acum doi ani la alegerea comitetului ; înțelegi dumneata : avea pretenția să fie cenzor în locul lui Kiriachides et Co. de pe Domneasca. Păi, se potrivește ?...

Vasăzică, dacă n-am plecat, ce era să fac toată ziua ? M-am gîndit eu să-mi iau nevasta și să mă duc la un cinematograf, că se potrivise a fi tocmai joi, cînd sînt matineuri ieftine dimineața. Dar ea, socotindu-mă plecat, se apucase a scoate lucrurile din casă pentru curățenie. Se simte nevoia de asta, fiindcă e o casă cam veche și se cuibăriseră niște blestemate de gîngănii.

Cum spun, de cinematograf nu era chip, pentru că singur nu mă duc. Îmi place să pot schimba o vorbă sau o părere la nevoie. Și apoi, fără nevastă, acolo pe întuneric, unde știi că nu se vede decît ce se aude, te prind tot felul de gînduri. Nu cine știe ce, dar oricum, nepotrivite cu stările mele.

Deci, cum zic, la cinematograf nu m-am dus. Și cred că am făcut bine, fiindcă s-ar fi putut să întîlnesc pe careva de la noi, și numai bine nu mi-ar fi stat, om bătrîn, găsit dimineața în cinematograf sau la plimbare. Cum e ușor de înțeles, pînă la urmă, tot la fabrică m-am dus.

Cînd să tai șoseaua, în dreptul Dorobanților, că aveam vreme și nu m-am dus cu tramvaiul ca de obicei — nu strică o economie dacă poți s-o faci, nu-i așa ? — îmi trece pe dinainte camioneta cea galbenă și aud pe Miron — el trecuse pe asta nouă, de cînd răsturnase Fordul în șanț la Florească, — îl aud, zic, strigînd ceva. N-am înțeles ce a spus, dar mi s-a părut că aud vorba „patru". De aceea, cum am intrat pe poarta fabricei, m-am dus întins la portar.

— I-ascultă, Gheorghe ! Nu știi tu ce-o fi vrut să-mi spuie Miron adineauri ? Mi-a strigat ceva de „patru", dar mai departe n-am înțeles.

— O fi despre înmormîntare, că la patru e hotărîtă. Tocmai că și noi încetăm lucrul la patru.

Eu, să-mi fac cruce cu stînga, nu alta. Mai întîi, nu știam să fi murit nimeni. Și-apoi mi-am închipuit că trebuie să fie cineva de seamă dacă se închide fabrica în hatîrul lui. Mă gîndeam la contabilul șef, care era cam singur și cam necumpătat într-o privință anume, — cel puțin așa se tot lăuda el. Dar m-am gîndit și la nevasta directorului pe care o știam însărcinată. Înțelegi și dumneata, femeie tinerică și frumoasă cum e, n-ar fi fost de mirare să nu vrea copil, cum se tot întîmplă.. Iar nenorocirea, ferească Dumnezeu, e mînă în mînă cu nesăbuielile astea femeiești.

— Dar cine a murit ? întreb eu atunci.

— Nu știu... Cică unul mare...

Și, nepăsător, și-a văzut de ale lui, lăsîndu-mă să zoresc spre cancelarie, unde directorul, cum m-a zărit intrînd, mi-a și luat-o înainte :

— Bine că te-ai întors ! La patru, toată fabrica la Sfînta Vineri !

Apoi și-a vîrît nasul în socoteli, ceea ce știindu-i metealna de om țîfnos cum este, m-a făcut să-mi înghit întrebarea și să ies în vîrful picioarelor.

De altminteri, să spui drept, eram bucuros că nu și-a dat seama de-am fost ori nu la Galați. M-a scutit de lămurirea cu pierderea trenului, destul de rușinoasă pentru un agent bătrîn ca mine.

Trec dar alături, la contabil, și, fiindcă era ușa deschisă, întreb în șoaptă :

— Ce-i cu înmormîntarea asta, omule ?

Dar acela, astmatic și putred, fricos de moarte cum n-am văzut doi în viața mea, sare speriat :

— Nene, te rog, nu vorbi de asemenea chestie față de mine... Și să știi că eu nu vin după masă cu nici un preț. Iar asta a spus-o așa, de parcă eu l-aș fi poftit, ceea ce trebuie să-i fi părut chiar și

lui caraghios de vreme ce a întregit cu glas plîngăreț: De ieri, de cînd am auzit, eu sînt bolnav de-a binelea...

Cum vezi, nici de la contabil n-am putut afla nimic. Și-are să-ți vie să rîzi cînd ți-oi spune că n-am aflat nici de la Stoicescu, adică de la Rache cum îi zicem noi. Și știi de ce n-am aflat ? Pentru că el a luat întrebarea mea cu alt înțeles. Să vezi. Mă duc nedumerit la el și-i zic :

— I-ascultă, Rache, bre, ce mărime așa de grozavă a răposat de se face atîta tevatură ?...

Iar el, mi-o întoarce :

— Eeee ! Ia nu mai... Nici mort nu-l ierți ?

— Pe cine, creștinule ? zic eu. Habar n-am cine a murit.

Dar el de colo, pufnește în rîs și-mi zvîrle peste umăr :

— Hai, hai ! Ia nu te mai face, că nu-ți șade bine.

Ceea ce se vede că a spus cam tărișor, pentrucă nici n-am apucat a-l lămuri, și mă aud chemat de glasul directorului, de dincolo. M-a trimis cu o hîrtie tocmai la Căianu, cel cu fabrica de panglici din Filaret.

Între timp adică în tramvai, am căutat prin toate gazetele cîte le-am putut cumpăra — o mulțime de gologani m-a costat gluma asta — doar, doar oi găsi vreo știre ori vreun anunț. Nimic. O fi fost cu o zi înainte, cînd eram plecat la Găești și la Titu. Vasăzică n-am aflat. N-am aflat nici la Căianu.

Știi cînd am aflat ? La cimitir. Și numai de pe panglica de la coroana fabricei, fiindcă nu mi-am dat seama cine poate fi după literele de argint din panourile de la poartă și nici nu l-am cunoscut pe mort. Adică n-am cunoscut cine e Asta pe

semne vine de-acolo că, mai întîi, Stelian Tănăsescu purta ochelari. Apoi eu, de o viață întreagă de cînd îl cunoșteam, nu cred să-l fi văzut vreodată altfel decît din față. Mă poftea totdeauna pe scaunul dinaintea biroului. Iar acum, în sicriu, nu puteam să-l văd decît din profil... Nu mai pun la socoteală și alta. Anume că el, care umbla de obicei cam nețesălat și neras, acum era spălat, curat, periat pe cap și ras proaspăt, așa că părea mult mai tînăr decît îl știam eu.

Cum spun, am aflat citind pe coroana fabricei. Adică a fabricei noastre, că a lor scrisese doar : „Iubitului nostru camarad și prieten neuitat", ceea ce nu putea să-mi deie nici un fel de îndemn a mă gîndi la el, care... de... Acum că a murit, ce să mai vorbim ?

Cînd am aflat cine-i, am rămas încremenit. Doar vorbisem amîndoi cu două zile înainte, cînd fusese de limpezit o încurcătură cu o comandă mai veche făcută de Iosipescu. Acela totdeauna încurcă lucrurile, așa că nu-i de mirare s-o fi încurcat și pe asta.

Așadar vorbisem cu el. Ba îmi dăduse și o cafea de a lui — grozav de dulce, dar altminteri bună. Nu făcea economie la cafea și la țigări. Ce-i drept e drept ! Și ne înțelesesem ca niciodată. Pot spune chiar că la plecare, eu, care nu l-am putut suferi în viața mea, mi-am zis : „Uite dom-le, poate avea și ăsta chip de om la zece ani o dată".

Acum, dacă stau să mă gîndesc, îmi vine să cred că trebuie să fi fost vreun fel de presimțire ! Dumneata nu crezi ? Da, negreșit, altminteri nu s-ar lămuri deloc, fiindcă Tănăsescu numai om de înțeles nu era.

Am priceput asta de cînd l-am văzut întîi și întîi, prin 1926 ori 27, chiar după ce-a deschis

Zăuceanu fabrica și am început noi a le oferi firul nostru tors. Îl ofeream sub cost ca să ne introducem, fiindcă ei porniseră să lucreze numai cu fir de import, care era destul de ieftin pentru că nu eram cartelați și nici nu intrase Bibiță Golea în consiliu la noi, să avem un sprijin temeinic la taxele de vamă.

Acum să-ți arăt și de ce nu era om de înțeles. De cum a priceput ce rost am cu oferta firului, a închis ușa bine, a tușit puținel, ca după țigară, și-a sucit gîtul în gulerul lui tare, ca și cînd l-ar fi gîtuit, măcar că-i era destul de larg să încapă două degete, și a zîmbit.

— Am înțeles ! zice. Cred că afacerea e „fezabilă", — asta era vorba lui. De aceea, vreau să fim lămuriți de la început asupra comisionului meu.

Cînd am auzit vorba asta, m-am încrețit. Nu mai încăpea îndoială că Tănăsescu voia mai mult de zece la sută, cît socotisem noi în preț, după cum e comisionul legal — ca să zic așa. Și comisionul ăsta nu se putea să nu-l știe unul ca el, funcționar comercial de atîta amar de vreme. Dar la urma urmei, mi-am zis, de vreme ce am hotărît să dăm sub cost ca să ne introducem, putem să ne mulțumim cu un cîștig mai mic și i-am mai adăugat doi la sută.

Ce te pomenești însă că-mi spune Tănăsescu ? Zice :

— Comisionul meu e o cravată de șaptezeci de lei.

Luat așa pe ne-veste și auzind asemenea vorbă, mi-a venit să rîd ca la o glumă. Dar cînd m-am uitat în ochii lui, i-am zărit o căutătură așa de ciudată că am înghețat. Ba încă, țiu minte bine că mi-am zis : „Banditul ăsta vrea un comision mai mare decît se poate da..."

Şi am înţeles numaidecît că afacerea nu se poate face. Cel puţin că eu nu pot s-o fac. De altminteri îndată a şi adăogat :

— Uite ce spun : dacă oferi firul la şapte zeci şi trei, înseamnă că ai calculat şi comisionul de zece la sută. Adică mie, Stelian Tănăsescu, mi-i dai la...

Şi trage repede socoteala cu creionul pe hîrtie : 73 împărţit la 11 face 6,63, scăzut din 73[1]. rămîn : 66,37. Iar eu, Stelian Tănăsescu, îl dau fabricei cu 73, ca să-mi rămîie mie 6,63. Este?

— Este, zic eu.

— Atunci îmi bonifici suma...

— Negreşit... sar eu.

El urmează încet şi rar :

— Dar pe factură.

Stau o clipă să mă dumiresc asupra judecăţii lui, apoi spun :

— Bine, domnule şef, dumneata ştii că asta nu se poate.

El mă întreabă apăsat :

— Dacă aşa este, de ce să nu se poată ?

— Păi, dacă aş face astfel, îngăim eu, dumneata cu ce rămîi ?

El atunci, uite asta n-am să uit cît oi trăi, răspunde ţanţoş, ca la teatru :

— Cu asta (şi bate cu palma biroul) şi asta ! (şi şi-a bătut cu palma pe obraz).

Ca să nu mai lungesc vorba, află că n-am mai încheiat nici un fel de afacere. Nici nu se putea. M-am dus de-a dreptul la directorul nostru şi i-am spus chiar vorbele astea :

— Tănăsescu nu vrea comision, aşa că puneţi pe altul să vorbească ; eu nu fac afaceri cu oameni necinstiţi.

---

[1] În textul de bază : 72.

Au sărit toți cu gura pe mine, învinuindu-mă că n-am știut să-l iau cum trebuie, dar eu le-am răspuns așa cum m-a învățat negoțul meu de douăzeci și atîția de ani :

— Negustorii care spun că se mulțumesc cu mai puțin de treizeci la sută și oamenii care pretind că încheie tranzacții fără comision nu-s de mine... Ori nu-s serioși, ori sînt bandiți.

Și l-am lăsat pe Haimovici, care nici el n-a putut încheia nimic. Au încheiat directorii de-a dreptul între ei și, după cîte știu, au trecut peste capul lui Stelian Tănăsescu. Dar prețul la care au încheiat n-am putut să-l aflu nici pînă în ziua de azi.

Deci aveam[1] pricină temeinică să cred că schimbarea aceea din purtarea lui Tănăsescu era ca o presimțire a morții. Iar mirarea mea, aflîndu-i moartea, s-a înzecit aflîndu-i și pricina morții. Știi de ce murise ? De cord, domnule. Omul acela acru, nesimțitor și nesuferit, murise din pricina inimii. Iaca, drept să-ți spun, asta n-aș fi bănuit-o, ferească Dumnezeu ! Adică să moară dintr-o boală frumoasă. Doar n-ai să spui dumneata că-i tot una boala, de vreme ce aduce moartea, și că ce mi-i cordul, ce mi-i vîrful nasului. Apoi nu. E boală și boală. Fiecare stîrnește tot altfel de simțire la cine aude. Alta-i să auzi că unul are cancer și alta-i să știi că inima i-i mai mare. N-o fi adevărat, — se poate, — dar bănuiești o inimă încercată, o inimă care a suferit, ori s-a fericit. În sfîrșit bucățica aceea de carne a rămas întreagă, nu curge puroi din ea, nu-i putrezită, nici nu fabrică pietroale, ori venin. Sau să se găunoșeze ca plămînul ros de oftică.

[1] În textul de bază : *avem*.

Vezi, se poate întîmpla ca judecata asta a mea să-ţi pară copilăroasă. Dar, crede-mă, nu-i chiar aşa. Iacă, eu îmi aduc aminte că am văzut odată la cinematograf, — mai de mult, cînd erau cinematografe adevărate, fără vorbe, cu pian, cu valsul *Patru draci*, cu *Aur şi argint*, în sfîrşit, cinematograf bun — am văzut, zic, un film unde era o fată care murea încet de o boală necunoscută. Şi a venit acolo, în film, un doctor care a spus că boala aceea e cumplită, că se cheamă boala tristeţii. Eh! Era frumos! Zău era frumos! Se stinge omul, încet-încet, ca o lumînare... fără durere, fără sînge, fără bube şi alte urîţenii... Într-un cuvînt, sfîrşit nobil.

Apoi cum să nu fi fost mirat eu că unul ca Stelian Tănăsescu a avut sfîrşit nobil?

Vasăzică, pot spune că, aflînd cine-i mortul şi aflînd de ce a murit, am avut şi o mare nedumerire, dar şi o sîcîială.

Acum, vorba aceea: lîngă moarte toate se uită, mai ales cînd eşti om bătrîn ca mine şi ai început a simţi de multişor cum te încearcă Alba. Ba un junghi colo, ba o fulgerătură dincolo, ba un dinte mai puţin, ba trei zbîrcituri mai mult, astea — vorba mamii, săraca, — sînt scrisuri pe care nu se cade să nu le ştie citi oricine pe răbojul lui.

Prin urmare mi-aş fi uitat şi eu de silă dacă n-aş mai fi avut o pricină. Dar pricina aceea nu era numai pentru mine, ci pentru toţi cîţi îl cunoscuseră bine pe Stelian Tănăsescu şi ştiu ce era de ştiut. Adică ce ştia, cum se zice, satul şi numai nevasta mortului nu ştia.

Cu alte cuvinte chestia cu... cu ea...

Şi acum începe cu adevărat încurcătura şi toate cîte aveau să mă aducă pe mine la despărţirea de nevastă-mea, pentru că *Ea* a lui Stelian Tănăsescu

e tot *Ea* de care ţi-am spus la început şi din pricina căreia mă despart.

Pe femeia asta, eu o cunoşteam de mult. O ştiam pe la ei în fabrică, funcţionară, chiar de la început, de prin 1927. Am văzut-o avansînd cam repejor, dar cum nici cine ştie ce frumuseţe nu era, nici slujbaşă nepricepută nu era, n-a avut ce să-mi sară în ochi. Auzisem că trăieşte cu Stelian Tănăsescu şi nu mi s-a părut prea mare noutate. Astea-s buclucuri obişnuite pe la birouri. Ce vrei ? Opt ceasuri nas în nas cu o femeie, nu-i glumă. Pot spune că-i chiar mai mult decît o căsnicie, pentru că ai vreme prea berechet să te înveţi cu urîţenia şi cu răutatea — dacă sînt — şi începi a descoperi şi părţile cele bune, care nu lipsesc nimănui. Pe urmă, cum prea bine ştii şi dumneata, e de-ajuns să vie femeia într-o zi mai îmbrăcăţică, mai cu soare în ochi, cum se întîmplă de pildă primăvara, că de te apucă la vreo întorsură şi-ai băgat de seamă nu ştiu ce, cum au femeile, apoi nu mai scapi. Se încuibă în tine şi te-a răsucit. Iar dacă eşti cumva mai mare, adică eşti şeful femeii, zăpăceala asta vine şi mai repede, fiindcă femeia are un fel de supunere caldă — nu ştiu cum să spun eu mai bine — un fel de răstălmăcire a lucrurilor cu fapta, că te simţi îngrijit, te simţi alintat[1]... Ce mai ? Dacă ai autoritate sînt săritoare şi caută să te mulţumească în slujbă şi să te cocoloşească în necazurile şi năravurile tale de om, cum nu poate face nevasta, o viaţă întreagă, pentru că aceea — înţelegi dumneata — simte că are drepturi. Dacă-i spui o vorbă şi-o ţii de rău, slujbaşa plînge şi sufere, dar tace de teamă, pe cînd nevasta ţi-o

[1] În textul de bază : *alăiat*.

întoarce în scurt de la o vreme, oricît de blajină o fi.

Şi apoi acasă cît stai ? Să zicem douăsprezece ceasuri în mijlociu — cel mult paisprezece, dacă nu rămîi la aperitive şi nu te duci la o bodegă, ori la cafenea să mai schimbi o vorbă cu prietenii. Dar, iaca, eu socot cincisprezece, ca şi cînd cele patru tramvaie nu ţi-ar mînca decît un ceas pe zi, ceea ce niciodată nu se întîmplă. Vasăzică, scăzînd din cincisprezece cele şapte de somn noaptea, rămîn opt ceasuri. Dar după masă nu aţipeşti şi tu o jumătate de ceas ? Dar jurnal nu citeşti ? Dar nevasta n-are treabă la bucătărie ? Şi chiar la masă, altă grijă n-ai decît să te uiţi la ea ? Mănînci că ţi-i foame ; doar nu te-ai aşezat în faţa farfuriei ca să stai de vorbă cu femeia. Aşa că, din cele opt ceasuri cîte ar fi rămas — socotind că eşti cel mai nu ştiu cum bărbat din lume — tot nu cred să ai timp a sta la taifas cu nevasta mai mult de trei, patru ceasuri.

Şi acum să vorbim drept. Stai la taifas dacă n-ai copii, ori n-ai nimic de citit. Ei şi ? Dar cum arată nevasta în ceasurile astea cînd ştie că stă cu bărbatu-său ? Nici dreasă, nici îmbrăcată.

Apoi se potriveşte ?

Dar acum, iată, mă întorc şi zic : nu-s toate nevestele venite de la bucătărie, cu capotul cel vechi pe ele şi cu buşmachii scîlcieţi în picioare. Sînt şi de cele cu ameţeală după ele. Apoi cu acelea chestia e şi mai încîlcită. Acum poate că am să spun o prostie, dar cred că pare numai a fi aşa. Anume, mă gîndesc că dacă omu' n-ar şti că are mîncare bună acasă, care se cere mîncată din belşug, nu şi-ar mări pofta la aperitive. Şi spun asemenea vorbă fiindcă nu-mi iese din cap zisa unui ticălos de prieten — Niţă Popescu Corbi, n-ai de

unde să-l cunoşti dumneata — care-şi înşela nevasta pe toate drumurile, păcătosul, măcar că avea o femeie... de-ar fi fost Eva aşa, Adam mînca toate merele şi mărul cu rădăcină şi cu şarpe cu tot.

Şi zicea el, Niţă, că umblam împreună după achiziţii :

— Mă frate, mi s-a făcut dor aşa de crîncen de nevastă, că trebuie să-i caut urgent locţiitoare !

De bună seamă, eu îl batjocòream urît cum nu se mai poate. Decît, stînd şi judecînd bine, bine de tot, îi dădeam dreptate. Mişelia lui avea un strop de frumuseţe, fiindcă omul era robit de amintirile lui.

Vasăzică, precum ţi-am spus, auzisem că Aglăiţa Sotir trăieşte cu Stelian Tănăsescu şi nici nu m-a mirat, nici nu m-a scîrbit. Te scîrbeşte aşa ceva, cînd îţi place şi ţie femeia şi socoţi că numai tu eşti potrivit pentru ea. Dar eu nu mă gîndeam la Aglăiţa cum nu mă gîndeam la moarte. De altminteri nu mă gîndeam în nici un fel la ea. Pentru mine era o funcţionară şi atîta tot. Întîia oară cînd m-am gîndit că e femeie şi m-am întrebat ce fel de femeie poate fi, a fost la înmormîntare, pentru că venise şi ea. Iar eu, ştiind ce ştiam, am socotit — cum cred că a socotit toată lumea de faţă — că, mai întîi, nu s-ar fi cuvenit să vie, şi al doilea, că, o dată ce-a venit, or să se petreacă lucruri uricioase. Înţelegi şi dumneata : două femei care se bat pe un bărbat viu nu-i lucru plăcut, dar îl poţi îndura. Însă două femei care să se bată pe un sicriu e o înfăţişare nesuferită. Mie unuia îmi era silă de mai înainte de ceea ce avea să se întîmple, fiindcă nu mai încăpea îndoială că aveau să fie bocete şi leşinuri şi toate farafastîcurile astea femeieşti.

Dar chiar de la început am fost cuprins de o nedumerire. Chiar de la început, adică de cînd a venit Aglăița Sotir, fiindcă ea a intrat în capelă mult mai tîrziu ca noi, cînd începuse slujba.

N-a adus nici o floare, cum au adus celelalte funcționare, nici nu s-a dus în față. A rămas în fund lîngă un stîlp, cu niște amploiați de la firma „Capra", la care furnizează ei pînzărie. Era îmbrăcată cu rochia bleumarin, pusese în cap un basc tot așa pare-mi-se, iar în picioare avea pantofi maro ! Bagă de seamă : pantofi maro la înmormîntare !

Dar ceea ce m-a nedumerit mai mult ca toate a fost liniștea ei. Bine, înțeleg stăpînire, înțeleg suflet tare, înțeleg chiar o anume asprime față de obișnuitele slăbiciuni femeiești. Dar aici era nepăsare curată. La urma urmei, chiar să nu fi ținut de fel la dînsul, să nu fi făcut tot ce-a făcut decît de interes, și tot nu se putea arăta neclintirea asta de piatră, cînd colo, pe catafalc, era omul cu care trăise.

— Ce jivină de femeie o fi asta, domnule? mi-a șoptit la ureche unul Cristea Stoica, agent la ei. Uită-te la ea ! Nu-i dă o lacrimă în ochi, cînd noi, bărbați în toată firea, și tot ni s-a încleștat lacrima în gît !

Cuvintele lui Stoica erau și în gîndul meu. Și negreșit, în gîndul multora, pentru că mai toată biserica se uita cu încruntare la Aglăița Sotir, să-i pîndească mișcările.

Eu unul, spun drept, aproape uitasem unde mă aflu și la ce-am venit. Am rămas cu ochii lipiți pe femeia asta înaltă, osoasă și neclintită, care se uita nepăsătoare undeva sus, spre arcuirea bolților, și rar schimba cîte o vorbă șoptită cu cei din jurul ei.

Așa a stat tot timpul slujbei, așa a stat cînd au trecut cu sicriul pe lîngă ea și așa am găsit-o cînd nu mai rămăsese în biserică decît coada lumii, gata la ieșire după alaiul pornit spre groapă.

— Nu mergi, domnișoară Sotir ? am întrebat-o eu cu dinții încleștați.

— Ba da ! mi-a răspuns. Și a purces încetișor spre ușă, spunîndu-mi aproape fără glas, ca o urmare : măcar că nu-i nici o plăcere...

Atunci n-am mai putut să-mi înfrînez vrăjmășia și i-am răspuns aspru.

— Te cred... mai ales pentru dumneata !

Ei ce crezi c-a făcut dihania la vorba asta ? Să-ți spun și să te crucești : n-a făcut nimic ! Înțelegi ? Ni-mic ! Nici măcar n-a clipit din ochi, necum să mai dea vreun alt semn a fi băgat de seamă cuvintele mele. Parcă n-ar fi auzit, nu alta.

Atunci am căpătat un fel de spaimă. Spaimă, dar și o înverșunare grozavă să fac orice-oi face, numai să-i descleștez gura într-un chip oarecare. Mutenia asta de femeie primejdioasă ajunsese să mă facă pe mine — auzi dumneata ? tocmai pe mine — apărător al lui Stelian Tănăsescu. Apoi mai mare caraghioslîc nici că se putea. Și nici mai mare necaz, fiindcă eu sînt om pașnic și domol. Ce-mi trebuiau mie asemenea încordări, de parcă aș fi fost detectiv ca în filmele polițiste ?

Dar în ziua aceea, de-a-surda m-am încordat. N-am putut afla nimic. Nu-i vorbă, nici n-am mai avut curajul să o întreb de-a dreptul, cum s-ar fi cuvenit.

De pildă să-i spun :

— Cum te ții așa de tare, domnișoară Sotir, cînd ți-a murit omul care ți-a fost drag ?

Sau, mai cu dibăcie, adică începînd printr-o laudă :

— Te admir ! Moare omul pe care l-ai iubit şi nu verşi o lacrimă...

Şi-aşa mai departe. Îmi făcusem în minte o sumedenie de întrebări, care mai de care mai dibaci răsucită, — la aşa ceva m-a învăţat meseria să mă pricep puţintel —, dar n-a fost chip să rostesc nici una din ele. Nici ea nu-mi dădea prilejul potrivit, nici eu n-aveam cutezanţa să-i spun de-a dreptul, dintr-o dată. Era ceva care-mi tăia pornirea. Un fel de sfiiciune... în sfîrşit, o teamă. Iar eu astăzi, ştiind şi judecînd cîte au fost, îmi dau seama că era o presimţire.

Deci n-am spus nimic şi bine am făcut. Dar firește, atunci nu cugetam aşa, ci, dimpotrivă, mă osîndeam amarnic, nu numai că n-am spus şi că nu mi-am descărcat toată pornirea vrăjmăşească, ci îmi părea rău că nu-s om s-o fi înşfăcat de mînă şi s-o dau afară din cimitir.

Alţii... de pildă Crăşnaru spunea că-i vine să o plesnească. Eu, ce-i drept, nu puteam ajunge pînă aici nici cu fapta şi nici măcar cu gîndul. Decît, de dat afară aş fi dat-o bucuros.

La plecarea din cimitir, nimeni nu i-a mai zis bună ziua. Rămăsese de-o parte ca o ciumată, cum de bună seamă i se cuvenea. O fi băgat de seamă şi a tăcut, ori n-a băgat de seamă, nu pot şti. De altminteri, în împrejurări de soiul ăsta, oamenii îşi uită de orînduielile mărunte ale vieţii. Cine nu-i biruit de atîtea şi atîtea gînduri mai grele şi amărîte ? Şi-apoi cred că Aglăiţa Sotir mai avea o pricină să nu bage de seamă purtarea lumii.

Pricina eram eu, care am stat tot timpul lîngă dînsa şi am întovărăşit-o chiar în tramvai pînă la Gara de Nord. Acolo ea s-a dat jos, că-i venea mai de-a dreptul s-o ia pe bulevardul Dinicu

Golescu pînă în Aristia. Iar eu am trecut în tramvaiul cincisprezece.

Mînios-Dunăre cum eram, i-am spus nevesti-mi tot. Dar ea nu s-a mirat atîta de cele petrecute, cît s-a mirat de mine. Mi-a și întors foarte zbîrlită :

— Și ce-ți pasă ție de-o cățea ca dumneaei ! N-ai a te amesteca în ce nu te doare.

— M-da ! Ai dreptate ! i-am răspuns eu, cum îi răspund totdeauna cînd înțeleg că nu mai este de vorbit.

Dar asta nu însemna că eram de-o părere cu ea. Mai întîi nu mi-a plăcut vorba „cățea". La urma urmii de ce „cățea" ? Dacă i-ar fi stricat casa ori l-ar fi sărăcit, înțeleg. Dar poate că l-a iubit. Sau o fi avut și ea nevoie de un sprijin, ca orice femeie, așa că neaflînd pe altul s-a mulțumit cu ce-a găsit. Și apoi de ce să-mi spuie tocmai nevastă-mea „ce-ți pasă ție" ?... Cum adică ? Să văd asemenea înfățișări ciudate și să nu mă întreb ? Sau... nu cumva nevastă-mea mă bănuiește ? Asta chiar mi s-a părut caraghios de tot... Și — ce să spun ? — mi-a fost cam silă de judecata nevestei-mi.

Deci, mi-am pus strajă gurii și n-am mai scos o vorbă. Dar gîndul, de ! acela aleargă cum poftește el, nu cum îl îndemni tu, așa că tot la Aglăița Sotir îmi era.

Nevastă-mea a simțit. Se uita din cînd în cînd cu coada ochilor la mine, cum mă plimbam prin ogrăjoară cu mîinile vîrîte în subțiorile vestei și sufla cam pornită în focul de la cazan, unde fierbea pătlăgele pentru bulion.

Într-un tîrziu chiar a și răzbufnit :

— Cum văd eu tot la Sfînta Vineri ți-a rămas gîndul...

Vorba m-a supărat ca o plesnitură peste ochi. Scurt și rău, mi-a năvălit sînge în creier și eu, care sînt om cumpătat la cuvînt, am întors aspru :

— Ia lasă-mă în pace ! cum nu-i mai spusesem pînă atunci, măcar că fuseseră hîrîieli destule în casa mea, cum sînt în toate casele.

Ea n-a mai crîcnit. A rămas, cred, cîtăva vreme nemișcată cu ochii după mine, căci întorsesem spatele între timp — spun asta pentru că tot cu ochii la mine am zărit-o și cînd m-am întors — apoi a plecat în casă tîrșindu-și papucii și ștergîndu-și ochiul drept cu colțul șorțului înroșit de zeama pătlăgelelor. Dar de data asta am rămas *eu* cu ochii după dînsa. Nu mi se păruse niciodată așa de îmbătrînită și de fără grijă la port. Fără voie, mi-a venit în minte Aglăița Sotir, cît de țanțoșă se ține și cît de curată e totdeauna, măcar că n-are nici bani, nici cui se arăta. Apropierea m-a durut. Iar fiindcă nu puteam să-i spun neveste-mi să nu-mi mai dea prilej de asemenea apropieri, mi s-a făcut necaz pe ea. Mă rog era — cum să spun eu ? — ca și cînd m-ar fi jignit cu bunăvoie.

Dar a trecut și asta. A venit seara și cu am plecat la Galați cu trenul de șase. N-am mai așteptat dimineața, să plec cu acceleratul, cum fac de obicei. În tren n-am putut lipi geană de geană. Gîndul numai la Aglăița Sotir și la înfățișarea ei împietrită, de parcă era tigroaica pe care o văzusem eu odată la Moși, de m-a urmărit nu știu cîte luni cu privirea ei goală și dusă. Știi și dumneata cum se încuibează în cap cîte ceva, de te sfredelește ani de zile prin amintire...

Iar pe măsură ce-mi dădeam seama că nu mă pot scutura de amintirea Aglaei Sotir, mă înverșunam împotriva ei. Mă atrăgea taina din ea, de parcă mă fermecase.

Așa se face că, de îndată ce m-am întors la București, cel dintîi drum l-am făcut la fabrică la Zăuceanu și m-am dus la Aglăița să-i dau bună ziua. Adică născocisem eu o întrebare — nu mai țin minte bine cu privință la ce anume — ca s-o am la îndemînă, să nu-i pară venirea ciudată, dar eu pe femeie voiam s-o văd și s-o aud, cu gîndul că poate s-o da pe față în vreun fel.

Bat la ușă, dar nu-mi răspunde nimeni. Mai bat o dată și tot așa. În sfîrșit mă încumet și deschid ușa. Ce să vezi ? În birou nimeni : nici Aglăița, nici bascul în cuier, nici dosare pe masă. Ca și cînd n-ar mai fi lucrat acolo.

Într-adevăr, nici nu mai lucra acolo. Ghiță, odăiașul, mi-a spus că domnișoara se mutase în biroul unde fusese înainte vreme, tocmai în fund, la dactilografe.

— Hait ! mi-am zis eu. Vasăzică începe a se da pe față. Mutarea asta e semn că sufere și că nu mai poate îndura să lucreze în biroul unde o adusese Stelian Tănăsescu, ca să-i fie alături.

Eram aproape bucuros și poate că toate s-ar fi oprit aici, dacă nu m-ar fi împins diavolul să-mi întregesc bucuria și să caut a vedea cu ochii mei și să aud cu urechile mele chiar din gura ei.

Dar omul să nu se bucure niciodată de mai 'nainte. Căci, de cum m-am dus la dactilografe și-am dat de Aglăița, mi s-a umplut inima de atîta bucurie încît nu m-am putut opri să nu-i spun chiar ei — și încă vesel ! — aste vorbe pe care,

mulțumesc lui Dumnezeu, ea nu le-a înțeles decît în felul ei. Adică i-am spus :

— Mă așteptam la una ca asta !

Pasă-mi-te o găsisem cu ochii roșii și umflată de plîns, ceea ce mi se păruse că a desăvîrșit mărturisirea.

Ea însă mi-a întors vorbele următoare :

— Și eu mă așteptam, fiindcă îl știam de mult că e o canalie. Dar pentru măgăria pe care a scornit-o pe seama mea are să dea seama.

Eu, neștiutor pe cine țintește, am făcut mirat :

— De cine vorbești dumneata, domnișoară Aglăița ?

— De Gheorghiescu, de bună seamă. Că doar dumnealui a umplut acum lumea cu vorba că am fost amanta lui Tănăsescu. Vasazică Tănăsescu nu m-a avansat pentru meritele mele, ci pentru că se bucura de favorurile mele !

Ce mutră trebuie să fi făcut eu, e ușor de priceput. Iar Aglăița Sotir era femeie prea deșteaptă să nu priceapă ce înseamnă mirarea mea și felul în care m-am uitat la cealaltă lume din birou. De aceea, o dată m-a înșfăcat de braț și m-a zgîlțîit, spunîndu-mi de-a dreptul :

— Vasazică și dumneata știi că am fost amanta lui Tănăsescu !

Iar fiindcă i s-a părut că eu vreau să ocolesc răspunsul, a răspuns în locul meu :

— Bravo ! Numai cavaleri, unde întorc ochii ! Mulțumesc lui Dumnezeu că nu m-am măritat ! Decît bărbați ca dumneavoastră, mai bine lipsă ! Și decît slujbă între asemenea oameni, mai bine să mor de foame la mine acasă !

Asta zicînd, a sărit din scaun, și-a pus basca în cap, a luat poșeta înfigînd-o sub braț și a purces spre ușă zvîrlind chiar vorbele :

— Rămîneţi cu bine în mocirla dumneavoastră ! Eu n-am nevoie de ea !

La vorba asta s-a stîrnit o răzmeriţă cumplită în tot biroul. Mai întîi a sărit ca din praştie una Rădulescu, de altminteri bună prietenă, chipurile, cu Aglăiţa. Dar atunci s-a dat pe faţă ce fel de prietenie de interes fusese aceea, cîtă vreme trăise Tănăsescu şi ştia dumneaei că Aglăiţa Sotir îi poate fi de-o protecţie — cum i-a şi fost, căci i-a căpătat împrumut şi i-a mărit salariul la patru mii, din două şi patru sute cît avea. Acum, firește, s-a simţit lovită ea cea dintîi şi s-a descleştat :

— Apoi de mocirla noastră n-ai avut nevoie niciodată pentru că ai avut-o pe-a ta, fetiţo ! Şi se vede că era tare plăcută !

Aglăiţa şi-a pierdut cumpătul auzind-o tocmai pe ea să spuie asemenea vorbe. Şi cu toate că o ştia ce zurbagioaică e din fire, nu s-a putut înfrîna şi i-a spus cîteva vorbe, pe care nu le-am înţeles, fiindcă era gălăgia prea mare. Săriseră toţi cu gura. Şi bărbaţii — patru cîţi sînt — dar mai ales femeile tustrele. Mă rog, haită în regulă, să sfîşie, nu alta, pe nenorocita de faţă !

Eu, văzînd asta, ce era să fac ? Să-mi iau taşca şi să plec pe furiş ? Nu puteam. Mi-o fi mie silă de scandal şi de învrăjbeală, dar nu pot îndura să las o femeie încolţită. Am sărit să o apăr şi să mai potolesc lucrurile, fiindcă eram încredinţat că or să ajungă la palme şi la păruială.

Nu mai ţiu minte ce-oi fi spus. De altminteri ce să spui în asemenea împrejurări ? Cîteva vorbe dezlegate şi bolmojite : „Staţi oameni buni... Nu-i frumos... Se poate ?“ În sfîrşit, cuvinte fără nici o vină. Dar ce-i drept, e drept. Am crezut că-i nimerit să intru între ei şi să mă aşez, ca apărare, în faţa Aglăiţei, pe care o înghesuiseră în uşă.

Asta mi-a fost greșeala, cu toate că azi nu-mi pare rău de ea. Nici nu puteam să fac altminteri, nici nu pot spune că m-a dus la rău, de vreme ce m-a adus la dumneata.

Pentru că, adevărata pacoste — ca să-i zic așa — din asta mi-a venit. Nu știu ce-or fi înțeles dumnealor din apărarea mea, dar m-am pomenit înșfăcat de gulerul hainei și tras de-o parte, scurt, în vreme ce Rădulească țipa să-mi spargă urechile :

— Ce te-amesteci dumneata în chestiile noastre ? Aici e fabrica noastră, domnule...

Atunci m-am înrăit și m-am încordat cum nu se mai poate. Eu nu-s om să fac scandal, dar nici nu-s om să îndur, la anii mei, lipsa de respect... Fiindcă lipsă de respect era să mă înșface pe mine de guler un băietan obraznic ca Negulici — tocmai el îndrăznise, închipuiește-ți ! și să ridice glasul la mine una ca Rădulească... Corpolent cum sint, și pot zice voinic, — măcar că nu-mi caut de voinicie, — cînd mi-am făcut vînt înapoi și am pus umărul în ei, au ajuns claie peste grămadă în mijlocul biroului...

Mă îndrăcisem și eu, — ce vrei ? Ba cred că mă îndrăcisem în așa hal, că-mi încordasem brațele și stam cu pumnii strînși gata de orice. În sfîrșit gata chiar și de bătaie.

Atunci Rădulească s-a răzbunat șuierînd ca șarpele :

— Aha ! Acum înțeleg eu ; Sotireasca trece la altă fabrică unde și-a găsit protecție ! Bravo, fetițo ! Nici nu l-ai înmormîntat bine pe unul și ai pus mîna pe altul... Am băgat eu de seamă chiar de la cimitir că pui urzeală nouă !

Vorba asta cu urzeala e vorbă de haz la noi în țesătorie, mai ales că eu, cum ți-am spus, furnizez tocmai fir tors. Așa că auzind spusa Rădulească,

toată lumea a izbucnit în rîs, de m-am înverșit la față și m-am rușinat cum nu se mai poate la asemenea batjocură și bănuială.

Ce să-ți mai spun, în cîteva clipe toată fabrica se adunase acolo, în cap cu Gheorghiescu. Ba, culmea, a venit chiar și Zăuceanu, proprietarul. Cît ai bate din palme, toată lumea a știut ce-i și cum. Bineînțeles după credința și răzbunarea celorlalți, fiindcă Aglăița își încleștase gura și nu scotea o vorbă, iar eu n-am apucat a spune un cuvînt.

Cel puțin Gheorghiescu — mare măgar, cum a fost totdeauna — nu s-a sfiit să-mi arunce în obraz unaca asta :

— Poart-o sănătos, boierule, că noi tot n-avem ce face cu văduvele nelegitime !...

Acu, a venit una groaznică, dar care — ce să-ți mai spun ? — m-a uns cu miere pe suflet, așa de tare mi-a plăcut. Nu apucase Gheorghiescu a-și isprăvi vorba — și rînjea spunînd-o — că s-a pomenit cu o fulgerătură de palmă cum n-am auzit în zilele mele. Drept peste ochi, domnule, și trasă cu o sete, de i s-a auzit și icnetul. Ei, cine crezi că a fost cu plesnitura ? Ascultă colea și ai să te crucești : Aglăița Sotir !...

După asemenea faptă, negreșit, nu mai putea să fie chip de împăcare. Chiar Zăuceanu, care-i om drept și inimos, a hotărît pe loc :

— Îmi pare rău, domnișoară Sotir, dar trebuie să mă lipsesc de dumneata... Te rog, treci pe la casă, să-ți închei socotelile.

Pe urmă s-a întors cu ochii la mine spunîndu-mi cam în doi peri :

— Iar dumneata fii cavaler pînă la capăt și ține-i tovărășie...

Am încercat eu atunci să-i lămuresc cum stau lucrurile și de unde au pornit, dar nu m-a lăsat să spun nici o vorbă. Cică :

— Nu mă privesc pe mine chestiunile dumneavoastră particulare...

— Dar eu n-am nici un amestec în astea, coane Zăuceanule ! dau eu să-i spun. Numai că el a ridicat palmele în sus :

— Ai, n-ai... eu nu știu și nici nu vreau să știu !...

Apoi s-a dus de-a dat ordin la casă pentru plată.

Mie — îți mărturisesc — mi se făcuse lehamite. Îmi blestemam ceasul cînd m-am amestecat în toată tevatura asta, pentru că simțeam bine că nici n-am să pot scăpa ușor din ea. Cum de altfel s-a și întîmplat.

Mai întîi, închipuiește-ți și dumneata ce lucru stingheritor pentru mine, după cele întîmplate, să o duc pe Aglăița Sotir pînă la casierie și pînă acasă... Pentru că a trebuit s-o duc pînă acasă. Era într-un hal de pierdută, cum n-am mai văzut încă făptură pe lume. Cred că de n-aș fi ținut-o la brat, s-ar fi năruit ca o zdreanță. De aceea nici n-a fost chip măcar s-o duc cu tramvaiul și a trebuit s-o sui într-un taxi.

Dar cînd a dat Dumnezeu în sfîrșit și am ajuns la ea acasă, de crezusem că am scăpat, ce crezi că se întîmplă ? Femeia asta, care se ținuse așa de bine pînă acum și care părea așa de bărbătoasă, a purces în niște hohote de plîns, de-am crezut că se dărîmă grinzile în capul nostru...

Acum, vezi-mă pe mine în casă cu femeie străină, cercînd să potolesc furtuna aceea de lacrimi și de sughițuri, soră cu nebunia. Ba, numai ce-o aud că începe a și bolmoji niște vorbe, cînd

de blestem, cînd de căinare, de nu era chip să aleg chiar nimic din toate spusele ei. Mi-am închipuit doar că-şi blestemă soarta şi se căinează de grija zilei de mîine, ceea ce m-a făcut să spun o prostie cît mine de mare... Am spus :

— Lasă, domnişoară Aglăiţa, că se liniştesc toate cu vremea... Ai să uiţi şi ai să-ţi găseşti altă slujbă, poate mai bună... Numai să ai răbdare... Ce vrei? Vorba ceea : morţii cu morţii, viii cu viii...

Doamne dumnezeule ! Cînd mi-a scăpat vorba asta, parcă a muşcat-o un şarpe. Ca tigroaica a sărit şi mi-a aruncat o pereche de ochi sticloşi de să mă sfîşie, nu alta...

— Ieşi afară ! strigă. Şi mi-a trîntit în cap un potop de ocări, că ai mulţumi cu el un tîrg întreg pe-un rînd de ani...

Eu, ce era să mai fac? Greşisem? Greşisem ! Aşa că mi-am luat pălăria şi taşca, tot dînd înapoi spre uşă ca să plec, să scap de iad.

Dar un cuvînt de-al ei, zvîrlit printre toate, m-a încremenit pe loc.

— Lasă că mîine nu mai aveţi pe cine batjocori ! aşa a zis. Iar eu, înţelegînd limpede că-i hotărîtă să se omoare, am prins o spaimă care nu mi-a dat voie să mă clintesc de lîngă ea. Mi-a fost destul în zilele mele păţania cu Blechmann — adică poate dumneata nu ştii de el — unul, casier ajutor la sucursala Leonte. S-a aruncat în Dunăre pentru că-l aflaseră cu o lipsă de vreo sută de mii, care nu era adevărată. Fusese o greşeală la socotit şi bietul om şi-a pierdut judecata. Eu, întîmplat pe acolo, l-am văzut, nenorocitul, cu un ceas înainte de moarte şi am înţeles unde-i bate lui gîndul, dar nu mi-a dat prin minte că e în stare s-o facă, aşa că nu m-am ţinut de el să-l liniştesc...

Dar asta o pățește omul o dată și pe urmă ia învățătură. Așa că, auzind vorba Aglăiței, mi-am priceput datoria. Nu mai trebuia s-o slăbesc din ochi nici zi, nici noapte. Cel puțin cîtăva vreme...

Ce a urmat se înțelege de la sine, pentru că ea nu-i de aici. E olteancă și n-are pe nimeni. Nici neamuri, nici măcar prieteni... Am stat toată ziua aceea cu ea, în casă, de m-am trudit s-o liniștesc în privința aceasta și s-o fac a înțelege că nu m-am gîndit la Tănăsescu cînd mi-a scăpat vorba cu morții și cu viii. O fi crezut, n-o fi crezut, nu știu. Dar, pînă la urmă, s-a mai potolit și a început a înțelege că-i vreau binele și că am să mă trudesc din răsputeri să-i aflu o slujbă. Marea și sarea n-aveam cum făgădui. Și nici slujbă cu nouă mii cinci cît avusese ea în vremea din urmă. Trăgeam nădejde totuși să-i găsesc una pe la cinci-șase mii, avînd în vedere că-i slujbașă de zece-doisprezece ani și că a purtat bine treburile fabricei cît a trăit Tănăsescu.

Pe înserat am scos-o din casă și-am dus-o în plimbare cu un taxi pînă la pădurea Băneasa. Ba, ne-am oprit o clipă la restaurantul din fund, să-i dau o limonadă, că-i era sete. Aș fi vrut să-i dau ceva întăritor — vreun coniac ori vreo cafea — dar nu a primit.

Eu, ca să nu mai cheltuiesc, am luat un pahar cu sifon. Aș fi luat șpriț, dar nu voiam să-i miros a vin, că-i neplăcut. Și tot timpul am stat boierește, cu mașina la scară, pînă și-a băut limonada.

Cînd ne-am întors acasă, ne-am oprit pe drum la Căzacu, la colț, și-am tîrguit niște mezeluri, niște telemea, te miri ce și mai nimic, ca să-i dau de mîncare. Dar cînd mi-a spus să plec și eu acasă, că-i tîrziu, am răspuns hotărît :

— Asta nu! Dumneata te culci dacă vrei și chiar te sfătuiesc la somn, ca să te mai întremezi după atîta zbucium, decît pe mine te rog să mă lași aici. N-ai a te rușina, fiindcă sînt destul de bătrîn la urma urmei să-ți pot fi tată. Dar, oricum o fi, în seara asta te rog să mă socotești ca pe un frate mai mare, cu grijă de liniștea dumitale!

N-am zis bine?

Ea, firește, s-a rușinat, a pomenit de vecini — adică îi era frică să nu prindă veste că rămîne la ea bărbat peste noapte... și așa mai departe. Numai că eu am tras jaluzelele la ferestre și m-am înfipt în jeț hotărînd:

— Acu să mă vadă care-o vrea, dacă poate!

La asemenea vorbă, ea a rîs, săraca. Începuse a-i mai veni și ei inima la loc. Minunea asta totdeauna se întîmplă, cînd simți lîngă tine prieten care te ajută la trecut peste cumpeni.

După ce-a luat în gură cîteva felioare de salam de Sibiu — nu-i era foame, mînca în hatîrul meu — am ajutat-o să se întindă pe pat, am învelit-o cu o cuvertură și-am lăsat-o să ațipească. Eu, din parte-mi, eram bucuros să se dezbrace și să se culce de-a binelea, dar s-a sfiit, ceea ce nu mi-i de mirare, acum cînd știu toate cîte le știu și pe care ai să le afli îndată și dumneata.

Am ațipit și eu în jeț, dar mai cu grijă pentru că am nefericirea să cam sforăi. Altminteri, așezat bine în fotoliu cum eram, puteam să dorm minunat, o dată ce-s deprins cu asta din tren. Acolo e însă altceva. Pot să sforăi, fiindcă n-are pe cine supăra. Și chiar de se află cîte unul mai țîfnos, acela mă trezește sau mă zgîlțîie pînă isprăvesc cu sforăitul.

Dimineața nu m-am clintit din loc. I-am păzit somnul pînă s-a trezit singură și, drept să spun, a fost un răstimp foarte plăcut, foarte frumos. Te înduioșează să privești cum doarme o femeie, cînd nu-i femeia ta, ba mai știi că a fost greu încercată și lovită cu asprime. Te înduioșează ca somnul unui copil care a adormit după bătaie și după plîns.. De altminteri și Aglăița suspina din cînd în cînd prin somn. Dar mai rar.

Ceea ce însă mi-a plăcut grozav, e că am văzut-o zîmbind de cîteva ori. Auzi dumneata ? Să adormi chinuit ca o fiară hăituită și să mai afli în tine loc de visuri frumoase și de zîmbet ! Apoi de bună seamă, aici e un suflet frumos. Și așa este. Acum, după atîtea și atîtea cîte s-au petrecut, pot s-o spun și să jur.

Dar înainte a se trezi, cam cu vreo jumătate de ceas, o aud gemînd. Geamătul omului adormit îți dă cuțite prin inimă, știi și dumneata. Cu atît mai vîrtos avea să-mi dea mie auzind-o pe Aglăița gemînd, chiar cînd a gemut întîia oară. Ce-a fost cu al doilea geamăt și al treilea, nici nu mai spun.

M-am sculat vînt de pe jeț, dar cu fereală, firește, și m-am apropiat de pat, cu gîndul s-o trezesc dacă mai urma cu gemetele. Nu era s-o las eu să-și ducă visul cel rău pînă la capăt, căci, negreșit, asta trebuie să fi fost pricina.

Cînd am ajuns lîngă pat, s-a liniștit. Acum mi-era greu să mă mai întorc. Are o dușumea care scîrțiie, — ce vrei ? I-a dorit inima parchet ! — și eu, greu cum sînt, nu pot păși ca fulgul. Am mai rămas cîteva clipe acolo, cu ochii pe obrazul ei.

Ei bine, domnule, ce eram eu înduioșat pînă atunci... dar ce m-am înduioșat după aceea, nu-ți

poți închipui! Se strecurase de undeva o șuviță de soare pe obrazul ei, de i se vedeau toate vinișoarele din carne. O făcuse frumoasă cu adevărat. Și mai ales îi punea în vază frumusețea pielii. Puf de piersică, nu alta, netedă și roză de să juri că-i obraz de fetiță.

Nu! Hotărît! Toate au fost făcute așa fel și așa fel potrivite, să mă mîne soarta pe alt drum decît avusesem.

Mai întîi — iaca să ți-o spun și asta — la deșteptarea ei s-a mai întîmplat un lucru foarte tulburător. Eu ajunsesem înapoi în jeț. Cu greutate, dar ajunsesem. Cînd am văzut că încep a-i pîlpîi genele de trezire, m-am simțit stingerit, gîndindu-mă că are să mă găsească cu ochii țintă la ea. Ai să zici că puteam să mă uit în altă parte. Sau să mă fac că nu mă uit. Da, negreșit se putea și așa, numai că mie nu mi s-a părut potrivită nici socoteala asta. Și atunci — nu știu ce mi-a venit, — am crezut că cel mai bine e să închid și eu ochii și să mă prefac că dorm.

Ce-o fi făcut ea anume, nu pot ști. Am auzit ceva fîșîială și larmă de mișcare în pat, dar nu mi-am putut da seama bine ce se întîmplă, decît doar cînd am simțit-o că se apropie de mine. Asta tot după scîrțiitul dușumelei am priceput. Altminteri nu i se auzea pasul deloc. Se vede că umbla în ciorapi.

Ei, acum, ia ghicește dumneata de ce-a venit! Ai să zici că venea să mă trezească. Nu! N-ai ghicit. Venea să mă învelească pe mine chiar cu cuvertura ei. Și era așa de caldă cuvertura aceea... O căldură așa de plăcută...

Cum zic, m-a învelit încetișor de să nu simtă nici musca. Pe urmă, m-a amețit. Asta-i adevărul; m-a amețit. Și știi de ce? Pentru că — ascultă

colea și să nu-ți vie să crezi ! — pentru că mi-a sărutat mîna. Uite chiar mîna asta, stînga, pe care o țineam pe brățarul jețului.

Ce-a mai fost pe urmă nu mai are însemnătate. Sărutarea aceea de mînă m-a robit, fiindcă nici azi nu știe ea că eu știu, iar pe de altă parte, am înțeles din asta că mi-i recunoscătoare și că am trecut-o peste primejdie.

Cum spun, o trecusem pe ea peste primejdie, dar intrasem eu la rînd. Ba încă am intrat în fel de fel de primejdii. Începusem să țiu la ea. Asta e una. Îmi mersese buhul că i-s amant. Asta-i a doua. Dar cea mai mare a fost a treia : pentru că se găsise o bunătate de om să-i spuie neveste-mii tot, cînd s-a dus biata la fabrică, să-mi afle urma, neștiind ce s-a întîmplat de n-am dat acasă toată ziua și toată noaptea.

Am înțeles după cum m-a luat de la poartă :

— Ce mai cauți pe-aici ? Nu-ți mai pierde vremea, că trebuie să-i găsești slujbă...

Eu, auzind-o — de ! așa-i omul ; mai rău se îndrăcește cînd e prins ! — m-am zbîrlit așa de tare, că n-am vrut să-i mai lămuresc nimic. Sînt și încăpățînat de felul meu, dar mă și stîrnise, cînd am văzut-o că nici măcar nu caută să afle ce-i și cum. Nu era, cred eu, cazul să-mi bănuiască după atîți amar de ani trăiți în cinste. Știa foarte bine că nu-s om încurcăreț de felul meu și că nu m-a prins niciodată nici cu bilețele în buzunar, nici cu debite nelămurite. Eu am fost chibzuit în fleacuri de-astea. Nu m-am încurcat niciodată mai mult decît trebuie, nici cine știe ce bani n-am risipit. Alți voiajori au în fiecare oraș cîte două, trei gazde, pe cînd eu, dacă aveam una, apoi îmi era prea berechet.

Vasăzică, primirea nevesti-mi m-a supărat și n-am vrut să-i mai lămuresc. Ba, drept să-ți spun, nu i-am lămurit nici pînă azi, măcar că Aglăița mereu m-a rugat să nu-mi stric viața din pricina ei, ca să mai poarte și ponosul ăsta pe degeaba.

Cum înțelegi, ei i-am spus numaidecît întîmplarea cu nevastă-mea, chiar în ziua aceea — două ceasuri după ce ne despărțisem — cînd m-am repezit să văd ce mai face și i-am adus cîte ceva de ale mîncării.

I-am adus degeaba însă, fiindcă de astă dată chiar n-a vrut să mănînce, așa că am luat pachetul întreg cu mine să-l am în tren. Adică să-l avem, pentru că am luat-o și pe Aglăița cu mine, să mai schimbe aerul și să mai uite. Nu era cine știe ce călătorie lungă — n-am fost decît pînă la Oltenița — dar oricum, mai vezi un cîmp, mai vezi o Dunăre, mai un vapor... Se ia omul și tot mai uită cît de cît...

Peste noapte, la întoarcere, nenorocire. Nenorocire, adică altă potrivire.

Am întîrziat, plimbîndu-ne la Dunăre, și ne-am pomenit la gară tocmai cînd plecase trenul. De-aș fi fost singur, dădeam goana și mă suiam. Sînt deprins cu asta. Dar cu Aglăița ce să fac? Nu era chip de plecat, așa că a trebuit să rămîn și eu.

Acum, hai înapoi să găsești odăi în Oltenița, la miezul nopții. Am hălăduit două ceasuri, pînă s-a îndurat la un han să ne dea o odăiță, cu fereastra în curte, fără perdele și cu un pat îngust, de să nu încapă nici un copil. Iar culmea, nici măcar un scaun ca lumea. Adică era el unul, dar n-aș fi avut curaj să mă așez pe el.

Am vrut s-o las pe Aglăița în odaie să doarmă liniștită, iar eu să mă duc la gară, în sala de aș-

teptare. Nu m-a lăsat în ruptul capului. Adică, m-ar fi lăsat dacă primeam să vie și dînsa. Cum era să primesc? Vasăzică a trebuit să rămînem acolo. Ea să se ghemuiască pe pat cum o putea, iar eu să dorm rezemat de perete, ca pe un jilț. Și bine înțeles să stingem lampa, ca să nu ne vadă din ogradă.

Obosiți cum eram amîndoi, am adormit ca niște bușteni. Dar ce s-a întîmplat peste noapte, prin somn, numai unul Dumnezeu știe, fiindcă dimineața, cînd ne-am trezit, eram lungiți amîndoi de-abinelea, unul lîngă altul, ca bărbatul cu nevasta lui. Și încă strînși zdravăn din pricina blestematului de pat îngust.

Asta, ce să-ți spun, nu mi-a venit la îndemînă de fel. Nici mie, dar nici ei. Ziua aceea toată am fost morocănoși și ne purtam unul cu altul ca doi vinovați. Era o prostie, firește, fiindcă nimeni n-avea nici o vină, decît că simțirea asta de păcat purcedea din altă parte. Ne simțisem grozav de bine amîndoi în noaptea aceea. Dormisem cu odihnă bună și sănătoasă. Ba chiar cu ceva mai mult. Cu o plăcere tulburată, cred eu, tocmai de ceea ce nu era îngăduit. Păi, închipuiește-ți și dumneata : bărbat și femeie, străini, dorm într-un singur pat. Și încă somn curat. Ce să-ți spun, n-am să uit seara aceea. Nu se potrivește cu nimic din cîte am trăit în zilele mele multe și nici cred că ar întrece-o ceva. E o dulceață pe care, o dată ce-ai simțit-o, o tot dorești pînă nu-ți mai rămîne de dorit. Înțelegi dumneata ce vreau să spun eu.

Și chiar așa a fost. Dar firește toate au mers încet, fără nici o pripeală, cu de la sine trecere și întîmplare. Era scris, asta-i. Vasăzică orice am fi făcut noi, tot acolo trebuia să ajungem...

De aceea nici Aglăița n-a mai vrut să rămîie singură în București, nici eu nu mă înduram să plec fără ea. Nu-i vorbă, de la o vreme, a început să-mi fie și de mare folos, fiindcă, odată, la Slatina, văzîndu-mă supărat că n-am putut birui pe un încăpățînat de negustor să-mi facă o comandă de 408, cum voiam, fiindcă aveam în depozit mare cantitate, mi-a luat tașca și s-a dus ea. Ce a făcut, ce a dres, într-o jumătate de ceas mi s-a întors cu bonul de comandă iscălit.

De atunci a purces să lucreze alături de mine și în numele meu. Dar lucru, nu glumă, de cotropisem pieței provinciei cu firul nostru. Fabrica lui Stein parcă nici nu mai era. Peste tot numai firma noastră, de s-au speriat pînă și directorii mei.

Dar în vremea asta căsnicia mea scîrțiia amarnic. Nevastă-mea își făcea cruce cînd mă mai vedea pe acasă. Nu m-a mai întrebat ce caut, dar nici nu m-a mai chemat să viu. Se rupea încetișor și hotărît, pînă în ziua de Sfîntul Toma, cînd m-am încumetat să-i spun tot. Tot, adică i-am spus că trebuie să o iau pe Aglăița. N-am putut să-i spun mai mult, fiindcă sînt încredințat că mi-ar fi rîs în nas, de aș fi căutat s-o fac a crede că Aglăița Sotir fusese fată cuminte, și prin urmare, aveam dovada cum nu se mai poate, că toată povestea cu Tănăsescu era o născocire.

Dar, într-adevăr, născocire a fost. Dumneata ai să crezi că sînt și eu un îmbrobodit ca toți bărbații care se lasă orbiți de spusa femeii la care țin și nu vor să audă adevărul din sat. Dar eu sînt om bătrîn și pățit. Mă fac doar a crede ce-mi spun oamenii, fiindcă n-am chef de harță cu ei. Cît privește credința mea temeinică, aceea mi-o scot

din cercetare făcută cu migală, pînă scot adevărul la față, ca untdelemnul pe apă.

Deci am ascultat toate cîte mi le spunea Aglăița despre Tănăsescu și n-am crezut o iotă din vorbele ei. Nu-i credeam nici chiar cumințenia, de care aveam pricini să nu mă îndoiesc, pentru că am auzit și de unele cazuri cînd se întîmplă femei care par ce nu sînt. Dar chiar socotind că ar fi fost cuminte într-un fel, m-am gîndit că și cumințenia își are treptele ei. Iar cu lumea asta stricată de azi, sînt feluri de cumințenie mai puțin cuminți decît stricăciunea sadea.

Vasăzică am căutat să aflu din toate părțile, de unde era ceva de aflat, și nu m-am dat îndărăt nici chiar să înnod din nou prietenia cu Rădulească și cu Gheorghiescu — măcar că pe măgarul ăsta nu-l puteam suferi — și cu toți din birourile lor, de la patron, adică de la Zăuceanu, pînă la Ghiță ușierul.

Asta mi-a dat de muncă peste două luni de zile, să adun informații, să le verific, să fac legătură între ele și iarăși să le verific, pînă am înțeles că toate-s lămurite și văd limpede povestea.

În ziua aceea, cînd i-am adus Aglăiței mărțișorul — două păsărele într-un cerc — dublé de cel mai bun — că era 1 martie, m-am așezat lîngă dînsa și i-am spus tot. Am început chiar cu vorbele astea :

— Acum, Aglăiță dragă, să-ți mai dau un mărțișor, care o să-ți facă și mai mare plăcere. Anume, am să-ți povestesc eu cum s-a întîmplat toată chestia cu Stelian Tănăsescu, de ți-a ieșit ție povestea că trăiești cu dînsul.

Ea a făcut speriată :

— Nu ! Te rog ! Nu-mi mai aduce aminte !

— Ba da! Ba da! Şi trebuie să auzi, pentrucă vreau să fii dreaptă şi să nu osîndeşti degeaba nici pe cel mort, nici pe cei vii, că ţi-au greşit. Vinovata eşti numai tu...

— Eu? face ea.

— ...tu... întocmai..., de vreme ce ştii să ghiceşti în cafea şi ţi-a plăcut să ghiceşti în cafea la toată lumea. E adevărat?

— Adevărat, răspunde ea.

Iar eu urmez:

— Şi-i adevărat că îi ghiceai şi lui Stelian Tănăsescu?

La asemenea întrebare, Aglăiţa rămîne cu gura căscată. Şopteşte:

— Adevărat... Dar ce legătură are...?

— Păi, stai să vezi! o opresc eu. Tu erai dactilografă ca şi Rădulească...

— Mai tînără... zice Aglaia, ca să mă îndrepte.

— Ştiu. Şi chiar cu leafă mai mică, nu?

— Da.

Iar eu întregesc:

— Auziseră că ştii să ghiceşti în cafea şi toată ziulica te puneau la citit cafelele, pînă ce-a băgat de seamă Gheorghiescu şi te-a ameninţat că te dă afară. Asta mi-a spus-o chiar el şi mi-a întărit-o Rădulească. Este adevărat?

— Aşa-i...

— Dar de dat afară nu te-a dat. Te-a amendat de cîteva ori, iar într-o zi ţi-a spus că te reclamă lui Tănăsescu. Drept?

— Drept...

— Şi e drept că Tănăsescu te-a găsit într-o zi ghicindu-i în cafea Rădulescăi?

— Drept. Aş pune mîna în foc că îl aduşese Gheorghiescu.

— Chiar el îl adusese. Te-a pîndit pînă te-a văzut că pui iar mîna pe ceaşcă şi l-a chemat pe Stelian. Iar Stelian ţi-a hotărît că te dă afară, fiindcă fabrica nu plăteşte oamenii să spuie bazaconii... Iar atunci Rădulească, clonţoasă cum e de felul ei, a sărit cu gura şi i-a zis că astea nu-s bazaconii, şi că tot ce i-ai ghicit tu s-a împlinit întocmai... Adevărat ?

— Nu mai ţiu minte... Poate...

— Nu „poate", pentru că asta mi-a spus-o chiar Rădulească, iar Gheorghiescu şi-a adus aminte foarte bine... Eee... acuma, ia spune : cînd te-a chemat pe tine Tănăsescu să-i ghiceşti în cafea pentru întîia oară ? Îţi aduci aminte ?

— Chiar în ziua aceea... cel mult după vreun ceas... mi-a răspuns repede Aglăiţa. Dar de unde ştiu cei de la fabrică că mă chema Tănăsescu să-i ghicesc în cafea ? Eu n-am spus la nimeni.

— Tu n-ai spus, şi de-aici porneşte răul ! În schimb mi-a spus Ghiţă, uşierul, care găsea toate ceştile de cafea ale lui Tănăsescu întoarse cu gura în jos şi cu zaţul uscat întocmai pentru ghicitul tău.

— Dar atunci — urmează Aglaia — înseamnă că fabrica ştia...

— Ba nu, pentru că Ghiţă n-a spus nimănui decît mie.

— Şi ce ţi-a spus ?

— Că de cîte ori îl chema Tănăsescu şi-i spunea: Ghiţă, ia dă-mi de colo ceaşca ceea pusă cu gura în jos şi poftеşte pe domnişoara Sotir la mine, îi mai adăuga : Cît o fi dumneaei aici nu intră nimeni.

— Dumnezeule ! a făcut atunci Aglaia... Încep să înţeleg.

— Începe, fetițo, cum am început și eu. Pentru că, chiar de întîia oară cînd te-a chemat, la fel i-a spus lui Ghiță : Să nu intre nimeni că-i ocupat ! Și atunci s-a nimerit că tocmai cînd erai tu cu el înăuntru, încuiați, a venit și Gheorghiescu cu niște acte la iscălit. Dă să intre, dar Ghiță îi taie drumul. „Nu se poate, dom'contabil-șef...“ „Păi de ce ?“ „Așa a dat poruncă. E ocupat și nu intră nimeni.“ „Dar cu cine e ?“ Cîr, mîr, cîr, mîr... Pînă la urmă zice : „Cu domnișoara Sotir...“

Acum, pune-te în locul lui Gheorghiescu și spune. Tu ce-ai fi crezut alta decît tocmai ce-a crezut și el ? Ba încă, fiind grăbit, iar voi din lăuntru lungind-o cu cititul, a telefonat pe firul interior. „Dom'șef, am niște hîrtii urgente... cînd să viu ?“ Tănăsescu răspunde : „Acum“. „Nu-mi dă drumul Ghiță, zice că sînteți ocupat !“ Iar Stelian de colo : „Acum am isprăvit. Poți veni.“

Și a venit omul. Iar în ușă cu cine s-a încrucișat ?

— Cu mine... Așa este ! mi-a întărit Aglăița.

— Apoi vezi, fetițo ? Și-acum să-ți spun ce s-a întîmplat între Tănăsescu și Gheorghiescu după ieșirea ta. Că asta a fost și mai cu haz.

Se vede că tu îi citiseși ceva de bine lui Tănăsescu, mai ții minte ?

— Daa... mi-aduc aminte foarte limpede. I-am ghicit de bine, măcar că în ceașcă arăta foarte rău. Mi s-a părut mie că era grozav de îndoit de ceva...

— Chiar și era. Pusese la cale o afacere de importat niște bumbac din Egipt... ori de nu știu unde... Așa că tu i-ai ghicit se vede cîștig, ori reușită în afacere...

— Dar asta de unde-o mai știi ?

— Da la Gheorghiescu, pentru că l-a găsit pe Stelian îmbujorat și vesel, ceea ce el a luat-o drept om — cum să zic ? — mulțumit...

Aglaia s-a înroșit pînă în albul ochilor, mînioasă:

— Dar cum să se gîndească la așa ceva ?...

Eu i-am întors însă :

— Zi mai degrabă : cum să se gîndească la altceva ? !... De aceea, de ! Slujbaș supus și doritor să intre în voie mai marelui său, a înțeles că lui Tănăsescu are să-i pară bine dacă i te-o lăuda. Și te-a lăudat în felul lui. Adică, atunci cînd au ajuns la o afacere mai grea — Schlesinger, parecmi-se, nu ?

— Tocmai ! face încordată Aglaia aducîndu-și aminte.

— ...i-a zis : „Domnule șef, afacerea asta s-o aibă în grijă domnișoara Sotir, că-i lucru mai delicat". Tănăsescu se miră. Cată la el peste ochelari, întrebînd : „Sotir ? Și de ce tocmai ea ? Sînt alții mai pricepuți și mai vechi."

Aici, Gheorghiescu a făcut ochii mici. „Mare hoțoman și Tănăsescu ăsta... Tocmai cu mine și-a găsit să vulpească !..." Apoi lămurește cu plan :

„Sînt, domnule șef, destui... Dar cînd e vorba de-o chestie delicată, de încredere, dați-o domnișoarei Sotir. O năcăjesc eu cu ghicitul dumneaei, dar cînd e vorba de treabă n-o întrece nimeni în toată fabrica..."

Atunci Tănăsescu a zis : „Îmi pare bine ce-mi spui, fiindcă e simpatică. Ei, dacă dumneata crezi, dă-i-o ei în seamă..."

Iată, Aglăițo, asta e lămurirea. Că pe urmă ți-au dat cele mai grele treburi pe seamă, că te-au avansat peste rînd, că ți-au făcut birou deosebit și ți-au pus telefon... toate tot de-aici au pornit.

Au pornit de la ghicitul în cafea și s-au ținut tot cu el, fiindcă bietul Tănăsescu, după cîte am înțeles de la Ghiță, ajunsese la manie. Te chema să-i ghicești de cîte trei, patru ori pe zi. Ba, de la o vreme, fiindu-i rușine să te mai cheme, îl chema pe Ghiță și-i arăta lui în ceașcă, să-l întrebe dacă nu vede purcoiul de bani, ori un șarpe, ori o pasăre care zboară...

Ai înțeles ?...

Deci, Aglăiță dragă, acum că toate s-au lămurit — și am avut eu grijă să le spun la toți, — cred că-i bine să te împaci cu ei. Au uitat ce le-ai spus, iar Gheorghiescu a fost mai tare ca toți, fiindcă a uitat pînă și palma pe care i-ai dat-o... Și, Doamne, strașnică a mai fost... Eh ! Dar ce vrei ? Omul, cînd are nevoie, uită. Iar ei de bună seamă că au nevoie de tine, mai ales de cînd au aflat că nu mai cumpără de la dînșii nici un negustor din părțile pe unde colindăm noi. Au înțeles de unde le vine buclucul și nici nu pot să se răzbune, fiindcă n-ai făcut alta decît să le dai pe față oarecare taine...

Vasăzică au priceput că ești tare, chiar cînd nu te razimi pe tăria lui Tănăsescu... Așa-i lumea. Vede tăria numai cînd îi faci rău și ți se închină ca să nu i-l mai faci. Deci ai biruit.

Ba, la drept vorbind, am biruit amîndoi, fiindcă eu astăzi cred că toată vînzoleala și durerea asta, cu toate jignirile, primejdiile și rușinarea, n-au fost decît o punte pentru ca unul din noi să treacă la celălalt.

Întîi am trecut eu la tine, crezînd că trec din ură. Pe urmă ai trecut tu la mine, crezînd că vii la o ocrotire de milă. Iar acum nu mai știu unde sîntem : la tine, ori la mine. Știu numai că ni-i bine laolaltă, ceea ce nu mi-ai ghicit în cafea pînă

astăzi, pentru că n-ai avut cînd, şi nici n-ai să mi-o ghiceşti niciodată, pentru că nu mai beau cafea, fiind om bătrîn, care nu vreau să mă facă cordul să mor mai repede.

Înţelegi?... Eu vreau să mă facă să trăiesc cît mai mult...

Şi iată aşa, domnule avocat, cu întîmplarea noastră. Ţi-am spus tot, ca să înţelegi mai bine de ce vreau să faci divorţul cît mai repede. Iar ca să-ţi spun tot de tot, mai află că nu mai avem vreme de aşteptat. Sînt eu om bătrîn, dar Dumnezeu nu-i supărat pe bătrîneţea mea, aşa că mă aşteaptă o bucurie mare pe la o toamnă încolo. Şi ţinem amîndoi, şi Aglăiţa şi eu, să fim şi noi în lege... dar să fie şi Stelian în lege... Că „Stelian" îl botezăm. Iar naşi or să-i fie Gheorghiescu şi cu Răduleasca... Unii cu urzeala, alţii cu bătătura... în sfîrşit să rămînem în „Textile", aşa cum ni-i orînduirea...

DISPARIȚIA LUI MAX EDELSTEIN „DEPOU DE MAȘINI AGRICOLE".

Max moțăia cumplit, dar îi era peste poate să se înveghe a închide ochii de tot și să se lase în prada somnului, care avea destule pricini să-și ceară drepturile. Mai întîi masa de prînz, întinsă pînă la plecarea trenului, apoi cele două nopți cu somn pe apucate între două sticle cu vin și, în sfîrșit, rîșnița asta de vagon, ce-și hîrîia mersul greoi, într-o taca-taca neschimbată de trei ceasuri întregi....

Toate astea nu însemnau însă nimic pe lîngă cele două pricini care-l îmboldeau să rămîie treaz : geanta umflată cu pachetele de bani — un milion trei sute patru zeci și două de mii lei — și setea înspăimîntătoare ce-i uscase buzele și-i încleia limba, după [1] tot vinul, toate rachiurile, sarmalele și trandafirii înghițiți de-o săptămînă încoace.

Vasăzică Max Edelstein „Depou de mașini agricole", cu tot milionul de bani gheață de lîngă dînsul, murea de somn și de sete în trenul Basarabeasca-Zorleni. Ceea ce, dîndu-i o nesfîrșită

[1] În textul de bază : *de după*.

lehamite de viață, pentru că îi schimba cu desăvîrșire valoarea ceasurilor, lungindu-i-le pînă la veșnicie, îi strica toată bucuria pe care s-ar fi cuvenit să o aibă după încheierea atîtor afaceri, ce erau frumoase nu numai pentru firmă, dar mai ales pentru el, personal. Pe scurt, Max Edelstein uitase, din pricina gurii lui uscate, că se întoarce acasă cu un cîștig curat de peste două sute de mii de lei și că, în sfîrșit, și-a văzut împlinit cel mai mare vis pe care l-a avut în zilele lui de om năcăjit și veșnic dator... Anume, să-l apuce Anul nou cu bani în buzunar, ceea ce n-ar fi putut să fie decît spre bine, spre noroc și spre fericirea casei lui întregi. Adică a lui și — mai ales — a bietei lui Ghizela, care visa zadarnic de douăzeci de ani o blană de astrahan, o mașină de gătit îmbrăcată în faianță albă și o pendulă să sune ceasurile frumos, cum văzuse ea, pe vremuri, la conu Mihalache Iorgala din Oltenița.

Cînd a început trenul să gîfîiască și să scîrțîie jalnic printre hopurile macazurilor, Max a înghițit în sec. Îi era groază să nădăjduiască încă odată că va găsi o fîntînă miluitoare, pentru că degeaba-i fuseseră cele opt nădejdi de pînă acum. Și-a luat totuși geanta la subțioară, s-a așezat lîngă geamul coridorului, pe care și l-a închipuit că vine în partea gării, și a zgîriat cu unghia pojghița de gheață de pe sticlă, să aibă pe unde pîndi.

Firește, trenul s-a oprit, dar gara nu s-a văzut, pentru simplul motiv că era în partea cealaltă și cocoțată sus, pe un dîmb, care nu îngăduia să se arate decît un colț de gard negru și o prăjină unde flutura bleagă o antenă de radio. Fîntînă însă nicăieri.

. Atunci, deodată, setea s-a făcut așa de năprasnică, încît Max Edelstein a priceput că nu mai poate îndura... A sărit din tren, bezmetic, alergînd spre o copcă de șanț unde-i licărea alburiul unei rămășiți de zăpadă și ar fi înfipt bucuros mîna în ea, dacă, pe loc, n-ar fi bănuit că tot trenul îi cată în ceafă și nu i-ar fi fost rușine.

De altminteri, tocmai în clipa aceea a dat cu ochii de șeful gării : un omuleț curat și bătrîior, îngrășat mult mai de curînd decît vîrsta paltonașului de pe dînsul — paltonaș care — fără îndoială — trebuie să fi fost făcut o dată cu pantalonii cei scurți, înguști și răsfrînți din pricina noroiului...

Șeful a privit cu ochi aproape înspăimîntați năvala vijelioasă a domnului aceluia bine îmbrăcat și cu geantă la subțioară. Pasă-mi-te nici peronul acesta nu văzuse încă asemenea călător, dar nici pornirea lui Max nu avea înfățișarea unei coborîri firești.

Edelstein a simțit numaidecît apele tulburi pe care le-a stîrnit în judecata șefului de gară și a vrut să curme pe loc neînțelegerile desfășurînd cea mai aspră și cea mai grăbită sinceritate :

— Domnule șef, mor de sete de trei ceasuri. Unde pot bea un pahar de apă ?

Ca și cînd vorbele acestea așa de firești și de umile ar fi fost de necrezut, șeful cel mic și bătrîior a rămas cu ochii mari, de parcă n-ar fi înțeles o boabă din spusele nefericitului însetat.

Max era însă grăbit și a priceput că trebuie să stăruiască, luînd o cale mai de-a dreptul :

— Cred că la dumneata în casă găsesc un pahar cu apă.

La care vorbe șeful tot n-a găsit cuvînt de răspuns, dar a făcut fără voie o mișcare din gît, ară-

tînd spre deal, unde vîntul bălăbănea încet cele două sîrme din vîrful prăjinei de radio.

Pe treptele lunecoase de clisă, Edelstein a pierdut simțul primejdiei. Și cu el o dată a pierdut și așezarea lui obișnuită. Cu alte cuvinte, a lunecat, s-a dat de-a berbeleacul de vreo două ori — din care el n-a ținut minte nici una deoarece s-a sculat numaidecît — și cu paltonul negru, brăzdat de clisă galbenă ca o zebră, a pierit după gardul din creastă, strigînd în urmă cîteva vorbe nedeslușite.

—...Trenul... plătesc... atît a auzit șeful. Dar Max spusese limpede în mintea lui : „Ține trenul pînă mă întorc... Plătesc, la nevoie, întîrzierea..."

Femeia înaltă și voinică, pe care a izbit-o cu ușa cînd a dat buzna în casă, a avut o singură clipă de furie. Dar îndată, văzînd ochii zăpăciți ai bietului nou venit, a început să rîdă, frecîndu-și cotul amorțit și s-a împăcat, oprindu-i bîlbîiala jalnică :

— Nu-i nimic, domnule... Nu-i nimic...

Adevărul e că și ea era puțintel uimită de ivirea domnului acestuia cu blană la gît și geantă la subțioară. Puțintel uimită și poate speriată, căci numaidecît a bănuit o inspecție pentru bărbatul ei.

— Un pahar de apă... mor de sete... Dacă nu vă... și cu asta ochii lui Max s-au repezit prin toate colțurile unde puteau să bănuiască binecuvîntata căldare.

Femeia, socotindu-l se vede din marea familie C.F.R, nu i-a luat în seamă graba de care vorbea și nici primejduirea să plece trenul fără el. Știa prea bine că orice tren se poate ține un minut mai mult, cînd e vorba de un inspector sau măcar de un confrate. Așadar, l-a poftit pe scaun și a purces a-și cotrobăi dulapurile, să aleagă dulcețuri, vor-

bindu-i mieros, zorită şi aprinsă, cu aer aproape profesional :

— Dar vă rog... nu-i grabă... Vă aşteaptă... se poate ? Tocmai pe dumneavoastră...? De unde Max a tras încheierea că e luat drept altul şi s-a liniştit numaidecît. A aşteptat cu toată răbdarea dulceaţa pusă pe farfurioară, farfurioara pe şerveţele şi şervetelul pus pe tavă. A băut paharul de apă pe îndelete şi nu s-a împotrivit, cînd a cerut al doilea pahar, să guste şi din buñătatea altui borcan.

Dar cînd se pierdea de plăcerea care-l copleşise, simţind răcoreala bună a apei de-a lungul miezului din piept, uşa s-a deschis, iar şeful a intrat în casă, tropăind pe zdreanţa de lîngă prag noroiul adunat din clisa scărilor.

Inima lui Max Edelstein a zvîcnit scurt, iar ochii i-au îngheţat :

— Trenul... ?

— S-a... s-a... dus, a îngăimat omuleţul.

N-a fost prea greu să se limpezească încurcătura. Totuşi, dacă şeful şi cu nevastă-sa au avut de ce răsufla uşuraţi, bietul Max Edelstein a oftat cu mare năduf aflînd că n-are alt tren decît a doua zi, la acelaşi ceas.

A mormăit acru şi posomorît, întocmai ca seara leşinată care se lăsa afară :

— Acu... nu mai e nimic de făcut... Trebuie să stau pînă mîni.

Decît, şeful a înţeles că trebuie să lămurească neapărat starea lucrurilor. S-a grăbit să întrebească :

— Găsiţi o casă în sat, să dormiţi peste noapte...

Max a făcut ochii mari :

— În sat ? Unde sat ? Care sat ?...

— Nu-i departe! i-a răspuns moale celălalt. Vreo trei kilometri. Apoi cu un ton liniștitor : De altminteri se vede de-aici. E colo, în vale.

Într-adevăr, prin ferestruica aburită a bucătărioarei, Edelstein a zărit în pîcla serii vineții, departe, mogîldețe cenușii, tăiate de pete albe și de licăririle galbene ale ferestrelor aprinse.

— Cum mă duc eu pînă acolo? a înghițit în sec negustorul, zgîriind nervos pielea genții burdușite.

— Și pe drum... Daaar... mai bine pe cărare, tăieți mai de-a dreptul... Apoi, înțelegînd limpede ce frămînt e în capul bietului om, a vrut să-i arate pricinile :

— Noi — înțelegeți? — v-am găzdui cu plăcere... dar n-avem decît un pat strîmt... Iar în biroul gării nu se poate... E închis...

Glasul suna grozav de blajin... Numai că, în țiuitul urechilor lui, Max Edelstein nu mai vedea decît osîndă la prăpăd. Nici nu s-a mai încumetat să stăruiască.

A cerut să i se arate cărarea și a pornit devale cum ar porni la moarte.

Pentru un om deprins cu orașul, cu sutele lui de mașini și de tramvaie, cu pas tare pe caldarîm tare, cu tremurul zidurilor în duduirea străzii și, în sfîrșit, cu țiuitul lung, liniștitor, al gardistului din poartă, liniștea uriașă a unei înserări pe văi goale, umede și pîcloase, e mai rea decît prăpădul. E ca și cînd ai coborî de viu în nemișcarea veșniciei. Dar nu o veșnicie bună și așezată, ci alta, plină de duhuri, plină de primejdii. În sfîrșit, un iad nemărginit, în care ajungi a dori să te atace careva, numai să nu te mai chinuiască un milion de bănuieli că vei fi atacat.

Şi Doamne ! — ce strigăt salvator îţi este în asemenea hău scîrţiitul unei căruţi care se apropie. Cum îţi vine să fugi spre ea, chiar dacă îţi trece o clipă prin minte gîndul rău că n-ai găsi prieteni şi nici omenie. Te agăţi însă de-o nădejde tocmai cum s-a agăţat şi Max Edelstein, care alerga nebuneşte, zbătîndu-se prin arăturile adînci şi muiate, de-i ajunseseră ghetele lostopane de pămînt.

Şi, asemeni lui, ieşi înaintea căruţii ce vine devale, în trap mărunt de cai slabi şi mici...

— Ptruuuu ! Sirepii taichii..., a zis glasul celui din corlată, strunind cu hăţuri de frînghie subţire caii lăbărţaţi în opritori.

Căruţa s-a oprit. Din înfofoleala neagră a ieşit un chip bătrîn, cu căciulă pînă peste ochi şi cu legătură de gît pînă peste gură.

— Încotro, creştine ?

„Creştinul“ a întins capul să vadă cu cine are de-a face şi s-a bucurat nespus văzînd barba albă şi chipul bun al căruţaşului. I-a spus în cîteva vorbe care i-i necazul şi a încheiat :

— Vreau o gazdă în seara asta... Plătesc bine, moşule...

Dar „moşul“ a rîs prietenos şi i-a tăiat vorba :

— Sui colea, fiule... Oameni sîntem... şi n-o să lăsăm un suflet de rumân pe coclau, tocmai într-o sară ca aiasta...

Apoi a ţiuit uşor la cai şi căruţa a prins a hurduca sălbatecă toate bietele mărunţaie paşnice şi triste ale lui Max Edelstein „depou de maşini agricole“.

Abia cînd au ajuns în sat, acasă la om, şi-a dat seama călătorul nostru că vizitiul era părintele Neculai... Nefericirea care l-a apucat în clipa

aceea a fost mai amară chiar decît setea din vagon şi chiar decît pierderea trenului.

— Eh ! d-apoi ce te mai amărăşti de pomană, fiule... Binecuvîntează pe Dumnezeu că ai ajuns la prag de om primitor... Drept aceea şi eu, smeritul, îl binecuvîntez că, aşa cum sînt, adică preot văduv şi fără nime în casă, am avut norocul să-mi aflu pe căi de întuneric un suflet, cu care să poci petrece creştineşte sara aiasta de Crăciun... Şi să nu mai căinez sufletul meu că a ajuns la atîta aspră singurătate, de nici colindele cele co'chilăreşti nu mai cîntă plăcut auzului meu scăpătat. De-aceea, în sara aiastă, oi da drumu porţii să-mi vie toate stelele tocma' cum veneau pe vremea cînd trăia binecuvîntata preuteasă, cu care n-am avut co'chii, dar în schimb am avut linişte şi bună întemeiere cincizeci şi doi de ani, fără o lună şi paisprezece zile...

Auzind aceste vorbe, aşa de blînd şi de trist spuse, Max n-a mai avut curaj a se da pe faţă. De aceea, cînd, într-un tîrziu, după ce a aşezat masa şi a întins păhărelele de vin, părintele Neculai l-a ispitit :

— Da' am uitat să te întreb de nume taică... străinul a îndrugat fără să se mai gîndească :

— Ion Vasilescu. La care, părinţelul, ridicînd un păhărel gălbui către lumina grea şi roşietică a lămpii, ce de mult nu mai fusese aprinsă, a zis încet :

— Blagoslovit fii de Dumnezeu, fiule... Apoi, după stropul de vin vărsat pentru binecuvîntata preuteasă, au prins a sorbi din borşul cel acru şi s-au hrănit în linişte şi bună pace, ascultînd toate colindele perindate pe sub geam.

În clipa cînd s-a întors între cearșafurile aspre și reci, Max a tresărit săgetat de groază cumplită. Ce să facă el dacă preotul ține să-l ia a doua zi dimineața la biserică ? De ar fi fost un om fără pic de respect față de tainele astea, puțin i-ar fi păsat. Dar bietul Max avea în el o anumită cuviință înfricată, care nu-i îngăduia să calce rînduieli ce-l depășeau. Și tăria unui dumnezeu străin îi era ca o taină înfricoșată. Nu semăna nici pe departe cu Iehova școalei lui. Cu-acela, la urma urmii, ar fi putut să stea de vorbă, să ajungă la careva tocmeală, fiindcă oricum, un dumnezeu de casă nu-i alt decît un stăpîn ceva mai mare, cu care tot ai drept să tîrguiești. Îi dăruiești, ca să-ți dea, îi slujești, să-ți slujească. Deci, cînd îi cazi în vină, ai nădejdea să-l împaci. Dar cu un dumnezeu pe care nu-l cunoști și care nu te cunoaște, cum să cutezi înfrîngeri de poruncă ?

Și-apoi, pe Max Edelstein într-atît îl biruise inima blajină a preotului omenos, încît îl frigea pe suflet gîndul să-l mai mintă. De nu și-ar fi dat seama limpede că adevărul crud i-ar strica bătrînului toată bucuria sărbătorii acesteia, i l-ar fi spus fără înconjur. Așa însă, bietul Max nu voia decît să vadă trecută mai repede vremea pînă la tren, să poată pleca scurtînd neînțelegerea care-i curma răsuflarea.

Chinuit în întrebările acestea mai mult decît în întîmplarea ce-l fura încă o zi nevestei și treburilor lui, Max Edelstein a ascultat o noapte întreagă bătaia înverșunată a cîinilor din sat și răsuflarea tare a preotului, răsuflare de om bătrîn cu somnul țăndărit. De bună seamă nu l-a lăsat să doarmă nici liniștea care se prăvălea din cînd în cînd ca o apă nesfîrșită și neagră, așa de neadevărată pentru un om de oraș. Nu l-au lăsat să

doarmă nici stelele, care s-au străvezit cîteva ceasuri prin pîclă... Apoi nu l-a lăsat să doarmă nici adîncimea de catran desăvîrșit, pe care nicicînd n-o cunoscuseră ochii lui de tîrgoveț. Dar mai ales nu l-a lăsat să adoarmă așteptarea acelei clipe de dimineață, cînd părintele Neculai avea să se scoale, ca să plece la slujbă. Iar clipa aceea i se părea că vine la fiecare trosnitură de lemn a patului ori dulapurilor, la fiecare întoarcere în pat a bătrînului, la fiecare tusă, la fiecare răsuflare mai pornită.

S-a pomenit o dată că-i vine să rîdă, gîndind :

„Dacă aș strînge toate dățile de cîte ori mi-a stat inima în loc noaptea asta, aș putea spune că am murit de două ori..."

Dar el încă nu-și dădea seama ce va fi clipa cînd părintele Neculai avea să se scoale cu adevărat. Nu-și închipuia fiindcă Max nu-și auzise încă inima bătînd rar, ca un ciocan nebun, care zvîcnește pînă în tească și pînă în măruntaie, stă pe loc, apoi iarăși se repede... și iarăși stă... dîndu-ți amețeală, făcîndu-te leoarcă de sudori reci și gîtuindu-te — Doamne ! — gîtuindu-te, de nici mai crezi că trăiești.

Iar în timp ce părintele Neculai pășea ușurel încoace și încolo, cu grijă de tată bun, să nu-și deștepte odorul, Max se încordase în toată carnea lui creață, pîndind cu urechea, cu spatele, cu ceafa :

„Acu... Acum mă trezește... E aproape... Îl simt... Vine..."

Și cînd într-adevăr pasul bătrînului a scîrțîit aproape, iar mîna lui a atins ușor trupul celui din pat, Max a simțit că leșină...

Dar părintele Neculai nu l-a trezit. A tras încet un colț de plapomă să-l învelească... Apoi s-a dus.

Max nu putea să se scoale. Judecata cea mai ușoară îi spunea că trebuie să se facă adormit pînă avea să se întoarcă părintele Neculai de la slujbă. Altminteri, bătrînul era în drept să-l mustre că n-a venit și el la biserică.

Dar ceasurile cele multe — că multe ceasuri mai ține, Doamne, o slujbă la țară ! — bietul Edelstein n-a putut măcar sta liniștit, cu ochii goi și roșii în tavan, așa cum ar fi vrut. Mitrea-ologul, argatul preotului, venea din sfert în sfert de ceas în odaie, sfredelind cu fiori spatele adormitului, care nu înțelegea stăruința asta decît ca o adulmecare după geanta cea burdușită, pe care el — chibzuit — avusese grijă să o așeze sub saltea, drept la mijloc, deși asta îl silea să stea frînt în pat, din pricina colnicului ridicat tocmai unde trebuia dimpotrivă.

Dar Mitrea-ologul deschidea ușa încet — ferind-o să nu scîrțîie — și tocmai de-aceea dîndu-i prilej să țiuie mai lung — pășea în vîrful picioarelor — să nu se audă — și poate tocmai de-aceea scîndurile trosneau și scîrțîiau mai tare — apoi pleca pe un sfert de ceas, pînă să se întoarcă din nou.

Cînd însă l-a învelit și el, întocmai cum făcuse părintele, Max a înțeles ce rost au venirile acestea și s-a liniștit pe loc. A simțit o ușurare așa de largă în sărmana lui inimă chinuită, încît abia a avut puterea să se uite la ceas, să vadă că e nouă jumătate, apoi să caște de cîteva ori, pînă ce încleștarea cutremurătoare a fălcilor i-a umplut ochii de ceața lacrimilor, și, în sfîrșit, să adoarmă ca un pietroi...

Un tril de clopoțel subțire a răzbătut din afund și din depărtare, ca o amăgire de vis. Apoi mai tare, și mai tare, s-a apropiat cătinel, întovărășit de cîntec copilăresc.

Max a clipit gene încleiate de somnul cel greu, dar ochii n-au deslușit nimic. Întuneric peste tot, bătaie de cîini zădărîți și colinda cea ușor tremurată la geam, cu joaca de argint a clopoțelului pe deasupra.

„Frumos vis!“ a zîmbit inima lui, răspunzînd minții, care nu înțelegea nimic și nu găsea nici un căpețel de rost adevărat, înfățișărilor acestora ciudate. Numai cît a bănuit însă că poate fi treaz și s-a întrebat cu spaimă unde este și ce se petrece cu dînsul.

De bună seamă, ca totdeauna unde pune omul arșiță prea mare și zor prea crud într-o întrebare, n-a aflat alt răspuns, decît un fel de ameteală surdă, învîrtejită, cu huiet prelung asemeni leșinului. Abia încordarea de după aceea i-a așezat amintirile proaspete la locul lor, de și-a dat seama unde se află și de ce anume se află în patul acesta jilav, tare și în odăița joasă, cu licărire de stea, cu glas de copii și clopot de argint în ferestruică.

A întins mîna la ceas... Fosforul „garantat doi ani“ n-a putut să-l lămurească despre taina timpului. A sărit atunci din pat și s-a dus la geam să vadă cadranul în lumina stelei de-afară. Cu atîta deznădejde a refuzat să primească ora ce i se arăta acolo, încît era pornit să creadă că orice minune este posibilă: să fi stat ceasul lui „cronometru garantat 8 ani și se întoarce la o lună“, să fi luat minutarul locul orarului și dimpotrivă... Numai ora șase patruzeci și șapte nu era cu putință, deoarece asta ar fi însemnat nici mai mult nici mai puțin că trenul a trecut de două ceasuri

și prin urmare, el, Max Edelstein, „depou de mașini agricole“ va trebui să mai stea o zi, în chip de musafir creștin, la părintele Neculai, cel cu barbă albă și fără preuteasă...

Dar, oricît ar fi înțeles el că Edelstein îi este stăpîn, ceasul s-a încăpățînat să arate tot șase patruzeci și șapte. Ba încă arăta șase patruzeci și opt, apoi șase patruzeci și nouă pînă ce, în sfîrșit, la șase și cincizeci, Max s-a încredințat că minutarul e tot minutar și orarul tot orar, iar cronometrul își face cu cinste slujba pentru care a fost făurit de fabrică, apoi cumpărat și dăruit de Ghizela cu ocazia zilei onomastice.

— Ca un înger din ceruri dormeai, taică, i-a lămurit părintele Neculai. Asta înseamnă că bun suflet ai, fiule, și că-ți meriți hodina, cîtă ți-o cere trupul obosit. Iar în casa mea e orînduire veche, chiar de binecuvintata preuteasă așezată, după care nimeni n-are voie a strica masa și somnul meritat al omului. Drept aceea te-am lăsat să dormi, gîndind că asta mi-o fi și mie, smeritul, cu priință, ca unul ce te voi avea încă o seară îndurată tovarăș schivniciei mele.

Iar acum, fiindcă te-ai sculat, haide în odaia mare, unde ne așteaptă masă plină și cîteva sticluțe, pe care le păstrez îngropate în zămnic, cu smoală pe dopuri, încă din floarea vîrstei mele, crezînd eu pe acele timpuri că mi-or fi cuvenite la adînci bătrînețe, cum am ajuns în zilele de azi.

După o jumătate de ceas Max Edelstein era alt om. Se năpustise cu năprasnică foame peste bunătățile din blidele și paharele părintelui Neculai... Bogăția mesei, bine încăpută în vinul cel ca untdelemnul, dezlegase și limbile și inimile pînă într-atît, că Max nu mai știa el singur dacă mai

este ovrei, ori s-a făcut creștin. Într-acestea, părintele nu mai contenea slăvind pe Dumnezeu, că i-a adus tovarăș în casă la zi mare, cum de douăzeci de ani nu avusese. Căci, lămurea el :

— Aici, fiule, trăiesc întocmai ca în schivnicie, de cînd pustia de politică a răsădit dihonie între oameni. Eu fac politică creștinească — altfel nici s-ar putea. Vasăzică sînt de-al lui Cuza. Dar învățătorii — că sînt doi — fac politică, unul cu Mihalache și celălalt cu Averescu. Cum se vede, nu ne înțelegem. Și nu ne înțelegem nici cu primarul care e liberal... De la bancă m-au dat afară, de la cooperativă m-au dat afară, pentru că eu, fiule, n-am două măsuri. Ori e drept, ori nu-i. Și-așa Gheorghiu — ăsta-i al lui Mihalache — o rămas cu banca, Tănase-Averescanul — o rămas cu cooperativa și primarul cu hoțiile lui... Da lasăăăă ! Așteaptă numai să vie Cuza la putere că le coc eu... Și știi ce-am să le fac ?... Fac altă bancă și altă cooperativă, adică una la un loc, să le aduc și bani și sămînță... Ba, mă rog, ție, chiar și o sămănătoare am să le-aduc...

La vorba asta urechile lui Max s-au ciulit profesional.

— Semănătoare ? Ce-i cu semănătoarea ? a întrebat, dovedind, pentru cine putea să înțeleagă, că habar nu avusese de cîte a spus preotul ; ceea ce de altminteri era firesc, fiindcă în asemenea împrejurări, ce povestește altul nu-i decît o odihnă între cele pe care le ai tu de povestit...

— Păi, taică, zic că de-oi aduce o sămănătoare aici, trag toți oamenii de partea mea.

Ce-a mijit în creierul lui Max în clipa aceea ar fi fost greu de spus. Poate că nici el singur nu-și dădea seama prin aburcala caldă, moleși-

toare și bună a vinului cel gros și plăcut la limbă. A întrebat :

— Și ce folos ai avea dumneata ?

Preotul a rîs :

— Ce folos ? Păi, se cuvine oare, ca niște oameni tineri, co'chii vasăzică față de mine, să-mi alunge mie poporănii de la biserică și să-i facă a nu mă asculta, așa cum este rînduiala și căderea ?

— Drept, a încheiat Edelstein, după o clipă de gîndire. Și îndată, ridicînd un pahar, a zis aste vorbe, neuitate pentru părintele Neculai : Vei avea semănătoare...

Bătrînul a sticlit ochii, neînțelegător :

— Cum ?

— Vei avea semănătoare, îți garantez eu... Semănătoare în opt rînduri, de la Max Edelstein, „depou de mașini agricole". Peste o săptămînă o ai franco gara ! Apoi, văzînd buimăceala preotului, a zîmbit, s-a umflat în piept, rezemîndu-se zdravăn de spătar și a vîrît degetele cele mari în subțioarele vestei, încheind : Eh ! Ești mulțumit ? Așa un gest imi place să fac la un om bun ca dumneata...

Apoi, fiindcă a vrut să puie vîrf, și-a scos din geantă carnetul de comenzi, a întins plombagina între două foi și a scris apăsat cu creionul chimic :

„Preut Neculai..."

— Și mai cum ?... a întrebat.

— Irimia, a șoptit bătrînul uluit.

„...Irimia. O semănătoare Klyton Fl. XII No. 3 Exp. Franco Gara..."

— Cum zice gării ?...

— Epureni... a suflat părintele.

„... *Epureni... Plata cont personal M.E.*“
Şi, piezişş, pe colţul din dreapta, a scris mare :
ACHITAT
subliniind de două ori cuvîntul.

După aceea a rupt copia şi a dat-o preotului, hotărîndu-i :

— Peste o săptămînă te duci la gară şi o ridici...

A fost vînzoleală mare în sat. În cuvîntul scurt, rostit înainte de împărţirea anafurei, părintele Neculai a vestit gospodarilor darul adus de mila lui Dumnezeu. Nu avusese de gînd să dea lucrurile în vileag pînă n-ar fi adus maşina, dar l-a stîrnit ivirea trufaşă în biserică a lui Gheorghiu, învăţătorul, tocmai după ce Ionică spusese crezul, ajutat fiind el de cîteva ori chiar de taică-său, dascălul Bălaur, care zicea tare urmările, cînd îşi vedea odrasla poticnindu-se de ruşinare, grabă, ori neştiinţă. Atunci părintele a aflat pricină să-şi bucure ochii de priveliştе felurită. Mai întîi s-a veselit văzînd pe învăţător că rînjeşte cînd sfinţia sa, luînd-o pe departe, a purces a vorbi despre „Antihrist“ [...]. Şi s-a veselit încă mai tare părintele Neculai cînd, lunecîndu-şi îndemînatec zisele, a ajuns să spună că „Minunea răsplămădirii lumii nu la mînă de om este, ci la vrerea lui Dumnezeu. Deci cată a o afla pe ea [...] la aducerea inimilor celor smerite. Căci „Aducerea“ de care pomenise era mai înainte de toate semănătoarea, apoi, o sudoare rece, cu broboane mari, de sclipeau ca nişte stele pe fruntea lui Gheorghiu şi a lui Gavrilă Taşcă, de lîngă el, contabilul băncii populare „Triumful săteanului român“.

Cu toate astea vestea cea mare dată de preot n-a amărît numai pe învăţător... Nici primarul, dom' Vasîli Chirvasă nu putea jura că se bucură

prea mult. Cît despre Petre Tănase, celălalt învățător, care nu era venit la biserică, este drept a spune că a fost mai amărît ca toți, fiindcă noutatea i-a adus-o numaidecît duduca Mărgărita, nevasta dumisale, după ce-o aflase și ea de la Filofteia lui Toader Bălan.

Astă trecere prin două guri strepezite a făcut din veste prăpăd, iar din semănătoare ceva care dărîmă tot satul și-l ridică întreg în ograda părintelui.

Durerile acestea erau plăcute preotului. Ele plăteau toate hărțuielile vechi și întemeiau obștea pe orînduirea proaspătă.

Mai limpede spus, o întorceau la acea veche și uitată întocmire, cînd oamenii umblau numai după cuvîntul sfinției sale, neștiind ei din politică și din rostul alegerilor decît doar că odată e mare și tare conu Costică, iar mai pe urmă îi vine rîndul lui conu Dumitrache, drept care măria și tăria se dovedea după conacul unde trăgea prefectul și după cum se schimbau căile jandarmilor veniți la primire de porunci.

Astfel, după isprăvirea sfintei slujbe din acea zi, mai tot satul urca domol dealul, pe urma cetei de gospodari așezați și bătrîni care înconjurau pe părintele Neculai... Hotărîseră pe loc adunare și sfat întru așezarea și temeinicirea unei tovărășii hărăzite să aducă mașini pentru lucrul cîmpului, iar acum se strîngeau în ograda preotului să-i asculte cuvîntul și să-i întărească bunele chibzuințî.

Semănătoarea visată de părinte începuse bine. Nici nu ajunsese în sat și sămănase amăgeala unui strop de împăcare între oameni.

Într-aceasta, Max, abia trezit din somn, se războia cu-sine. Nu putea hotărî de-i mai prielnic să rămîie sub plapoma scorțoasă, unde asudase, ori e mai cuminte să sară vitejește în brațele frigului din odaie. Nu-i vorbă, nici nu avea ce să-l îndemne la sculare. Vinul de peste noapte îi lăsase pîclă în creier și clei amar pe limba grea. Iar mirosul încins și umed ce-i venea din năduşala trupului avea acel duhlit stătut de proprie putrezire, în care omului îi place mai totdeauna să-și prelungească masul. Vasăzică, pe Max Edelstein mai multe îl momeau spre rămînerea în pat decît la părăsirea așternutului, iar dacă șalele amorțite de gheomotoacele paielor din mindir n-ar fi cerut grabnice strămutări, Mitrea-ologul nu auzea de-alături nici măcar scîrțîitul crunt al patului așa de greu încercat la anii lui, sub povara pe care avea tot dreptul să n-o mai poarte.

Deci părintele Neculai l-a găsit pe Max tot în pat. Și deci vestea părintelui nu i-a făcut nici o plăcere lui Edelstein, fiindcă-l silea să îndrăznească neînchipuite vitejii : să înfrunte frigul, să înfrunte apa înghețată, să înfrunte hainele reci și să înfrunte peria de dinți. Noroc că într-atîtea nenorociri nu-l mai aștepta și schimbarea nasturilor la cămașă pentru că, din fericire, fiindu-i amîndouă cumplit de murdare, avea pricină temeinică să calce chiar acea strașnică poruncire a Ghizelii, care-i hotăra : „Să nu umbli patru zile la șir cu cămașa, chiar dacă ar trebui să iai din nou pe cea schimbată înainte... Ca să răsufle, pricepi ?“ Și-apoi pricina cea mai de seamă era că, de teama frigului, se culcase îmbrăcat cu amîndouă.

Călcînd deci o poruncă, a călcat-o și pe-a doua, adică apa rece. Iar fiindcă apa rece se amesteca și

la peria de dinți, a călcat și porunca a treia. Cu asta numărul păcatelor era încheiat și Ghizela nu mai avea de ce să ofteze a patra oară. Doar dacă i-ar fi fost mai dor de Max, decît de blana de astrahan și de mașina cu faianță, ceea ce nu era cazul.

De altminteri, acum, Max nu mai avea chip să-și puie întrebări de bine și de rău. Părintele Neculai îi lămurise ce rost are mulțimea de săteni clădăriți în ogradă și îl zorea să iasă pe prispă, ca să primească mulțumirea obștenilor.

— Mulțumire ? Pentru ce mulțumire ? a întrebat negustorul.

— Pentru sămănătoarea pe care mi-ai dat-o, taică, îi lămuri bătrînul. Iar vorba lui a sfîrîit foarte neplăcut în creierul muiat de mahmureală. Și-a adus aminte, pasă-mi-te, și nu s-ar fi putut zice că s-a felicitat de dărnicia sa. Din păcate nu mai era de dat înapoi. Foaia de comandă era scrisă și cuvîntul „achitat" își trecuse urma prin zece file.

Astfel fiind, nu simțea nici o plăcere să se înfățișeze înaintea oamenilor și să le primească mulțămita. Nu-i vorbă că nici nu prea știa s-o primească, fiindcă n-o primise niciodată decît sub formă vîrtoasă și numărată. Apoi, păstra în el un fel de stingherire ciudată în fața acestor săteni strînși pumn. Arătau parcă altfel, cu totul altfel, decît fiecare în parte, cum se deprinsese a-i vedea prin depozitul lui, unde veneau stînjeniți, umili și înfricați de luciul mașinilor, de crestătura fioroasă a dinților din angrenaje. Aci însă erau la largul lor. Căciulile pleoștite le semănau cu coperișurile mucede de paie, ochii mărunți și afundați erau ca ferestruicile cît degetul din pereți, obrazurile ca pămîntul, zbențărele ca obrazurile și mîinile crețe, aspre și scofîlcite, ca rădăcinile întoarse

și ciudate. În sfîrșit, altă lume, căreia degeaba îi înțelegi cuvînt de cuvînt, pentru că îmbinarea vorbelor îți rămîne străină.

Hotărît lucru, Max Edelstein n-avea de ales nici o bucurie din bucuria lor, începînd cu aceea că el dădea, pe cînd ei primeau. Vasăzică două trepte și încă foarte deosebite, de vreme ce dania lui n-avea nici măcar putința să-i poarte numele.

Cînd a ieșit pe ușă, în ceardac, părintele Neculai l-a arătat cu mîna întinsă și n-a spus decît :

— Iaca, dumnealui e boierul.

Iar oamenii și-au scos căciulile cu încetineală, murmurînd în domolită dar întinsă zarvă :

— Să trăiască !

Noroc că un bătrînel, șiret ca vulpea, la fel de alb-roșcat în mustața pe oală, la fel de ascuțit în bot și în privirea mică și tare, a mai ciuntit stingherela acestor clipe neplăcut de solemne, cu o glumă în doi peri :

— Să trăiască și să mai dea, că noi primim.

Max a răsuflat dintr-o dată. De vreme ce auzea glumă de misit și de tocmeală era la el acasă. A răspuns fulgerător :

— Să trăim pînă mi-ți da și dumneavoastră mie !

Glasul oamenilor a crescut iarăși ca o apă, ca o rugăciune :

— Să dea Dumnezeu... Poate ne-o fi cu noroc sămănătoarea dumitale, coane, și-om avea pîne mai multă...

— Mai multă o să aveți în orice caz, fiindcă semănătoarea asta e ultimul sistem și are să vă facă o mare economie la grîu, a lămurit negustorul.

— Dar oare, cît samănă ajunge pentru ciori ? a mustăcit poznașul cel roșcat. Și în rîsetul ogrăzii pline, din care Max nu știa ce să aleagă, fiindcă nu era deprins cu șfichiuielile astea de glumă-n-

tr-adins a țăranilor, părintele Neculai s-a înălțat să vorbească, silind lumea la tăcere.

A blagoslovit cu vorbe de psalmist binefacerea omului bun. I-a învesmîntat fapta în slavă de biblie cu mireasmă de ceară și de busuioc, după care s-a prăvălit cu urgie asupra vrăjmașilor binelui și frăției, bătînd în toți îndemnătorii la neorînduială. Vorbea frumos și însuflețit, fiindcă vorbea cu tot sufletul și cu toată suferința care-i bîntuise preoția lui bătrînă. Iar oamenii îi întovărășeau toată spusa cu adeveriri sau împotrivire, lăsîndu-se duși cu toții de apa cea caldă a duhului năvalnic.

Cu toți anii lui înaintați, omul acesta tot își mai îngăduia să viseze și să nădăjduiască într-o zi mai bună. Ai fi zis chiar, auzindu-l, că tocmai ziua de mîine este împlinirea lui. Iar sătenii bătrîni — la fel de bătrîni ca și dînsul — îi încuviințau nădejdile, ca și cînd ar fi avut și ei drept la ele.

Priveliștea asta îi era de neînțeles lui Max. Visa și el, negreșit, dar visa neguros, îndepărtat și principial. „En gros" — cum s-ar zice negustorește. Traiul însă îi era neted, ascuțit, adevărat și precis, ca o desfacere „en detail".

La oamenii aceștia însă totul se arată dimpotrivă. În zece minute de vorbă părintele Neculai începuse a zugrăvi limpede, ca o fotografie netremurată, icoana satului după zece, ori douăzeci de ani. Strîngea pumn tot ce visase să facă în acest cotlon de oameni, din fundul celor cincizeci de ani de păstorie, să le arate în sfîrșit înfăptuite prin astă obște, care se închegase în jurul semănătoarei lui Max Edelstein, cum se încheagă laptele în preajma maielei.

Cît de deprins era Max să cîntărească oamenii din ochi și să nu se prea înșele, de astă dată n-a mai fost în stare să aibă gînduri limpezi. S-a pomenit bucuros de fapta pe care cu cîteva minute înainte o socotise risipă necugetată. S-a pomenit bucuros, fiindcă repede s-a încălzit și el în făgăduiala acelei frumoase priveliști de mîine...

Avea poate și ispită să creadă. Doar părintele Neculai vorbea de-o obște bogată, dăruită cu toate mașinile de lucru, de la semănătoarea căzută „din cer", pînă la batoza visată de toată suflarea și pînă la tractorul, pe care nu-l văzuse nimeni, nici nu-i știa rostul adevărat.

Max n-a avut ușurătatea să-și calculeze cît beneficiu are să-i aducă, după atîtea comenzi, darul unei semănători. Dar la acel beneficiu s-a gîndit totuși, încredințat, după vechea-i învățătură, că ori cîte cusururi or avea satele, pentru comerț, au un mare bun : o dată ce-au învățat calea la un negustor, nu-l mai schimbă, chiar dacă au de plătit mai scump.

Se pare că, în mintea oamenilor din sat, socotelile astea arătau cu mult mai încîlcite. Ei nu se avîntau după limpezimile părintelui Neculai decît pentru frumusețea lor. Erau în felul lor mulțumitori bătrînului, că-și mărturisește încrederea în poporănii sfinției sale, ceea ce e un fel de laudă înaltă și mîngîietoare.

Cît privesc mașinile, asta era altă socoteală. Știau ei bine că de vreme ce s-a găsit un om din toată lumea să dea pe cea dintîi, or să se mai afle ei cîțiva să le dăruiască și pe celelalte. Iar dacă nu le-or dărui, pagubă n-are să fie, fiindcă satul tot nu pricepe folosul mașinii. Și-apoi unde-i mașina pe care spune părintele că a căpătat-o ?

Pe o fițuică de hîrtie ? Trebuie văzută mai întîi, apoi trebuiește pusă la lucru. Și — mdeh ! — trebuiește văzut la cine are să lucreze. La Ion Chirvase, care nu samănă grîu ? La Stan Miron, care samănă coasta, de abia urcă plugul cu șase boi pe clin ? La Grigore Ifteni, cel cu lanul curea, de nu încap bine doi boi înjugați pe latul lui ?

Sau la părintele, care ține și cele douăzeci și șase de fălci răzășie, și celelalte optsprezece rămase de la preoteasă, și locul bisericii ? Vasăzică dacă-i vorba să afli cine are nevoie de mașină și cine nu, răspunsul nu-i greu de dat. Apoi atunci să cumpere cei care au nevoie. Doar n-o să-și cumpere batoză Ghiță Tacu, de vreme ce el își poate treiera ovăzul în ținda casei, cu melesteul...

Totuși judecățile astea întoarse, care s-au spus cu gura pe jumătate între oameni, n-au ciuntit deloc veselia și mulțumirea. Între toate sărăciile, toate primejdiile și toate înșelările, stăruie de totdeauna, și va stărui cît lumea, vorba aceea închinată, dar bună și veșnic încrezătoare :

— Poate că o da Dumnezeu !...

Vorba asta a auzit-o lămurit din zeci de guri Max Edelstein, pînă ce nu s-a mai putut birui și a răspuns :

— De ce : „poate“ ? Dumnezeu a început să dea. De-acu încolo rămîne la dumneavoastră !

Atunci s-a ridicat din mulțime ca un vuiet desfrînat :

— La noi ? Dar ce putere avem noi, păcatele noastre ?... Noi n-avem nici cu ce scoate vitele din iarnă, d-apoi să ne mai batem cu gîndul la adus mașini scumpe.

— Dacă vă aduceți mașini, nu mai aveți nevoie de atîția boi, a lămurit Max.

— Păi, ce ? Mașina se poartă singură ? Și clăile vin singure acasă ?... Și plugul cine să-l tragă ?

— Tractorul...

— Și pe-acela nu trebuie să-l tragă nimeni ?

— Nuu ! a rîs Max de neștiința omului. Și l-a lămurit : Tractorul e ca un automobil mai mare, merge singur !

— Văleu !... Mai mare zici ?... Păi atunci cîți boi i-or trebui, dacă eu n-am putut scoate mașina lui dom' prefect măcar că pusesem două juguri...

Max, nedeprins cu asemenea hîrjoană, se cam năcăjise. I-a răspuns într-adins :

— Trebuie să vezi mai întîi un tractor și pe urmă să vorbești.

Atunci a sărit vicleanul cel roșcat și ascuțit, mustrîndu-l amarnic pe necredinciosul în mașini :

— Păi, are dreptate, boierul ! Iaca dumnealui are să ne-aducă o mașină de-aceea, să ne lucreze doi-trei ani aici și-ai să vezi ! Apoi, printre rîsetele oamenilor, s-a îndreptat cu ochii senini și dulci la Max : Acu, cucoane, iartă-mă dacă oi scăpa vorbă proastă, dar iaca ce-ar vrea să spuie rumânii noștri și n-au cutezanță : ei, de sămănat mai pot sămăna și cu mîna, pînă ce-ar avea un noroc de le-o veni vreo sămănătoare. Dar nevoie mare ar fi de-o batoză și-un vapor. Că ne jupoaie hoțomanul acela de neamț de la Murgeni — unu Petrache Vîrjoi... De aceea, oamenii își dau cu idiia că dacă puteți, să schimbați...

Pe Max începuse să-l ricîie și să-l gîtuie atîta prostie. A pufnit :

— Bine, domnule, dar dumneata se vede că habar n-ai cît costă o garnitură de treier...

— Asta-i drept. N-avem de unde știi, a încuviințat cu desăvîrșită supunere moșneagul. Apoi a întrebat : Și adică o fi chiar așa de mult ?

— O jumătate de milion ! a spus atunci tăios Max.

— Valeei... Iaca asta n-aș fi crezut... Dar o sămănătoare cam cît să fie ?

— Ce, se potrivește ?... Douăzeci-treizeci de mii...

Acum omul a făcut luminat :

— Așaaa... Eee... apoi n-am știut că sămănătoarea e așa de ieftină... Și, îndreptîndu-se spre tovarășul lui, i-a lămurit :

— Acu pricepi, măi Panaite ?

— Pricep, a răspuns acela. Dar oare o batoză mai veche nu s-ar găsi ?...

— Dacă-i veche, nu-i bună, a hotărît Max.

— Apoi, noi ne-am mulțumi și-așa...

Părintele Neculai, care nu auzise bine hîrîiala începută între Max și oameni, a băgat de seamă că oaspetele lui e cam încruntat și a venit aproape, lăsîndu-și ceata cu care stătuse la taifas cîteva clipe.

— Ce-i taică ? Te-or fi năcăjit, blăstămații, cu batoza lor, nu-i așa ?...

— Păi, părinte, sfinția ta știi focul nostru ! i-a răspuns omul cel roșcat.

— Eu îl știu, dar se cade să-l știe și domnul Ionel, cum îl știu eu. Pentru că vouă nu vi-i de nevoia batozei, — doar v-o aduce neamțul în toată vara pe arie — cît vi-i de-ambiție, să aveți una a voastră, ca și oamenii de peste deal...

— Și asta, părinte, dacă zici sfinția ta.

— Atunci trudiți-vă să v-o faceți ! Cîte o mie de lei de cap de om și iese o batoză cum n-are tot ținutul...

— O mie de leeei ? a făcut omul speriat, de parcă i s-ar fi vîrît mîna în pungă. Să am eu o mie de lei, părinte, aș cumpăra cele două prăjini de la văru Alisandru, care-s în hotar cu mine...

— N-ai cumpărat as' primăvară de la Cristea ?

— Cumpărat, părinte. Dar n-ajunge, că nevastă-mea nu se mai înveghe o dată. Iaca acuși-acuși îți viu iar la botez...

— Și te plîngi ? Tot copilul vine cu norocul lui ! a spus repede și apăsat Max.

— Tocmai de-aceea zic și eu. Poate că vine c-o batoză...

Încetul cu încetul, din căldura și respectul cu care străinul cel darnic fusese primit la început n-a mai rămas nimic. Oamenii au pornit să-și desfacă buccelele cu nevoi mărunte și nesuferite. În fața boierului ăstuia, pe care îl bănuiau cu mare avere și cu mari interese prin loc, de vreme ce le dăruia ca nimic o mașină cu preț de-o avere, rumânii își umflau suferințele și lipsurile cu o milogeală primejdios de șireată. La viclenia prepusă bogatului, răspundeau cu armă la fel.

În inima lui Max toată buna pornire a căzut la fund. A simțit scurt, ca o încîinare și o vrăjmășie împotriva oamenilor acestora, care nu numai că nu știau ce vor, dar păreau hotărîți să nu arate nici un strop de mulțumire pentru jertfa lui. I-a venit să-și calce cuvîntul, să le întoarcă spatele și să plece în treburile lui.

Atunci, s-a ridicat dintre săteni, un gospodar cu glasul liniștit și cuminte :

— Ascultați oameni buni ! a început el. Facem obștea, ori n-o facem ?

— Facem, facem ! s-a răvășit mulțimea ca o apă.

— Dăm fiecare după putere ca să mai cumpărăm și alte mașini ?

— Dăm... dăm...

— ...o machină... ?

— Da... da...

— ...o săcerătoare... ?
— Da... da...
— ...și la urmă o batoză... ?
— Da... da... da... da...
— Apoi atunci, a încheiat omul, toți gospodarii să treacă de-o parte să se scrie la părintele, fiștecare cu cît poate da... și să ne-ajute Dumnezeu!

Vălmășag de glasuri s-a întins din nou în ogradă și turbure bucurie a cotropit din nou inima lui Max. Vasăzică hîrjoneala celor cîțiva era una, iar adevărata omenie a satului era alta. Locul unei noi afaceri era bine găsit...

În clipa aceea Max Edelstein și-a binecuvîntat setea din tren, deci și sarmalele basarabene, vinul preotului și sămănătoarea...

Într-un sfert de ceas s-a făcut procesul verbal de alcătuire a obștei, s-a întocmit lista de părtași, s-a ales un sfat și s-au scris aproape patru sute de mii de lei capital.

Mișcat de binecuvîntata biruință la care era ajuns, părintele Neculai s-a ridicat cu lacrămi în ochi să mulțumească încă o dată proniei cerești, care-i trimisese în cale musafirul.

— Domnule Vasilescu, taică. am să fac acuma o propunere oamenilor, dar să nu zici nu! Auzi? După aceia a strigat: Oameni buni, cum să ne arătăm noi mulțămirea și recunoștința față de dumnealui?

— Dă, părinte! Cum zici și sfinția ta... cam astfel i-a răspuns feluritul murmur obștesc.

— Apoi cu alt chip nu aflu decît făcîndu-l pe domnul Ionel Vasilescu, președintele nostru de onoare...

— Să trăiască! Să trăiască! a încuviințat pe loc adunarea.

— ...iar obștei noastre, să-i zicem „Obștea Ionel Vasilescu".

— Da, da... Să-i zicem... a răsunat primitul lumesc.

Max Edelstein clipea mărunt din ochi și era nedumerit. Nedumerit și peste măsură de încurcat. Simțea o mare mulțumire în suflet că a putut face o faptă bună, dar simțea și o mai mare nemulțumire văzînd că el se mistuia într-un nume de împrumut.

Ce să facă ? Să le spuie adevărat ? Asta nu se putea cu nici un chip. Dar nici nu-l răbda inima să lase în locul lui — căci îl meritase acest loc, de vreme ce i s-a dat fără să-l ceară — un nume care nu-i spunea nimic, nici lui, nici altora.

Atunci, biciuit de zor, i s-a părut că află în minte o dibăcie să ajungă unde voia. S-a ridicat și-a vorbit astfel :

— Părinte și onorată adunare, eu vă mulțumesc din inimă pentru onoarea pe care mi-o faceți dînd numele meu acestei obști. (Glasuri : „Și noi îți mulțumim. Să trăiești !"). Dar vă rog să-mi ascultați sfatul. În ziua de azi nu trebuie să fiți idealiști. Trebuie să fiți practici, nu-i așa ? (Glasuri : „Mda... Dacă ziceți 'mneavoastră... Numai să putem..."). Ei bine, iată, am să vă arăt eu de-acum un mijloc minunat și sigur să căpătați încă o mașină. (Glasuri grabnice : „Arată... Arată..."). Chiar o mașină scumpă ! (Glasuri : „O batoză !... O batoză !..."). Nu o batoză, că e prea scumpă, dar o secerătoare ! (Glasuri : „Tot mai bine-i o batoză, dacă se poate... Măcar veche, boierule !") Nu, nu ! Lăsați deocamdată o secerătoare, care să și lege snopii ! (Glasuri : „Brava ! Brava ! Să trăiască !") Dar pentru asta n-aveți nevoie să faceți nimic...

N-aveți nevoie să cheltuiți nimic. Nici chiar transportul pe C.F.R. (Glasuri : „Să trăiască ! Ad'o... !“).

Pentru asta nu-i nevoie decît de-o mică formalitate. Înțelegeți ? (Glasuri rare și încete : „Nu, nu !“) Adică să scriți o hîrtie și s-o iscăliți toți... Vă cer mult ?... (Glasuri : „Deh !... După cum e și hîrtia...“) O hîrtie de mulțumire... (Glasuri furtunoase : „Să dăm ! Să dăm !“) Hîrtia asta, onorată adunare, s-o scriți șefului meu, care eu sînt funcționar la el. Și dumnealui este un om așa de inimă, că poate are să vă mai dea și altele, nu numai secerătoarea, cred chiar că are să vă mai dea și un tocător de nutreț !... (Glasuri : „Să trăiască !“) Vasăzică eu nu cer decît să-i scriți o scrisoare de mulțumire. Și fiindcă el e șeful meu, eu vă rog să dați numele lui obștii dumneavoastră. (Glasuri ; „Nu ! Nu ! Nu se poate !“) Dacă vă rog eu. Înțelegeți că, dacă e numele meu, nu mai căpătați nimic. În schimb poate să fie el chiar supărat pe mine... (Glasuri mai domoale : „Asta așa-i.“).

Vă rog dar să primiți și să-i dați numele lui, dacă vreți o secerătoare bună și o mașină de tocat... (Glasuri : „Vrem ! Vrem ! Vrem și batoză... !“).

După aceste cuvinte s-a așezat jos și a spus preotului :

— Părinte, te rog ascultă de vorba mea. E păcat să pierdeți așa o ocazie...

— Deh, taică ! a făcut preotul, drept ai. Eu nu mă pot împotrivi la dorința dumitale, așa că... Decît să știi că mie îmi pare rău... Bine ar fi fost să fii tot dumneata și cu numele și cu secerătoarea... Dar dacă nu se poate...

S-a ridicat și n-a fost nevoie de nici o stăruință să capete încuviințarea adunării, după care a luat condeiul să scrie :

— Apoi să-i zicem Obștea... și întorcînd ochii spre Max, a întrebat : Cum îl cheamă, taică ?

În clipa aceea, inima negustorului a bătut ca un clopot. A înghițit de două ori în sec și abia a suflat :

— Max Edelstein...

Preotul a făcut niște ochi cît pumnul. I se părruse că n-aude bine :

— Cum ?...

— Max Edelstein, a îndrugat celălalt, după care și-a șters buzele uscate cu limba încleiată.

Părintele Neculai a pus atunci tocul jos :

— Apăi, aista nu se poate, taică.

— De ce, părinte ?

— Lasă tot numele dumitale...

— Păi... secerătoarea...

— Dă-l dracului, taică, cu secerătoarea lui cu tot... Ceea ce zicînd și văzîndu-l pe bietul Max întunecat la față, a întregit vesel : Să fie tot Ion Vasilescu... Iar cît despre secerătoare, poate că ți-o ajuta Dumnezeu să ne dai tot dumneata vreuna...

Lumea nu știa prea bine ce anume s-a poticnit. Părintele Neculai a răspuns la toate întrebările, lămurind hotărîrea sfinției sale și toate s-ar fi încheiat dacă, în clipa aceea, din fund de tot, de lîngă poartă, n-ar fi izbucnit glasul subțirel și pătrunzător al lui Tase Gheorghiu, învățătorul național-țărănist.

— Bravo, părinte Neculai ! Cum s-ar zice, sfinția ta păgubești un sat întreg de oameni săraci din pricina politicei. Apoi nu uita că mai sîntem și noi pe-aicea !

O sumă de glasuri, tot dinspre drum venite, au răbufnit întărindu-i spusa. Alte glasuri, mai apropiate, au răspuns răspunsurilor și astfel, în cîteva

clipe, s-a purces o zarvă și o înverșunare de parcă se descleștase răzmerița.

Gheorghiu găsise în sfîrșit prilejul cel bun și n-avea să-l mai lase din mînă. A dat să răzbată pînă la cerdac, ca să grăiască de-acolo, dar neputînd din pricina părtașilor preotului, s-a ridicat pe ostrețele gardului și a început o vorbire înflăcărată și repede, din care nu se auzea mai nimic, dar din care se înțelegea, în chip lămurit, că el și cu-ai lui chemau de partea lor pe Ionel Vasilescu, făgăduindu-i ascultare. Cu alte cuvinte Gheorghiu nu vedea pricină să nu zică obștii: „Max Edelstein".

Lupta era crîncenă. Ba s-a făcut și mai crîncenă din clipa în care învățătorul a luat-o pe de lături și a început să vorbească de Max Edelstein, ca și cînd l-ar fi cunoscut de-o viață întreagă. Părintele, pe de altă parte, a început și el un răspuns înverșunat, către ai sfinției sale, arătînd primejdiile îndemnului țărănist.

Bieții oamenii — cei mai mulți — ședeau în cumpănă. Ascultau două vorbe într-o parte și două în cealaltă parte, nehotărîți unde să aleagă dreptățile.

Dar ochii nu-i dezlipeau de la boierul cel darnic, fiindcă la urma urmii el era pînea și cuțitul.

Cît îl privește pe Max însuși, el se simțea cu totul în pielea copilului pe care cele două mame voiau să-l taie în fața lui Solomon. Aștepta prilejul să treacă la gard, pentru că aceia erau oameni de înțeles într-o privință. Dar parcă ar fi rămas și lîngă preot, fiindcă aici economisea o secerătoare și o tocătoare.

Cine a curmat sfada și încordarea a fost tot părintele Neculai.

— În zi mare ca aiasta eu nu mă pot lua la harță cu nimeni. Doamne, facă-se voia Ta! Așa a zis. Apoi a plecat în casă, lăsîndu-l pe Gheorghiu să vorbească înainte și să tragă de partea lui satul întreg.

Max avea paltonul pe el și tașca cu bani la subțioară. S-a lăsat prins de braț și dus devale, de-a valma cu toată lumea, care-l urătuia de pîlpîiau pînă în depărtări căușurile văilor pline de fum amorțit.

Acasă la Gheorghiu aștepta vin mai prost decît la părintele, dar lume mai gureșă, mai multă, și mîncare mai aleasă.

S-au făcut iarăși procese verbale de înființare. Cooperativa agricolă „Max Edelstein" a luat ființă sub președenția de onoare a domnului Ionel Vasilescu și președenția activă a lui Gheorghiu. Capital subscris, jumătate de milion. Capital vărsat: inventarul, alcătuit dintr-o secerătoare, o semănătoare și o mașină de tocat paie. Asta deocamdată. Strîngerea banilor avea să înceapă după sărbători.

Prin aburii vinului dres și cald, toate păreau frumoase și bune... Max a scos caietul de comenzi, a anulat sămănătoarea pusă pe numele preotului și a scris alte bonuri, bucurîndu-se neînchipuit la vederea titlului:

„Cooperativa agricolă Max Edelstein..."

— Cît să fie ceasul? s-a întrebat Max buimac, cînd s-a trezit și a văzut lampa aprinsă. Ceasul lui stătuse, neîntors, iar ceasul de pe masă nu arăta să mai fi mers de multă vreme. Doar cînd

îl clătinai, dădea trei ori patru note dintr-un început de *Deșteaptă-te-romîne*.

Să se scoale din pat și să mai întrebe? La ce bun? Patul era moale și plăcut, soba duduia căldura bună a focului încins, iar cămașa aspră, țărănească, lungă pînă în călcîi, se lipea răcoroasă de pielea nădușită.

Nici nu-i venea să se mai miște, nici nu-i venea să se mai întrebe unde se află și cine l-a dezbrăcat. Acum, cu adevărat, nu mai știa nimic.

O singură spaimă l-a străpuns. Dar cînd a vîrît mîna sub pernă s-a potolit : geanta era acolo.

Despre celelalte puțin îi păsa !

Fetița care a intrat cu brațul plin de lemne nici nu s-a uitat la dînsul. Smîrcîia din nasul plin, boboșat și învinețit de frig, se scărpina în păr pe sub broboada groasă și de două ori înfășurată, de-i făcea un cap a spaimă, și a plecat cu aceeași nepăsare cu care venise, față de musafirul încopcit între perne.

Nu mult după aceea a venit și un bărbat. Om zdravăn, cu mustața scurtă și ceafa tare. Nu era Gheorghiu, nici măcar vreunul din tovarășii lui de masă.

— Bună dimineața, coane Ionel ! i-a spus acela rîzînd. Apoi s-a așezat pe marginea patului, prietenește. Zi așa. I-o făcuși...

Bietul Max clipea în așteptare, doar-doar o scăpa voinicul vreun cuvînt să-l dumirească despre ce vorbește și despre ce s-a petrecut.

Curînd a înțeles ceva. Anume că plecase de la Gheorghiu, supărat, fiindcă învățătorul nu voia să înainteze la minister nici un act pînă ce nu primește mașinile făgăduite. A mai priceput că oamenii din sat au ales cîțiva dintre ei, să facă

o cerere boierului. Și a mai înțeles un lucru cu adevărat fără înțeles. Cică el, Ionel Vasilescu, făgăduise că mai dăruiește și un tractor, pe care avea să se scrie : „Cooperativa agricolă Max Edelstein. Donația Max Edelstein, de la Max Edelstein, depou de mașini agricole."

Bietul Max nici nu mai sufla. Nădușise ascultîndu-și prietenul și n-avea în gînd decît o singură întrebare :

„Nu-cumva oi fi făgăduit și garnitura de treier ?..."

Se îndemna s-o spuie tare și n-avea curaj. Îi era rușine. A întrebat în schimb :

— Cînd am eu tren spre București ?

— Mîine după masă, coane !

— Așa ? Tocmai mîine după masă ?

— Da. Dacă era vreme bună, n-ar fi fost mare lucru să vă ducem de-a dreptul la Bîrlad. Dar s-a cam stîrnit ninsoare și aud c-au început să iasă lupii spre Plopeni.

— Lupii ? a repetat, Max ca un ecou. Și a rămas dus pe gînduri, fără să mai fie înfricat. Apoi, deodată, fără nici un rost, sau cu gîndul în altă parte, întreabă :

— Cîte partide sînt aici în sat ?

— Toate... că sîntem sat mare. Mai întîi noi, liberalii, pe urmă țărăniștii cu Gheorghiu, averescanii cu Tănasă...

— Tănasă ?

— Da ! Cel la care ai dormit dumneata aznoapte...

— Aha ! face Max, ca să nu-și mărturisească neștiința. Și s-afundă într-o deznădejde sfîșietoare, cu gîndul la garnitura de treier, pe care toate presimțirile lui negre îi spun că a făgăduit-o.

Trimișii oamenilor au venit cuviincioși și tăcuți. Și-au lăsat afară căciulile zăpezite și au tropăit greoi și prelung în prag, pînă să scuture de pe ciubotele groase, cu crețuri mari, omătul sticlos prins din troieni.

— Acum, cînd am înțeles că aveți gînd de plecare, am venit să vă mulțumim de toate cîte ni le-ați dăruit...

„Garnitura...", scrîșnește gîndul în Max.

— ...numai că, oamenii v-ar ruga, dacă se poate, să le schimbați coane pe-o batoză...

În sfîrșit într-o fulgerătură de vorbă, toată povara s-a risipit. Ca o viață nouă pătrunde în bietul trup frînt de osteneală și de necazuri. Ochii se luminează, gura zîmbește... Ridică mîinile în lături, prietenos și bun...

— De, oameni buni, eu nu pot da mai mult decît am dat, credeți-mă...

— Știm coane, face omul. Dar ne-am gîndit că mai bine ar fi să nu ni le mai dați pe celelalte și să ne dați o batoză nouă în loc de cea veche, cum ați zis 'mneavoastră și ne-ați scris chiar hîrtiile...

Max ar plînge, dar totodată ar și rîde. Se încordează în scurt și sare din pat, tîrînd după el cămașa primarului, ca pe-o rochie cuconească.

— Știți ce, oameni buni? Vi le dau și pe celelalte, iar pe deasupra vă dau și batoză nouă, ca să isprăvim! Ei, sînteți mulțumiți? Numai un lucru vă cer și eu... Găsiți-mi un om să mă ducă în noaptea asta la Bîrlad.

— Cam bat lupii spre Plopeni, coane...

La astă vorbă Max s-a răsucit cu asprime:

— Și ce-or să-mi facă lupii mie? Or să-mi mă-

nînce capul... Ei și ?... Cum mi l-am mîncat eu, n-or să mi-l mănînce ei...

Dar de plecat tot n-a plecat pentru că n-a găsit pe nimeni să-l ducă. A băut toată noaptea cu primarul și cu consilierul comunal.

În schimb, dimineața, cînd a început a aburi de ziuă, oamenii l-au vîrît ca pe-o buccea într-o căruță cu fîn și l-au trimis la Bîrlad.

Frigul l-a dezmeticit în cele patru ceasuri de umblet greu. Înainte de douăsprezece, era în restaurantul gării, la o masă, cu paharul de ceai fierbinte între palme.

Nevastă-sa îl așteptase în ziua întîi de Crăciun. A fost cam nedumerită văzînd că nu vine, dar atîta tot. A doua zi însă s-a mirat, iar a treia zi și-a adus aminte că Max avea bani mulți la el. Au trecut-o ace de gheață de-a lungul spinării și a alergat la telefon să-i ia urma în Basarabia, pe unde știa că umblase.

De peste tot i s-a răspuns că Max a fost, a încasat bani și a plecat la ziua hotărîtă.

Tremurînd toată de spaimă și de pagubă — n-ar fi știut care era pricina mai puternică — s-a dus la poliție. Cîteva ceasuri după aceea toate firele telefonice din țară purtau, pe calea lor cu nevăzute semne, numele lui Max Edelstein și descrierea înfățișării lui.

N-a fost greu deloc pentru poliție să afle, cercetînd gările de la Prut spre Bîrlad, că în gara Epureni se dăduse jos din tren un om care împlinea toate semnele celui dispărut. Chiar taşca plină, în care domnea un milion și mai bine... Cuprins de remușcări, șeful gării s-a certat zdravăn cu nevastă-sa. Socotea pasă-mi-te că l-a trimis pe negustor la o moarte neîndoielnică și pretindea

că a făcut-o numai din pricina dumneaei, care-i mofturoasă la musafiri...

Cearta s-a înăsprit a doua zi, cînd au aflat că într-adevăr, în aceeași zi cînd Max se dăduse jos din gară și plecase spre sat, preotul a găzduit un om îmbrăcat cu aceeași blană, cu aceeași gambetă și purtînd în mînă aceeași tașcă plină. Pe acesta îl chema însă Ionel Vasilescu.

Vasăzică, limpede lucru, Vasilescu acesta îl omorîse pe Max, îl jefuise și s-a ascuns în sat cîteva zile, de unde a plecat de-a dreptul la Bîrlad, ca să i se piardă urma de tot. Toate daniile nebunești din sat, bețiile crîncene — ba chiar gluma cumplită cu numele lui Max pus cooperativei, — dovedeau stările nefirești.

Poliția din Bîrlad, pusă la toate drumurile de intrare ale orașului, n-a putut să-l afle în puținele căruțe venite la acea vreme.

Din ce pricină n-a putut, și-a dat seama doar agentul care străjuia intrarea din dos a gării, cînd a văzut ce iese din claia de fîn pusă în sania țărănească cu oplene, trasă de cai costelivi și năduși ți.

Agentul a făcut cu ochiul tovarășului său de lîngă casa de bilete. Puseseră mîna tocmai la vreme pe criminal. Și cu el o dată, pe cei o sută de mii de lei, premiul dat de Ghizela pentru prinderea ucigașului și a banilor. O sută de mii de lei cu trei zile înainte de Anul nou! Cine n-ar binecuvînta asemenea dar? Vorba unuia din cei doi agenți :

— Cu asemenea premii, s-ar putea să ne întovărășim cîte doi, frate... Unul omoară, celălalt prinde de ia premiul și pe urmă îl împărțim frățește.

Max își încălzea înainte palmele de coastele fierbinți ale paharului cu ceai. Zîmbea de bine și de mulțumire.

— Îmi dați voie să stau, l-a rugat un călător, așezîndu-i-se în față.

— Mă rog...

— E liber scaunul ăsta ? l-a întrebat alt călător salutîndu-l și așezîndu-i-se în dreapta.

— Liber...

— Nu vă supărați... a zis al treilea, așezîndu-i-se în stînga.

— Poftim... și le-a zîmbit tuturora, împărțindu-le, schimbată în zîmbet, căldura bună a paharului cu ceai.

După cîteva clipe, vecinul din dreapta îi sufla la ureche :

— Mă iertați, domnule. Am văzut acum cîteva zile la Epureni un domn Ionel Vasilescu. Nu cumva erați dumneavoastră ?

— Ba da, face mirat Max.

Cel din stînga îi șoptește :

— Nu cumva sînteți dumneavoastră domnul Max Edelstein din București ?

Max ar răspunde bucuros, dacă nu și-ar da seama că întrebarea a ascultat-o și celălalt vecin și că acum și acela așteaptă răspunsul.

Înțelege că oamenii ăștia vor ceva. Dar nu poate înțelege ce anume. O țîșnitură de lumină îl îngheață :

— Bandiți... Să-mi fure banii !

Paralizat de groază, nu se mai poate mișca. Ar vrea să țipe, să strige ajutor, dar nu mai poate vorbi.

Se simte luat de amîndouă subțiorile, ca de doi prieteni buni, pe cînd al treilea — cel din față —

îi ia geanta, dar e neînstare să facă cel mai mic semn de neîmpotrivire. Ochii i s-au împăienjenit, nu mai vede, calcă în neștire, fără gînd. E pierdut...

Din trăsura acoperită și cu burduful tras în față, nu zărește nimic. Chiar dacă ar vedea, tot nu i-ar folosi, fiindcă nu cunoaște tîrgul.

După un sfert de ceas, un ceas, ori zece, — Dumnezeu știe cît a ținut acest vis năprasnic —, se trezește singur, fără geantă, într-o chilie murdară, înghețată, greu mirositoare, cu gratii la fereastră și ușă de fier.

De n-ar fi renunțat la viață poate că s-ar întreba unde se găsește. Asta nu-i mai este însă de nici un folos. De bună seamă că l-au urmărit, iar acum, după ce i-au luat banii, or să-l silească să dea vreo iscălitură — și are să dea orice — ori..

N-ar fi crezut că prostiile din filme pot fi adevărate...

Și totuși, iată... Mintea prinde a fabrica încetișor tot filmul. Povestea nu începe de aici, fără îndoială. Începe de la șeful gării, care a dat drumul trenului înainte... pe cînd nevasta șefului îi ținea să-i dea o dulceață... Ce-i trebuia lui dulceață?... Sau poate, — iată! — începe de la cei cu mesele prea bune din Basarabia, care știau că are să plece cu trenul și i-au dat mîncări să-i facă sete...

...Zăvorul plesnește, zvîrlit cît colo și ușa se deschide. Ochiul s-a închis, inima s-a oprit.

Dar cînd întredeschide puțintel pleoapele nu mai înțelege nimic. Ar urla de bucurie... E un soldat acolo. Un soldat adevărat, cu baionetă la armă... Întreabă rizînd ca un nebun:

— Eu sînt la închisoare?

Soldatul strîmbă din gură într-un chip cam ciudat și se uită la gardian. Acela îl lămurește :

— Ești și ai să fii multă vreme, Vasilescule !

— Vasilescu ? Cine-i Vasilescu ?

— Tu, care l-ai omorît pe Max Edelstein.

Max nu înțelege, dar se bucură. Rîde :

— Adică eu m-am omorît pe mine ! Dar numaidecît se oprește și filozofează. Știi că asta-i puțintel adevărat !

Povestea încîlcită pe care a istorisit-o negustorul la instrucție ar fi lămurit ceva, dacă Max ar fi putut dovedi că e Max. Dar fotografiile lui de pe acte n-aveau pic de asemănare cu el, din pricina Ghizelei, care îl vedea frumos și n-a primit în ruptul capului să-și puie alte fotografii decît cele făcute cu vreo zece ani înainte, la Pitești.

Au dat telegramă Ghizelei să vie grabnic și să limpezească dacă Max e Max, ori nu. Iar în estimp Max a fost întors la arest, unde a petrecut în singurătate, reculegere și pîine cu apă, Anul nou pe care îl visase îmbelșugat, cu veselie și lîngă o nevastă cu blană de astrahan...

„LA ÎNCERCAREA PUTERILOR" SAU ALEGEREA OMULUI DE NEOM

Cînd s-a aflat toată întîmplarea, a fost în oraş o uluială neînchipuită. De altminteri pe bună dreptate. Conu Costică Trestianu era prieten de peste douăzeci de ani cu domnul Titi Burghelea. Iar „Atletul" — căci aşa-i zicea lui Titi tîrgul întreg, — era nelipsit din casa lui conu Costică. Vasăzică o prietenie trainică, netulburată nici chiar de neostoita bîrfeală a mahalalei, care socotindu-se întotdeauna îndreptăţită să scotocească urîţenii in purtarea oamenilor şi legătura dintre ei, cu atît mai vîrtos le aflase aici, unde se găsea la mijloc o femeie mîndră şi sănătoasă, veselă şi plină de viaţă, în sfîrşit, o făptură atrăgătoare ca o roadă bine coaptă. Adică nevasta lui conu Costică Trestianu, duduca Aristia.

De bună seamă nu-i aici locul de iscodit dacă şi cîtă dreptate anume avea gura lumii. „Atletul" era om înalt, spătos şi chipeş, care-şi purta pe uliţi pieptul bombat, de parcă ar fi zis omenirii întregi: „Iată-mă-s şi vă poftesc să mărturisiţi că nimeni n-are obraz mai sănătos ca mine, sprîn-

cene mai încondeiate, mustață mai neagră și mai frumos arcuită !“

Frumoasă și cu vino-ncoace era și duduca Aristia, pe-cîtă vreme bietul conu Costică, zis Bumbo, era vietate pirpirie și plăpîndă care purta tot ghete de băieți, numărul 38, avea guler numărul 36 și mănuși numărul șapte și un sfert. Cum s-ar zice, om firav, cu oase subțiri și care se vedea cît de colo că-și trăise bine zilele lui — și poate încă mai bine nopțile lui — judecîndu-l după pielea străvezie a obrazului, după cearcănele de sub ochi și după lucirea ciudată ce-i răsărea în privire cînd foșnea pe-alături o fustișoară tînără, sau cînd se dezgolea pe marginea trotuarului o pulpă bine arcuită, ajutîndu-și stăpîna să se urce în droturile brișcei. Decît, astea sînt înfățișări. Ba ele, astfel spuse [1], pot lăsa deschise porțile spre bănuieli de păcat. Cuvine-se dar să fie întregite. Cu alte cuvinte se cade pomenit și părul alb de tot al duducii Aristia, ca și deșteptăciunea de brici a lui conu Costică. Iar înaintea tuturora trebuie spus și stăruit că duduca Aristia își iubea bărbatul cu întreaga rîvnă a tinereții ei întîrziate, în care părul alb era podoabă alături de obrazul trandafiriu și fără pic de zbîrcitură, primind în schimb, din partea lui conu Costică, mărturisirea neîntreruptă a unei duioșii adînci și temeinice, învăluită în toate gingășiile cunoscute de dragoste. Ș-apoi, conu Costică nu-și arăta anii decît la doi pași și din față. De-l priveai din urmă l-ai fi putut socoti un flăcăiandru subțirel și mlădiu, care calcă alene și-și ascunde din vicleșug tinerești vînoșenia trupului, lăsîndu-l în mers agale, ca și cînd fiecare pas

[1] În textul de bază : *supuse*.

îi era o plăcere, ce voia să şi-o simtă ca pe-o înlănţuire de dans.

Firește, alături de subţirimile acestea, care răspundeau toate înlăuntrul celor doi soţi — sau purcedeau din subţirimea de acolo, ceea ce, la urma urmii, e acelaşi lucru — „Atletul“ nu prea aducea mare lucru, în afară de trufia înfăţişării lui arătoase. Drept e că era socotit avocat bunişor. Şi vesel tovarăş de petrecere. Dar anume potriveli îngăduiau bănuiala că isteţimea avocăţească a lui conu Costică era destul de mare încît să mai dea şi pe la prieteni cîte ceva din puterea ei, iar între hazurile şi vorbele de duh rămase cu faimă de la petreceri, unii au aflat lucruri citite prin cărţi străine, care neavînd cine ştie ce cătare în tîrg, Petrov, librarul, nu le aducea în dugheana lui.

Deci bănuielile îndoielnice asupra prieteşugului dintre casa lui conu Costică şi „Atletul“ aveau de unde porni, dar în acelaşi timp aveau şi pricini a nu fi decît bănuieli... Adică aşa cum trebuie să le fi luat Bumbo, închipuindu-ne că i-au trecut pe la ureche — şoapte — pe sub ochi — vreo scrisorică neiscălită — sau prin minte.

Şi iată cum prietenia durase douăzeci de ani, fără ca nimic s-o întunece sau s-o rupă. Şi iată de ce, tîrgul a fost uluit aflînd întîmplarea petrecută la iarmaroc, unde cei trei, duduca Aristia, Bumbo şi „Atletul“, s-au dus să petreacă o seară întreagă, aşa cum este datina Bîrladului şi datoria fiecărui bîrlădean.

De aici încolo gura lumii putea să spuie orice ar fi vrut. Dar acum cărările povestirii se despart de ea şi n-au a mai căta înainte spre bîrfeli şi bănuială, ci se întorc înapoi, în fapte bine lămurite, cărora legătura casei lui conu Costică Trestianu cu Titi Burghelea zis „Atletul“ le slu-

jește doar de cheie, să deschidă o cămară tăinuită, unde dormeau de ani de zile întîmplări și judecăți ciudate.

*

Nu-i adevărat că erau beți. Asta tot gura lumii a scornit-o, vrînd pe semne să lămurească mai ușor ceea ce s-a petrecut. Dar nu erau beți și nici măcar amețiți, pentru că luaseră în gură numai cîte un țap de bere la taraba lui Stănică. Asta au mărturisit-o și ei, iar Stănică a întărit-o, ținînd el bine minte ce părere de rău a avut cînd duduca Aristia n-a vrut în ruptul capului să bea bere cu bărbații, ci l-a silit să trimită la Camburoglu, limonagiul, să-i aducă dumisale o limonadă specială. (Fiindcă veni vorba, trebuie să spunem că Stănică s-a răzbunat încărcînd astfel prețul limonăzii, încît a cîștigat la ea cam de trei ori cît ar fi cîștigat la o bere. Dar, firește, asta nu are nici o legătură cu povestea.)

Prin urmare nu erau beți și nici n-aveau cum fi. Însă lumea tot are un strop de dreptate pentru că ea, bănuind beția, nu arată decît că dă o pricină oarecare unei stări nefirești. Și starea aceea nefirească a fost și s-a dovedit pe deplin, deoarece tustrei au mărturisit că erau de-o veselie neobișnuită, că au petrecut și au rîs așa de mult, cum parcă niciodată nu petrecuseră în viața lor.

Vorba duducăi Aristia :

— Nici nu era a bine atîta chelemet !

Dar, negreșit, veselia asta fără măsură e una și beția e alta. Chiar, vorbind drept, ar trebui zis : Beție de vin, iar nu „beție" curat, pentru că aici cuvîntul de „beție" e la locul lui, cu astă singură deosebire că nu era o „beție de vin", ci starea

aceea de răvășire a tot ce e în om, stropul de dezmăț plăcut — ba chiar trecut dincolo de plăcut — în care rînduielile lumii și purtările nu-și mai păstrează fața lor aspră, ci ajung cam șovăielnice, cam sărite de hotare. În sfîrșit, pierdere de frîu.

În starea asta — de altminteri ușor de înțeles, dacă ținem seama că erau în iarmaroc, unde tot omul își leapădă straiul deșteptăciunei și se întoarce la copilul nerod și uimit din care a purces — cei trei au colindat toate tărăbile, toate circurile și toate panorămile. Au văzut „Sirena mării" și l-au văzut pe „Rasputin, fiul Iadului", au dat un coș de alune americane maimuțelor din panoramă și ar mai fi dat încă, dacă duduca Aristia n-ar fi zorit plecarea, stingherită de mărturisirile prea vădite de dragoste ale unui maimuțoi încălzit așa de strașnic la miros de femeie, încît a ținut să dovedească pe loc cît e de bărbat și cît de pătimaș. Pe urmă s-au învîrtit în „aeroplane", s-au plimbat cu „trenul strigoilor", au tras la roata norocului — unde conu Costică a cîștigat o oglinjoară de buzunar, un tablou înfățișînd o casă pe malul mării, între plopi — și, în sfîrșit, au intrat în țarcul „Încercarea puterilor", unde se aflau fel de fel de mașinării: berbecul pe șine, ciocanul, tuburi de sticlă cu apă vărsită, bicicleta care merge pe loc, barca stătătoare, tragerea la tir, femeia de strîns în brațe și fel de fel de alte încercări, pînă la una numită „Lungimea sărutării", care voia să arate cît timp poate să-și ție cineva suflarea cînd dă un sărut.

Țarcul acesta de încercare a puterilor era partea cea mai atrăgătoare din tot iarmarocul. Avea mașinării noi și felurite, arăta curat, frumos, cu

muzică bună, iar mai presus de toate aducea un fel deosebit de întocmire a încercărilor, prin aceea că luai un bilet pentru toate, trebuia să treci după o anumită rînduială de la una la alta, iar la sfîrșit te alegeai cu o foaie unde se arăta, alături de starea omului mijlociu, care-ți este starea ta, cît de voinic ești și mai ales cît de sănătos ești. Pasă-mi-te socoteala asta pornea de la gîndul drept că nesănătatea oamenilor se datorește, înainte de orice, faptului că părțile trupului nu-s la fel de puternice și că necumpănirea asta, crescînd cu fiecare zi mai mult, duce la prăbușire de neînlăturat.

De cum au intrat, stăpînul jocurilor, un bătrînel plăcut — înțelegînd se vede că are de-a face cu fețe alese — le-a ieșit înainte dîndu-le biletele și foile, apoi i-a întovărășit, călăuzindu-i peste tot, de la mașină la mașină, după orînduirea cuvenită.

Mai întîi i-a dus la „bicicleta care stă pe loc" și le-a măsurat tăria picioarelor. Dar spre mirarea tuturora, dacă duduca Aristia s-a dovedit — cum era de așteptat — „femeie atlet", cel supranumit „Atletul" s-a dovedit „bărbat slab". Și, ca culme, Bumbo, adică firavul de conu Costică a ieșit încununat drept „bărbat vînos"...

Negreșit, veselia în care erau toți trei a primit măsurătoarea fără să-i dea cine știe ce însemnătate. Cu toate astea ar minți cel care ar spune că „Atletul" mai era tot așa de vesel ca Bumbo ori ca duduca Aristia. Într-adevăr, încercarea zgîndărise în Titi o veche și nedezmințită nemulțumire a lui, anume subțirimea picioarelor. Și asta, pusă acum în vază — chiar prea în vază —, l-a făcut să-i pară rău că n-a ocolit bicicleta și n-a început cu una din celelalte. Fiind totuși prea

încredințat de ceea ce avea să dovedească mai apoi, s-a lăsat dus la mașina de încercat tăria plămînilor, ciudată șerpuitură făcută din țevi de sticlă, așezate în zig-zag, unde o apă vărsită cu roș se ridica, mai mult sau mai puțin, după puterea cu care suflai în beșica de gumă ce ți-o dădea negustorul.

Și aici, duduca Aristia a fost „femeie". Dar a fost „Femeie atlet special", ceea ce — lămuri stăpînul jocurilor : „Nu-i de mirat, pentru că femeile au de obicei plămîn mai sănătos decît bărbații ; ele răsuflă în piept, iar nu în pîntece ca sexul tare, care în privința asta e slab..."

În schimb, bietul Titi „Atletul" s-a repezit zadarnic să-și arate puterea plămînului. Apa roșie a înghețat la scrisa „Plămîn primejduit ! Stimate domn și doamnă aveți grijă ! ! !"

Degeaba s-a forțat încă o dată, pînă i s-au făcut frînghii vinele din gît, de i s-au boboșat ochii și s-a învinețit la față. Apa roșie n-a vrut să spuie alta decît :

„Plămîn primejduit !... Stimate domn și doamnă aveți grijă !"

Sîcîit, atletul a început să mîrîie :

— Se vede că suflu pe de lături...

— Nu, nu ! Ați suflat foarte bine, a zis domol omulețul care-i întovărășea.

— Păi, atunci, cum se poate ?... Slavă Domnului, am un piept cît un taur !... i-a răspuns nedumerit și țîfnos Titi. Dar celălalt a dat din cap :

— Da... nici vorbă... aveți pieptul voinic, numai că aici e vorba de plămîn.

— Și nu-i tot accea ? s-a zbîrșit „Atletul".

— Nu tocmai. Coastele, carnea... grăsimea, astea nu-s plămîni...

La vorbele lui, spuse foarte curtenitor, celui duducăi Aristia și-au zvîrlit o clipă codița iscoditoare înspre pieptul lat al prietenului lor. Apoi, la pieptul micuț și strîns al lui conu Costică și mai-mai era să-l împiedice a-și mai încerca și el tăria plămînului.

Dar Bumbo se încordase. A suflat vijelios în țeavă, și apa roșie a gîlgîit în țîșnet pînă sus de tot, la „Plămîn desăvîrșit! Stimate domn și doamnă, felicitările noastre!"

Apoi, răsuflînd greu de sforțarea făcută, a zîmbit biruitor ochilor mirați și veseli pe care-i făcuse nevastă-sa și, trufaș, aproape cu milă, încruntării fără folos din privirea jignită a lui Titi Burghelea.

— Bun plămîn! a murmurat zîmbind stăpînul jocurilor. Și, întorcîndu-se către duduca Aristia, a adăugat: Asta înseamnă că vă așteaptă o bătrînețe liniștită și lungă!...

La vorba lui, duduca Aristia a surîs înduioșată lui conu Costică și n-a putut să-și ascundă mîndria.

— Bravo Bumbo! — așa i-a spus. Pe urmă s-a făcut grăbită și îndată a poruncit:

— Mai departe!

Acum venea încercarea cu „Berbecul pe șine". Adică un fel de berbec alcătuit tot din fier, căruia îi făceai vînt, repezindu-l să alerge pe șinele unde era legat. Șinele acestea se încovoiau în sus, urcînd pînă la un loc, în care ședea agățată o păpușă în chip de om. Dacă berbecul ajungea pînă la păpușă și o izbea, păpușa se dădea peste cap. Dar — firește — la asta puțină lume ajungea, fiindcă berbecul era foarte greu, iar arcuirea șinelor în sus foarte pieptișă.

Aici, încercarea trebuie făcută de trei ori, pentru că, lămurea stăpînul:

— Altceva e să te încordezi o singură dată şi altceva de trei ori la şir. Adevărata putere se vede socotindu-se tocmai felul în care se înfăţişează cele trei încordări făcute la rînd.

Şi astfel, duduca Aristia abia a mutat berbecul de cîteva palme. Mutîndu-l însă în fel, stăpînul jocurilor a zis :

— Putere statornică, numărul trei — adică la femeie se numeşte „mulţumitoare". Şi cum dumneavoastră sînteţi femeie care nu faceţi muncă de rînd, înseamnă că staţi foarte bine cu puterea braţelor. Acum domnul.

Titi Burghelea, „Atletul", şi-a simţit muşchii mîinilor tremurînd. Îşi dădea seama că braţele lui voinice sînt în stare să zvîrle berbecul de să ţîşnească dincolo de capătul şinelor. Iar cum de atîtea ori strînsese în palmă mîinile subţiri, ca de copil, ale lui conu Costică, a pufnit în rîs văzîndu-l că se încumetă şi el la astă încercare.

— Aici, coane Costică, nu mai merge ! a zis el, şi nu fără o umbră de răutate.

Iar în inima lui Bumbo, neprietenia asta a dat o strîngere şi o înegurare. La drept vorbind n-ar fi avut atîta pricină, pentru că între ei toţi era lucru de totdeauna hotărît că „Atletul" e voinic. Dar acum, şi aici, după celelalte biruinţi şi după privirea aceea a duducăi Aristia, care-i încălzise sufletul cu ceva nelămurit, dar bun şi mulţumitor, n-ar mai fi vrut să i se vadă prea tare slăbiciunea.

S-a proptit zdravăn în picioare, a cumpănit de cîteva ori berbecul, l-a simţit greu peste măsură şi a înţeles că-l aşteaptă înfrîngerea. Era însă prea tîrziu să se mai dea înapoi. S-a înforţat şi a izbit. Dar berbecul n-a făcut nici jumătate de cale şi, micşorîndu-şi iuţeala din scurt, a îngheţat pe loc, înainte să fi dat de greul urcuşului.

— Nu ți-am spus eu că nu merge, coane Bumbo ? ! s-a repezit trufaș „Atletul". Asta nu-i încercare pentru mînuțele dumitale !

— Nici n-am pretenția ! a răspuns cu oarecare îndîrjire conu Costică : N-am mînile cît butucul, cum le ai dumneata !

Dar stăpînul jocurilor, avînd tot interesul să se facă încercările pînă la capăt, s-a amestecat în vorbă :

— N-are a face... Vînă să aveți coane ! Un braț gros nu înseamnă neapărat că-i tare...

Încurajat de cuvîntul blajin, conu Costică a mai zvîrlit berbecul o dată. Și acum, acela a făcut cîteva palme mai mult, urcîndu-se pe costișa repede a șinelor.

— Foarte bine ! Acum ultima dată ! a zis stăpînul. Și berbecul zvîrlit a treia oară a mers strună, răsturnînd omulețul de piele și cîlți, care-l aștepta în capăt.

— Minunat ! a zis stăpînul. Asta-i dovadă de adevărată fire bărbătească. Încordarea crește cu mai mare măsură decît oboseala. Vă rog să citiți în foaie să vedeți ce înseamnă asemenea lucru. Eu vă felicit...

Și, întorcîndu-se către Titi Burghelea, i-a arătat berbecul :

— Rîndul dumneavoastră, domnule.

Încîinat cum era, „Atletul" n-a mai cumpănit mult botul de fier pe care-l avea în mînă. I-a dat o izbitură de s-a cutremurat toată alcătuirea șinelor. Berbecul a țîșnit săgeată, pînă în capăt, răsturnînd păpușa de sus.

— Voinic, bărbat sînteți domnule, a zis stăpînul. Eh! Dar bărbăția trebuie dovedită de mai multe ori. Vă rog dați și a doua oară !

Titi a repezit berbecul și a doua oară, cu aceași crîncenie ca și la început. Acum însă jucăria n-a mai ajuns pînă sus.

— Hm ! atît a făcut stăpînul și i-a întors berbecul în mînă, spunînd uscat :

— A treia oară !

În clipa aceea s-a iscat între toți o încordare tăcută și grea. Ai fi zis că aici se joacă niște cărți mai mari decît se arată pe dinafară. Doar broboanele de sudoare rece de pe fruntea lui Titi puteau să mărturisească înverșunarea ce clocotea pe dinlăuntrul tuturora.

Încercarea a treia a fost prăpăd. Berbecul s-a oprit la jumătate de cale, iar „Atletul“ a fost destul de nestăpînit încît să izbucnească printre dinți cîteva vorbe fără cumpăt, care au făcut să înflorească surîs ascuțit pe gura lui conu Costică.

— Și ce înseamnă, mă rog dumitale, cînd se întîmplă așa ? a întrebat el pe stăpînul jocurilor. Acela însă n-a răspuns. L-a privit într-un anume fel și a cercat să-i îmbie spre alte mașinării. Dar Titi Burghelea se înverșunase.

— Nu se poate ! a zis el : Mai plătesc un rînd și trebuie să mai dau odată !

— Dacă vreți... a răspuns tărăgănat stăpînul. Dar...

— Dar... ?

— E tot una.

„Atletul“ s-a supărat foc. A scuturat din umăr :

— Ei, asta-i ! Îmi știu eu mai bine puterile mele ! Iar ca să arate că nici nu mai vrea să steie de vorbă s-a repezit în berbec și i-a tras o izbitură de mai-mai să-l rupă din șinele lui.

Dar berbecul pas să se mai dea clintit dincolo de jumătatea depărtării. Încă o dată, și încă o dată... Și degeaba de fiecare dată.

Stăpînul, privindu-l cu ochi subțiați, plini de înțeles, i-a zis :

— V-am spus... Iar ca să vă dovedesc de-abinelea — și s-a întors cu fața la conu Costică — poftiți acu și dumneavoastră, domnule, să mai încercați de trei ori.

Conu Costică, minunat el singur de răsturnarea acestor arătări, a împins berbecul fără prea multă încredere. Totuși berbecul a vîjîit pînă în creastă făcîndu-și dovada puterii neînfrînte. Apoi a vîjîit a doua oară încă mai tare, iar cînd s-a repezit a treia oară, a rupt și a zvîrlit cît colo pînă și păpușa de piele, care îl oprea.

Peste mintea lui Burghelea s-a lăsat un fel de ceață. Toată mîndria lui de dobitoc voinic se mistuise. A simțit deodată nevoia să le întoarcă spatele tuturor și să plece acasă. În orice caz, silindu-se să rînjească în chip de glumă și nepăsare, le ferea ochii și privirile. N-a putut însă să nu vadă uitătura umilitoare — oh! așa de umilitoare — pe care i-a aruncat-o duduca Aristia și nici n-a putut să nu vadă cătarea uimită și mîndră — oh! așa de uimită și de mîndră! — cu care femeia a răsplătit biruința bărbatului ei.

— Acum haidem mai departe! a poruncit ea într-o înfrigurare femeiască, plină de recunoștință pentru biruințele trecute ale bărbatului ei și desăvîrșit încrezătoare în biruințele ce trebuiau să vie.

„A avut dreptate idiotul care a spus că femeia nu iubește decît pe învingător! În clipa asta, duduca îl iubește pe bărbatul său nu pentru că i-i bărbat, ci pentru că îi biruitor. Ba, aș putea spune

că îl iubește așa de mult, încît uită că i-i bărbat. Îți vine să crezi că-l înșeală cu el însuși..."

Cam așa gîndea Titi Burghelea copleșit de înfrîngere. Și poate că din pricina asta a și răspuns duducăi Aristia :

— Ia lăsați fleacurile, oameni buni și hai să mergem !

Acum însă s-a petrecut o faptă foarte ciudată. Duduca Aristia și-a trecut mîna pe sub brațul subțire al lui conu Costică, l-a strîns ușurel, cu o tulbure și o plăcută îndemnare femeiască, care l-a făcut pe bărbat să-și încordeze ca piatra, sub degetele ei calde, mușchiul subțiratic și îndîrjit. Apoi, amîndoi, strînși unul lîngă altul, i-au întors spatele fără nici o vorbă și s-au dus la a doua încercare a puterii plămînului.

+

Ce a fost după aceea e greu de deslușit. I s-o fi năzărit numai lui Burghelea că vede în ochii stăpînului o urmă de bătaie de joc ori era cu adevărat ?

Dar la urma urmii, chiar să fi fost bătaia asta de joc, și încă n-ar fi avut „Atletul" îndreptățire să facă aceea ce a făcut. Doar stăpînul jocurilor nu-i spusese decît :

— Mi-ar părea foarte rău dacă aș ști că mașinile mele au cît-de-cît vină în supărarea dumneavoastră !

Pe cîtă vreme, Titi i-a răspuns fără nici un rost :

— Hai, cară-te de-aici și lasă-mă în pace !

La asta, bătrînul a dat din umeri și l-a pus la locul lui.

— Îmi pare rău, dar nu pot, fiindcă eu sînt la mine acasă !

Burghelea, jignit, s-a umflat în fața lui, fulgerîndu-l din privire.

— Adică ? Asta înseamnă cumva că trebuie să mă car eu ? Eeee ! Apoi ia uită-te puțintel la mine, că nu mă știi cine sînt și nici nu știi ce rost am pe aici !

Atunci bătrînul i-a întors încet, dar hotărît și ochi în ochi :

— Asta nu-i greu de știut, domnule. Sînteți un domn voinic și ați venit să vă încercați puterile.

Palmele lui Titi l-au trăsnit în plin și l-au făcut mototol. Era încredințat „Atletul" că răspunsul era limpede dovadă a batjocorei, iar îndrăzneala n-o putea lăsa nepedepsită.

Încăierarea urîtă ce-a urmat cu toți slujbașii jocurilor ba chiar și cu lumea de primprejur, peste care — bineînțeles — au venit și cei doi gardiști din iarmaroc, nu s-ar fi isprăvit ușor dacă nu se întorceau în goană conu Costică și duduca Aristia. L-au luat de-o parte :

— Bine, omule, ce-i asta ? Se poate să te pui la bătaie cu toate slugile ? La urma urmii n-ar trebui să uiți că ești cu noi !

Scos din fire, Titi n-a mai știut ce spune. S-a răstit :

— Ia lăsați-mă în pace... Dacă e așa nu mai sînt cu dumneavoastră !

Și de data asta el a fost cel care le-a întors spatele și a plecat. (Se pare că au fost și vorbe mai displăcute, dar despre acelea n-a pomenit nimeni. Era și firesc.)

Oricum, conu Costică, om prea deștept ca să nu scape cu o glumă dintr-o împrejurare așa de

uricioasă ca asta, a pufnit apoi în rîs, spunînd în doi peri stăpînului jocurilor :

— Cum văd eu, jocurile dumitale încearcă într-adevăr toate puterile omului !

— Așa cred și eu, a răspuns acela zîmbind. Apoi a adăugat : Chiar v-aș ruga să-i spuneți : cele două palme pe care mi le-a dat nu înseamnă că mașina mea n-are dreptate. .Eu cred că tot noi o să-l îngropăm...

Și ochii de dihor au licărit deasupra obrajilor brăzdați de zece vîrci roșcate...

În sfîrșit, ce-a fost, ce n-a fost, ruptura s-a făcut, iar moș Toderiță Cateliu, profesorul de grecească de la liceu, a mai găsit un prilej să scandeze în ritm antic versuri din cele multe, pe care le alcătuia totdeauna, în marea-i dorință și nevoie de clasic să spuie pe scurt și limpede aceea ce gîndește :

Așa voiește Zeus, cel plutitor pe veacuri,
Bătrînul Menelaos pe Hector să-l înfrîngă
Și, umilindu-i astfel puterea mincinoasă,
Frumoasa lui muiere să-și ieie îndărăpt...

Dar întîmplarea aceasta prea ciudată nu s-a mărginit numai la uluirea tîrgului. A început să aducă roade. Ba încă roade felurite.

Mai întîi, femeile din lumea bună, pe care nu puțin le sîcîise ani de zile credincioasa prietenie arătată de „Atlet“ casei lui conu Costică, adică duducăi Aristia, au crezut că-i locul să înțeleagă și să dezlege taina.

— Asta era !... Altminteri, dacă ar fi avut el atîta putere într-însul cît arată pe dinafară, nu rămînea lipit de-o singură casă... Așa, Aristia se mulțumește cu puțin... „Atletul“ n-are nevoie de mare lucru.

— Ba, poate că n-are nevoie de nimic ! a tăiat altă limbă de șarpe. Și n-ar fi de mirare. Eu știu o poveste cu un atlet englez și cu o actriță...

Iar capetele strînse ciucure lîngă povestitoare au aflat că și în anumite privinți multul înmulțit cu nimic dă tot nimic... Ba mai mult încă, nimicul adunat cu multul, în loc să lase multul cum este, îl face tot nimic.

În sfîrșit, aritmetica asta năzdrăvană, întovărășită de toate pildele ce o puteau întări, a făcut ca, în cîteva săptămîni, Titi Burghelea să-și capete o faimă anume, care a dus la tihnă binecuvîntată în multe odăi de dormit, unde poate luni și ani plutiseră sub pleoape de femei arătări vijelioase.

Vorba lui moș Toderiță Cateliu :

...Cu brațele visării mai tare strîngi la piept.
Căci bunătatea hranei o măsuri după foame
Și după lipsa care e în cămara ta...

El ar fi putut să adauge :

Cînd Menelau cu Hector era tot Menelau,
Deci în zadar Elena ar fi rîvnit la Hector...

Dar n-a adăogat fiindcă, pesemne, a socotit că-i de prisos și că încheierea e înțeleasă de la sine.

De la sine era înțeleasă astă încheiere, nici vorbă. Numai „Atletul" n-a putut s-o înțeleagă, ci a intrat într-un hățiș de încercări, de unde nu s-a mai putut descurca. Nici n-avea cum. Căci iată ce s-a mai petrecut.

Chiar de a doua zi ochii lumii au inceput a-l vedea prin ochelarii renumelui celui nou. Adică, i-au bănuit de mincinoase arătările și au prins a-i cîntări mai de-aproape chipul, trupul și făloșenia.

A zis unul :

— Uite-l pe „Atlet". Nu mai calcă așa de țeapăn ca ieri...

— Da ! a mustăcit altul. Ce vrei ? Anii trec și nu iartă...

— Mai ales cînd n-au ce ierta...

Iar cum Titi se apropiase într-acestea, i-au dat mîna, scuturîndu-i-o cu mai multă bărbăție decît aveau ei de obicei — asta se vede că venea din adausul de veselie ce-l dă omului înfrîngerea unuia pe care l-a socotit deasupra lui și tare. „Atletul", nebucuros de întîlnire, a răspuns în silă, cu mîna moale, bleagă.

— ...ziua, le-a zis.

Și a urmat o clipă de tăcere sîcîitoare, grea, în care ochii pîndeau, iar mințile își căutau vorbe care să îmbine adevărul cu mulțumirea și cu păzirea orînduielilor de purtare între oameni.

— N-ai dormit bine ? a îngînat unul.

— De ce întrebi ? a răspuns, leneș, Titi.

— Ești cam tras la ochi !

— Ți se pare, s-a înverșunat „Atletul" să-i întoarcă, vrînd parcă să alunge bănuiala că i s-ar fi putut zări pe față urmele nemulțumirii lui. Dar ceilalți au întărit cu grabă, laolaltă, ca un singur glas :

— Ba-i adevărat. Arăți foarte rău.

Burghelea n-a mai răspuns. A dat scurt dintr-un umăr și s-a zorit să plece. Prea îl priveau mulți ochi și prea le simțea privirile dospite în înțelesuri.

Ș-apoi adevărul e că și el singur se simțea scos din apele lui. În ziua aceea a mîncat în silă, noaptea s-a răsucit în pat pînă spre zori, iar la amiază, întrebările și nedumerirea lumii asupra sănătății lui s-au făcut îngrijorătoare.

„Ei comedie ! şi-a bănuit Atletul. Să ştii că arăt rău cu adevărat !“ Şi tot mai aspru încolţit de îndoieli asupra stării lui, a început a-şi vedea limpede, în oglindă, creţurile de sub ochi, privirea obosită, pielea prinsă de ofilire.

„Îmbătrînesc“ ! a oftat el. Iar fiindcă simţea un fel de ameţeală şi un fel de leş pe dinăuntru, a dus mîna la cap să-şi răcorească fruntea, apoi a apăsat-o pe lingurică, unde simţea un fel de gol şi un fel de greu.

„Fruntea prea fierbinte... mîna prea rece... Şi doar doctorii spun că n-ar trebui să fie aşa... Nu, nu !...

S-a stricat ceva în maşinăria asta... Sau era stricat, dar nu băgasem eu de seamă...“

Şi a încheiat :

„Nu mai merge ! Trebuie să mă îngrijesc !“

După care şi-a pus pălăria în cap, s-a îmbrăcat cu pardesiul şi a pornit la doctorul Nistor, cel mai cu nume doctor din oraş, cu toate că firesc ar fi fost să se ducă la Ionescu Pintilie, prietenul lui bun şi fost coleg de şcoală.

Nistor l-a măsurat, l-a cîntărit, l-a pipăit şi l-a ascultat aproape jumătate de ceas.

— N-ai nimic, domnule. Ia o curăţenie, pe urmă mănîncă bine, bea vin bun şi dormi fără grijă.

— Cum să mănînc bine, domnule doctor, cînd îmi cade mîncarea ca piatra ?

— N-are nici o însemnătate. Stomacul dumitale e aşa de sănătos că rumegă şi piatra. Astfel i-a răspuns medicul. Iar Titi Burghelea a gîndit :

„Una din două : ăsta ori nu se pricepe, — ceea ce n-ar fi de mirare, fiindcă-i bătrîn şi nu ştie decît cartea pe care a învăţat-o acum patruzeci de ani, — deci are dreptate Ionescu Pintilie să-l

poreclească doctorul Purgon — ori își bate joc de mine, pentru că mă știe prieten cu celălalt...“

A plecat la doctorul Cristodorescu. Ăsta avea mania apendicitei și i-a hotărît :

— Degeaba te ferești de cuțitul meu, că tot la el e scăparea.

— Cum ? Am apendicită ?

— De ce să n-ai ? Fiecare om care nu s-a operat încă are, mai mult sau mai puțin, apendicită. Nu te doare dacă apăs colea ? Și i-a înfipt două degete osoase ca două frînturi de vreasc lîngă junghietura piciorului drept.

— Mmmmmă doare ! a făcut Titi.

— *Quod erat demonstrandum !* [1] a încheiat Cristodorescu. Și, dîndu-i o palmă veselă peste șoldul gras, a rîs cu toată știrbătura cîrpită în aur a gurii :

— Miine dimineață poftești la mine, la spital că poimîine faci 39 de grade și n-am să mai vreau cu să te tai...

Dar Titi Burghelea nu s-a dus la spital. S-a dus la doctorul Gheorghiu, deși era încredințat că acela o să-i afle colibacili, cum, de altminteri, i-a și aflat :

— Nu trebuie să te sperii, că nu-i ceva prea primejdios... Cel puțin deocamdată... Tot orașul suferă de colibacili din pricina apei ăsteia păcătoase...

În schimb doctorul Teofil Cristea a plesnit din buze :

— Mda ! De cînd n-ai mai făcut injecții ?

Titi a sărit ars ?

— Ce injecții ?

— Na ! Injecții ! Ceva-cumva...

[1] Ceea ce era de demonstrat (lat.) (n. ed.).

— Dar n-am avut nimic niciodată.

— Tocmai. Cu atît mai primejdios ! Boala asta, dragul meu, nu se bagă de seamă cînd intră în om. Se bagă de seamă numai cînd iese ! Prin urmare trebuie s-o ajuți să se dea pe față. Deci facem o serie de injecții și așteptăm. Trec amețelile ? Înseamnă că asta era. Nu trec ? Înseamnă că tot asta era, dar mai trebuie făcută o serie.

— Lasă-mă naibilor, doctore, că n-am nimic.

— De vreme ce ai amețeli, dureri de cap... etcetera, etcetera, înseamnă că ai ceva. Și de vreme ce nu văd pricina anume, înseamnă că nu-i de văzut și că trebuie lovită pe nevăzute. Ce-ți strică dacă-ți cureți sîngele ?

— Dar dacă n-am...

— Zău ? Mă rog, dumitale ? Ești român ori nu ?

— Român !

— Român get-beget ?

— Da...

Aici doctorul a dat mîinile în lături și a zîmbit biruitor, vorbind larg :

— Apoi atunci ? Care român n-are o mică stînă de spirochete în vinele dumisale ?

Apendicită... Colibacili... Otrăvire cu tutun... Sînge stricat...

Și mai ce ?

În orice caz Titi Burghelea a început să și le simtă pe toate. Iar cînd s-a mai întîlnit cu Ionescu Pintilie, iar acela mînios, jignit că fostul lui tovarăș de școală s-a dus la alți doctori, l-a întrebat :

— Dar cu ce te-ai căptușit de ți-a fost rușine să vii la mine ?

„Atletul" a dat moale din mînă, îngenunchiat parcă, punîndu-și singur pecete :

— Vai de capul meu !

Ceea ce, aflîndu-se și legîndu-se cu toate laolaltă, au scos încheierea că Titi Burghelea e putred și că nimic nu-l mai poate îndrepta.

Iar cînd Mihai Cornea, directorul băncii „Ajutorul săteanului", l-a întrebat pe doctorul Nistor:

— Dar ce-are nefericitul acela de „Atlet"? iar doctorul i-a răspuns:

— Ce să aibă? N-are nici pe dracul. Nu-l vezi ce taur de om e? lumea, care știa că Nistor numai rareori spune bolile oamenilor, a tras încheierea:

— *Nu vrea* să spuie... Și dacă nu vrea să spuie e semn rău... *Bietul* Burghelea își plătește viața pe care a dus-o... !

*

„Omul își plătește viața pe care a dus-o!"

Tocmai așa gîndea și „Atletul" privindu-se în oglinda lui cea ovală, în care douăzeci de ani își rotunjise mustața, își întinsese părul în rețea și-și mîngîiașe dolofănia obrajilor rași proaspăt și crăpînd de sănătate.

Nu mai voia să se ducă la doctor. Îi era frică. A început să-și caute singur leacul, cu amăgirea aceea de sine pe care o dovedește fiecare om plutitor între teama de boală și nădejdea că n-o are.

Coana Maranda Săveasca, gazda lui, l-a văzut tînjind și s-a socotit îndreptățită să-i afle și suferința și leacul:

— La dumneata n-are ce fi alta decît stomacul. Așa am pățit și eu, de am cheltuit o avere pe doctori și doctorii... Și cînd colo, cu ce crezi că m-am vindecat? Cu ceișor de mintă și cu cartoafe coapte în spuză. Fă matale ca mine și de nu ți-o trece să nu-mi mai spui mie pe nume.

Cam scîrbos e ceaiul de mintă și cam înecăcioase cartoafele, dar Titi s-a simțit mai bine. După o săptămînă era însă foarte slăbit și nu mai avea poftă chiar de nimic. Iar amețelile creșteau cu fiecare ceas.

— Țiu regim, s-a plins el unui cunoscut, care, nevăzîndu-l de mult, se mirase strașnic cînd l-a zărit așa de tras la față și de moale.

— Poate că nu-ți prieste. Și mie îmi dăduse doctorul să mănînc numai făinoase, dar mai rău mi-a făcut. Noroc de un prieten care se îngrijise la Viena. Mi-a spus să încerc spanac mult, cu lămîie, să beau apă puțină și să nu mai fumez deloc. În două săptămîni m-am pus pe picioare...

Și așa, Titi Burghelea a început să mănînce spanac și să nu mai fumeze. După două zile coana Maranda i-a zis :

— Ei bravo ! Arăți mai bine ! Vezi dacă te ții de sfatul meu ?

Dar vorba asta parcă a fost otrăvită. I-a intrat „Atletului" în creier și o aștepta de la fiecare om care-i ieșea în cale. Numai că oamenii, ori aveau alte griji, ori poate nu erau de părerea coanei Maranda. Ochii lui Burghelea degeaba le așteptau părerea. Atunci, a încercat să le-o stoarcă :

— Am început de cîteva zile un regim și azi mă simt ceva mai bine...

— Ei, bravo ! a zis unul.

— Apoi da, regimul e foarte bun ! a zis altul.

Dar nimeni n-a arătat aceea ce voia „Atletul". Iar el a tras, din toate, încheierea unuia, care în loc de răspuns, a găsit cu cale să înjure crîncen pe doctori și toată știința lor doctoricească.

— Dă-i la mama dracului cu regimul lor cu tot... Și eu îs putred de bolnav *ca și înneata, coane*, dar mănînc și beau cît opt. Încai dacă-i

vorba *să mor*, să nu-mi pară rău că nu mi-am făcut o plăcere.

În vremea asta, casa lui conu Costică Trestianu cunoștea o ciudată primăvară. Începuse chiar în seara aceea de pomină, cînd cu întîmplarea de la iarmaroc și se dezlănțuise ușor, firesc, legată de biruințele neașteptate ale lui Bumbo.

Mai întîi, veniseră amîndoi, adică și duduca Aristia și conu Costică, puțintel cam încălziți. Apoi, cum era de înțeles, bărbatul avea pe față și în trup vlaga aceea plină de bucurie și de lumină, pe care o dă o biruință și pe care femeile o iubesc așa de mult, încît aleargă orbește spre ea, fără să se mai întrebe cine-i dobitocul care o poartă. În asemenea stare, putea oare duduca Aristia să nu primească bucuroasă strîngerea în brațe a lui conu Costică? Și, știindu-l *într-adevăr* voinic, putea ea să nu se teamă de mai înainte că are s-o înăbușe, are s-o doară, ba poate că are să-i primejduiască întregimea coastelor? Avea de la început țipătul pregătit pe buze și dulce spaimă în inimă, așa încît Bumbo n-avea nevoie să facă mare cheltuială de sine ca să-și dovedească puterea. Cu atît mai ușor putea fi însă dovedită, cînd bărbatul, încredințat el însuși de tăria lui, își încorda mușchișorii subțiri și înfierbîntați.

A fost o seară tare plăcută, seara aceea. Și fiindcă seara a fost așa de plăcută, somnul a fost bun, trezirea veselă, iar ziua cea nouă a început cu cîntec, cu ciripit și cu chef de hîrjoană, așa cum încep toate zilele bune ale primăverii. Iar cînd Bumbo, dat jos din pat, a început să-și întindă brațele puțintel cam amorțite, făcînd cîteva mișcări de gimnastică, duduca Aristia a rîs dulce din pernele pufoase unde se încopcise:

— Ei lasă, nu mai face gimnastică. *Știu* că ești voinic și fără gimnastică...

Mîndru, conu Costică s-a împieptoșat vorbind printre căscate :

— Bine că ați aflat, duducă... Atunci gîndiți-vă ce-aș putea fi dacă m-aș ține de făcut gimnastică. Apoi, după cîteva clipe, a adăugat cu alt glas : Dar, zău, stau să mă întreb de ce n-aș face... Mai pun sîngele în mișcare...

Iar duduca Aristia, urmărind se vede gînduri care mișunau prin căpșorul dumisale roz cu plete albe, a întregit :

— Asta e drept... Abia aseară mi-am dat eu seama de asta, cînd am văzut ce moale poate să fie un om, cu toată înfățișarea lui...

Și-așa, au hotărît să înceapă a face gimnastică. Iar pentru ca să fie mai ușor, au luat și o cărțulie, *Sistemul lui Müller*, întregindu-l cu joc de tenis la Cercul Militar, unde ofițerașii cei tineri au dat îndată buzna să ție tovărășie partidelor, ceea ce a fost plăcut în oarecare măsură, dar după cîteva zile cam stingheritor pentru conu Costică. Drept care nu i-a părut prea rău în dimineața cînd duduca s-a întors somnoroasă și i-a zis alintată :

— Se poate să nu merg astăzi ? Mi-i somn...

Bumbo a sărutat-o pe coama ei albă și s-a dus singur, bucurîndu-se de prospețimea dimineții, de vioiciunea jocului și vesel de mai înainte la gîndul cît de zdravăn va înconjura în brațe pe lenevoasa caldă și moale, abia ridicată din covrul bun al saltelei și plapomei.

*

Și-așa, pe măsură ce nenorocitul de „Atlet" scădea în putere și în greutate, conu Costică prins de-o nebunie tinerească, prin care se punea cot

la cot cu cei mai nevîrstnici sublocotenenți, a căpătat meteahna tuturor sporturilor și cu ea odată o vioiciune de vrabie-pui, din care numai clienții aveau de păgubit. Și, bineînțeles, somnul duducăi Aristia, ceea ce pe ea *încă* nu era cazul s-o supere.

După cîteva luni sau poate un an, — cîtimea vremii nu înseamnă aici mare lucru — tîrgul Bîrladului a duduit de trista veste a morții lui Burghelea. Se aștepta oricine la asemenea sfîrșit, pentru că ajunsese o arătare, atît de cumplit prăpăd adusese în el nemîncarea și doctoriile, dar nu se așteptase nimeni să se sinucidă.

Din ce pricină s-o fi împușcat, știe-l Dumnezeu. S-a vorbit de neurastenie. S-a vorbit de sărăcia grea în care-l adusese lipsa de clienți și s-a vorbit de suferință din dragoste. Astea toate însă, ca orice scornește [1] gura lumii, au fost vorbe și s-au dus ca gîndul. Ceea ce a rămas, fiindcă s-a scris chiar în încheierea procesului-verbal, ca și în gazete, a fost : „Din pricina unei boli de nevindecat".

*

Cuvîntarea la groapă i-a ținut-o conu Costică. Citea țanțos și înseninat, mai tînăr ca oricînd, foițele mărunte în care vorbea din partea avocaților bîrlădeni. Iar cînd a spus :

— ...nimeni n-ar mai recunoaște în umbra aceasta, care stă aici, la picioarele noastre, falnica statură a lui Titi Burghelea...

duduca Aristia și-a aruncat ochii pe biata rămășiță vinătă și schilavă, cu aceeași privire cu care măsurase odinioară, în iarmaroc, noutatea slăbiciunii din trupul „Atletului".

[1] În textul de bază : *porneşte*.

Ai fi zis că vede acum împlinit, aceea ce văzuse atunci în aburul gîndului.

După plecarea lumii, un singur om mai rămăsese în fața mormîntului cel proaspăt... Era bătrînelul stăpîn al jocurilor de încercare a puterii. Iar ochii lui sticleau acum ciudat, cu licăriri verzi și roșii : luciri de candelă și de iarbă.

Să fi fost doar întîmplare sau venise să se ție de cuvîntul dat ?

Toate cele petrecute, oricît de triste, de dureroase și — mai ales — oricît de neobișnuite ar fi fost, nu meritau poate cinstea unei povestiri, dacă — precum s-a spus mai înainte — ele n-ar ajuta să deschidă cămara plină cu taină a unui trecut.

Trecutul acesta este însă al bătrînelului rămas în cimitir, pe urma înmormîntării lui Titi Burghelea. Iar împrejurarea că povestirea se poate întoarce către alte vremuri și alte fapte e datorită unei alte întîmplări, aproape la fel, dar cu urmări mai sîngeroase și mai repezi.

Anume, în vremea iarmarocului care se deschisese din nou, o altă pereche, întovărășită de un alt voinic, a venit să-și încerce puterile și a dat de aceleași răsuciri. Adică, voinicul s-a dovedit slab, iar pirpiriul — care era numai logodnic — s-a dovedit tare. Numai că, voinicul cel slab s-a înfuriat mai aprig decît se cuvine și a dat cu pumnul mai greu decît îl arătase măsurile că e în stare. Iar după ce a dat odată nu s-a mai putut opri și a tot dat pînă ce n-a mai avut în cine da. Cu alte cuvinte l-a năruit pe stăpînul jocurilor

la pămînt, lat, în nesimțire, plin de vînătăi, doldora de sînge și cu două coaste rupte.

Comisarul care începuse instrucția sălbăticiei a rămas însă grozav de mirat primind o scrisoare de la spital, prin care bătutul arăta că n-are de cerut nici o despăgubire și roagă ca bătăușul să fie lăsat în pace.

Scrisoarea se isprăvea cu niște vorbe prea ciudate — dar, pentru cei cari citesc această povestire, cunoscute :

„...fiindcă răul pe care mi l-a făcut tot are să-l plătească..."

După cîteva zile, în care rănitul a plutit între viață și moarte, știința doctorilor s-a dat învinsă și n-a mai cercat să lupte. Bătrînul era pierdut. A simțit prea bine el însuși și a cerut să-i aducă un preot.

Dar cînd a intrat pe ușă părintele Blănaru, munte de om, cu chip bărbătos și tînăr, bolnavul a țîșnit din perne, ca o coardă :

— Nu ! Nu, părinte ! Iartă-mă, dar nu vreau să mă spovedesc sfinției tale. Eu vreau un preot bătrîn, mic și slab... Ceea ce am eu de mărturisit numai aceluia îi pot mărturisi.

Degeaba au cercat să-i arate că duhovnicul e duhovnic și că n-are rost să puie lumea pe drumuri pînă la cealaltă margine a orașului, la părintele Ariton, acela fiind singurul mic, slab și bătrîn. Pînă la urmă au trebuit să i-l aducă și închizîndu-i pe amîndoi în odaie, i-au lăsat să se facă spovedania în buna tihnă a celui din urmă ceas de viață.

Firește, „buna tihnă" e numai așa, o vorbă pusă aici să sune frumos. Pentru că, în fapt, spovedania bătrînului a uluit pe sărmanul preot și a încrîncenat toată carnea de pe dînsul. Asta însă numai

la început. Spre sfîrșit a început să nu mai înțeleagă, să se îndoiască de toate, dar mai ales de sănătatea minții celui bolnav. Iar fiindcă părintele Ariton a ieșit de-acolo cu încredințarea că toată mărturisenia era o rătăcire de nebun, deci fără nici o noimă și fără nici o legătură cu adevărul, a povestit-o așa precum urmează :

A zis bolnavul :

— Părinte, mi-i sufletul plin de păcate. Am ucis oameni. Am ucis mulți, peste douăzeci, și i-am ucis cu bună știință, ba pot spune chiar cu bucurie...

— Dumnezeule al îndurărilor... a murmurat preotul spăimîntat.

— Așa, părinte, i-am ucis și i-am înmormîntat. Iar dacă îmi pare rău să mor, e numai din pricină că, pe ăsta din urmă, nu-l pot înmormînta tot eu, cum mă jurasem...

— Care, fiule ?

— Ăsta care m-a bătut...

— L-ai omorît și pe ăsta ?

— Gata cu el, părinte !

— Bine, dar am auzit că...

— Că e voinic și sănătos, știu. Asta n-are a face. Au fost alții mai voinici și mai sănătoși decît el... Greul e să-i faci începutul — și acela nu se bagă de seamă, cum nu se bagă de seamă înțepătura de ac într-un măr... Celelalte vin singure.

— .....

— Nu mai știi ce să zici și ce să întrebi. Nici nu-i nevoie. Am să-ți spun eu toate pe de-a rîndul. Dar după ce-oi muri, vreau să te rogi pentru sufletul meu și să spui lui Dumnezeu că eu, cel

slab și păcătos, n-am ucis decît oameni voinici. Ba, poți să spui că nici măcar nu i-am ucis pentru mine, ci... pentru alții, să-i apăr pe cei fără apărare, ca alde sfinția ta...

Acum ascultă :

De la începutul tinereții mele am fost om mititel și slăbuț. Cred că am rămas așa dintro boală, pentru că de mic fusesem destul de împlinit și de vînjos.

Cînd mi-a venit vremea însurătorii, am găsit o nevastă blîndă, veselă, cuminte — ba încă și cu un strop de zestre — așa încît pornisem o căsnicie bună și întremătoare, cum nu văzusem alta în jurul meu.

Dar într-o pustie de zi, s-a deschis un iarmaroc la mine în tîrg, iarmaroc mare — vei fi auzit poate de Drăgaica, nu ?... Om tînăr cum eram, mi-am luat nevasta să petrecem și noi acolo cîteva ceasuri pe la panorămi și la jocuri, că mi-era destul cu truda grea de-o săptămînă de la atelierul de mecanică, unde lucram.

Pe la mijlocul iarmarocului, uite că ne iese în cale un alt mecanic, unul Modoran, tovarăș de atelier cu mine, un ticălos voinic și fără nimic sfînt la cugetul lui. S-a dat în vorbă cu mine, a trebuit să-i fac cunoștință cu nevastă-mea — era tare frumușică pe vremea aceea, săraca — și nu s-a mai dezlipit de noi.

Trecînd pe ici, pe colo, dăm de-un blestemat de joc — cum am eu acuma — care-i zicea : berbecul pe șine.

— Hai să ne încercăm puterile ! zice Modoran. Eu, neștiutor de ce poate să iasă dintr-asemenea joacă, zic :

— Hai ! Și dau cu berbecul. A mers ce-a mers și s-a oprit. Mai dau odată, de două ori — tot așa.

Dar cînd a pus Modoran mîna pe el și l-a repezit, s-a dus ghiulea pînă la capăt. Straşnică putere avea blestematul de Modoran. Chiar eu, care — oricum — aveam dreptul să nu-mi fie la îndemînă, — nu m-am putut opri să nu-i zic :

— Bravo, Modoran ! Halal voinicie !

Dar în aceeași clipă parcă mi s-a cufundat pămîntul sub picioare. Pasă-mi-te am auzit-o și pe nevastă-mea zicînd :

— Halal bărbat ! Iar cînd am întors ochii la dînsa, am văzut-o aruncîndu-i o privire, pe care numai mie mi-o mai aruncase — și o singură dată !

Negreșit, iarmarocul s-a dus și de Modoran m-am ferit cît s-a putut, măcar că ticălosul îmi tot dădea ghes să-mi calce pragul, iar nevastă-mea mă tot întreba de dînsul. Dar de una n-am putut să mă feresc. Anume, să-mi văd femeia schimbîndu-se de la zi la zi și găsindu-mi mereu cîte un cusur nou, Iar toate cusururile astea se legau între ele, ca mărgelele pe-o ață. Adică erau cu privire la lipsa mea de putere.

Într-un cuvînt, nevastă-mea băgase de seamă că sînt slab. Și încă asta, n-ar fi fost mare lucru. Dar băgase de seamă că sînt mai slab decît alții de teapa mea și asta a fost să fie prăpăd.

Mai întîi a început cam așa :

— Of ! Poftim ! Haine nouă-nouțe și stau pe tine parcă-s de pomană ! N-ai strop de carne ! Ești numai oase !

Pe urmă, cînd am tocmit om să-mi spargă niște buturugi noduroase, fiindcă eu nu le puteam veni de hac, mi-a scos ochii :

— Apoi daa ! Să mai dau și bani ! Așa-mi trebuie dacă n-am bărbat la casa mea !

Pînă ce, într-o bună zi, cînd am vrut s-o iau și eu în brațe, m-a repezit cît colo, bătîndu-și joc :

— Uite cine vrea să mă strîngă în braţe ! Tu nici o mînă nu poţi să strîngi cum se cuvine, dar mi-te un trup de femeie...

Eh ! În sfîrşit... Ce să mai spun de multe şi multe, care mai amărîte decît altele, de-mi strica pînă şi biata bucurie a culcuşului... !

Într-un cuvînt, încercarea puterii mă nenorocise, părinte. Şi m-a nenorocit de tot, în ziua cînd l-am prins pe Modoran în casă cu nevastă-mea, pentru că mi-a dat dracul prin gînd să mă reped la puşcă, să-i omor pe amîndoi. Iar Modoran, văzînd asta, a înşfăcat o masă şi-a zvîrlit-o în mine, pe urmă m-a bătut aşa de cumplit, de-am zăcut fără ştire vreo trei, ori patru luni. Ba m-au mai purtat o vreme şi pe la un balamuc, fiindcă începusem să dau semne de sminteală.

Cînd mi-am venit eu în fire, nevastă-mea se deshăitase de Morodan. Ticălosul îşi făcuse cheful şi-o lăsase. De altminteri mi se pare că din necazul ăsta i s-a tras şi moartea. Cel puţin aşa am înţeles.

Ei ! Acum pricepi, părinte ?

— Nu, fiule ! a răspuns blînd părintele Ariton. Pricep doar că ai suferit !

— Apoi atunci trebuie să pricepi că aveam nevoie să mă răzbun şi să-i apăr pe alţii de suferinţa mea. Tot nu pricepi ?

— Nu, fiule, a oftat preotul. Pricep numai că bun ţi-a fost gîndul să aperi pe cei slabi... Iar acum urmează-ţi vorbirea şi spune-mi cum anume i-ai apărat. Căci, după cîte ţiu minte mi-ai spus că ai ucis sumedenie de oameni.

— Întocmai.

— Şi nu ţi-a fost teamă de păcatul cel crîncen, şi de focurile Iadului ?

— Dar dacă ți-aș pune întrebarea: Care din doi era mai păcătos: eu ori Modoran. Ce-ai răspunde?

— El...

— Bine. Și dacă atunci — cînd am luat puşca iar el a zvîrlit cu masa — ar fi trebuit să moară cineva, de care ar fi fost mai păcat?

— De nevinovat.

— Apoi, părinte, asta spun și eu. Și asta am împlinit și eu. Între doi oameni cari urmau neapărat să se lovească între dînșii; pentru că unul trebuia să piară, eu l-am ajutat pe cel slab, să-l doboare pe celălalt.

— Dar ai spus că l-ai ucis singur!

— Numai așa puteam să-l ajut.

Tăcere de stîncă pustie s-a întins în odaie. Părintele Ariton și-a șters fruntea brăzdată, apoi ceafa slabă de sub codița surie și n-a mai zis nimic. A răsuflat doar adînc și greu, ca o oftare înăbușită. Pe urmă, văzînd că bolnavul a închis ochii și nu mai suflă, i s-a făcut teamă. A vrut să se scoale și să cheme pe cineva în ajutor, dar nu s-a putut clinti de pe scaun. Într-un tîrziu, cu sforțarea grea a izbutit să șoptească:

— Dormi, fiule?

Nimic nu s-a mișcat pe fața celuilalt. Doar peste cîteva clipe a murmurat:

— Nu, mor părinte. Și fiindcă mor trebuie să-ți spun pînă la urmă. Ai să mă ierți că vorbesc așa de încet, dar mi-i bine așa și nu vreau să-mi sperii moartea. Văd că-i mai plăcut în ea decît în nefericitul meu de trai, iar bunătatea asta și liniștea asta îmi dau a crede că n-am păcătuit prea mult...

— Ai ucis, fiule!...

— Am ucis, părinte, tot atîţia cîţi am scăpat. Iar fiindcă pe mine nu m-am putut scăpa şi pe Modoran nu l-am putut ucide, înseamnă că tot eu am rămas păgubit... Să-i spui lui Dumnezeu şi asta... Am să-i spun şi eu, firește, dacă m-or lăsa pînă la scaunul său. Roagă-te şi de asta, părinte. Să mă lase pînă acolo. Lui am să-i spun tot...

— Şi mie nu-mi spui ?

— Ce ?

— Cum i-ai ucis ?

Bolnavul a deschis ochi mari şi goi, zîmbind parcă dus din lume unei priveliști rătăcite în hăuri.

— Cum i-am ucis ? Cred că tot aşa cum îi ucide Dumnezeu... Încet, cu răbdare...

— Dar cum ?

I-a făcut semn cu mîna să se apropie şi a şoptit :

— Vino mai aproape, să nu audă nimeni. Mai aproape. Aşa, Ei bine, iată cum i-am ucis : le-am făcut jucării...

— Jucării ? a întrebat preotul, ca un ecou.

— Da, jucării care răspund pe măsura sufletului şi despart omul de neom. Înţelegi ?

— Nu, fiule.

— Dar înţelegi că puşca e jucărie pe măsura omului ? Că fiara n-o poate folosi, ci-şi foloseşte numai colţii ori coarnele ?

— Înţeleg.

— ...Şi înţelegi că eu, slăbănogul cel cu ochi bun, pot doborî de la un kilometru un uriaş, care m-ar putea strivi cu ghioaga ?

— Înţeleg.

— Atunci înţelege că se pot face şi alte jucării, care să aleagă omul. De pildă, un berbec pe şine...

ori o bicicletă cu mers pe loc... Ori o țeavă cu apă vărsită...

Vin trei : el cu femeia și neomul... Îi vezi cît de colo și știi bine că neomul are să doboare mîine pe om... Trebuie să-l ajuți pe om, ori nu trebuie ?

— Trebuie...

— Bine. Atunci cînd vine omul să-și încerce puterea, apeși pe...

— Pe ce ? a șoptit preotul.

Dar bolnavul n-a mai răspuns. Abia a suflat :

— Lumînarea...

Tremurînd, preotul a aprins căpețelul de ceară și i l-a dat în mînă, murmurînd :

— Doamne Dumnezeule.

Iar cel pe moarte a suspinat odată adînc, rostind :

— Apasă, părinte.

Și n-a mai zis nimic.

Doar capul i-a lunecat pe marginea pernei, ca un lucru ce era acum pornit înspre valea lui.

SCRISOAREA UNUI MORT

Mă, frate dragă,

Cînd isprăvesc scrisoarea asta, mă culc, adorm şi mă omor. Te rog să nu rîzi citind vorbele mele, fiindcă de astă dată n-o să se mai întîmple ca data trecută, ci mă omor de-al binelea. De altminteri de aceea îţi şi scriu „mă omor", iar nu „mă împuşc". Şi că n-o să dau greş, îţi garantez. Ce naiba, mă aflu la a doua ispravă de acest fel, aşa încît am destulă experienţă şi nu mai sînt diletantul de acum cinci luni. Cum vezi, mă pot intitula oarecum „profesionist", ceea ce e o mîngîiere deosebită pentru mine, care n-am putut să ajung la nici o profesie.

Vasăzică mă omor. De aceea îţi scriu ţie — şi numai ţie — fiindcă tu eşti un om aspru şi ai să priveşti lucrurile drept, chibzuit, mai ales fără miorlăiala plîngăreaţă pe care o avem noi în faţa aşa-ziselor „catastrofe", noţiune pe care niciodată n-am înţeles-o, deoarece eu nu cred să poată fi pe lume prăpăd mai cumplit decît poticnirea unei copite de măgar într-un muşuroi de furnici. Dar, firește, oamenii nici nu bagă de seamă această

catastrofă adevărată, ci cîntăresc nenorocirea la kilogram. (Un copil născut mort nu-i nici o nenorocire; copil mic de moare, e o nenorocire simplă... cînd moare mărişor se zice: „L-a făcut flăcău şi a murit! Mare nenorocire!" Iar cînd moare om în toată firea: „În floarea vîrstei, dom'le! Ce prăpăd!... Om cît un munte!" Deci socotit la kilogram. Cînd îmbătrîneşte însă şi scade greutatea, scade şi „nenorocirea"... „Era bătrîn... a trăit... i-a venit vremea...")

Dar să mă întorc.

Cum zic, ştiu că ai să judeci limpede, deci o să-ţi dai seama că am avut dreptate, atît întîia oară cînd mi s-a întîmplat nefericirea de am scăpat cu viaţă, cît şi acum, cînd nu mai scap. (Întrebuinţez vorba „am scăpat", dar fac prostia înadins, ca să arăt ce idiot e alcătuit dicţionarul şi ce sărac, atunci cînd e vorba să cobori la oarecare adîncime, fie chiar numai doi metri.) Prin urmare, am absoluta siguranţă că izbutesc să mă omor, deoarece studiez chestia asta de cinci luni de zile şi încă foarte serios. Două luni am studiat-o numai din curiozitate ştiinţifică — se poate spune aşa? — pentru că voiam să-mi dau seama cum de am greşit şi pentru ce anume am greşit. (Eram încredinţat, ştii bine, că omul trăieşte numai cît trebuie să-şi împlinească un anume rost. Iar eu, cînd am tras în mine, puteam să jur că nu mai am nici un rost pe lume... Deci trebuia să rezolv chestia urgent, fiindcă altminteri eram ameninţat să urmez calea tuturor sinucigaşilor nătîngi. Adică, după revenirea la viaţă, să aflu subit că am un rost — sau să mi-l născocesc — ceea ce era tot una — şi să capăt poftă de trăit)...

După cele două luni de cercetare ştiinţifică m-am pus serios pe lucru şi, desăvîrşindu-mi cu-

noştinţele, am încheiat toate procesele cu mine însumi, dînd verdictele de rigoare şi am rezolvat chestia din punct de vedere tehnic, aşa încît astăzi sînt în măsură să împlinesc totul cu precizie, acurateţe şi — ca să zic aşa — confort.

Vasăzică, mă omor.

Ca să-ţi dau o lămurire precisă, ţiu însă să-ţi spun că nu e propriu-zis o sinucidere în înţelesul obişnuit al vorbei ci — ai să te miri, nu? — o executare. De altfel limba românească spune bine „mă omor" pentru că, de fapt, mă omor ca şi cînd aş omorî pe un altul. Şi asta nu e la figurat, ci la propriu. Adică, mă desfac în două şi mă fac singur călăul meu. Studiile mele, de trei luni încoace, aici au ţintit şi pot să spun că seara asta, adică moartea mea, este o biruinţă. Într-adevăr, am izbutit să elimin din sinucidere orice rămăşiţă trupească ori sentimentală a instinctului de conservare. Cu alte cuvinte fac voinţa desfăcută de corpul meu şi îi dau un corp aparte, pentru ca să mă poată executa fără greş.

Să nu te miri că mi-am luat atîtea prevederi. N-aş mai putea îndura însă gluma sinistră să nu reuşesc nici a doua oară... Am fost profund jignit de ce s-a întîmplat data trecută, fiindcă renunţ la orice, dar mi-i peste putinţă să las a fi socotit neserios...

Aşadar, mă omor cu ajutorul unui aparat, pe care o să-l vezi şi tu de altfel. Nu te sfătuiesc totuşi să-l recomanzi altuia, decît în cazul cînd vrea să revie asupra unei sinucideri neizbutite, ceea ce ar fi o oarecare garanţie de seriozitate. Tu, însă, dacă vei avea nevoie, poţi să-l întrebuinţezi de la început, fiindcă am încredere în hotărîrile tale...

Dar să revenim la aparat. Să ştii că a tras exact la ora cînd s-a oprit ceasul şi că eu dormeam în clipa aceea. L-am alcătuit astfel fiindcă rîndul trecut m-a supărat bruscheţea faptului. E neplăcută clipa cînd trebuie să apeşi pe trăgaci. Cere o crispare antipatică şi se face praf toată seninătatea concepţiei, toată înălţimea acestei hotărîri de plecare largă... În sfîrşit, satisfacţia pe care nu se poate să n-o ai cînd ai tras linia, ai adunat, ai făcut totalul şi închizi registrul vieţii.

Aşa cum am dibăcit lucrul acum, totul se petrece ca un zîmbet. Mi-am alcătuit o adormire aproape graţioasă şi normală cu ajutorul unui soporific luat într-un pahar cu lapte rece, — asta te sfătuiesc să întrebuinţezi şi tu, că dă roade miraculoase : un somn adînc, curat, înviorător...

Am încercat adormirea cîteva săptămîni în şir şi am fost aşa de încîntat de prospeţimea ei, încît cu adevărat m-ar fi sîcîit deşteptarea dimineţei, dacă n-aş fi fost sigur că într-o bună zi voi fi în măsură s-o opresc pe loc.

Nu mai stăruiesc asupra amănuntelor de construcţie. Planul e făcut întreg, cu lămuriri, şi-l găseşti în saltarul biroului — în dreapta — unde am toate hîrtiile mele de preţ. Ţin numai să-ţi spun că revolverul lunecă pe cadran şi trage cu precizie în tîmplă, oricum m-aş răsuci în pat. Asta ca să informezi procurorul şi să nu mai fie ispitit a căuta „asasini".

Acum să-ţi lămuresc pentru ce „m-am împuşcat" acum cinci luni şi, mai ales, pentru ce „mă omor" acum.

Mă frate, eram obosit. Dar obosit de toate. Nu-mi plăcea nimic. Nu-mi plăcea nici să stau, nici să umblu, nici să dorm, nici să mănînc. Nu-mi

mai plăcea nici măcar femeia, fiindcă asta ar fi putut să le înlocuiască pe toate. Dar tu știi că în neamul meu am fost atîția și așa de mari iubitori de femei, încît cred că ei au consumat tot stocul de iubire cuvenit spiței și mi-au lăsat mie, întreg, ceea ce s-ar fi cuvenit să aibă și ei : depresiunea, amarul în gură de după femeie...

Vasăzică, înseamnă că eram obosit și de mine. Apoi, dacă așa stau lucrurile ce vroiai și tu să fac ? Cînd te sîcîie cineva, nu-ți place și te obosește, nu te dai la o parte din calea lui ?... Iaca asta am vrut să fac și eu : să mă dau deoparte din calea mea. Nemaiavînd nici o îngăduință față de trupul meu, fiindcă nici el nu-mi îngăduia nici un fel de satisfacție, am vrut să plec din mine cum aș fi plecat dintr-o casă, dintr-un oraș, ori dintr-o țară care nu mi-i prietenă. N-am mai stat să judec unde-i vina. Dracu știe ce șurub s-a răsucit prost în mine, dar am constatat că mi-a oprit pe loc toată mașinăria vieții și nu mai puteam. Înțelegi ? Nu mai puteam.

Așadar, trebuia să plec din mine, fiindcă am simțit că mă înăbuș. În fond, toată chestia asta e un fel de expatriere care se face nu fiindcă e mai bine acolo unde te duci, cît fiindcă vrei să scapi de unde pleci...

Dar n-o să mai stăruiesc asupra pricinilor care m-au îndemnat acum șase luni să pun mîna pe revolver. Sînt banalele motive ale sinucigașului obosit de lumea lui, de sufletul din el, de trupul său. În sfîrșit, cum am spus, mașina care stă pe loc.

Dar tragedia mea adevărată eu n-o știam atunci. O bănuiam numai. Ea a început a-și arăta colții după aceea, prin cea mai stupidă și mai caraghioasă dintre întîmplări.

Eşti curios s-o afli şi eu doritor să ţi-o spovedesc, fiindcă eşti singurul care o vei înţelege cum trebuie. Iat-o.

Rîndul trecut, după ce luasem toate hotărîrile cuvenite, mi-am îngăduit cîteva ceasuri de odihnă lumească. Adică am pornit la plimbare, încet, tihnit, senin şi împăcat cu tot ce-a fost şi cu tot ce era să vie. Simţeam în suflet ceva ce nu s-ar putea spune decît cu vorba „desăvîrşirea". Asta e: simţeam desăvîrşirea. Trăiam desăvîrşirea. Dar ca să fiu ajuns aici, pricepi tu bine că nu mai puteam să mă socot în viaţă. Eram ca şi plecat. Pluteam în sfîrşit spre altă stare.

Ei bine, nenorocirea de aici a pornit. De aici, fiindcă această netezime de vedere, această desfacere totală, această — cum să-i zic? — descarnare, îţi limpezeşte aşa de adînc şi cu atîta bunătate chinurile şi mai ales izvoarele de chinuri omeneşti, încît te cuprinde o milă fără margini de toată biata omenire asta, care de mii şi mii de ani aleargă, se zbate, ţipă, se cheltuieşte, face aceleaşi şi aceleaşi gesturi, aceleaşi şi aceleaşi schime şi spune aceleaşi şi aceleaşi cuvinte, pentru ca, la urma urmii, totul să nu fie decît o jalnică şi inutilă luptă împotriva morţii. Vor s-o izgonească atît cît o pot îndepărta, vor s-o uite, cînd n-o mai pot opri, vor să răzbată dincolo de ea prin ceea ce fac, atunci cînd îi înşfacă de gît.

Ţi se rupe inima de sărmana lor trudă cînd ai atîta seninătate încît să fii scos dintre ei şi deci intrat cu un pas în locul lor de spaimă...

Şi atunci, au început a-mi veni în minte cunoscuţii mei, femeile care mi-au fost dragi, oamenii care-au fost buni cu mine... M-am gîndit că plecarea mea definitivă din lume are să le aducă

aminte de moarte şi că mulţi dintre ei or să-şi simtă spinarea rece auzind că eu, cel care le-am strîns mîna, — sau care le-am sărutat obrazul şi gura — sînt în clipa aceea carne moartă, intrată în putreziciune...

Vezi şi tu, mă frate, este în făptura omenească atîta spaimă de moarte, încît fascinaţia acestei morţi duce la cumplite proiectări retrospective. Este imposibil să ştii că a murit o femeie pe care ai sărutat-o odată şi să nu ai impresia că sărutările tale au fost date pe-o carne rece, de parcă ar fi să o săruţi şi acum, moartă. Peste imaginea caldă din trecut se suprapune, brutală, imaginea de acum... şi asta e o tortură. De aceea, la o fiinţă foarte apropiată, pe care ţi-ai simţit-o caldă şi vie, creierul păstrează această pavăză : refuză să creadă că toată voioşia şi căldura nu mai este decît amintire.

Dar, în sfîrşit, astea sînt — cred — lucruri foarte obişnuite şi pe care tu le-ai simţit şi le ştii tot aşa de limpede ca şi mine.

Prin urmare m-a apucat o mare milă de toţi bieţii oameni, cărora am să le dau cîteva clipe neplăcute — şi inutil neplăcute. Apoi, m-am gîndit la ceilalţi oameni, cu cari am avut cîndva cîte o neînţelegere, o vorbă aspră, o înţepătură sau — cazul femeilor — o ruptură.

Ştii şi tu ce penibil este să te gîndeşti [1] că un om a murit supărat pe tine. El trece într-un „definitiv" de care ţie ţi-i teamă, cum îi este fiecărui om, şi tu nu mai poţi retuşa întru nimic imaginea pe care ţi-a furat-o cu el. Aş zice mai limpede că duce eternităţii, de care tu vei avea nevoie, imagi-

[1] În textul de bază lipsă : *să te gîndeşti.*

nea ta greșită. În sfîrșit, că te ponegrește în fața lui Dumnezeu... E stupid, cu adevărat, dar așa e.

Și apoi, cînd nu e vorba de-o moarte obișnuită, ci e o sinucidere, lucrurile se complică mult mai mult cu *altceva*. Și acest *altceva* este conștiința oamenilor, care e grozav de fragilă uneori. Ba încă așa de fragilă, încît se cutremură în asemenea cazuri și se scotocește ridicul de adînc, ca să-și îndepărteze orice vină, orice putință de vină. Ca să-ți dai seama bine, adă-ți aminte de sinuciderea lui Ionel, prietenul nostru. Și adă-ți aminte cum fiecare dintre noi își găsea o părticică de vină, tocmai fiindcă fiecare voia să dovedească lămurit că, „el a făcut tot ce se putea să facă, dar..." Ba, atunci, culmea a atins-o Iliescu, directorul general, care îmi bîiguia :

— Uite, dom'le... Bietul băiat!... Poate că de-l avansam nu se mai întîmpla nenorocirea asta...

Eu am rîs :

— Era bolnav, domnule Iliescu și se îndrăgostise de o fată care-l știa bolnav...

Știi ce mi-a răspuns ?

— Tocma... tocma, dom'le ! Dacă-l avansam avea de unde să se îngrijească...

Și așa mai departe... și așa mai departe...

Prin urmare, mă frate, m-am gîndit că ar fi nedrept să mă împușc așa, fără nici o lămurire, cum o făceam, și să las atîta omenire să-și zgîrie sufletul cu bănuieli neîntemeiate.

Mi-am cumpărat deci o cutie de plicuri și am început a scrie scrisori pe la toți cunoscuții, cam în felul următor :

„Scumpă Mimi,

Eu mă sinucid. Simt că viața mi-i goală și inutilă. Nu mă pot despărți însă de amintirea ta fără

să știi că-ți sînt recunoscător pentru clipele bune pe care mi le-ai dat. Te binecuvîntez, Mimi, și-ți doresc fericire așa cum meriți — căci meriți, într-adevăr, o mare fericire...

Iar fiindcă, poate, au fost între noi clipe cînd absurdități copilărești ne-au învrăjmășit, te rog să crezi că le-am uitat și, de mai este amintire și acolo unde plec, atunci duc cu mine un chip neștirbit, o amintire caldă, ca o mîngîiere..."

Sau :

„*Bunule prieten Iorgu,*

Tu știai de mult că voi ajunge la sinucidere. Mi-ai spus-o și nu m-am ferit să ți-o confirm. Iată-mă ajuns și — cînd citești asta — trecut peste focul cel hotărîtor. Mi-ai fost drag și-mi pare rău că viața mi-a fost prea goală ca s-o mai pot îndura. Tu ai multe rosturi, eu nici unul. Tu poți gusta o fericire, eu sînt neînstare. Așadar mă duc. Și fiindcă vreau să nu-ți fie sufletul greu nici măcar o clipă, crede-mă că — în ce te privește — nu duc cu mine decît amintirea frumoasă a unui suflet cald..."

Sau :

„*Micuță Ștefanie,*

Mi-ai fost mai dragă ca sufletul meu. Am vrut să-ți fiu bărbat și n-ai vrut, fiindcă simțeai prea bine ce om inutil sînt. Să nu ți-o imputi niciodată, fiindcă aceea ce-ai făcut, e bine și e drept.

Plec din viață, cu nesfîrșita părere de rău că nu-ți pot da ție zilele pe care le mai aveam eu de trăit..."

Și, în sfîrșit, vreo cincizeci de astea...

Le-am pus la poștă, m-am întors acasă, am tras și... peste două zile m-am trezit la sanatoriu...

După asta, și de cum au dat voie doctorii să primesc vizite, a început spaima.

Cea dintîi a venit Mimi. Devastată de plîns, tremurînd :

— Cum se poate să faci tu una ca asta ?... Dar n-ai înțeles că eu numai pe tine te-am iubit ?

— Mimi... tu n-ai nici o vină...

— Lasă că pricep eu... răule ! Mă mir cum n-am înnebunit... Dar de unde să știu eu că mă iubeai așa de mult...

— Ascultă Mimi... Înțelege că nu e vorba de tine...

Ea rîde :

— E foarte frumos din partea ta, cînd vrei să-mi ușurezi inima, — și nu mă mir... așa ai fost totdeauna — dar acum știu ce trebuie să fac...

Și ce știa că „trebuie" a făcut. Adică, m-a sufocat cu o dragoste artificială, îmbolnăvită de apropierea morții mele, dragoste de care nu m-a scăpat nici chiar micuța Ștefanie, care fugea de acasă cînd bărbatu-său era la birou, ca să-mi spuie :

— Eu mă despart de el... Să se omoare un om ca tine ! ?... A, nu ! E foarte măgulitor pentru o femeie să facă un bărbat asemenea „gest" de dragul ei... Dar bietul suflet din ea ce face ?...

— Nu ești de vină tu, Ștefanie, ți-am scris doar...

— Lasă că știu eu formulele tale... Nu, nu și iarăși nu !

Iar după Ștefanie au fost Alice și Ioana, pe urmă verișoara aceea de Sanda, mai apoi Elise... și naiba să le ia pe toate, că speriasem spitalul...

Cît privește regnul bărbătesc era altă poveste :

— I-ascultă bă, nebunule ! N-ai decît să te împușți cînd vrei, dar să nu mă faci de vină pe mine pentru că nu ți-am împrumutat cîteva mii de lei...

— Cum, omule ? pufnesc eu în rîs, de asta crezi tu că...

— De asta cred că eşti nebun. Altfel nu mi-ai fi scos ochii în chip subţire... şi făcînd-o pe mărinimosul... Na, ici, cinci mii de lei...

— Dar n-am nevoie !

— Hai, termină ! Ia banii şi tacă-ţi gura...

Sau :

— Bine, domnule, dacă n-ai în tine bărbăţie de doi bani să înduri o glumă...

— Ce glumă ?

— Fleacul acela de ceartă de la masă... Păi, se poate ? Sensibil, sensibil pricep... Dar să te împuşti din asta ? !

— Nu, Vasile...

— Ce : „nu, Vasile"... E limpede în scrisoare. Citeşte : „În mine un mărunţiş a fost în stare să dărîme tot..."

— Dar nu-i vorba de asta, Vasile...

— Lasă că pricepem noi. Mulţumesc lui Dumnezeu că n-ai murit, ca să te am pe cuget... Şi de acu încolo am învăţat să mă port cu tine...

Şi aşa, mă frate dragă, m-au năpădit prietenii şi prietenele de mi-a ajuns viaţa altfel de iad. Fusese iad gol, acum mi-am făcut-o iad tixit. Şi grozăvia era că abia încercam a spune :

— Mimi dragă, nu te iubesc, să ne despărţim... şi ea sărea în sus.

— Da, firesţe... Ca să te împuşti şi să înnebunesc de remuşcări...

— Îţi jur că nu...

— Lasă, lasă, lasă... Acum ştiu ce eşti în stare !

Şi Ştefanic la fel, şi Alice la fel... şi toate la fel... Iar prietenii la fel cu prietenele, pînă ce am simţit că turbarea îmi încleştează fălcile şi mă conduce direct la asasinat în masă...

Căci, — înțelegi tu ? — oamenii aceștia, îngroziți de gîndul că m-am putut sinucide din vina lor, nu-mi iertau spaima trecută, le era groază de o spaimă în perspectivă și, totuși, mă zeflemiseau de îndată ce le eram în mînă și credeau că, sub paza lor, n-o să mai pot repeta încercarea...

Viață de iad, ți-am spus, sau mai simplu : viață. Pentru că prin ea am văzut viața cea adevărată, în goliciunea aspră, grea, năbușitoare, pe care i-o dă apropierea morții.

Ei bine, nu-mi trebuia viața asta. Și altminteri eram obosit de ea... D-apoi sub forma asta sălbatică, în încercarea asta totală a sufletului. Acum însă sparg zăbrelele... În sfîrșit răsuflu !

Cînd citești rîndurile acestea eu dorm senin și liberat. Dar de astă dată, firește, n-am mai scris nimănui afară de tine. Vreau să te amuzi la cimitir cînd vor veni toți, îndoliați și chinuiți, socotindu-se fiecare nedreptățit, dar oarecum mîndru, căci a izbutit să ducă un om la sinucidere. Pentru amărăciunea lor, căci acum vreau să-i pedepsesc puțin și să-i iert totodată, te rog să le citești — de socoți că e bine — următoarea scrisoare din partea mea :

„Iubiților,

Vă mulțumesc că vă simțiți răzbunați de moartea mea. Eu am crezut totdeauna că voi n-aveți nici o vină. Cum însă stăruiți cu atîta încăpățînare, înclin să cred că totuși dreptatea e mai mult de partea voastră decît de a mea. În orice caz e lămurit că, dacă la prima mea încercare voi n-ați avut nici un merit acum, la definitivat — ca să zic așa — ați fost agenți importanți. Deci fiecare își are partea lui, dar mai cu seamă cineva... *Fiți deci mîndri dacă puteți fi, și mai ales* cineva *poate*

să aibă toată mîndria... O zi, două, ori două luni, fiecăruia îi va veni greu la gîndul că a murit un om din pricina lui, pe urmă însă o să treacă spaima și începe mîndria... E un merit să fi deschis un mormînt. Să-l purtați sănătos, ca o decorație. La revedere, iubiților, pe cît mai curînd, fiindcă-mi închipui că totul se repetă acolo unde mă duc, aidoma cu aceea ce-a fost aici... Adică, atunci cînd veți fi cu toții, mă voi sinucide iarăși de două ori și astfel voi reveni pe pămînt... Cum vedeți, alerg mereu după mai bine — sau, mai exact — după clipele cînd pot exista fără voi...“

Cum înțelegi prea ușor, nădăjduiesc să-i fac să mă înjure, mort fiind. Ceea ce ar dovedi așa de mare intimitate cu mine mort — deci cu moartea însăși, — încît nu s-ar mai teme de strigoi... Și astfel le-aș ușura inima de durere, lăsîndu-i numai cu mîndria, pentru că la urma urmii sînt niște bieți oameni, cari mi-au fost dragi și de care aș muri de milă dacă n-aș fi mort cu adevărat.

- - - -

SERIA „TĂCHIȚĂ CANTEMIR"

Pe treptele înalte ale liceului, cursul superior aștepta sosirea ministrului și a celorlalți foști colegi de clasă de-ai lui, care-și sărbătoreau treizeci de ani de la absolvire.

Profesorii cei noi ședeau ciucure lîngă domnul August Robu „de latină" și-l ascultau povestind crîmpeie de amintiri din școlăria seriei strălucite, care dăduse atîți oameni de seamă, în frunte cu Tăchiță Cantemir, ministrul de azi al Lucrărilor publice și avocat cu nume mare în Timișoara.

— De pe atunci se vedea stofa din el ! spunea cu netăgăduită încredere domnul Robu, împotrivindu-se hotărît unui dascăl ceva mai tînăr, care știa, din auzite, că elevul Cantemir Dumitru era un obraznic fără pereche, fusese dat afară din școală de mai multe ori și, dacă n-ar fi avut o mătușă, neștiutoare de piedici cînd era vorba să-și ajute cimotiile, greu și-ar fi putut lua bacalaureatul.

— Astea-s povești ! a scurtat vorba „domnul de latină". Povești ca toate acelea care se spun despre oamenii mari. Lumea iubește încălcarea orîndu-

ielii, pentru că orînduiala e de partea celor puțini, adică împotriva lumii. Iar dacă orînduiala s-ar dovedi totdeauna cerută, ce s-ar face mulțimea, care nu e ajutată de orînduială ? Ce i-ar mai rămîne săracului, dacă i-ai fura dreptul la nădejdea că bogații au început prin a fi nevoiași ? Și — ca să vorbim de Cantemir, ori de ceilalți la fel cu dînsul — ce viață ar avea elevii nesilitori, dacă ar ști că nesîrguința lor îi osîndește unui viitor pe măsura trudei puține pe care au pus-o în școală ?

Nu, domnilor, — a urmat profesorul, cu glas șovăielnic — elevul Cantemir Dumitru a fost școlar strălucit, iar rangul lui de astăzi, față de colegii pe care i-a avut, este același cu treapta ce-o avea în liceu.

— Cu toate astea pe tabloul de onoare nu e trecut numele lui, ci al unuia Vasiliu Constantin. Ce-a ajuns acest Vasiliu mai mult că domnul ministru ? Asta a întrebat profesorul celălalt și nu s-a sfiit să privească biruitor în licărirea turbure și amestecată a ochelarilor lui August Robu.

— Vasiliu ? A da ! Vasiliu, vezi dumneata e un caz care... Mă rog dumitale — cum să spun eu ? — Vasiliu trebuie să știi că e o forță în felul lui... El este...

*

...Fanfara a izbucnit ca un detunet voios, cînd strălucitoarea mașină a ministrului a frînat la poala scării. Directorul, în fluturarea cozii de la jachetă, s-a repezit înainte, să primească înaltul oaspe și pe cei trei colegi ai lui, cari se strecurau acum prin portiera joasă. Unul, bătrînel zvelt, cu

ochii rîzăreți și mutră vicleană, era fiorosul dușman politic al lui Cantemir, Alexandru Păltînea, fost și el ministru la o răscruce de guverne; altul era Costin Pascu, redactor la o mare gazetă din Capitală, iar cel din urmă, Atanase Priboianu, casier central, sau așa ceva, la o mare instituție de stat.

În urma mașinii ministrului, o hodoroabă de automobil de piață aducea încă patru oameni : Ilarie Stoica, profesor de franceză la Tecuci, Cristea Ariton, maior la cercul de recrutare din Deva, Ion Rădulescu, colonel de stat major și Puiu Țintă, președinte de tribunal pe undeva prin Basarabia...

Lipseau, din cei cari mai rămăseseră în viață, trei colegi : Traian Constantinescu, Mișu Dobrcanu și Constantin Vasiliu...

— Foarte mult mă sîcîie lipsa ăstora ! ! a șoptit ministrul încruntat către Păltînea. Dar acela, nepunînd prea multă greutate pe supărarea vrăjmașului său politic, i-a întors :

— Ar fi o dovadă că pe ei îi sicîie prezența ta ! !

— De ce ? a întrebat Cantemir. De vreme ce pe unul ca tine nu l-a sîcîit, puteau să îndure și ei...

— Eu, băiete, sînt deprins cu toate compromisurile, cum ești și tu... Nu pot cere însă așa de mult de la niște oameni cari iau politica în serios.

Ministrul a rîs și el, învățat se vede fiind cu ascuțișurile gurii lui Păltînea. Totuși era nedumerit că sînt colegi cari n-au cetit prin gazete notițele trimise de șeful lui de cabinet, unde se vestea adunarea seriei „Tăchiță Cantemir", — sau că n-au vrut să vie.

Cu aceste gînduri, ministrul s-a amestecat în grupul foștilor elevi și al profesorilor, trecînd în amfiteatrul liceului, unde urma să se facă slujba

pentru cei morți, strigarea catalogului și — firește — să se țină discursurile.

În năvala tulbure a școlarilor grămădiți laolaltă cu dăscălimea și cu oaspeții, povîrnirea sălii a hăuit prelung, ca într-o recreație veselă.

Apoi, cînd toate s-au întocmit cum trebuie — adică profesorii lîngă director, foștii absolvenți în banca din față, iar liceenii în celelalte și în picioare, cîți au mai avut loc — a început desfășurarea sărbătorii, așa precum era orînduită.

O lacrimă-două pentru cei morți, o cuvîntare mișcată a preotului, stîngaci față de ascultători așa de însemnați, apoi directorul ia catalogul și, zîmbind încurcat către ministru, lămurește :

— Obiceiul e ca șeful promoției să strige catalogul. Nu știu cine e...

Dar pe cînd Cantemir, foarte stăpîn pe sine, întinde mîna să ia terfeloaga veche și mucegăită, gura subțire a lui Păltînea taie ca un cuțit :

— Șeful promoției e Vasiliu Constantin.

— Prezent ! sună în clipa aceea un glas înăbușit, de undeva dintr-un ungher. Și în toată sala huie atunci, ca o zarvă grea, întorsura trupurilor și ochilor spre omul nalt, moale și vlăguit care-și ridică fața turbure, răvășită de viață, de lacrimi și dracul mai știe de ce, din palmele în care o ținuse ascunsă tot timpul slujbei dureroase și mișcătoare.

Constantin Vasiliu venise pe jos, cu mult înainte colindase tot liceul și toată grădina, iar puhoiul de oameni îl lăsase acolo unde îl lăsase și viața : în urmă.

Ridicarea lui din bancă a sunat însă altundeva. Căci în inima mîndră a ministrului a crănțănit ceva sec și s-a rupt. Excelența-s-a simțit căzînd deodată din seninătatea în care plutea și s-a reîn-

tors la locul lui cel vechi de tot, locul adevărat unde stătuse cînd își rodea coatele pe băncile astea. Adică locul de școlar mărunt, fără însemnătate, copleșit de știința și hărnicia atitor alții, cari și ei la rîndul lor erau copleșiți de știința și hărnicia lui Vasiliu Constantin.

Iar în estimp, Vasiliu Constantin, moșneagul nalt, molîu și trist, cobora scările spre catedra amfiteatrului, nu ca într-o mișcare de azi, ci ca în însuși trecutul lui. Se recîștigase pe sine cel din vremuri, cu fiece treaptă călcată mai jos. Cu alte cuvinte, venea înapoi spre *viața lui* — căci viața cuiva e neapărat timpul de strălucire, cum munte este piscul mai înalt, iar nu povîrnișul ori prăpăstiile. În sfîrșit, Constantin Vasiliu, micul și neînsemnatul funcționar, se refăcea Vasiliu Constantin, premiantul întîi din toate clasele, șeful de promoție și nădejdea întregului sfat de profesori.

Cînd a ajuns la catedră, preschimbarea era deplină. Deplină în el și deplină în toți colegii cei-lalți. Sau, aproape în toți. Deci, „șeful clasei" a pus mîna pe catalog, ca odinioară. L-a deschis și a păturit foaia, cu liniștea de odinioară. Iar din fundul pieptului obosit a ieșit glas nou și stăpîn :

— Albu Vasile !

N-a răspuns nimeni. Și-a răspuns Vasiliu singur :

— Mort in război ! apoi a poruncit : Un minut de tăcere pentru medicul locotenent de rezervă Albu Vasile, mort în luptele de la Cerna, de pe urma unui obuz, care a explodat chiar în postul de prim ajutor.

În liniștea de mormînt prăvălită peste toți, catalogul a tremurat încetinel numai o clipă. Apoi

viaţa s-a întors înapoi şi glasul şefului de promoţie a urmat :

— Ariton Cristea.

— Prezent ! a răspuns maiorul bondoc, rotofei şi tuns mărunt, care s-a sculat ostăşeşte, cu mîinile pe clapa pupitrului. Vasiliu l-a privit cu ochi tari şi a dat scurt din cap în loc de : „Stai jos !“ Cu acelaşi ton, dar absolut cu acelaşi ton, cu care strigase pe maior, Vasiliu a urmat :

— Cantemir Dumitru !

— Prezent ! s-a pomenit zicînd ministrul şi s-a aflat sculîndu-se fără voie, — sau poate chiar împotriva voii lui — asemeni ofiţerului, asemeni celor care aveau să urmeze şi asemeni tuturor acelora care au fost ei.

— Constantinescu Traian !

— Prezent !

— Dobreanu Mihai. Absent...

— Firoescu Preda... mort.

Şi minutele de tăcere au tăiat cetirea catalogului de la un capăt la altul, strecurînd printre ele numele celor de faţă, aşa cum e firesc să se strecure vieţile printre morminte.

Au venit apoi cuvîntările. A vorbit directorul, a vorbit domnul August Robu „de latină“, au vorbit cîţiva zeloşi la [1] grai şi a vorbit un elev, ridicînd toţi în slavă „această serie strălucită de absolvenţi, care a dăruit ţării atîţia oameni mari, atîtea forţe de muncă, atîtea suflete rare...“

Iar cînd gureşenia sărbătorească s-a îndestulat în mărunţele [2] ei poşte şi a venit rîndul să răspundă cineva dintre absolvenţi, ochii lui Cantemir, ministru şi avocat vestit, s-au întors ca o şubredă şi

[1] În textul de bază : *de*.

[2] În textul de bază : *mărunţaiele*.

vană rugăminte către banca unde erau înșiruiți colegii.

Căci acolo toți ochii erau la Vasiliu Constantin și toate gurile au spus ca de la sine :

— Să răspundă șeful promoției !

Și șeful promoției a răspuns. A răspuns cu stăpînita inimă a celui de totdeauna ales. A vorbit despre viața de jertfă, despre munca aspră, a lovit în ușurătățile vremii, în lăcomia de onoruri și bani, în făloșenie și minciună. Apoi, s-a socotit pe sine și pe toată seria lui, simbolizată în medicul locotenent de rezervă Albu Vasile, mort tînăr, sfărîmat de-o ghiulea în timpul cînd pansa rănile unor ostași sfîrtecați în luptă.

De aceea, drept încheiere, a cerut cu glas ca de poruncă :

— ...Eu și cu seria mea vă cerem cinstea să ne numiți : „Seria medic locotenent de rezervă Albu Vasile".

*

După sărbătoare, absolvenții și cu profesorii au plecat la „Luther", unde era pregătit banchetul. Directorul liceului nu avusese curajul să facă vreo orînduială a mosafirilor. Orînduiala a făcut-o colonelul Rădulescu :

— Șeful promoției în capul mesei, între „domnul de latină" și domnul director. Dreapta și stînga ceilalți domni profesori. În față, noi ăștialalți, după alfabet. În fund Ariton Cristea, după el Cantemir, pe urmă Traian ..

Și ministrul Tăchiță Cantemir s-a pierdut cu totul în Cantemir Dumitru, cînd a ajuns spre coltișorul odăii, în fund, lîngă sobă și tocmai la mar-

ginea dreaptă a mesei, căreia fruntaș îi era Vasiliu Constantin.

Încetul cu încetul apele s-au dezgheţat. Cei treizeci de ani trecuţi s-au irosit între fumuri, iar viaţa a căpătat dureroasa vioiciune obraznică şi încrezută a anilor tineri, în care stăpînea sfătoşenia şi degetul ameninţător al „domnului de latină".

Ah! Cu ce plăcere călcau în picioare oamenii aceştia tot aceea ce clădise traiul lor amărît în atîta pustie de ani. Cu ce bucurie crîncenă maiorul aducea aminte colonelului cum i-a suflat la fizico-chimice şi cu ce mulţumire povestea Puiu Ţintă, preşedintele de tribunal, cum a fugit el de la carceră de patru ori la şir, cînd mituind portarul, cînd deschizînd uşa cu chei potrivite.

Între toţi numai Constantin Vasiliu nu se lăuda cu nimic. Nici chiar cu desenele ce i le vîndea lui Stoica sau lui Cantemir, ca să-şi poată cumpăra, rar, o chiflă cu nuci ori cu mac, de la Duvid, ovreiul care venea cu coşul de bunătăţi să ispitească lăcomia copiilor.

Lămurea acum în el, faţă de colegii lui, cu desăvîrşire aceleaşi simţăminte pe care le avusese în tot lungul celor opt ani de şcoală împreună. Şi îşi dădea seama că tot ce se durase atunci nu s-a ştirbit cu nimic pînă azi. Căci — iată — şi ei, tovarăşii din vremi, îl socoteau acum la fel ca pe timpuri, iar în vorbirea lor de azi dospeşte aceeaşi rînduială ca în treptele hotărîte de rîvna şi puterea învăţăturii, arătate în şcoală. Ce-i aşa de viu păstrat în inimi nu poate fi un trecut mort. E adevăr adumbrit, atîta tot.

A luat un pahar plin, s-a ridicat în picioare şi a rostit fără şovăială tot ce-i mişuna prin gînd. Iar lacrima i s-a urcat în glas cînd a ajuns să spuie :

— ...Şi iată, privindu-vă şi privindu-mă, îmi dau seama astăzi că nu viaţa dă rangul cel adevărat al nostru, ci dumneavoastră ni-l daţi, domnilor profesori. Dumneavoastră ne orînduiţi în acele trepte, de care nu mai putem scăpa nicicînd, cum nu putem scăpa de poruncirea pămîntească. Ai fost „domnul de latină" ieri, aşa ne-ai rămas şi azi, domnule August Robu. Am fost şeful de promoţie al acestora de aici, şi-aşa am rămas — nu prin voinţa mea (eu, aproape o uitasem) — ci prin a lor, cum aţi văzut. Iar dacă vă spun toate astea, vi le spun fiindcă vreau să-mi îngăduiţi a vă sfătui să băgaţi bine de seamă ce ranguri daţi în şcoala dumneavoastră. Înfăptuiţi-le aşa fel încît ele să nu doară mai tîrziu. Căci, iată, eu, dacă aş fi în locul lui Cantemir, m-aş simţi jignit astăzi, să fiu pus la colţ de masă, ca un şcolar fără vrednicie...

Atacat aşa de crud şi de neaşteptat, ministrul şi-a pierdut cumpătul de tot. A rîs, fără să dea un înţeles lămurit rîsului, ceea ce la urma urmii era încă o reîntoarcere în vremea liceului, cînd îl încolţeau zeflemelele camarazilor. Iar oamenii de azi, reîntorşi o dată cu el, s-au repezit din nou şi fără milă, într-un potop de glume, de săgeţi, — şi încă destul de veninoase, — care au adus înapoi aidoma chipul clasei din trecut.

Mai mult încă, pînă şi prezentul era dăruit trecutului, căci portofoliul ministerial era privit şi el ca o notă mare luată prin şiretenie.

Şi astfel Tăchiţă Cantemir n-a ajuns numai Cantemir Dumitru, ci pe rînd, Mitrea, Urlea, Şlampa, iar mai apoi, Toanta, Cuţu şi Idiotul.

De aici încolo, ministrul Tăchiţă Cantemir nu mai avea nici portofoliu, nici loc în consiliul partidului, ba nici măcar locul lui din barou.

— Să tacă Idiotu ! țîșnea din toate gurile pline de hohot, cînd el încerca să spuie o vorbă. Și fiece cuvînt azvîrlit căpăta deodată aer așa de nerod, încît însuși Cantemir s-a simțit în linia aceea de plutire a minții unde nu-ți mai poți da singur alt preț, decît cel pe care ți-l dau alții.

Ai fi zis că e o descătușare bolnavă a tuturor amărăciunilor și a tuturor străfundurilor sufletești. Pînă și „domnul de latină", luat de ape, s-a pomenit bătînd văzduhul cu degetul uscat și strigînd :

— Să tacă Idiotu !

Apoi în hohotul mesei întregi :

— Îți dau cinci minute de gîndire să spui asta pe latinește !

*

Clipa ridicării de la masă a fost turbure. Atîrnau încă pe creiere fîșiile trecutului. Dar cînd domnul șef de cabinet, mic, spilcuit și măreț, a făcut drepți în fața ministrului său și s-a frînt de șale, să-i aducă aminte că domnul prefect și domnul primar așteaptă la ușă, a venit trezire grea și amară. S-a făcut deodată liniște ca într-o odaie unde trage cineva să moară. Și-au luat rămas bun și au plecat rînd pe rînd, tăcuți și triști, ca niște nedreptățiți.

Cel din urmă ieșit pe ușă a fost Vasiliu Constantin. Știa că pe uliță nu-l așteaptă mare lucru. Un biet bătrîn, stingherit de înfățișarea strălucită a mașinei ministeriale, îndoit într-un salut încurcat spre excelența sa Tăchiță Cantemir... Adică îl aștepta Constantin Vasiliu, șef de birou, neavansat de ani de zile, cu slujba într-o mansardă plină de praf și de mese, care la rîndul lor erau pline de pete de cerneală stînjenie, de dosare și de oftică.

Între hîrtiile aduse a treia zi la iscălit, domnul ministru Tăchiță Cantemir a găsit-o pe asta:

Domnule Ministru,

Împrejurări din ultimele zile — și pe care domnia voastră le cunoașteți foarte bine — m-au făcut să am față de șeful meu o purtare vinovată.

Înțelegînd să sufăr urmările, vă rog să binevoiți a-mi primi demisia și a-mi da dezlegare să-mi caut îndreptările pentru pensie.

Al domniei voastre,

Constantin Vasiliu
Șef de birou

Cantemir a făcut întîi ochii mari de uimire. Apoi a pufnit în rîs și — după ce a învîrtit de cîteva ori condeiul în mînă, nehotărît ce să facă, — a scris mare și apăsat pe colț:

Să tacă idiotu!

FIICA SPIRITISMULUI

Sindrofia de la conu Mihuță era în toi. Gramofonul cînta cu sfîșiere de inimă și de urechi o grozăvie proaspătă, adusă de pe la Viena chiar de către coana Virginia, gazda, după ce a isprăvit cu operația la ficat, pe care o știu toți copiii din tîrgul nostru. Iar tineretul cel zburdalnic, firește, în frunte cu Viorica lui conu Mihuță, se legăna rotiș în mare lipire și mare pierdere de sine. Asta se petrecea în odaia de mîncare și în dormitor, pe cînd în salonaș, cucoanele, așezate la măsuța de macca, sporovăiau fleacuri femeiești, mai mult cu vorbe la ureche și plesnituri de rîs, decît cu grai plin, în stare să ajungă pînă la urechile noastre.

În schimb, noi, cei cîțiva tineri neîndemînateci la dans și nedoritori să arătăm jindul trist la bucuria altora, ne-am adăpostit pe cerdac, lîngă bătrîni. Acolo, în capul mesei pline cu cești de cafea și pahare de vin, detuna glasul cel gros și răgușit al lui conu Mihuță, om gras peste măsură, băutor peste măsură, vesel peste măsură și numai tată

cu măsură. Spun asta dintr-un necaz prea firesc tinereții mele de atunci, jignite de faptul că duduia Viorica nu mai avea decît o singură soră, iar nu două, după cum s-ar fi cuvenit, ca să-mi fie sufletul împăcat și mie, iar nu numai blestematilor de Tache și Ionel, cei doi prieteni care-mi luaseră înainte.

Vasăzică, sorbind în mare veselie păhărele de vin dulceag, dres cu miere de coana Virginia, lumea bărbătească asculta năprasnicele hohote de rîs ale lui coru Mihuță și-l întovărășea cu bună voie, chiar cînd nu spunea cine știe ce lucru de haz. Era poate și o datorie față de o gazdă așa de plăcută, dar mai era și un strop de lingușire. Asta venea de acolo că bătrînii nu-și dăduseră încă răspunsul la cererile în căsătorie făcute fetelor de părinții lui Tache și ai lui Ionel, ci amînaseră de la o zi la alta pînă acum. Iar cei doi tați și rubedeniile bărbătești țineau să-i fie cît mai pe plac omului acestuia destul de bun, dar totodată destul de șiret să nu înțeleagă că, dincolo de frumusețea fetelor și de numele lui cinstit, stă ispita zestrei bogate, cu case gospodărești, cu vii întinse și bani gheață.

Cu alte cuvinte, bunăvoia de acolo era un fel de pîndă aspră, îmbrăcată în catifea veselă. Cel puțin mie așa mi se părea și asta îmi dădea anume bucurii tainice. Oricîtă prietenie aș fi avut pentru Tache și pentru Ionel, nu puteam să-mi opresc un tremur de nădejde în vreo răsturnare a celor orînduite. Nădejdea asta mi-o încălzea mai ales felul de vorbă al lui Costică Iancu, tatăl lui Tache, care — cum se zice — călca în strîchini cu o seninătate de înger. Mă și mir cum mă stăpîneam să nu-l iau de gît și să-l sărut cînd trîntea cîte o

nerozie, să înghețe glasul' oamenilor. Iar dacă aveam vreo părere de rău, apoi aceea numai de-acolo venea, că nu le 'nimerește la șir, așa cum s-ar fi cuvenit.

De altminteri nu era nimic de mirare. Costică Iancu era un biet negustoraș de grîne, care-și făcea ziua la barieră, sfădindu-se de la prețuri cu țăranci le și cu trepădușii lui Aronson, cerealistul. N-avea nici avere și, de bună seamă, nici un fel de carte, iar pe Tache îl crescuse greu de tot, cu gîndul să-l facă slujbaș, cu „lef'șoară" și „pensioară", iar nu avocat, cum se făcuse băiatul, călcînd toate așteptările părintești.

Așa stînd lucrurile, e lesne de înțeles că, alături de un om cum era conu Mihuță, profesor de liceu și inspector de cîte ori îi venea partidul la putere, mare proprietar, fost deputat de două ori, fost prefect o dată și președinte al comisiei interimare, — vasazică om și jumătate —, bietul Costică Iancu se simțea stingherit de tot și îl strîngeau amarnic gulerul cel înalt și bătos, cu care nu prea era deprins, cum nu era deprins nici cu manșetele burlan, ce-i cădeau mereu pînă la vîrful degetelor, trăgîndu-i afară chiar mînica de la cămașa albastră.

Ce știa el să spuie bine era atît :

— Straș nic ! Straș nic om ești mata, coane Mihuță ! și făcea cu ochiul de-ai fi jurat că se crede la barieră și vorbește cu o țărancă zdravănă, care ține la preț, ca s-o facă să lase mai ieftin.

Iar conu Mihuță, bucălat la obraji ca un prune rozuliu, făcea niște ochi subțirei, prăpădenie de șireți, rîzîndu-i din toată inima și din toată gura lui cu dinți sănătoși și veseli, fără să-i răspundă o vorbă. Doar îl bătea pe spate din cînd în cînd, de parcă i-ar fi spus :

— Mai lasă, mai lasă ! Mai așteaptă !...

Cel puțin eu așa înțelegeam.

După ce s-a vorbit și s-a tot vorbit, ba de una, ba de alta, cu mare veselie, a urmat un fel de sleială care a amuțit gura tuturor.

Au început să asculte muzica și fumau, fiecare cu gîndul la trebile lui. Adică, eu cred că toți erau cu gîndul la un singur loc. Iar locul acela era sala de mîncare și dormitorul, pe perdelele cărora, noi, cei de la fereastră, vedeam trecînd umbre învîrtitoare, cînd mai mici și cînd mai mari.

O clipă s-a văzut limpede profilul cel curat și dulce al Vioricăi, întins ca spre sărut la profilul subțiratic al feței lui Ionel.

N-am avut vreme să lămuresc ce anume a stîrnit în mine icoana asta de-o clipă, pentru că am auzit numaidecît glasul lui Costică Iancu, pornind hotărît :

— Coane Mihule, frate, ia să nu ne mai jucăm de-a mîța cu șoarecul...

Conu Mihuță nici n-a clintit. A ridicat puțintel sprînceana dinspre partea lui Costică și a repezit o privire ca o poruncă de tăcere. Dar tatăl lui Tache n-a înțeles, ori n-a vrut să înțeleagă. A urmat :

— Ba nu zău, dă-ne dom'le fetele și să isprăvim odată cu afacerea asta.

Numai că, la vorba „afacerea asta", conu Mihuță a pufnit ușurel în rîs și, răsturnîndu-se pe speteaza scăunului, a ridicat fața spre tavan, unde a zvîrlit din gura făcută cerc patru colaci de fum, unul după altul... Apoi a zis :

— Eu să vi le dau ? Și a ridicat dintr-un umăr, ca și cînd ar fi spus :

„Ce putere am eu ?"... La care, Costică Iancu iar a călcat în strîchini, răspunzînd în glumă, chipurile :

— Dar cine ? Mama din groapă ?...

Scurt, conu Mihuță a întors capul, uitîndu-i-se în ochi. Inima din mine a bătut și mai scurt, de parcă a plesnit în bucuria unui gînd.

— Gata !

Decît, gazda a răspuns domol :

— Da, dom'le Iancu, așa cum ai zis : mama din groapă. Aceea ar trebui să spuie, fiindcă în orice caz — și a apăsat strașnic pe „în orice caz" — ea ar ști mai bine decît știu eu...

Costică, luînd-o drept glumă, s-a hlizit prostește :

— Păi atunci coane Mihuță, să facem drăcii de celea... așa, cu masa și cu paharul... vasăzică spiritism...

Toată lumea a pufnit în rîs. Toată, afară de conu Mihuță care s-a încruntat, ceea ce văzînd ceilalți s-au liniștit foarte repede, cu presimțirea că aici îi întîmpină o noutate. Cînd s-a întors tăcerea, conu Mihuță a vorbit domol :

— Iaca, eu n-aș rîde de așa ceva. N-aș rîde chiar dacă n-aș ști nimic, așa cum nu știți dumneavoastră. Astea sînt lucruri grozav de gingașe, de care nu trebuie să te atingi decît cu mare sfială...

Asemenea vorbe din partea unui om ca gazda noastră erau de uimire. Neîndeminatecii de noi am tăcut în stingherită părere de rău, iar cei doi tați erau copleșiți de căință, simțind că au pierdut tot ce credeau cîștigat. Eu însă, prins numaidecît de-o mare veselie, și înțelegînd că mă pot așeza temeinic înainte, întrucît despre spiritism știam și eu cîte ceva, m-am hotărît să intru în vorbă.

— Cum, coane Mihuță, crezi și dumneata în spiritism ?

— Nu știu, mi-a răspuns. Nu pot spune de cred ori nu, dar am pricini să mă tem de el.

— A, da! E o mare taină — am zis eu. Și teoretic...

Dar conu Mihuță nu m-a lăsat să isprăvesc:

— Nu teoretic, băiatule. Drept, încercat și simțit. Iar fiindcă eu am dat ușor din cap, oarecum îndoit, bătrînul a oftat șoptind cu zîmbet pe gură: Întocmai așa am dat din cap și eu în tinerețea mea, îndoit cum ești dumneata acum, dar împrejurările m-au făcut să iau altă cale.

— Ce împrejurări? au murmurat cîțiva. Iar cum dumnealui a dat din mînă, ca și cînd ar fi zis: „să lăsăm vorba asta", eu am stăruit:

— Spune, coane Mihuță... După cîteva rugăminți, după o sorbitură de vin și o țigară aprinsă, bătrîna gazdă s-a îndurat să ne împlinească dorința.

— Să vă spun. Eu — eram student pe atunci, iar asta s-a petrecut într-o vacanță de Paști — venisem acasă, într-un sat de prin județul Romanului, unde tata era învățător. Chiar din prima zi mi-am dat seama că intrase între ai mei o turburare grozavă. Care era pricina? O femeie... O femeie frumoasă de tot, naltă, subțirică, trasă la față, cu niște ochi foarte... — cum să spun? — grei, cari te pătrundeau. Nu era vorba de pătrunderea aceea în inimă, care vine de la plăcerea frumuseții. Nu. Era altceva. Ceva ciudat, ba încă așa de ciudat, că era aproape neplăcut. O chema Fany Hagiu — cu numele ei de fată — și venise în locurile noastre prin măritiș cu un boiernaș de pe acolo, Ivanovici, care avea o moară strașnică, moară cu aburi cum nu mai era niciuna în județ pe vremea mea.

Femeia asta adusese spiritismul în sat. Și, fiindcă nu putea să-l facă singură, îi învățase pe toți cărturarii cîți mai erau pe-acolo, întrunindu-se laolaltă azi la unul, mîine la altul, în sfîrșit cum e obiceiul.

Eu, negreșit, rîdeam din toată inima de spiritismul lor. Pe deasupra, mai aveam pe lîngă mine și un prieten de vîrsta mea, cu care mă îndemnam la derîdere pe socoteala spiritiștilor. Prietenul ăsta era leah de neamul lui, Iablowschi, refugiat din Polonia și, pare-se, de neam foarte subțire. Se aciuase la noi, iar cu ce bruma de avere mai avea își cumpărase niște pămînt și făcea un strop de negustorie.

Acum, ca să fie mai ușor de înțeles anume lucruri, veți ști că eu, mai avînd numai două luni de zile pînă să-mi iau licența, iar polonezul fiind băiat curat și cu stare, eram socotiți amîndoi la soroc de însurat și partide bune. Se și făceau tot felul de urzeli pe lîngă casele noastre, pentru că fete nu lipseau, ba unele din ele erau chiar ispititoare. Leahul își pusese ochii pe fata unui arendaș de aproape — și... (aici s-a coborît spre noi și a domolit glasul —) să n-audă Virginia — eu muream, nu alta, după o șerpoaică de codană, păr negru-pana corbului și ochi albaștri... minune!... fata unui director de la școala de meserii. În sfîrșit... !

— Coana Virginia! fac eu. Dar el mă oprește:

— Stai să vezi! Acum să mă întorc la spiritism. Cum zic, rîdeam de ne tăvăleam și eu și leahul, măcar că se supărau toți și ne dădeau afară.

Într-o bună zi, — ce naiba ne-a venit nouă? — ne punem la cale și hai la salonul spiritiștilor. Iablowschi ia cuvîntul, după cum era hotărît:

— Coană Fany, toată lumea de pe aci vrea să ne însoare. Dar nimeni nu știe cu cine și nici noi — aici mi-a dat cu cotul fiindcă noi știam prea bine pe cine o să luăm. Dacă spiritismul dumneavoastră știe să spuie pe cine, poftim, așteptăm !

Fany Hagiu se uită lung la noi, și la unul și la altul, apoi zice încet, cu gura așa de închisă încît abia i-am văzut tremurînd buzele cele subțiri și palide :

— Bine, domnilor !... Să întrebăm.

Uite, parcă o aud și acum. Se așează la măsuță, așa, de-a dreapta, tata se așează în partea asta și mama, cum ar veni aici. Pun tustrei degetele pe pahar, apoi cheamă spiritul bunicii mele.

Am uitat să vă spun că asta se petrecea noaptea, pe la zece, vremea la care bunica dormea.

— Aa..., fac eu. Vasăzică nu chema numai morți ?...

— Nu... Cheamă o dată, cheamă de două ori... nimic. Fany Hagiu stăruie dulce :

— Hai, vino ! apoi, după cîteva clipe de așteptare, șoptește : A venit. Atunci mama întreabă :

— Mamă, spune cu cine se însoară Ilieș al nostru și cu cine se însoară domnul Iablowschi ?

Văd paharul mișcîndu-se cîtăva vreme fără rost, apoi, după ce Fany Hagiu întreabă încă o dată răspicat, începe să umble foarte limpede de la o literă la alta, dînd răspunsul ăsta, pe care n-o să-l uit cîte zile oi avea: „Nu știu. Întreabă pe Ștefan..."

Ștefan era răposatul, bărbatul[1] ei, bunicul meu după mamă. Îl cheamă, vine repede și răspunde numaidecît :

[1] În textul de bază : *bărbatului*.

„Ilieș — Virginia, Iablowschi — Aneta Ioan...“

Eu eram fericit, pentru că tocmai asta voiam, dar Iablowschi a turbat. Aneta Ioan era fata unui popă din Bozieni, o țîfnoasă îndrăcită, pe care leahul nu putea s-o sufere. Era urîtă și slabă ca un gînj uscat și rea de s-o vinzi în pachețele, drept șoricioaică pentru tot pămîntul.

Iablowschi strigă atunci :

— Asta e bătaie de joc! crezînd el că au pus la cale răspunsul, ca să-și rîdă de dînsul... Iar fiindcă Fany Hagiu s-a mîhnit, a cerut să repete răspunsul. L-a repetat așa :

„Ilieș—Virginia, jab [1]—Aneta Ioan“.

Atunci leahul și-a ieșit din fire, repezit cum era, și a început să-și bată joc de spirite, de spiritism, de spiritiști. Apoi, după ce s-a răcorit, a dat bună seara și a plecat.

În urmă, Fany Hagiu spune tatei :

— Să-l chemăm din nou... Apoi, după ce cheamă spiritul — de el era vorba : Nu te supăra. Iartă-l... zice, pe cînd paharul înscrise ca răspuns vorba asta : „Învățătură“... N-a înțeles nimeni nimic și degeaba au stăruit. A răspuns de trei ori numai asta : „Învățătură...“

— Și s-a lămurit ? întreb eu.

— Așteaptă, că ai să afli numaidecît. Trec cîteva minute și aud afară un tropot de cal care vine, bate pe loc și stă în dreptul casei.

— Ce era ?

— Iablowschi, căci m-a strigat afară să mai înjure puțin și să mă întrebe ce-a mai spus spiritul după plecarea lui. I-am povestit și a rîs :

— Prostii... Apoi a pus pinten și a pornit-o în trap spre gara Galbeni, unde avea o întîlnire peste noapte cu nu știu ce negustor, care trecea în tren...

[1] În textul de bază : *lab.*

A doua zi dimineaţă larmă grozavă în tot satul... Tata vine spăimîntat şi mă trezeşte :

— Calul lui Iablowschi s-a întors singur acasă...

Eu înlemnesc. Îmi fuge tot sîngele din cap la gîndul că l-a omorît vreun hoţ.

— E mort ? bîigui eu.

— Mai rău, zice tata. Nici mort, nici rănit... nu-i nicăieri...

Să înnebuneşti, nu alta...

Înhămăm trăsura şi goană la gară. Întrebăm şeful de staţie, care-l cunoştea şi ne spune că nu l-a văzut. Impiegatul nu l-a văzut, hamalii nu l-au văzut...

Reclamaţii în toate părţile, la prefect, la poliţie, la jandarmi... Degeaba. O zi, două, trei... cinci... Nimic. Iar în creierul meu se învîrtea ca o moară vorba „Învăţătură“... Ce putea să fie vorba asta decît „Învăţătură“...

...După o săptămînă ne vine vestea că e în spital la Bacău, culeş de pe drum de nişte oameni ai lui Dumnezeu, cari l-au găsit undeva, lîngă o fîntînă, cu ţeasta sfărîmată de muchea ghizdurilor.

Alerg la Bacău şi în sfîrşit dau de el. Operaţie grea, scăpat numai prin minune...

I se speriase calul în dreptul fîntînii, a făcut un salt în lături, l-a izbit jos şi acolo a rămas...

Iar conu Mihuţă a încheiat :

— Eh ! Este asta, sau nu este „Învăţătură“ ? Este ! Să fi fost o simplă întîmplare ?... Poate. Eu nu ştiu şi nici nu pot să zic aşa, fiindcă mă tem că nu-i numai atît...

— Grozav..., a cutezat să murmure unul.

— Şi a mai urmat ceva ?... a întrebat altul.

Conu Mihuţă a rîs :

— Ce să mai urmeze ? N-a fost destul ?... Peste un an era însurat cu fata popii din Bozieni...

— Iar dumneata cu coana Virginia...

— Da ! a zis bătrînul. Cu două deosebiri. Prima, abia după aceea mi-am adus aminte eu că popa din Bozieni mai are o nesuferită de fată, pe care tot Virginia o chema... și tot așa de îndrăcită ca și soră-sa... iar ochii tot albaștri îi avea, ca și cealaltă Virginie...

— Bine, dar dumneata ai luat-o pe...

— Pe fata popei, băiatule... Că așa spusese spiritul : „Ilieș—Virginia, Iablowschi—Aneta Ioan." Vasăzică „Ioan", numele de familie, era și pentru una și pentru alta...

— Și a doua...

— A doua : ce ?

— A doua deosebire...

— A ! A doua deosebire e că la însurătoarea lui Iablowschi, Viorica mea era și născută... Aici a liniștit glasul și uitîndu-se lung la Costică Iancu i-a zis încet :

— Cum vezi dom'le Iancu, „Mama din groapă" ar putea să spuie mai bine ca mine dacă face „afacerea" — cum îi zici dumneata — ori n-o face... Mai ales că e vorba de-o fată ieșită din spiritism...

Apoi înveselindu-și ochii și obrazul, a ridicat paharul plin :

— Și acum să așteptăm pe „mama din groapă" să hotărască. Pînă atunci, noi să bem din vinișorul acesta îndulcit, pe care Virginia mi-l face înadins, fiindcă știe că nu-mi place, iar eu trebuie să-i fac pe voie, fiindcă nu-i nevastă luată după năzărelile mele de tînăr, ci mi-i poruncită de cei din groapă, care, îmi închipui, știu mai bine decît noi ce ni se cade și ce nu... cum s-ar zice, ei văd lucrurile mai de departe și — dacă nu te superi, — mai din adînc...

Mișcat fiind cu adevărat de povestirea lui conu Mihuță, am șoptit într-un tîrziu, fără voie, ca pentru mine :

— Tulburător lucru... Și-atît?

Puțin, nu?... Două vorbe. Dar scumpe mi-s astăzi vorbele aceste, fiindcă datorită lor Viorica e astăzi a mea, cum era și firesc. Fiica spiritismului nu se putea căpăta fără ajutorul spiritismului...

SPAIMA CEA CUMPLITĂ

Se întorsese chiar în seara aceea. Iar fiindcă noi, prietenii lui buni, aveam prilej de două ori să ne bucurăm — întîi, că s-a întors și al doilea că scăpase din prăpădul cutremurului de pămînt — am hotărît, la obișnuitul ceas al aperitivelor de la băcănia Gorciu, să dăm buzna la el, cu vizita, chiar în aceeași noapte. Zis și făcut.

După cină, strînși cu toții în pluton la cofetărie, am pornit gălăgioși către casa lui Pătruț, luptîndu-ne zdravăn cu troienii clădăriți pe ulițele blestematului nostru de tîrg. Firește, făceam tot felul de hazuri — mai potrivite și mai nepotrivite — pe seama prietenului întors și a primejdiei în care se aflase cîndva. Făceam hazuri fiindcă eram veseli și fiindcă aveam prilej. Dar cele mai multe hazuri le făceau cucoanele. Ele nu voiau să-l ierte cu nici un chip. Năsucurile înroșite de frig parcă nu mai aveau nici o trecere la gurile mititele și cu dinți ascuțiți. Vezi bine, acelea nu sufereau deloc din pricina gerului, măcar că noi făcusem țurțuri la mustăți și pe marginea gulerelor de

blană puse pavăză răsuflării. Pricina era însă limpede. Pătruț nu plecase de florile mărului la Salonic, tocmai în toiul vremii de școală. Și nici nu colindase de-a surda anumite locuri macedonene și bulgărești. El se dusese să se însoare, acolo, în lumea din care-i purcesese tot neamul, fiindcă voia să asculte și de dorința mamei lui — o macedoneancă îndrăcită și dîrză, cu mai multe iatagane în ochi și gură, decît o bandă întreagă de comitagii la brîie — dar mai ales fiindcă ajunsese la o părere, pe care înțelegea să nu o treacă cu vederea. Anume, se încredințase că nu poate să-și afle nevastă pe măsură, nici la tîrg la noi, nici în tîrgurile pe care le mai cunoștea. Iar dacă era vorba să ia femeie din alte părți, i s-a părut mai nimerit să și-o caute prin neamurile de oameni statornici, din care să trăgea, adică prin lumea aprigă a aromânilor din Pind.

Într-un fel avea și el dreptatea lui. Rămas holtei pînă la treizeci și mai bine de ani, avusese destulă vreme să vadă destule. Și încă lucruri destul de triste. Căsniciile pe care le urmărise erau parcă semănate înadins în calea lui, să-l vindece pe viață de cheful însurătorii. Cele făcute cu socoteală rece ca rețetele de farmacie, nu erau cele mai nenorocite, puse alături de celelalte, în care descreierarea dragostei înflăcărate de la început se schimbă în ură, certuri și bătăi, mai mult ori mai puțin înfundate.

Cu asemenea priveliște în față, Pătruț, care înainte de toate era om cuminte, n-a mai avut ghesul însurătorii. Singura care îl scoase din apele lui fusese Licuța Crețu, fata administratorului financiar. Dar, dragostea care începuse a șurui sfielnică între ei a zăgăzuit-o cu nemilă și sălbatecă încăpățînare însuși domnul Filimon Crețu,

tatăl. Pasă-mi-te dumnealui avea vederi ceva mai înalte și — în orice caz — neavînd băiat care să-i urmeze meseria, vroia să nu-și scoată neamul din cinul în care trăia.

— Domnule Pătruț, i-a zis el într-o după amiază, la o zi de ceai cuconesc, abia acum am început să pricep eu, de ce un om serios ca dumneata bate petrecerile astea femeiești... Pe de-o parte îmi pare bine, fiindcă te socoteam flușturatec. Dar pe de altă parte îmi pare rău, pentru că o să-ți fac o supărare, măcar că am față de dumneata toată stima și considerația, cum se zice. Anume, cred că-ți pierzi timpul degeaba... Înțelegi ?

Pătruț, lovit drept în inimă, i-a înfipt privirea în ochi, ca un cuțit. Dar fiindcă vrăjmașul n-a căzut la prima lovitură, a fost ispitit o clipă să răspundă blajin și să se tragă înapoi, cerînd o lămurire, cam cum ar arăta un răspuns de felul acestuia :

„Nu înțeleg..."

I-a fost însă rușine și silă de prefăcătorie. De aceea a luat, ca să zicem așa, taurul, de coarne, întrebînd de-a dreptul :

— Și pentru ce îmi pierd vremea degeaba, domnule administrator ?

Pe Filimon Crețu — cu toată siguranța lui — l-a trecut o umbră de îndoială. Privirea dreaptă, tăioasă, batjocoritoare, a lui Pătruț îl stingherea nespus, pentrucă îi clătinase pămîntul sub el. Și-a simțit gura oarecum uscată și începuse să-i pară rău că s-a grăbit — cu toate că asta o făcuse din pripire părintească de om grijuliu, dornic să nu aibă apoi încurcături mai grele.

A luat-o potolit și cu ocol mare :

— Mă rog, să ne înțelegem. Dumneata vrei, ori nu vrei să te însori ?

— Firește !

— Cu cine vrei să te însori ?

Întrebarea plesnise de-a dreptul, ca o măciucă. Și Pătruț a simțit nevoia unui răgaz de gînd. Întoarcerea lucrurilor, întrebările de acum îi dădeau însă o binecuvîntată apă la moară. A folosit-o din plin și s-a răzbunat din plin, fiindcă a înțeles că nu mai poate avea nici o nădejde. De aceea a răspuns fără să mai cugete la vorbe :

— Indiscreția asta n-o înțeleg, domnule Crețu. Acest lucru nu l-aș spune — în orice caz — decît *părinților fetei*...

În fața dinților albi și sănătoși care-și băteau joc de neîndemînarea lui, Filimon Crețu s-a umflat de parapon și a plecat cu zor necîntărit, spre marea nedumerire și teamă a Licuței, neștiutoare de cosirea așa de timpurie a florii înmugurite în sufletul ei.

Înfrîngerea — căci înfrîngere a socotit-o și cu scîrbă nesfîrșită s-o aducea aminte — l-a făcut însă pe administrator să-și doarmă foarte chinuit somnul care a urmat.

— Dracu m-a pus să mă iau după zevzecul de Cristodorescu ? se căina el în toiul nopții, mușcîndu-și capetele musteților stufoase și aspre. Ce mi-o fi căsunat să nu aștept un semn limpede, cum ar fi fost de pildă spusa fetei, ori cererea lui Pătruț ?

Așa se face că, a doua ori a treia zi după această întîmplare cu totul neplăcută, domnul Filimon Crețu, cînd a ieșit de la administrație seara la șapte, n-a luat-o spre casă ca de obicei, ci a intrat la Gorciu la prăvălie, stîrnind o mare uimire și fel de fel de prepusuri. Iar uimirea și prepusurile s-au îndoit în clipa cînd s-a băgat de seamă că, în loc

să cumpere niscaiva lucruri și să plece, s-a uitat de jur împrejur, ba a trecut cercetător și după un stîlp, apoi s-a așezat la o măsuță, unde — neobișnuit cu aperitivele, cum era — a stat un ceas la taifas cu chelnerul pînă să se hotărască a cere o țuică și două măsline. Piperul nerăbdării de a afla taina ascuțise toți ochii, toate urechile și toate mințile. Dar Cristea, băiatul care servea aperativele, n-a putut să spuie curioșilor chiar în fața administratorului că bătrînul întrebase în șoaptă de Pătruț și se așezase acolo să-l aștepte. Lucrul s-a înțeles și a stîrnit o mare furtună, înăbușită abia cînd a venit macedoneanul. Atunci Filimon s-a sculat, a plătit în grabă și, după două vorbe schimbate pe înfundat, a luat la braț profesorul plecînd cu el, nu înspre grădina publică, direcția obișnuită de plimbare, ci dimpotrivă, spre calea ferată, adică spre ulițele cele mai dosite și mai fără trecători.

De bună seamă, lumea, neroadă cum e, a socotit că-și poate face gătelile de nuntă.

Dar în plimbarea chinuită a celor doi bărbați aproape că n-a vorbit decît Filimon Crețu și n-a rîs decît Pătruț.

— Domnule Pătruț... Oricît de greu mi-o veni, cu tot am să-ți spun ce am pe inimă, fiindcă mi-i groază să trec în ochii dumitale drept un bătrîn caraghios. Vorba noastră de zilele trecute socotește că nu ți-am spus-o deloc. Am fost informat greșit...

— ...

— Văd că nu vrei să mă ajuți deloc. Ești îmbufnat și — ce să-ți spun ? — ai tot dreptul să fii. Dar te rog să mă crezi că pripa mea era bine

socotită... Căci — îmi închipui — ai înțeles de ce m-am temut și de ce ți-am vorbit, nu-i așa?

— ...

— Pricina nu e că am numai o fată... Aș putea să am zece și tot la fel aș vorbi, fiindcă eu am socotelile mele și nu mi le pot schimba de dragul nimănui.

— ...

— N-aș fi dator să mă dezvinovățesc înaintea nimănui, dar față de dumneata simt nevoia să explic, fiindcă ești un om pentru care am toată stima, iar pe urmă ți-am greșit. Credeam că te gîndești la...

— ...

— În sfîrșit, dacă nu te gîndești, cu atît mai bine. Pentru că eu nu-mi scot fata din lumea *mea*. Vreau să zic, lumea asta de socoteli din care fac eu parte. Bunicul meu a fost perceptor. Tata la fel și socrul meu la fel. Eu am suit mai sus, dar — vorba nevesti-mi — tot la Ministerul de finanțe am rămas.

Aici Pătruț a rînjit:

— Înțeleg. Vrei s-o păstrezi și pe domnișoara Licuța tot la Ministerul de finanțe.

Filimon a înghițit greu, dar nu i-a întors spatele cum s-ar fi cuvenit și cum simțea îndemn să facă, ci a urmat ca și cînd n-ar fi auzit.

— Acolo mi-am făcut atîtea legături și atîtea prietenii că, pe drept cuvînt, le pot socoti adevăratul meu capital. Gîndește-te bine și ai să-mi dai dreptate. E un capital mare și — să-ți spun drept — e singura zestre serioasă pe care pot s-o dau Licuței. Iar bărbatul ei — care ar fi el — o să aibă mai mult venit de pe urma acestui capital, decît ar avea de pe urma banilor pe care i-aș da.

Dar capitalul acesta mai are pentru mine și

un alt folos. Cu el pot să-mi țin ginerile în frîu, ceea ce n-aș putea să mai fac dacă i-aș da numai zestrea bănească a fetei. La urma urmei, cum se întîmplă de obicei, m-aș putea pomeni că fata face partidă cu bărbatu-s-o împotriva mea și-l lasă să mănînce banii după cheful lui... Ei bine, eu nu vreau să ajung aici. Și cu prieteniile mele de la minister primejdia e înlăturată... Omul depinde de mine și are de-a face cu mine.

— Dar ce te faci dacă e vrednic și n-are nevoie de proptelele dumitale ?

Filimon s-a oprit pe loc, l-a apucat de braț învîrtindu-l cu fața spre dînsul, și i-a spus răspicat, biruitor :

— Atunci e un om întreg și nu mai am nevoie să mă tem de nimic... Asta-i !

Întorcîndu-se apoi spre băcănia lui Gorciu, au vorbit de altele. Dar în creierul său, Pătruț zîmbea aducîndu-și aminte de nehotărîrea în care plutise cîteva luni de zile, cu mulți ani înainte, cînd nu se înveghea să aleagă o cale mai bună de urmat[1] : Facultatea de Științe, ori... Academia comercială...

Toate aceste lucruri se aflaseră în tîrg — sau — cum e obiceiul pe la noi — fuseseră reconstituite după cele scăpate pe la fel de fel de împrejurări. Iar cum împrejurările erau întotdeauna învolburate de multă foșnitură fustească și multă gureșie dulce, era firesc ca femeile să știe cele dintîi și mai bine pricina îndepărtării lui Pătruț de toate seratele și ceaiurile unde fusese client neostenit, precum și pornirea lui împotriva „Florii române care miroase plăcut, sclipește în soare de ispitește fluturii, dar se ofilește repede și nu slujește decît cel mult l-a făcut beltea, iar nicidecum vreo

[1] În textul de bază : *urmă*.

tocană sănătoasă pentru hrana omului și prelungirea zilelor".

Acestea fiind zise de dînsul în nenumărate rînduri, cucoanele și fetele din tîrg i-au priceput oful greu al inimii și s-au purtat frumos. Adică s-au întrecut să-l scoată din minți, cu toate tertipurile iscusinții femeiești, ca să se bucure de o înfrîngere a lui. Dar Pătruț cînd a vorbit de „floare" și de „beltea" n-a zis că nu-i place să-și împodobească cheutoarea de la haină și nici nu s-a jurat a nu-și îndulci gura arsă de sete. Astfel stînd lucrurile, a primit bucuros tot ce-i venea dăruit fără cîntar, păstrîndu-și dreptul să caute altceva pentru tocana de care avea nevoie viața lui.

De aceea, după luni de zile bucșite în corespondență tainică, dusă cu fel de fel de oameni din Bulgaria, Grecia și Serbia, a venit într-o bună seară la băcănia lui Gorciu, a arătat pașaportul gata, concediul aprobat, biletele de tren luate și ne-a spus că pleacă jumătate și ni se întoarce întreg — adică însurat cu o țințăroaică adusă de-a dreptul de la obîrșie.

*

După o săptămînă de la plecare am început a primi de la el fel de fel de ilustrate și scrisori. Azi unul, mîine altul, fiecare din noi eram puncte geografice, din care seara, la aperitive, pe harta înadins cumpărată de Gorciu, urmăream căile întortocheate ale prietenului nostru. Despre însurătoare însă, nici o vorbă. Doar din cînd în cînd, la cîte o scrisoare adăuga :

„În curînd veşti mari", ceea ce noi tălmăceam că înseamnă apropierea de vreun ţel dinainte hotărît.

Asta a ţinut pînă în ziua cînd au detunat gazetele cu vestea cutremurului înspăimîntător care nimicise zeci de aşezări şi aproape o sută de mii de oameni.

Cum învăţasem, fără să vrem, geografia locurilor, iar harta de la Gorciu şedea în faţă, cu toate liniile trase pe ea, ne-am dat seama că Pătruţ e tocmai în mijlocul prăpădului...

Atunci s-a iscat la noi în tîrg zarvă năprasnică iar prietenul nostru a căpătat hlamidă de erou — sau aşa ceva... Cei şase sute de şcolari ai liceului de băieţi, cele cîteva sute de normaliste şi zecile de oameni răsăriţi cari îl cunoşteau n-au mai avut două săptămîni binefe obişnuite. În loc de „bună ziua" se zicea :

— Ştii ceva de Pătruţ ?

Zecile de mii de victime ale prăpădului nu mai erau pentru noi cifre moarte. Ele aveau trup : Pătruţ. Miile de case dărîmate, înfricoşătoarele crăpături de pămînt, apele ţîşnite din măruntaiele pămîntului nu mai erau o poveste de spaimă, nelămurită, neguroasă, îndepărtată, ci erau lîngă noi. pentru că ele erau moartea pentru o făptură pe care o ştiam : Pătruţ.

Cum e de înţeles, în două săptămîni Pătruţ a ajuns un personaj cu dimensiuni apocaliptice. Se lupta cu pămîntul.

Oricît de spăimoase ar fi cucoanele, ele se întorc repede şi cu aceeaşi sprinteneală la rîs şi la voie bună. Aşa se face că, după înfiorarea de la început, au prins a depăna fuiorul glumelor, mai mult sau mai puţin răutăcioase. Iată pe cele care

au avut aripi mai bune, şi-au izbutit să treacă pe la case mai multe :

„Cum era să nu se cutremure pămîntul dacă s-a dus Pătruţ să-şi caute nevastă..." sau :

„Cînd l-au văzut, fîrşeriţele, s-au rugat lui Dumnezeu să le scape de primejdie şi au cerut un cutremur, doar l-o înghiţi pămîntul..." sau :

„Pe Licuţa n-a vrut să i-o dea tată-său, iar pe ţîncăroaică n-a vrut să i-o dea Dumnezeu..."

Şi cîte şi mai cîte...

Mai ales că, în vremea asta, venise în sfîrşit şi scrisoarea lui din urmă unde, povestind cu vorbe puţine prăpădenia ce văzuse, îşi vestea întoarcerea, fără să spuie nici o vorbă despre scopul pentru care plecase. Ceea ce, nouă ni s-a părut limpede ca bună ziua. Adică, însemna că se întoarce singur.

Deci, porniţi acum spre casa lui Pătruţ, ceata noastră era gălăgioasă şi veselă, mai ales prin cuconetul sprinţar, care se dovedea nu numai biruitor, dar trecut dincolo de măsura veseliei pentru slava acestei biruinţi.

— Bagi tu de seamă... mormăia din uriaşul guler de miel Tase Preoţescu — colegul nostru de la Şcoala de comerţ — ce sinistră francmasonerie au năpîrcele astea de femei ? Uită-te nu mai departe la Sănduţa mea... Ce o priveşte pe dînsa că nenorocitul acela s-a însurat ori nu, că a luat una de aici, ori una de unde a înţărcat dracul copiii ? Păi n-am eu dreptate să spun că femeile şi cu ovreii botezaţi sînt cele mai primejdioase animale de pe pămînt ? Nu rîde — ascultă-mă pe mine — să te ferească Dumnezeu de omul a cărui ţintă supremă în viaţă e să-şi schimbe numele şi care îşi face şi mijloc de trai din trădarea asta...

Nu i-am răspuns, firește, fiindcă în privința Sănduței lui eu știam *în orice caz* ceva mai mult ca dînsul — cu privire la bucuria ei de acum, bineînțeles — iar eu nu zvîrl pietre în baltă : cu oamenii acri nu discut.

Dar n-am avut vreme să mă gîndesc mai departe la temerile lui Preoțescu, fiindcă glasul de buratec prăpădit al lui Vasilică Zbrențea a șorpăcăit scurt :

— Tăcere ! Să ne apropiem încet, ca să-i facem surpriză.

Gîndindu-se că prin asta își mărește mulțumirea, cucoanele i-au luat nerozia în brațe și au pus peste tot grupul o pecete de tăinuială și complot. Ba exagerau așa de mult jucîndu-și rolul, încît, cu toate că aveau șoșoni în picioare, iar zăpada era pufoasă și de-o palmă pe trotuar, mergea în vîrfuri, furișîndu-se plecate pe lîngă ostrețele rare ale zăplazului.

Deodată, cu ton de batjocură și o anumită veselie prost ascunsă, Tase Preoțescu a hămăit ca un cîine.

— Beznă !

Țîștulturile au fost zadarnice, fiindcă numaidecît, în clipa care a urmat, au văzut geamurile casei lui Pătruț.

Dezamăgire pe toată linia ! Mai exact două dezamăgiri felurite : una a cucoanelor — pentru pricini știute — și cealaltă a noastră.

— Păi bine, Tase... a răbufnit mînioasă Sănduța. De unde ai scos vestea că s-a întors ?

— Mi-a spus Arghir, locotenentul, că l-a văzut trecînd cu trăsura de la gară la trenul de șaptesprezece treizeci și două... a dat din umeri, gata de ris, bărbatul dumisale.

— Cine știe ce i s-a năzărit... a pufnit femeia.

— Poate... Apoi, hotărît și cu toată liniștea, Tase a dat comanda.

— Hai acasă... și vă liniștiți...

Dar năsucul cel învinețit al Sănduței nu-și pierduse mirosul lui de copaucă vestită în treburile lumești. Izvorîtă din sumedenie de adîncuri, necunoscute lui Tase, inspirația femeii s-a proptit pe o nădejde nelămurită.

— Ce-ar fi însă dacă ai bate în geam.

— Ce vrei să fie ? i-a întors bărbatul acru și superior. Ar lătra cîinii, ar veni sergentul și în cel mai bun caz s-ar trezi bătrîna, ori sluga și s-ar speria.

— Da, dar am afla dacă a venit Pătruț, sau dacă a scris cînd vine. Măcar cu atît să ne alegem.

Vasilică Zbrențea, care îi cam trăgea clopotele Sănduței, a fost fericit să-i facă pe plac. A bătut cu bastonul în geamul de la stradă și a zgîlțîit cleampa portiței.

După cîteva clipe o flăcăruie micuță aprinsă în fundul ogrăzii a dat de veste că locuitorii încep să miște. Apoi a plesnit lumina în geamul unei odăi de stăpîn, pe urmă la antret și în sfîrșit s-a aprins becul de la scară. Sluga, înfășată în zăbunul unui bărbat, a venit lipăindu-și iminelii prin zăpadă. A măsurat mirată ceata strînsă la portiță și a întrebat ardelenește :

— D-apoi, mă rog frumos, pe cine ați căta oare ?

Sănduța a sărit cu gura.

— S-a întors domnul Pătruț, femeie hăi ?

— D-apăi că dumnealui s-o fo întors de pe la trei fărtaie la șase... Da' amu hodinește.

— Trebuie să se fi trezit, că a aprins, s-a repezit iarăși Sănduța, fără milă. Sluga s-a răsucit și văzind geamurile luminate a încheiat :

— Noa! Se vede că i s-o fo' spăriet somnul și o hi crăpat ochii!... Mintenaș m-oi duce și-oi vede...

N-a fost nevoie să mai vadă, fiindcă ne văzuse Pătruț pe după perdeaua ridicată și a strigat:

— Dă-le drumul, Eufimio!

Pentru care faptă creștinească, ceata noastră a început să-i strige fel de fel de vorbe mulțumitoare, afară de Tase, pe care nu l-am auzit decît tușind scurt de cîteva ori.

Pe cînd noi ne descotoroseam de sacsanale, Pătruț mi-a strigat din dormitor:

— Aprindeți voi în salon, că viu numaidecît...

Dar putea să întîrzie mult și bine, fiindcă ceata era foarte ocupată. Ca zeci de ordine șoptite au trecut de la o gură la alta; cucoanele au început a cotrobăi cu ochii toate colțișoarele antreului și ale salonului căutînd „corpurile delicte"... adică semnele „femeii"...

Cea mai nedumerită și cea mai nerăbdătoare părea tot Sănduța. Părea numai, căci de fapt Fira Tănăsescu, profesoara de franceză de la externat își mușca buzele prea fără milă ca să fi fost numai din pricina frigului de afară. De altminteri toți au băgat de seamă înfrigurarea ei, atunci cînd a întrebat:

— S-o fi...? Ori nu... Dar vorba „însurat" n-a vrut s-o spună. Parcă o ținea de rezervă pentru alte împrejurări...

După scotociri neîndurate, negăsindu-se nimic, s-a ajuns la încheierea că Pătruț e tot „jumătatea care așteaptă să fie întregită". Iar pentru că pămîntul Macedoniei s-a zbîrlit și s-a scuturat, înțelegînd ce menire pregătește camaradului nostru, rămîne ca tot biata urbe locală să facă acest „greu

și penibil oficiu". Astfel a sintetizat situația dulcea Sănduța, după care a încheiat patetică :

— Dar nefericita, care va crede că se mărește proclamîndu-se jumătatea acestui biet neîntregit, să se gîndească bine la un om ce are pe conștiință o sută de mii de suflete ; fiindcă numai el a provocat cataclismul. Și era așa de bucuroasă spunînd grozăvia asta, încît dacă n-am văzut-o pe ea sărind într-un picior — cum mi se pare că a și sărit — pot jura că am văzut ochii lui Tase oftînd asemeni unui piept omenesc. Ca o dovadă, iată sfatul pe care i l-a dat :

— În orice caz, fiți prudenți și nu vorbiți de însurătoare... De va fi, va spune el... De nu, aveți timp de rîs... Și a terminat fără vorbă, dar cu un gest ce arăta nesfîrșita întindere a iadului...

Intrarea lui Pătruț a fost prilej de mare vînzoleală și zarvă neînchipuită. Femeile, agere, lăsîndu-și mîinile sărutate, i-au examinat degetele să vadă liniuța de foc a inelului și s-au îmbujorat cînd — ca să zicem așa — au văzut că n-au văzut nimic. Apoi a pornit potopul de întrebări și larma felicitărilor pentru norocul că a scăpat din mijlocul prăpădului cumplit.

În tăcerea de moarte care ne-a încleștat gîtlejurile, Pătruț a povestit simplu și cuminte lucruri grozave. Dar urgia prin care trecuse căpăta în vorba lui cîntărită și fără meșteșug o răceală cețoasă, de îndepărtare și neadevăr.

De altfel, după o jumătate de oră, nici nu mai avea ce povesti. Era același lucru, repetat. Aceleași case se dărîmau, aceiași oameni fugînd pe cîmp, aceleași vite urlînd. A încheiat aproape nepăsător :

— ...și așa mai departe... Prima zi a fost mai greu... și prima zguduire... pe urmă mă învățasem...

— Cu spaima nu te poți învăța, a șoptit neîncrezător Vasilică.

— Nici n-am spus asta ! a răspuns Pătruț. Eu vorbesc de primejdie, de primejdia adevărată... Dar cu primejdia te înveți...

— Și nu te mai înspăimînta ? a întrebat plină de admirație Fira Tănăsescu.

— Firește că nu !

— Ei, cum asta ? a izbucnit Tase din colțul în care se înfundase. Tu vrei să spui acum că n-ai avut nici o clipă de spaimă ?

Pătruț a scuturat din cap, ca și cînd ar fi vrut să alunge o amintire groaznică și a zis scurt :

— O ! Ba da ! Asta da ! Și încă o spaimă cumplită. Dumnezeule ! Numai cît mi-aduc aminte și se face carnea gheață pe mine !

— Cînd ?

— Unde ?

— Cum ?

— Spune-ne și nouă !

— Povestește !

— Ce s-a întîmplat ?

Și toate glasurile învolburate deodată au umezit toate perechile de ochi și au ciulit toate urechile. Setea de grozăvii a lumii se adunase toată parcă în colțișorul acesta tihnit și cald, care dospea sub fulgii albi de afară.

Pătruț și-a răzămat capul în palmă, acoperindu-și ochii cîteva minute. A oftat adînc, cu scări și a murmurat :

— Nu știu cum să povestesc, ca să vă fac să înțelegeți mai bine imensitatea spaimei mele de atunci.

Apoi, în liniștea încordată care-l crea iarăși eroul de întîmplări neînchipuite, Pătruț a ridicat

capul în sus, cu fața crispată, a rămas cu ochii sticloși în tavan și a început cu glas chinuit.

— Trecuseră cele două cutremure dintîi și văzusem tot ce v-am spus... A doua zi, dimineață, am plecat cu un automobil spre alt oraș, pe o șosea foarte bună. Spusesem șoferului să deie viteză, fiindcă trăgeam nădejde să ies mai repede din regiunea aceea nenorocită... Bineînțeles, un cutremur de pămînt — vorbesc de un cutremur mare cum a fost acolo — rămîne în carne... Se imprimă... Îl duci cu tine zile întregi cum duci — în mic — clătinarea unei bărci, a unui vapor sau, mai bine zis, a unui avion... Da... ca un avion, pentru că avionul se lasă în jos ori saltă, cade în goluri de aer. Dar la un cutremur de pămînt e înmiită... E terifiantă. Capeți o amețeală care întrece tot ce se poate închipui... Simți prăpădul... Asta-i! Pră-pă-dul...

Acum, cînd ai înfipt în carnea ta asemenea senzație tare, vă închipuiți ușor că mersul în automobil — cu toate clătinăturile lui — nu-ți mai pare un mers obișnuit... Trăiești o prelungită, o chinuitoare impresie de cutremur continuu... E o tortură... În sfîrșit...

A făcut o pauză, a scuturat iarăși capul, cu ochii strînși și a continuat gîtuit :

— V-am spus ce crăpături îngrozitoare se făceau în pămînt. Ei bine, cum mergeam, cu toată viteza mașinei, simt deodată că tot pămîntul țîșnește în sus cu noi. În același moment văd la doi pași înaintea mașinei prăpastia care se deschisese.

Ni s-a oprit răsuflarea pe loc... Am icnit o singură silabă toți :

— Și ?

Pătruț a înghițit în sec, apoi gîfîind greu a continuat, dînd din umeri.

— Nu mai era nimic de făcut... Mașina nu se mai putea opri... A sărit în gol și s-a prăbușit.

— Și ? am făcut noi iar.

— Și... se vede că ruptura se făcuse tocmai atunci, așa încît buza cealaltă, care se prăvălea în jos, nu era încă decît la doi trei metri... Mașina era solidă... Norocul meu ! A căzut tot pe șosea — și minune — nu s-au spart cauciucurile. Cum era în viteză nebună, viteza a continuat. Dar în vreme ce partea din care scăpasem se ridica fulgerător, partea astălaltă cu noi *se afunda*...

Atunci... Doamne ! Atunci s-a petrecut ceva cu adevărat înspăimîntător. După cincizeci de metri mașina n-a mai putut urca din groapă și s-a oprit. Iar pămîntul întreg, cu șosea cu tot, s-a legănat odată, imens, înainte, de ne-a întors cu fața la cer, apoi ne-a întors în partea cealaltă de-am văzut căscătura pămîntului, și a treia oară a venit înapoi, s-a ridicat vertical, ne-a răsturnat pe spate și s-a prăbușit ca un munte deasupra noastră...

— Și ? am tremurat, dîndu-ne sufletul de spaimă...

Pătruț și-a udat cu limba buzele uscate, și-a șters sudoarea de pe frunte și a încheiat istovit :

— Și... m-am deșteptat din somn...

A fost o adevărată clipă de prostire. Ne buimăcise...

— Cum te-ai deșteptat din somn ? a îndrăznit să întrebe Sănduța...

— Visasem numai... din fericire... a răspuns zîmbind de astădată Pătruț. Dar din cîte lucruri groaznice am văzut — și am văzut destule — nici

unul nu mi-a dat — nici pe departe — spaima înnebunitoare pe care mi-a dat-o visul ăsta...

Cu desăvîrșire dezamăgită de eroul ei, Fira Tănăsescu a smiorcăit :

— Asta-i păcăleală...

— Nu ! a dăscălit-o cuminte, Pătruț. E o învățătură... Nu face ochi mirați, domnișoară Tănăsescu... Căci, pentru mine cel puțin, a fost o mare învățătură... Ai putea să scoți din asta reconfirmări de care nu mai ai nevoie — cum ar fi, de pildă, că arta e mai puternică decît natura — pentru că un creier omenesc găsește expresii mai tari decît faptele reale...

Dar nu asta am vrut eu să spun că am învățat. Eu am învățat un lucru mai simplu și mai prielnic. Anume că mintea omului e mai rea decît ceea ce-a făcut Dumnezeu. Și dacă Dumnezeu îi dă un somn, sau ceva care să-l odihnească și să-l întremeze, mintea păcătoasă i-l strică și i-l chinuiește, ca să nu se bucure de el.

— Nu înțeleg unde vrei să ajungi ? a șoptit ea.

— Iată unde. Vreau să spun că visul meu groaznic a fost făurit de mintea care a lucrat singură, fără știința și fără controlul meu. Eu îi dădusem cîteva fapte crîncene fără îndoială — cîteva întîmplări și cîteva imagini dureroase. Atîta tot. Acelea, oricum, erau de îndurat. Dar cînd a rămas singură stăpînă, a alcătuit visul acesta de iad, care o să mă chinuiască cine știe cîți ani de aci înainte...

— Și urmarea ?

— Urmarea ? E simplă. N-am mai lăsat-o să lucreze singură, să construiască absurdități, icoane groaznice, din cîteva petice pe care le-am găsit pe ici pe colo în viață și i le-am dat la păstrare.

Mai pe scurt, m-am desfăcut de mintea asta, care îmi chinuia odihna. Mi-am dat seama că mă pot odihni în orice caz mai bine, cu ochii închiși numai, dar treaz — pentru că astfel îmi stăpînesc creierul și-mi pot impune nu numai să nu fabric grozăvii, dar nici să-mi amintesc măcar de lucruri neplăcute — decît să mă las torturat prin binefăcătorul somn pe care îl stăpînește numai mintea mea. Și în felul acesta am ajuns la convingerea că, între creier și între trup, cel care-mi poate strica mai mult e creierul...

Pornit pe asemenea cale, știți care a fost cel mai mare cîștig ? Iată-l... Am băgat de seamă care a fost tot cursul vieții mele de pînă azi. Mi-am lăsat capul să fabrice singur și nu mi-am dat seama niciodată, că spaima mea pornise numai din el. Pe scurt, am avut un somn prelungit... Trezirea din visul cel rău, pe care vi l-am spus, e o trezire definitivă în viață...

— E destul de complicat și curios ceea ce spui... a mîrîit Sănduța cu un acru colț de gură ridicat, simțind ca prin ceață o primejdie. Care e rezultatul *practic* al acestei deșteptări, asta ar fi mai important de știut.

— Aaa ! Rezultatul practic e că nu m-am mai însurat cu o fîrșeriță de a mea... așa cum îmi spunea creierul, care își fabricase o năzdrăvănie de-a lui.

Femeile au chicotit vesele amîndouă.

— Foarte bine, dar atunci după teoriile pe care ni le-ai făcut aici ar însemna că ai să te însori tot la noi...

Aici, Pătruț a zîmbit lung, *mai ales* către Fira Tănăsescu și a răspuns :

— Se poate și asta... Dar... (și a făcut o pauză) numai într-un singur caz...

— Care ?

— Cînd aș divorța de grecoaica splendidă cu care m-am însurat la Salonic și pe care să-mi dați voie să v-o prezint...

; Trăsnet de-ar fi căzut, pămîntul de s-ar fi prăfuit în soare, n-ar fi înghețat gurile cum le-a înghețat vestea asta.

Pătruț a pornit încet spre dormitor să-și aducă frumoasa grecoaică din Salonic — care avea să înnebunească mai apoi patru regimente (din care, două de cavalerie), un stat major de divizie, cinci corpuri profesorale, tot baroul (inclusiv magistrații — afară de procurorul general, care se vede că avea pricini anume să nu-l mai miște femeile) — și în afară, bineînțeles, de cei trei sute douăzeci și patru de liceeni din cursul superior.

Cînd a pus mîna pe clanță s-a oprit și s-a întors. Auzise în urmă pe Tase Preoțescu, mormăind în mustață scurt și rău :

— Adineauri cînd v-a spus visul lui ați zis că e păcăleală. V-a răspuns că e învățătură pentru el... Acum ce mai ziceți ? Nici asta nu-i învățătură ?

La care, cucoanele n-au împotrivit nici o vorbă, fiind una cu ochii plecați, cealaltă cu privirea pe unghiile vopsite cu conăbiu, iar celelalte două ocupate de vîrful pantofilor și de macatul de pe sofa.

A răspuns însă Pătruț, zîmbind ciinește, fiindcă își dădea seama cît sînge varsă :

— Ei, domnule Preoțescu. Aici n-ai dreptate. Au dreptate dumnealor. Așa e. Asta nu e învățătură, asta e cu adevărat păcăleală...

Ca fulgerate, femeile au ridicat ochii. Numai că, în aceeași clipă, mînerul ușei a clănțănit ca un cîine rău, iar în canatul larg, înaltă, sveltă, mîndră, plină de taină și frumusețe ca un chiparos s-a ivit Astynomeia...

Dar spaima groaznică a clipei aceleia, cucoanele noastre n-au visat-o...

.....UL DIN AMERICA

În seara aceea îl sărbătorisem pe Ovidiu Stoica și eram peste măsură de veseli. Isca rîs cu hohote din timerice și de cele mai multe ori nici n-apucai să auzi gluma întreagă, că te pomeneai pufnind pînă la lacrimi numai la gîndul hazului. Încalte cel care voia să spuie nici nu apuca să pornească snoava și se încleșta în podida hohotului.

Era vasăzică un ceas vesel și fiecare avea chef de povestit.

De bună seamă, s-ar fi cuvenit — așa cum se întîmplă mai totdeauna — ca prilejul rîsului și al bucuriei să se tot depărteze de pricina lui adevărată. Căci, de obicei, oamenii se adună la o sărbătorire — cum ar fi ziua unui prieten — și la urmă îți dai seama că, din una într-alta, vine vorba de cine știe ce alte întîmplări năstrușnice, iar veselia mesenilor se cheltuiește cu ele și cu multe altele, uitîndu-se cu desăvîrșire sărbătoritul...

În casa lui Ovidiu Stoica s-a întîmplat cum trebuia, adică s-a întîmplat pe dos, pentru că era

haz mult și glumă din inimă tocmai pe faptul norocului și al năzbîtiilor lui — cum se cădea de altminteri în seara aceea cînd îl hiritiseam pe omul de gazdă pentru că îi fusese hărăzit să cîștige trei milioane la loterie, cu un sfert de loz, ceea ce însemna că i se dăduse în mînă cam șapte sute de mii de lei...

Negreșit, oricît de pizmași am fi fost noi toți pe alegerea lui Dumnezeu, — căci fiecare în sinea lui socotea că Ovidiu are mai puține merite decît noi și că va folosi mai prost decît am fi putut să folosim noi suma cea mare cîștigată de el —, nu se putea să nu-i recunoaștem lui Stoica un merit neobișnuit. Anume, acela că nu cîștigase cu un loz luat la întîmplare, în ultima clipă, ori forțat de cine știe ce împrejurări, ci cu lozul pe care și l-a ales după mari chibzuieli, chiar la începutul loteriei și îl păstrase necontenit, fără nici o șovăială și fără nici o părere de rău. Mărunțel și strîns la viața lui, — cum era —, trebuise, de bună seamă, o mare minune, ori o socoteală tăinuită — ceea ce cam la fel ar fi însemnat — să-l hotărască la risipa regulată a tîrguielii biletului de loterie. Această socoteală tăinuită ne-a dat-o pe față în mijlocul petrecerii, ca să ne strice cheful la toți. Căci, fără îndoială, cînd zici noroc te gîndești la noroc și pace! Un noroc ticluit, ca să zicem așa, nu mai este noroc. Vorba lui Iftodescu, profesorul de matematici, acela se cheamă, după caz, bună negustorie ori șmecherlîc sadea! Iar povestea omului răbdător și cuminte, care crede în Dumnezeu și așteaptă norocul, o socoteam toți o năzbîtie scriitoricească, bună pentru copii nevîrstnici.

Așadar Ovidiu Stoica, în ziua cînd a cîștigat, izbutise să aducă pe pămînt o năzbîtie de povești.

Dar să-l ascultăm pe dînsul, deoarece, în clipa asta îl văd rezemîndu-se cu cotul drept de piedestalul pe care pusese un cap de ipsos al lui Sophocles — ca profesor de greacă și latină cum era — și să gustăm încă o dată amărăciunea și uluiala de atunci.

— Stimatele mele doamne, domnișoare și dragii mei colegi și prieteni, *albo lapillo notare diem.* Să însemnăm ziua asta cu o piatră albă, cum ziceau romanii, și să-mi dați voie să vă împărtășesc în cîteva cuvinte, nu bucuria unui om care a biruit, — deși pentru mine biruința este cîștigul acesta... (aici Vasilescu s-a uitat la Ghiță Condrea oarecum plictisit) —, cît mai ales să satisfac dorința domniilor voastre de a afla cum am ajuns la această biruință. (Aici Vasilescu nu s-a mai uitat la Ghiță Condrea, ci și-a răsucit gîtul nu știu cum și a rămas cu ochii în cîrligul lămpii, de parcă s-ar fi spînzurat de el.)

— *Audaces fortuna juvat,* zice Virgiliu și e drept că norocul iubește pe îndrăzneți. Ca o dovadă, iată-mă pe mine. (Și lipindu-și mîna de piept s-a întors spre dreapta, zîmbind domnișoarei Calipso Martac, fată vitregă și dulce a lui conu Isaiia Surduc, directorul gimnaziului.)

Dar îndrăzneala aceasta de unde credeți că mi-a venit ? Căci eu știu prea bine că *non omnia possumus omnes* — adică vreau să spun că eu nu pot să fiu îndrăzneț totdeauna, pentru că nu sînt un om îndrăzneț de felul meu. (Și acum iar s-a uitat la domnișoara Calipso Martac, dar parcă mai altfel decît înainte, deoarece de astă dată gurița ei s-a țuguiat ușurel, iar genele cele lungi i s-au prăvălit peste ochii ca pruna brumată și

au tremurat de cîteva ori. Ceea ce băgînd de seamă, coana Linica Tudoran, nevasta lui Dragomir de fizico-chimice, s-a întors la Mia Petcu, prietena ei cea bună, făcîndu-i cu ochiul și chiar la Sanda Priboianu — cu care nu mai vorbise de două luni din pricina unei supliniri.)

— Viața mea — a continuat încet Ovidiu — este trai de om sărac, cum este și firesc, ca profesor tînăr și cu o singură gradație cum sînt și mai ales cu ore puține. (Aici mai toți au zîmbit și s-au uitat cu coada ochiului la Conu Isaiia Surduc, directorul, care, simțindu-se oarecum atins, a tușit de două ori și a început să-și caute tabacherea în buzunarele pantalonilor.) Dar îmi ziceam și eu *ita diis placuit*[1] și îmi făcusem o viață de om cuminte, fără alt cusur decît cititul cărților, precum vedeți. (Și a arătat cu mîna cogeamite raft bucșit cu terfeloage, dorind, pe cît se părea, să atragă luarea aminte domnișoarei Calipso, care însă n-a vrut să înțeleagă.) Am zis *cusur* și stăruiesc, fiindcă e un viciu ruinător pentru zilele acestea, de vreme ce costă bani mulți și răpește vreme și mai multă... (Aici au zîmbit ei cam toți din cei de față, ca și cînd ar fi fost o glumă, dar în sinea lui, fiecare avea părerea lui Stoica.)

Așadar, ce perspective aveam eu înainte? Să mă aleg cel mult cu o casă de cărți — dar fără casă bineînțeles — și să am atît cît îmi trebuie să nu mor de foame și să umblu îmbrăcat ca un cerșetor...

Dar, într-o bună zi, într-o cărțulie de a mea, am descoperit un lucru care m-a minunat. Îi zice *The hand of destiny*[2]. Și e scrisă de un om

[1] Așa le-a plăcut zeilor (lat.) (n. ed.).
[2] Mîna destinului (engl.) (n. ed.).

care şi-a pierdut de vreo zece ori averea la jocuri de noroc şi de tot atîtea ori a cîştigat-o înapoi...

La vorba asta toate capetele s-au ridicat, toate zîmbetele au pierit, toţi ochii s-au prins de gura lui Ovidiu Stoica, în frunte cu ochii îngenaţi ai domnişoarei Calipso. În tăcerea cuviosă, care cotropise ca o undă grea odaia, capacul tabacherei lui conu Isaiia a ţăcănit sec. iar gîtlejul bătrîn a sunat scurt în tusă, ca un trombon încercat înainte de cîntare.

De astă dată nu mai încape îndoială că Ovidiu Stoica merita să fie sărbătorit şi fiecare din noi a simţit în inimă o înfrigurare surdă, ca o povestire de fericire nebănuită ! Cartea englezului ne deschidea poarta norocului !

Şi astfel, cînd a izbucnit de sub mustaţă trombonul lui conu Isaiia :

— Eh ! Zi odată... ! el a spus vorba care era pe buzele tuturora.

Atunci însă Ovidiu ne-a prelungit chinul, fiindcă îşi sorbea biruinţa, ca pe o linguriţă de şerbet, de-a dreptul dintre genele domnişoarei Calipso. Apoi s-a întors către director şi a urmat :

— Thomson zice că orice loterie de lungă durată e calculată astfel încît... (Doamne ! Cînd a ajuns aici, tuturora le bătea inima în furca gîtului)... încît un om, care joacă regulat timp de zece ani, îşi întoarce *în orice caz* banii pe care i-a plătit...

În uluirea plină de scîrbă după asemenea dezamăgire, ceea ce a spus conul Isaiia a fost ca o uşurare şi ca o răzbunare a tuturor. Şi conul Isaiia n-a spus mare lucru, dar l-a spus bine, scurt şi cuprinzător. Anume a spus o vorbă, ba la drept vorbind nici măcar vorbă n-a fost, ci un simplu sunet, dar puternic şi lămurit, ceea ce era peste măsură de grosolan pentru ca domnişoara Calipso

să nu încrunte frumoșii dumisale ochi codați, lucru care a plăcut nemaipomenit lui Ovidiu, socotind-o ca un gest de prietenie.

De aceea, norocosul profesor a avut puterea să înfrunte tot valul de vorbărie batjocoritoare, ridicat pe seama descoperirilor „nebunilor de englezi". Și să aștepte o clipă de oboseală, ca să arate mai departe socotelile ascunse care îl duseseră la biruință.

— Astea-s povești ! zicea tare Velicu, maestrul de desen.

— Păi bine, nene, dacă-i vorba să aștepți zece ani... s-au auzit țîfnind Mateescu, de istorie, uriașul cu glas pițigăiat și jalnic, de-ți părea că poartă în gît un școlar de clasa întîia, pe care l-a pedepsit să vorbească în locul lui, ca să nu nădușească. Dar cine îți spune că nu pierzi mereu ? Și de aici încolo era cu neputință să-ți mai dai seama cine vorbește... Doar atît : se vedea că sînt numai două guri care nu vorbesc. Una era a lui Ovidiu Stoica, iar alta, mică și țuguiată din nou, a domnișoarei Calipso.

— Dar, hai să zici că-ți scoți banii după zece ani..

— Chiar așa. Ce afacere ai făcut ?

— Fără dobîndă...

— ...Și cu primejdia să nu-i mai vezi înapoi...

— Povești ! Și eu care credeam...

— Tot norocul, domnule !

— Asta e !

După liniștirea zarvei, Ovidiu a pornit iar să vorbească :

— Vasăzică, la zece ani, în orice caz îți întorci banii înapoi. Lucrul acesta e certificat și de Heideneke, marele matematician de la Universitatea din Halle, în volumul lui *Wissenschaft und Glii-*

ckspiele [1] și de încă un profesor danez — îmi scapă numele... cred... Fred... Frade... în sfîrșit, ceva așa... care a luat premiul Nobel.

Liniștea s-a întins iar. Fețele erau tot neîncrezătoare, dar pe fiecare gură buza de jos și-a întins mijlocul peste cea de sus, iar colțurile s-au lăsat încordate într-un fel de :

„Te pomenești drăcie !“

Gura lui Ovidiu însă, arcuindu-se dimpotrivă, și-a ridicat colțurile în zîmbet mai dulce, iar ochii lui au sărutat lung pleoapele vineți și catifelate ale fetei vitrege de lîngă dînsul.

— Cum spun — a continuat — teoreticienii au stabilit principiul. Rămînea să fie controlat în practică... O fi ea, loteria, dovadă că oamenii au *auri sacra fames* [2]... Dar știința își vede de rosturile ei : să fixeze legi. Așadar, s-a făcut statistică după toate loteriile din toate țările...

— Și ? a tușit scurt conul Isaiia.

— Și cu un procent de 9999 la zece mii s-a verificat în paisprezece mii trei sute optzeci și șase de cazuri, *exac-ti-ta-tea* teoriilor pe care vi le-am spus. *Felix qui potuit rerum cognoscere causas* ! [3]

Acum lumea a amuțit, iar ochii domnișoarei Calipso și-au dezvelit dulceața prunelor brumării, ca o slăvire bine meritată biruitorului — așa cum e legea omenească de cînd e lumea și pămîntul.

În tăcerea omagială, Ovidiu Stoica a priceput că-și poate specula în voie izbînda și a mai spus :

— Așadar, bizuit pe descoperirea mea, am pornit să joc întocmai cum aș fi pornit să depun la o bancă sigură... Ca latinist ce sînt mi-am ales un

---

[1] *Știință și jocuri de noroc* (germ.) (n. ed.).

[2] Execrabila foame de aur (lat.) (n. ed.).

[3] Fericit cine poate cunoaște cauzele lucrurilor (lat.) (n. ed.).

număr neperechie, pentru că așa zice Virgiliu în egloga opta : *Numero Deus impare gaudet !* [1]... Și am jucat... Însă folosul era acesta : nu numai că depuneam ca la o bancă solidă, dar îmi lăsasem o poartă permanent deschisă către noroc... ***Pauci quos aequus amavit Jupiter*** [2], zice poetul. Dar de ce n-aș fi fost și eu iubit de zeu ? Răbdarea mea, credința mea și nevoia mea, de ce nu s-ar fi auzit ?... Și, poftim că s-a auzit ! Iată doamnelor, domnișoarelor și domnilor, taina norocului meu : biruința unei credințe. Iar ca încheiere, dați-mi voie să vă spun și dumneavoastră ceea ce mi-a spus și mie : *discite justitiam moniti et non temnere divos !* [3]

Și, încheind astfel, s-a uitat foarte serios la domnișoara Calipso, care a înțeles că e o amenințare altoită pe mare dragoste, măcar că vorbele latinești nu le-a înțeles.

Numai că atunci și dumneaei a socotit a fi timpul să puie o întrebare. Iar fiindcă toată lumea de acolo știa ce știa, întrebarea și răspunsul și-au avut înțelesuri mai mari decît trebuiau.

— Dar ca să mă pot îndemna la joc zece ani în șir și să risc — fiindcă este totuși un risc — crezi că-s de-ajuns cîteva teorii ?

— Nu ! Negreșit ! a înfruntat-o Ovidiu. Trebuie să crezi în ele !

— E greu să crezi așaaa... și n-a terminat vorba la care Ovidiu a dat toate cărțile pe față, răspunzîndu-i aproape trist, deși biruitor :

---

[1] Numerele fără soț plac lui Dumnezeu (lat.) (n. ed.)

[2] Acei puțini pe care i-a iubit în mod echitabil Jupiter (lat.) (n. ed.).

[3] Învățați să cunoașteți dreptatea, și să nu supărați pe zei (lat.) (n. ed.).

— De bună seamă... Dar numai cine crede poate cere răsplată și o merită...

Iar ochii toți s-au întors către conul Isaiia, care pufăia din ciubuc la geam, uitîndu-se cum se leagănă felinarul din stradă în bătaia ploii și în vînt. Căci aproape la fel se legăna și sufletul dumnealui, acum, cînd își dădea seama că n-a crezut nici în loterie, nici în Ovidiu Stoica — tot un fel de loterie și el — dar la care iată se dovedea astăzi că de-ar fi jucat ar fi fost răsplătit.

Iar acum era greu să mai dea înapoi și să dreagă la loc în inima domnișoarei Calipso toate rotițele [1] pe care i le stricase, ponegrindu-i pe „javra și pîrlitul de Stoica", cu tot ce avea și nu avea, de la iței rupți ai lui taică-său, pînă la negrul cel veșnic de sub unghiile prăfuite în terfeloage...

Dar asta e o altă poveste, care nu ne privește pe noi și pe care dumnealor n-au decît să și-o descurce cum le-o veni mai bine și cum s-or pricepe. Pe noi ne privește doar un lucru și anume, că toate s-au petrecut altminteri de cum și-a închipuit lumea și decît le-a vrut lumea.

Asta a spus-o răspicat Ghiță Condrea, care rămăsese pe gînduri, înfundat în jilțul ponosit de lîngă raftul de cărți :

— 'Uite, domnule, că se întîmplă cîteodată și altfel !

— Adică se întîmplă cum trebuie să se întîmple, i-a întors încet și blînd moș Dima, cel pe pragul pensiei, moșneagul firav, cu păr alb și cu barbișon ca pe vremea lui Napoleon al III-lea. Da, da ! ne mirăm fiindcă s-a întîmplat așa cum trebuia să se întîmple.

[1] În textul de bază : *roțile*.

— Trebuia ? s-a mirat Iftodescu de matematici, om care rînjea ori de cîte ori îi aduceai o părere ce nu se putea măsura în metri ori în grade și nu putea să dea naștere unei epure precise. De ce *trebuia ?* Fiindcă literatura a inventat legi dincolo de realitate și creează o logică absurdă acolo unde nu e nici una ?

— Dar logica aceea n-a creat-o literatura....

— Cine atunci ?

Moș Dima a zîmbit și a răspuns încet :

— Noi toți... Dumneata, eu, dumnealui...

— Eu ?... a pufnit Iftodescu, dar eu nu admit și n-am admis niciodată neghiobiile astea de melodramă, ori de roman prost, cu ispășiri ale greșelilor, cu răsplătiri ale virtuților și toate bîiguielile romantice, bune pentru ucenicele de la croitorie... Astea-s fleacuri, moșulică. Cazul lui Stoica nu e așa de complicat cum îi place lui să creadă. A cîștigat și atîta tot. Poți dumneata să-mi spui că dacă nu juca decît lozul ăsta, la clasa asta, n-ar fi cîștigat tot așa ?

Bătrînul a dat din cap rîzînd.

— De unde vrei să știu eu ?

Iftodescu, sîcîit, a dat din umeri :

— Ei na ! Asta e ca și cînd ai spune că dacă Stoica ar fi avut un unchi bogat în America, după moartea aceluia nu i-ar fi rămas moștenire pentru că purta mustețile mai scurte... sau, în sfîrșit, o absurditate ca asta. Cazul cu unchiul din America e exact cazul colegului nostru. Banii eru puși deoparte pentru Ovidiu, orice-ar fi făcut el, de vreme ce erau. Și dacă n-ar fi fost nu i-ar fi avut nici Stoica...

Moș Dima a rîs.

— Vasăzică uite că și dumneata faci logică de literatură...

Iftodescu a sărit ca muşcat de şarpe :

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că ai stabilit limpede două căi. Ori unchiul din America e bogat şi Stoica moşteneşte, ori e sărac şi nu moşteneşte...

— Stăi, moşulică, nu mă lua aşa de repede... Am spus fără să mă gîndesc... aşa cum mi-a venit la gură.

— Apoi tocmai asta-i important ! a rîs şiret moş Dima. Ţi-au venit în minte presupunerile logice... Acelea pe care merge toată lumea laolaltă, cu mic cu mare... Adică logica de roman prost, cum spuneai adineauri...

Iftodescu, om care nu prea înţelege să fie contrazis şi cu atît mai puţin încolţit, a luat-o repede şi a schimbat din iuţeală :

— Ei, asta-i... ! Îmi faci cap de acuzare că am aruncat o vorbă pe care o bîziie toată lumea, fiindcă este ceva real. Cine a plecat în America s-a dus să facă avere. A izbutit, ori n-a izbutit. E simplu.

— Şi pe urmă ?

— Şi pe urmă a crăpat şi l-au moştenit rudele din ţară, ori a crăpat de foame şi l-au *ajutat* rudele din ţară...

— Bun ! dar logic cum ar fi ? Iftodescu a rămas o clipă mut, apoi a izbucnit...

— Lasă-mă în pace, moşulică, nu mă zăpăci cu logica dumitale. Ţi-am spus că nu recunosc nici o logică.

— Bine ! Dar să zicem : normal, cum ar fi ?...

— Aaa ! Pricep unde vrei să ajungi. Vrei să spui că ar fi normal să aibă numai ce-i trebuieşte...

— Nu... Vreau să ajung tocmai de unde am pornit. Să constat că lumea îşi fabrică anume păreri în bine ori în rău, fără să ţie seamă niciodată

de ceea ce ar fi mai firesc să se întîmple. Ar trebui să zic : „În prea bine“ [1] și „În prea rău“ [2]. Ca și în cazul cu loteria lui Stoica, unde ce v-a uimit nu-i cîștigul lui, ci faptul că putea să-și scoată banii, sau în cazul cu unchiul din America, unde, din prima clipă chiar, nu admiți decît cele două extreme : ori bogat ori sărac...

De altminteri nu mă deosebesc nici eu de lumea cealaltă... Sînt și eu pornit la exagerări, ca toți oamenii. Zic, sînt pornit, dar eu am un bun. Anume, m-am izbit uneori de întîmplări care mi-au luat vălul de pe ochi și, la vîrsta mea, pot să văd mai repede ceea ce trebuie să se întîmple...

— Chiar în cazul unchiului din America ? s-a răzbunat Iftodescu...

— Mai ales ! i-a răspuns rîzînd bătrînul. Pentru că tocmai aci am dat eu de o variantă, care m-a învățat tare de timpuriu anumite lucruri asupra logicei omenești.

Acum a sărit în vorbă și conul Isaiia, precum, mai ales, coana Linica Tudoran, ajutați din cînd în cînd de coana Mia și de Vasilescu. Toți cercau parcă să-i dovedească lui moș Dima că-i absolut logic ca un om plecat în America să se întoarcă foarte bogat, ori foarte sărac. Mai fiecare cunoștea un caz, care se încheia după împrejurări, cu bani mulți și fericire în toate neamurile, ori cu o bătrînețe trăită de milă pe spinarea rudelor.

Conu Dima asculta zîmbind și le numerota...

— Acesta e cazul numărul 1, sau :

— Acesta e cazul numărul 2...

După ce și-au cheltuit tot felul de povestiri, moș Dima a încheiat :

---

[1] În textul de bază : *Îmi pare bine.*

[2] În textul de bază : *Îmi pare rău.*

— Astea sînt poveștile. Să vedem acum și ceva cu adevărat logic... În orice caz, ceva care nu e așa cum s-ar aștepta lumea să fie...

Și în potolirea care s-a întins, fiindcă moș Dima era iubit, iar povestirile lui din vechi aduceau miresme ciudate, care amorțeau de multe ori asprimea zilei, bătrînul a dat foc țigării subțiri cît un chibrit — făcută din jumătate de foiță, la un ceas exact, după prescripția doctorului Pascu, profesorul de higienă — și a început :

— Întîmplarea asta își are începutul de mult, înainte de a fi plecat eu la școală. Vasăzică pe la 1875—76... În sat la noi era un neam de răzeși bine înstăriți — alde Olaru — oameni dîrzi, grozavi de robotitori, pricepuți și la treburile cîmpului și la meserie, dar mai ales la negustorie. Unul din ei, Dumitrache Olaru, un fel de șef al neamului, era chiar știutor de carte — lucru rar pe vremea aceea — ca unul ce făcuse școala popească pe la Iași, pare-mi-se... Cum spun, Dumitrache Olaru avea casa cam aproape de noi și copiii lui erau prieteni de joacă și zburdă cu mine și cu frații mei.

Acum, deh ! Cum știți, nebunii face orice copil. Și orice părinte se simte dator să-și încerce puterea și să-și descarce supărările și prostia pe capul copiilor care-s mai dezghețați — recte mai neastîmpărați.

Pot spune că tata mă bătea pe mine, de pildă, mai mult și mai rău decît pe oricare dintre copiii răi. Și pe noi toți laolaltă așa de rău, că nu era om în sat să-l întreacă.

Vasazică băieții lui Dumitrache Olaru n-aveau a se plînge mai mult ca noi de suferința zburdălniciei noastre. (O să înțelegeți de ce vă spun asta, tocmai la urmă.)

Într-o bună zi, unul din băieții lui badea Dumitrache se face nevăzut. Se face nevăzut și nevăzut a rămas.

— A murit ? întreabă coana Linica.

— A plecat în America, dragă, n-ai înțeles ? i-a spus coana Mia.

Rotindu-și ochii împrejur, moș Dima a priceput că răspunsul coanei Mia era în gîndul tuturor. A zîmbit subțire și a urmat.

— Ați înțeles toți că băiatul a plecat în America, nu-i așa ? Sau că a murit... O să vedeți la urmă dacă nu cumva v-ați înșelat...

Cum vă spuneam, Pîrvu — așa îl chema — nu s-a mai întors pînă am plecat eu de acolo. Și nici după aceea. Vremurile au trecut, lumea a îmbătrînit, s-a prefăcut și mulți au sărăcit, așa încît pe la 1904 — cînd a fost seceta aceea năprasnică — bietul Dumitrache Olaru ajunsese la sapă de lemn cu tot neamul lui.

— Și s-a întors feciorul din America, bogat și i-a scos din sărăcie, a grăit tăios Iftodescu, vrînd parcă să spună că l-a prins pe moș Dima intrat și el în apa lumii de care rîdea...

— Ba eu cred că s-a întors calic... și le-a stat pe cap ! a răspuns de dincolo Velicu. Așa ar fi mai normal... Dar bătrînul a rîs !

— Cum ar fi oare mai logic ? Hai ? Ei bine, îmi pare rău... dar o să vă dau un răspuns la care nu vă așteptați... : Nu s-a întors deloc... Iftodescu a rîs cam cu dinți :

— Eeee ! Moșule ! Dumneata umbli cu șurubării, ca să rîzi de noi...

— Nu ! Spun aceea ce a fost. Și nu trebuie să te superi că a fost altfel de cum vrei dumneata să fie — adică lumea...

Cum zic, Pîrvu nu s-a întors.

Dar într-o bună zi...

— A dat de veste că... a sărit coana Linica.

— Nu. N-a dat nici o veste. Un flăcău din sat, care-și făcea armata în forturi la Focșani, se întoarce acasă pentru cîteva zile. Și spune că un căpitan de la dînșii...

— I-a dat vești de la Pîrvu... a ciripit coana Mia.

— Nuuu ! Ce vești să-i dea, doar căpitanul acela era tocmai Pîrvu ! Eh ? Iată că e altfel de cum v-ați așteptat.

— Păi, America ? a izbucnit careva.

— Vasăzică nu era în America ?...

— Aaaaa ! Credeam că...

Moș Dima i-a așteptat să-și termine sporovăiala :

— Ce credeați, mă rog ? Că s-a dus în America ? Dar mai întîi pe vremea aceea Focșanii erau tot așa de departe de Huși, ca America astăzi de Europa. De ce să se ducă în America ? Și apoi credeți că n-a fost o minune tot așa de mare să ajungă căpitan de artilerie ? Mai ales că era putred de bogat, datorită și istețimii lui și unei femei care îi adusese o zestre frumoasă ?

— Așaaa ?... Era bogat ?... Vasăzică tot acolo ai ajuns, moșulică ! i-a zis trufaș Iftodescu.

— Să vedem ! a răspuns moș Dima. Pentru că Pîrvu, cînd a apucat să se descopere — nici nu putea face altfel, fiindcă semăna leit cu tată-său — a înțeles că trebuie să dea cărțile pe față.

A înhămat patru cai la o trăsură și în două zile a strunit hățurile în fața casei părintești. Acolo venise vestea și toate neamurile se adunaseră ca la minune. Cei mai de aproape, mai ales cei săraci erau fericiți...

— Cred și eu ! a oftat mulțumită o cucoană...

— Și le-a dat... a zis alta...

— Daaa... le-a dat bună ziua la toți... i-a rugat să stea jos și a vorbit cam așa :

„Știți prea bine că nu v-am dat de nici o cheltuială cu creșterea și cu învățătura. Am trudit singur la început ! M-am vîrît ucenic la fierărie și pe urmă la frizer, am spălat scîndurile, am cărat saci în spate... pînă într-o bună zi, cînd am avut noroc să intru copil de trupă la un regiment. Acolo am învățat carte, am luat grade... și uite că n-am murit de foame. Ba, am ajuns om bogat, să pot cumpăra toate moșiile din trei sate cu oameni cu tot..."

— Și le-a dat bani... a tremurat coana Mia.

— Le-a cumpărat pămînt, dragă ! a șoptit înfrigurată coana Linica.

— Nu !... S-a încruntat și le-a spus : „Dar nu vă dau o para chioară fiindcă m-ați stîlcit în bătăi cînd eram mititel și m-ați făcut să-mi iau lumea în cap. Așa încît, să nu vă prind că dați pe la mine, ori așteptați pomană de la mine, că vă rup picioarele ! Scurt ! Înțeles ?...

Pe urmă s-a suit în trăsură și-a plecat...

Nimeni n-a mai spus nici o vorbă... Parcă o femeie ar fi murmurat :

— Asta a fost cîine, nu om ! Dar poate că n-a murmurat nimeni.

— Acum, după astea toate, ce credeți că s-a întîmplat ? a zis zîmbind bătrînul.

— Le-a dat totuși ceva...

— A pierdut și el... s-au grăbit două glasuri...

Dar moș Dima a răspuns liniștit și cuminte :

— Nu... ! A trăit mulți ani și fericiți — că trăiește și astăzi — și are copii voinici, deștepți, harnici, cum a fost și el... Căci așa trebuia să fie...

Și rîzînd încetinel, și-a făcut vesel o țigară din toată foița, abia la jumătate de oră numai, călcînd

astfel cu neîndurare de sine porunca aspră a doctorului... căci așa trebuia să fie...

S-ar cuveni să spunem acum discuția care a urmat și în ce fel anume s-au întors la vorba începută asupra norocului și asupra loteriei...

Dar, amărîți se vede de multele șuruburi întoarse anapoda în inimile lor, n-au mai vorbit nimic, ci au plecat la casele lor, ceea ce ar fi o arătare că așa trebuia să fie.

Cît privește hîrîiala dintre Ovidiu Stoica și conu Isaiia, în legătură cu dragostea profesorului de latină pentru domnișoara Calipso, negreșit, tot trebuia să aibă o urmare.

Și a avut-o, pentru că Stoica se simțea acum biruitor. Drept care, peste două săptămîni, după ce și-a cumpărat casă și s-a îmbrăcat ca o păpușă, a bătut trufaș la poarta lui conu Isaiia — soneria era stricată, iar domnișoara Calipso scrisese cu mînușița ei, în litere nervoase :

BATEȚI. CÎINI RĂI.

De astă dată, își închipuie fiecare ce s-a întîmplat. Nu ? Ca să aibă însă toată lumea mulțumirea că a ghicit bine, iată discuția scurtă dintre ei, după binețele obișnuite și poftelile pe scaun.

— Coane Isaiia, cînd eram sărac lipit, înțeleg că m-ai refuzat. Acum însă, cred, nu mai ai nici un motiv să nu-mi dai mîna domnișoarei Calipso...

Bătrînul, cam înădușit, a plesnit surd două note scurte de trombon și a zis împăciuitor :

— Tocma', dragă băiete. Ne-am gîndit și noi — cu Calipso — și am vorbit. Ai casă, ai slujbă, ai bani..., așa că ești o partidă bună din toate punctele de vedere. Prin urmare poți să nu mai ai nici o părere de rău că nu ți-o dau pe Calipso. Ai să găsești neveste cîte vrei...

— Păi bine, coane Isaiia... !

— Lasă-mă să spun eu, că-s mai bătrîn !... Vasăzică nu ţi-o dau, şi nici ea nu vrea, pentru că, primo : ar fi ruşine să ţi-o dau cînd ai bani, de vreme ce nu ţi-am dat-o cînd nu aveai... Iar, secundo : averea n-a schimbat nimic. O casă nouă îi una, hainele spilcuite îs alta, dar uite că unghiile tot murdare ţi-au rămas... Iar Calipso a mea n-are de gînd să se facă manichează. Asta-i. Scurt !

— Păi bine, coane Isaiia... !

Dar bătrînul a încruntat sprîncenele şi a răzbufnit :

— Am zis ! ceea ce a ţinut loc şi de „Bună ziua."

. . . . . .

Acestea s-au petrecut. Iar aici, ca să spunem drept, numai Dumnezeu mai ştie cum trebuia să se petreacă...

CRĂCIUN SPECIFIC NAȚIONAL

Eu nu-s om să mă mir de fiece fleac. Dar cînd nenea Vasilică Duiculescu m-a luat deoparte să mă întrebe de n-aș putea să-i împrumut cinci mii lei, ca să-și întregească banii de chirie, am rămas cu gura căscată. Aveam și de ce. Fostul meu comandant de companie de pe vremea războiului era cel mai cîntărit om pe care l-am văzut în viața mea. Cîntărit, măsurat și socotit era întru toate ale lui; dovadă bugetul fix al gospodăriei, pe care-l avea scris cu minunata-i caligrafie de vechi contabil, pînă la încheierea fiecărui an, unde condica arăta totdeauna cu litere roșii:

Excedent pe anul în curs, transformat în rentă de stat și depus la Banca Națională..." etc. etc...

Dar strașnica rînduială a lui nenea Duică — așa-i ziceam mai scurt, — mergea pînă și la jucăriile copiilor. Fiecare din cei patru cîrlănași își avea bugetul lui aparte, pentru haine, pentru cărți, pentru prăjituri și cinematografe, ori, cum se întîmplase în ultimul an la capitolul lui Petrișor, cel mai mare, deci flăcăiandru de șaptesprezece ani — pentru „diverse... 2400".

„Vasăzică, m-am gîndit atunci : ori Nenea Duiculescu nu mai are limpedea lui vedere de mai înainte — ori a venit peste capu-i o nenorocire cumplită. Altminteri nu-mi pot lămuri cum de n-a plătit chiria la 26 decembrie, ba încă azi, 29, are lipsă cinci mii de lei din ea."

Îndurerat peste măsură de asemenea bănuială și mai îndurerat încă din pricină că, tocmai în ziua aceea, mă îndemnam să-i bat la ușă, ca să-i cer eu lui un împrumut de o mie de lei, l-am rugat să-mi arate tainele care i-au întors socotelile pe dos, ceea ce a făcut numaidecît, cu tot catranul unui suflet plin de parapon.

Slab și înalt cum este, a oftat adînc, apoi s-a înfundat în fotoliul bătrînesc pe care-l am în colțul odăii și, frîngîndu-se în fel de fel de bucăți abia aninate unele de altele, a început, cu glasul lui răgușit, rupt de lunecări neașteptate spre tonuri de clarinet speriat :

— Am avut mare necaz, boierule, — așa îmi spunea dumnealui mie din pricină că, în tranșee, eu îmi văcsuiam bocancii... dar asta e altă poveste căreia nu i-i locul aici.

— Am bănuit — zic, încercînd să iau un chip trist, ca să-i fiu de mîngîiere.

— N-ai bănuit nimic — a răzbufnit el acru, doar așa, să-și răzbune ciuda că n-am avut banii care-i trebuiau. Apoi, mai blajin, a urmat : De unde era să bănuiești ? Mai întîi că dumneata nici nu te-ai învrednicit să-mi calci pragul de sfintele sărbători, ca să arunci o laudă meritată talanturilor de gospodină ale Bobicăi mele, care nimeni nu știe găti ca dumneaei aici, în orașul ăsta, julfă cum se face la Piatra Neamț, cu foi subțiri ca foița de țigară Job, miere de albine și nuci, aiezmuite în apă de flori...

Dar una-i una și două îs două... Gata! N-ai venit — treaba dumitale! M-am învățat minte, iar altădată nu ți-oi mai supăra urechile poftindu-te, că eu, pînă azi, la asemeni vîrstă de etate mare, n-am rupt mîneca nimănui, nici n-am de gînd a-mi schimba șuruburile vieții... Nu căta să-mi arăți pricinile pentru care n-ai venit, fiindcă eu am să mă fac a te crede, ca să scap de dumneata, dar de crezut tot n-am să te cred, ba am să încep a bănui că ești și fățarnic. Zi mai bine ca pe front:

„Trăiți don'locotenent... Asta este! Am făcut și eu ce-am putut..."

La vorba lui, am zîmbit din toată inima, fiindcă noi o foloseam în tranșee ori de cîte ori... dar și asta-i altă poveste, ce nu are nici o legătură cu cele de față.

— Vasăzică am avut năcaz, a zis iarăși nenea Duică. Necaz din pricina copiilor și a Crăciunului.

— ...și a Crăciunului! am îngăimat eu, ne mai înțelegînd deloc.

— Stai să vezi, m-a oprit bătrînul. Necaz, fiindcă a trebuit să calc peste toate orînduielile mele și toate cele învățate de mine, în lunga viață cu care m-a dăruit Dumnezeu.

Acum, sucindu-se în jilț și — ca să zic așa — formîndu-se altfel, a întins o mînă uscată, cu degetele slabe și lungi, răschirate de parcă ședeau gata să prindă tavanul, în caz că ar fi căzut, apoi a oftat zicînd:

— Eu îs român. Român get-beget, băiat de plugar, născut la sat și rămas cu suflet la sat. Vasăzică român sută la sută. Lucru care s-a văzut prea bine pe front, unde m-am simțit ca la mine acasă, nu?

Acum de cînd m-a adus pustia spre oraș, eu n-am făcut după cum fac oamenii de obicei. Adică

nu mi-am schimbat părerile și nici n-am dat mîna cu deprinderile voastre nemțești. Mă îmbrac ca și voi — nici vorbă — pentru că tot așa mă îmbrăcam și înainte. Dar atîta tot. Eu în tramvai nu mă sui, în automobil nu mă sui. Mă sui cel mult în cîte o brișcă de piață, cînd îmi duc plodurile la plimbare. Dar asta numai de plimbare. Încolo, umblu pe jos, cum am apucat, ca să-mi țiu picioarele zdravene și punga la fel, mănînc ușor, vin beau ca omul cuminte, și n-am decît patima tutunului, care așa am apucat-o eu în neam. În schimb, mă îndop de sărbători pînă crap și beau, de zvîrl cu căciula în cîini — cum se zice pe la noi — ca să fiu vesel. Cum, de altminteri, se și cade la zile mari.

— Și nu cumva te-ai îmbolnăvit de astă dată? m-am zorit eu cu bănuiala, neastîmpăr mare avînd să descurc ceva din încîlceala povestirei.

— Pușché pe limba dumitale, mi-a tăiat vorba nenea Vasilică, zborșindu-se la mine. Bolnav eu, care pe tata nici o măsea nu l-a durut în viața lui? Nu boierule. Ca pe front: prezent și gata! Alta-i povestea. E pomul de Crăciun.

A tăcut, și-a rînduit o țigară, a aprins-o și a pufnit:

— Mi-a stricat Crăciunul, bată-l Maica Domnului lui cea nemțească. Că de el îi vorba. De Brotmann, proprietarul meu, pe care-l știi prea bine ce prieten îmi era, de vreme ce am trecut peste toate și m-am hotărît să stau în chichinețele lui, pe chirie mai vîrtoasă ca oriunde în altă parte.

Vasăzică sînt chiriașul lui Brotmann și bun prieten. Dar eu îs român ortodox și el neamț catolic. Ceea ce nu-i prilej de sfadă, că eu cu toate liftele mă îngăduiesc în zilele mele. Acum însă ne-am ciocnit amarnic și împăcăciune nu-i chip

să mai avem. Adicăte am ajuns la neîngăduință pentru că am băgat de seamă că e catolic, iar el a băgat de seamă că-s ortodox. Și nenorocirea asta a ieșit din pricina pomului de Crăciun, fiindcă așa sîntem noi blestemați, se vede. Să avem a îndura toate nenorocirile de pe urma celor trebi nemțești.

— Acum să-ți spun cum a pornit.

Eu am copii și Brotmann are copii. Dar altu-i Crăciunul nostru și altul al lor. Vreau să zic că, la noi, pruncii îmblă cu steaua și colindele prea frumoase, iar la ei, gogesc în casă și holbează ochii la trei fire de brad, cu lumînări în el și niște aia, care sclipește.

Păi, acu să te întreb eu pe dumneata, care — oricum — măcar că n-ai venit la mine de Crăciun, adică n-ai vrut să-l serbezi creștinește — ești tot creștin ca și alde noi... Să te întreb, zic, ce e, rogu-te, Crăciunul? Sărbătorești un fleac de brad, ori sărbătorești nașterea Mîntuitorului? Și ce-are a face bradul și ninsoarea cu ieslea din Betleem? Că doar pe acolo numai brazi și numai ninsoare nu-i... Vasăzică, toată chestia asta cu bradul e o prostie nemțească de-a lor, care, fără doar și poate, ar trebui s-o oprească biserica noastră întocmai ca pe sărbătorile păgînești rămase pe la noi. Doar tot așa ceva trebuie să fie și asta.

Și-apoi e cheltuială grozavă, boierule, cînd ai copii mulți. Cheltuială grozavă, care crapă bugetul unei case de om ca mine. Pe cînd steaua e și creștinească și ieftină. Cîntecele se învață la școală, stelele le fac copiii singuri — eu nu cumpăr de gata, că-s urîte și scumpe — și de pe urma colindețelor cîștigă și ei un bănuț de sărbători, care ușurează capitolele lor.

Vasăzică, eu n-am făcut niciodată pom și n-am făcut nici anul ăsta, ceea ce i-am spus lui Brotmann, cînd, șmecherul, a venit să-mi propună ca să facem unul singur în devălmășie. Dar el, neamț prost, n-a priceput la vorba mea judecată și se vede că s-a mîniat. Drept care, în seara de ajun, cînd i s-au dus copiii mei să-l colinde, a strigat la dînșii, ca un păgîn ce este că :

„Plecați la creștinii voștri ortodocși, că noi catolicii avem pomi, și nu ne milogim pe la ferestre... !"

Apoi, spune acum și dumneata, creștin e ăsta ? Vorbă și suflet de creștin e ăsta ? Faptă de creștin, să alungi și să amărăști niște bieți copilași, care ei, atîta bucurie au mititeii de sfintele sărbători ?...

Ba, mai mult încă, zărind copiii pomul cel nemțesc, cu lumînările aprinse, au fost doritori să-l vadă de aproape. Doar copiii nu pricep rostul lucrurilor, cum îl pricepem noi, așa încît li-i iertat să greșească.

Ei bine, crezi că i-a lăsat ? Nu, boierule ! I-a izgonit chiar și de la geam, de era să-și rupă mîna Ionică, — cel mai mic — care, nevăzînd bine, se cățărase pe zid.

Aceste lucruri m-au supărat cumplit și m-au pus la o ambiție așa de năprasnică, încît pe dată m-am suit într-o birjă cu toți copiii, am cumpărat cel mai mare brad de la piață, am burdușit trăsura cu fel de fel de mărunțișuri, sticlării și poleială... Apoi am durat un pom de Crăciun de mi-a năvălit toată mahalaua la geam, crezînd că a luat casa foc, așa mîndrețe de luminăție era.

Iar cînd am zărit la fereastră nasurile roșii ale copiilor lui Brotmann, știi ce-am făcut ?

— I-ai gonit ! am zis eu numaidecît...

— Nooo !... a dat din cap furios și lung nenea Duică. M-am dus afară cu toată familia, i-am luat de mînă și i-am adus în casă, unde le-am dat jucării și mîncare, le-am pus să le cînte radio, i-am îmbiat la mîncare și petrecere, pînă au adormit claie peste grămadă cu ai mei.

Dar mai înainte de asta nu i-am lăsat pînă nu i-am deprins a cînta :

Trei crai de la răsărit
Spre stea au călătorit..

Și, bineînțeles, pînă nu mi-au colindat mie la geam, de le-am umplut buzunărașele cu nuci și le-am încleiat cu stafide și smochine...

Iar cînd au venit alde Brotmann cu scandal, să-i ia acasă, fiindcă aflaseră de prin vecini unde-s pitiți, — deși eu spusesem că nu știu de urma lor —, n-am vrut să-i dau pînă nu le-au colindat și lor...

M-am răzbunat frumos, nu ?...

Aici, nenea Duiculescu a oftat amărît :

— Da !... Dar vezi dumneata... eu capitol [1] bugetar pentru pom nu am avut pregătit. Iar fondul „cheltuieli neprevăzute“ era sfîrșit. Atunci am intrat în banii de chirie, ceea ce nu făcusem niciodată în viața mea.

De bună seamă însă că nu mi-a părut rău, fiindcă era ca și cînd pînă și Dumnezeu se răzbuna pe Brotmann, care avea grozavă nevoie de bani. Cheltuise pînă la lețcaie să facă tîrguieli de sărbători, bizuindu-se că la 26 îi dau eu.

Trei zile l-am fiert destul — săracul — nu ? Astăzi însă se cade să-i plătesc, că, oricum, pot zice că l-am făcut să-și petreacă aproape orto-

[1] În textul de bază : *capital.*

dox Crăciunul lui nemțesc. Vasăzică sînt răzbunat Mă costă cinci mii de lei răzbunarea asta, dar face... Cum s-ar zice, i-au trecut fiertura lui și mi-a venit mie... Nu-i nimic. Cu nemții ăștia așa am pățit noi totdeauna. Ca pe front. Adică-te eram răzbunați și uitam de pagubă, nu ?...

MOȘ ION COSTEA BEA. DE CE ?

Moș Ion Costea bea — îl privește. Bea de stinge — și asta îl privește. Dar moș Ion Costea face scandal cînd bea, — iar asta nu-l mai privește numai pe dumnealui, ci o privește și pe baba dumisale și pe Gheorghe, ginerele, ba chiar și pe Toader Necula, care este singurul lui vecin, deoarece casa bătrînului e chiar la marginea satului și n-are altă megieșie în afară de două vii și imașul oamenilor.

Întrebarea e însă de ce bea moș Ion Costea, care-i știut de om vesel, cu stare și fără necazuri, mai ales acum de cînd are nepot băiat, așa cum i-a poftit sufletul, și de cînd a izbutit chiar să-și cumpere cei doi noateni albi, după cea mai mare dorință a zilelor lui, răzbătută — și pînă azi neîmplinită — din cele mai fragede vremi ale flăcăiei dumisale ?

Firește, dumneata, care citești povestea asta, ai să mă întrebi pe mine, crezînd că eu știu. Dar mă pot jura pe ce vrei că tot cu atîta drept aș fi și eu să te întreb pe dumneata, fiindcă nu știu, nici nu

pot afla. Cu alte cuvinte nimeni nu știe, așa încît pricina de băutură a lui moș Ion Costea rămîne o taină. O taină, adică un prilej să bănuim tot ce ne trece prin gînd. Prin gînd și prin răutate, așa cum se întîmplă totdeauna cu lucrurile care cer lămurire și negăsind-o pe cea bună — adică singura — ne mulțumim cu altele, mai slăbănoage și mai multe — precum vrea dreptatea și cumpănirea pe pămînt.

Vasăzică, ia să începem noi a bănui pe de-a rîndul.

•

Eh ! Așadar, de ce bea moș Ion Costea ? Răspunsul cel mai limpede ar fi că bea fiindcă-i place să bea. Bun. E și ăsta un răspuns, decît că el iscă pe dată altă întrebare. Anume : dar de ce îi place dumnealui să bea ? Pentru că îi place să-și necăjească baba ? Nu, firește, căci atunci n-ar însemna că îi place băutura, ci că băutura îi slujește să-și facă o plăcere în afară de pahar. Iar asta ar putea să ne aducă la neînchipuite comedii de judecată, îngăduindu-ne a bănui chiar că lui moș Ion Costea nu-i place băutura sub nici un cuvînt, dar o bea numai din îndrăceală, sau — dacă vreți — din bărbătească lui hotărîre, care înfruntă orice, cît de neplăcut i-ar fi, numai și numai să-și împlinească o poftă a inimii, adică o trebuință mai amarnică decît ar fi nevoia de sănătate. Ceea ce, negreșit, ne-ar da să înțelegem că moș Ion Costea s-ar putea să ție vinul drept un fel de doftorie amară și scîrboasă, pe care însă omul, care-i om, o dă de dușcă nesinchisit de crunta-i încercare, numai și numai să-și puie beteșugul cu botul pe labe, — dacă mi-i îngăduit a

zice astfel —, ceea ce cred că mi-i, deoarece ajuns fiind eu la etatea cînd slăbănogelile trupului se dau biruite de rele, bag sama că bătrînețea nu-i o stare poruncită a stihiilor, — de vreme ce blestematul acela de rus a dovedit că o sfîrticătură de maimuțoi altoită în om poate răsturna rostul stihiilor —, ci e numai limpezirea luptei veșnice dintre viață și pămînt. Vreau a lămuri prin asta că duhul omului se înfrumusețează și se îmbogățește cu fiece an apropiindu-se el tot mai mult de tăria care l-a suflat lutului, și începe astfel să se desfacă de pămîntul nevrednic unde a sălășluit. Durerile trupești ale bătrîneții sînt durerile desfacerii. Țipă carnea și plînge după duhul ce o lasă, osîndind-o prin asta glodului cu care e înfrățită. Și atunci, de bună seamă, acolo se dă o luptă aspră, între pămînt și viață, de unde nu se poate să nu scapere durere, cum nu se poate să nu fie suferință cînd pruncul se bate cu pîntecul maică-si și, rupîndu-se din noaptea unde-l osîndise, își caută lumina și zodia lui.

Dar, chiar dacă aș zice aidoma învățaților, cum că bătrînețea e numai oboseală de mașină prea mult umblată — și uneori dezmetic dusă — încă ar rămîne limpede lupta dintre pămînt și viață, pentru că știința spune ritos că în trupul slăbit se pot aduna, fie nevăzute vietăți ucigătoare, fie fărîmițe din cele mii de feluri aflate în pămînt, pe care trupul tînăr le știe zvîrli afară, pe cînd cel vlăguit le lasă adunate în el. Vasăzică, dacă moartea înseamnă vîrîrea trupului în pămînt și putrezirea lui acolo, bătrînețea ar fi ridicarea pămîntului în trup și întărirea pămîntului acolo.

Prin urmare, oricum ar fi, bătrînețea tot luptă între pămînt și viață rămîne. Dar boala nefiind

ea decît o bătrînețe trecătoare, deoarece e început de desfacere a vieții de pămînt, prin aceea că e o încercare de suire a pămîntului în om, este așișderi luptă, unde duhul cată a pune cu botul pe labe lutul cel nevrednic, căruia i-a făcut cinstea să-l lase a-l învestmînta.

Deci, întorcîndu-ne acum la moș Ion Costea, nu ne-om lăsa ispitiți a socoti că dumnealui bea numai să-și umple baba de năduf, aceasta dovedindu-ne neîndoios că, în asemeni caz, bătrînul n-ar avea nici o plăcere să bea.

La fel, n-am putea lăsa cugetul nostru înșelat de bănuială că moș Ion Costea ar fi bînd din pricina vreunui alt necaz oarecare, el neavînd necazuri — precum am mai spus. Și apoi, chiar dacă dovedindu-ni-se neștiința, spre rușinea nemărginită a noastră, i s-ar afla unchișului vreo suferință, ne-ar reîntoarce iarăși la zisa și găsirea de mai sus, după care, atunci ar însemna că moșul bea fără să-i placă băutura, numai și numai să uite amarul și să-și uite ponosul, folosind vinul drept doctorie — unde, precum știm, bunătatea și plăcerea nu-s surori bune, ci le-aș socoti mai degrabă sémuitoare înrudirii dintre un tată și-un fiu, unde trebuie să încapă multă asprime, multe vînătăi și multe lacrimi, pentru ca „bunătatea părinteáscă“ să iasă la iveală hăt tîrziu, în faptele feciorului cuminți și adus la bună purtare.

Acum, firește, moș Ion Costea ar mai putea să bea pentru că vinul îl gîdilă în chip plăcut la limbă, sau că paharele cele multe împlinesc lipsa ori golul acela, pe care lumea de rînd le-a porecli cu o vorbă fără nici o noimă. Adică : sete.

Că vinul l-o fi gîdilînd plăcut la limbă, tot aș mai putea să cred, știind și eu că sînt asemenea băuturi pe lume. Dar cum Dumnezeu să pot crede că-i vorba de împlinire a unei lipse, sau a unui gol în moș Costea, cînd dumnealui bea de dimineață pînă-n a șaptea zi dimineața, adică tocmai atîtea ceasuri cîte se pot număra într-o săptămînă, și pe deasupra încă vreo două, trei din săptămîna care vine, acelea fiind de arvună, pentru ca săptămîna să înceapă în chef și petrecere, după cum e dorința omului să urmeze întreagă.

Drept e — și n-am să pot ascunde, de vreme ce s-a auzit și prin oameni — că moș Ion Costea moțăie din cînd în cînd ceea ce ar însemna că, într-aceea vreme, dumnealui nu ține șfară cu băutura, ci lasă timp tăriei din vin să se împrăștie și să descleie încheieturile muiate. Dar asta e-o poveste fără ispită de crezare, deoarece baba dumisale se căinează mereu, zicînd :

„Nu se mai trezește din băutură ! " vorbe de mare ciudățenie și în doi peri, amestecînd în așa fel stările, încît nu poți ști unde începe somnul și unde începe beția. Ceea ce, de bună seamă, lămurește cum nu se mai află de ce bardaca de vin de la capul patului e plină cînd ațipește și e deșartă cînd se trezește, dar lasă în adîncă negură și nedumerire pe cel care gîndește cu măsura slabă a omului de rînd că somnul e neapărat poruncit de stări. Și mai ales că somn se cheamă deprindere sfioasă și zilnică spre neființă, adică pregătire stăruitoare pentru împlinirea sorții, care ne însăilează ața duhului prin straiul pămîntului, ca să ne încerce tăria și să cîrpească totodată — cît se mai poate cîrpi — zdreanța putredă a pămînturi-

lor, veșnic amenințată să crape în rostogolirea lor printre goluri.

Așadar, ce-ar ieși din toate cîte le-am spus? Că moș Ion Costea bea și prin somn, sau că în lungul băuturii dumisale se află amorțiri din acele care par somn, cum somn pare ațipirea copacilor iarna — ceea ce nu-i împiedică să sugă și ei înainte reveneala din afunduri și cum tot somn pare amorțirea ursilor la îngheț, stare ce nu-i oprește să-și sugă unghiile.

Vasăzică poate fi un fel de somn să nu împiedice suptul, lucrul prea bine știut din pilda pruncilor de țîță, care întind buzele și apucă dintr-o dată gurguiul, cu un simț îndrumător așa de țintes, în întuneric, încît dovedește că somnul dă ochi mai buni decît cei de lumină.

Dar, să zicem că asemănarea dintre moș Ion Costea și un sugaci ar părea cam nepotrivită. Să zicem așa, nu fiindcă asta ne-ar fi încredințarea, ci doar să nu lăsăm a se închipui că sîntem părtași ai gîndului după care uncheșii și pruncii stau foarte aproape în anume privinți deși, nevinovăția, de pildă, n-ar trebui să jignească pe nimeni.

Totuși la moș Ion Costea s-ar putea vorbi despre asemănarea asta, deoarece întîmplarea face să iasă la iveală o tulburătoare potrivire. Anume, se întîmplă că moș Ion Costea a început să bea de la nașterea nepotului dumisale, pe care într-atît de mult l-a dorit, — și l-a avut precum l-a dorit, adică băiat și încă zdrahon de băiat —, încît el, cumpănitul în toate, — așa se zice: în toate —, măcar că vorba e cam cutezătoare și cam îngîmfată, ea avînd aerul că nu vrea să știe [1] despre

[1] În textul de bază: *prea se știe.*

unele socoteli, unde nici insul singur nu-şi dă seama bine dacă e cumpănit ori nu — cum zic, el, cumpănitul în toate, a fulgerat o sfîntă de beţie, de-a ameţit tot satul.

De bună seamă şi vorba asta cu „ameţitul" e iarăşi, numai aşa, ca o pildă, fiindcă de-adevăratelea e că satul n-a fost ameţit, ci beat-mort de-a binelea, turnînd în el moş Ion Costea şase poloboace întregi şi încă trei balerci, din cele opt pe care le ţine dosite tocmai în fund, ca vin de soi, păstrat pentru zile mari şi pentru oaspeţi, precum a ajuns acum să fie el singur sie-şi, drept care le-a şi pus cep de cîtăva vreme.

Iată, prin urmare, că beţia cea cruntă de la naşterea lui Moaţă-Ţoaţă — aşa i-a zis nepotului său moş Ion, bucurîndu-se în chip neîngăduit de lipsa de înţelegere a mititelului, care, îmi închipui, ar pofti un nume mai arătos — este un început şi s-ar putea să fie pricina beţivăniei ce-a cotropit viaţa uncheşului. Asta, bine înţeles, numai dacă s-ar putea bănui că beţivănia stătea în moş Ion Costea amorţită, cum stă pofta de ucidere şi de dărîmare într-o stîncă. Stă aceea mii de ani neclintită, fără să dea vreun semn. Dar e de-ajuns o zgîlţîială de pămînt, un trăsnet, uneori nici atît, ba chiar din senin, şi stînca plesneşte, crapă din loc, şi, prăvălindu-se ca o năметenie de gadină turbată, ucide tot şi sfarmă tot ce-i iese în cale.

Dumneata, negreşit, ai să zici :

— Bine ! Asta-i de înţeles. Dar stînca merge cît merge, apoi, după ce s-a rostogolit o vreme, ajunge într-o vale, unde se opreşte, pe cînd moş Ion Costea al dumitale văd că nu se mai opreşte. Atunci cum rămîne cu asemuirea cea nepotrivită ?

Iar eu am să-ţi răspund :

— N-ai dreptate să te îndoiești de asemuirea pe care am făcut-o, pentru că nici s-ar putea alta mai bună. Eu, vezi bine, nu ți-am socotit cît timp aleargă stînca la vale, nici cît măsură valea beției lui moș Ion Costea. Dacă aș vrea să scap ușor de cleștele întrebării dumitale, ți-aș răspunde îndată că pînă la urmă or să fie la fel, și ți-aș închide gura, socotindu-mă că te-am rămas.

Dar eu țiu să afli că, stînca prăvălită s-a sfărîmat în rostogolirea ei fioroasă. Mai țiu să știi că steiurile i-au ajuns în vale. Și-apoi vreau să afli că valea aceea, unde de obicei nu curge strop de apă, adună la vreme de ploaie puhoi năprasnic și înspumegat, care mînă pietrele de-a dura, cum mînă ciobanul oile spre adăpost.

— Ahaa ! vei zice. Acum n-ai pofti să-ți ajungă stînca pietriș și nisip, ca să mi-l porți pînă la gurile mărilor !

Iar eu ți-oi răspunde :

— Ba tocmai asta am să vreau, și tocmai la mare oi purta zdrobul stîncii mele, asta fiindu-i hărăzirea, chiar dacă n-avem noi destulă limpezime de ochi ca să putem deosebi, în nisipul mării și în prundișul cel mărunt, stînca făloasă și pustietoare dintru început.

Cît privește pe moș Ion Costea, acum cred că-i înțelegi detunarea dintre clonțanii aspri, între care ne deprinsesem a-l vedea. L-a retezat din creștet un zdruncin — căci împlinirea unei dorinți prea mari e mai mare zdruncin decît o nefericire, acela fiind un început, deci capăt de pornire a mii de datorinți, pe cîtă vreme, o nefericire e un sfîrșit, adică o descătușare de mii și mii de datorințe. Cum zic, l-a retezat un zdruncin și acum se sfarmă rostogolindu-se la vale, se împrăștie în așchii și praf, dus de ape pe care nu-i stăpîn,

în căi pe care nu le știe, dar spre gura mării pentru care știe că, asemeni nouă, tuturora, are și el ordin de chemare cu pecete și iscălitură...

Zicînd acestea, m-oi socoti împăcat în cuget, ca unul ce mă știu cu bună îndreptare în gînduri și m-oi întoarce iarăși la întrebările dintru început, ele fiind mai grele și mai însemnate decît cioroväiala noastră trecătoare.

Să mă întreb deci mirat. Cum ? S-ar putea oare ca moș Ion Costea să bea din pricină că i s-a născut un nepot, precum i-a fost dorința ? S-ar putea, fără îndoială, nu fiindcă bătrînul ar fi învățat de la prunc că suptul e întîia bucurie a zilelor, și nu fiindcă ar fi deprins de la el taina să bea chiar dormind. Ci s-ar putea ca moș Ion Costea să fi dorit așa de neînchipuit de mult să aibă un nepot, încît, purcegînd să bea hulpav, cînd l-a zărit ajuns pe lume, s-a îmbătat crîncen de bucurie, încît n-a mai știut nimic. Trezindu-se, de bună seamă, ori și-a adus aminte, ori l-a văzut din nou, și-atunci bucuria a fost întocmai ca o bucurie nouă, beția neîngăduindu-i să și-o macine pe cea dintîi și să se deprindă cu ea. (Adică vreau să spun că o bucurie mare nu se poate îndura. De aceea omul îi roade bine toate colțurile, o micșorează, o urîțește după chipul lui, înzorzonînd-o cu tot felul de gînduri mărunțele și neroade, și-abia apoi o vîră în inimă, ca s-o topească încetul cu încetul, cum se topește în gură acadeaua, care socot eu că-i făptuirea [1] cea mai omenească — adică pe măsura cea adevărată a oamenilor, [2] pe puterea și meritul lor.)

Prin urmare, dînd iarăși de marea bucurie și nefiind aceea măcinată, moș Ion Costea n-a pu-

[1] În textul de bază : *făptura.*

[2] În textul de bază : *pe măsura lor adevărată.*

tut-o îndura și s-a îmbătat repede s-o uite... Iar povestea merge mai departe și va merge prelungindu-se într-atîta, după cît de mare cu adevărat va fi cîntărind greutatea bucuriei dumisale [1].

Totuși dacă n-o fi așa ? Dacă, de pildă, moș Ion Costea va fi fost nemulțumit de felul cum arăta nepotul dumisale ? Căci dumnealui, bărbat fiind, nu poate fi iubitor să vadă gîngănii plăpînde ci, cînd i-a poftit inima nepot, apoi și l-a închipuit zdrahon de flăcău, cu pieptul păros și lat, cu degete de gînj, pumnul noduros și tare ca rădăcina cornului și cu grumazul dîrz ca muchea bradului, să facă iama în mujeri și să-i crească în urmă, cît pădurea, grîul scuipat din palmă și bărbăția sămănată în tarlaua femeiască.

Acu, gîndește și dumneata ce i s-a arătat privirii cînd — venit cu asemenea gînduri în cap și asemeni doruri în inimă — a dat cu ochii de-un gogoloș vînăt-roșcat, cu pielea creață, care chițcăia ca un șoarece ud și-și freca ochii boboșați cu zgîrciul degetelor, moi ca pielea purcelului de lapte, fiert în varză murată.

Numai cît te gîndești și ți se face praf toată bucuria. Dar mi-te să vezi cu ochii.

Eh ! Bineînțeles, dacă ai fi femeie, s-ar schimba lucrul numaidecît. Acolo judecata trece întîi prin carne, se învîrte, se răsucește și se plimbă mult pînă la creier. Iar cînd ajunge, găsește locul prins de altceva, care a venit de-a dreptul, un fel de perdea groasă, prin care numai cel de la întuneric vede ce-i afară. Cel de-afară habar n-are ce se petrece înlăuntru.

[1] În textul de bază : *dumitale.*

Deci, cum spun, văzînd moș Ion Costea cu ce nemernic ban de carne i s-a plătit dorul neînfrînat, s-a putut prăbuși iarăși, ca stînca aceea detunată și povestea s-a împlinit aidoma, precum am spus mai sus.

— Atunci de ce bea mereu ? vei zice. Căci nu mai este bucuria de care vorbeai, spunînd că nu încape în om. Bea de jale ?

— Da și nu, îți voi răspunde. Bea, fiindcă vrea să uite. Să uite mai întîi că a dorit un nepot, ceea ce, cînd e atîta dorință cîtă a arătat moș Ion Costea, înseamnă că a ajutat și el într-un fel la facerea acestui copil. (În orice caz, cînd se împlinește ceva ce-ai dorit te simți și tu răspunzător — dovadă că, de dorești moartea cuiva și se întîmplă ca acela să moară într-adevăr, îți ceri iertare lui Dumnezeu, oricît de păcătos ai fi, pentru că te simți și tu vinovat de sfîrșirea acelei vieți.)

Și-apoi, cred eu că la fiecare trezire unchesul n-are nevoie să uite numai vina că prin dorința-i nesăbuită a ajutat la facerea unei asemenea odrasle ci, mai ales, că broscoiul acela roș și încrețit are să-i dea douăzeci de ani cutremur de inimă, cînd s-o întreba ce anume are să iasă din el.

În privința asta, iată, știu un om care, nouă luni de zile — adică de cînd a prins de veste că nevastă-sa e pornită grea și pînă la naștere — a trăit într-o spaimă soră cu nebunia, gîndindu-se că s-ar putea ca pruncul lui să iasă schilod.

„Mă împușc dacă s-o întîmpla asemenea nenorocire ! “ se hotărîse el. Și fără îndoială că ar fi făcut isprava asta, pentru că un om care-și poate frămînta creierul cu astfel de întrebări și de spaime [1] e destul de nebun să facă orice.

[1] În textul de bază : *spaimă.*

În vremea asta, firește, stînca de care vorbeam înainte, ucigașul neștiutor, creștea liniștit în pîntecele maică-sii. Iar în clipa de groază cînd l-a născut și omul a rămas mut în fața mormolocului, biata femeie, care nu-l văzuse, n-a întrebat altceva decît :

— E întreg ?

Vasăzică trăise și ea nouă luni în același iad de spaime. Și încă ea îl purta într-însa. Adică purta ucigașul acolo, chiar în carnea ei...

Cum spun, asta a durat însă numai nouă luni. Ce-ar fi să dureze douăzeci de ani ?

Și la urma urmii de ce n-ar dura ? Pentru că, de obicei omul e, cum se zice : sănătos, ceea ce tălmăcit bine și drept înseamnă dobitoc nesimțitor și fără creier ? Ori pentru că omul își spune sie-și minciuni și-și adoarme mustrările de cuget ?

Dar ce se întîmplă dacă e simțitor și nici minciuni nu-și mai poate spune ? Adică, dacă, de pildă, e un bătrîn la care inima are pereții mai subțiri, ochii s-au încețoșat, de văd mai puțin în afară și mai mult înlăuntru, ce-i făcut să se întîmple ? Se mută iadul în cuprinsul omului, nu-i așa ? Și-atunci ! ? Ei ? Atunci ! ? Atunci nu rămîn decît trei căi : mori, te omori, sau bei. Cel puțin eu nu cunosc altă cale pentru un om ca moș Ion Costea. Căci aceste trei căi sînt, de-adevăratelea vorbind, una singură, numai înfățișările de pe dinafară fiindu-le deosebite. Cum s-ar zice sînt trei drumuri care duc tot acolo, numai că una e cea mai scurtă decît alta, iar a treia șerpuiește [1] și sé tot întrețese cu ele. Cum ai ghicit, cred, aceea e calea luată de moș Ion Costea. Adică beția.

[1] În textul de bază : *șerpește*.

Am apucat să zic „aceea e calea luată", dar de fapt, habar n-am de-i așa ori nu. Trebuia să spun doar: „aceea ar putea să fie calea luată de moș Ion Costea", și lucrurile capătă altă înfățișare.

Altă înfățișare? Da și nu. Pentru că, după cîte pricep, oricum m-aș întoarce ajung tocmai la înfățișarea de care mă feream la început. Adică, dau mereu de înțelesul că moș Ion Costea bea fără să-i placă băutura, ci folosind-o ca un fel de leac pentru necazurile sau bucuriile pe care, treaz, nu le-ar putea îndura.

Vasăzică moș Ion Costea bea ca să se omoare încetișor și în parte. Cu alte cuvinte vrea să se înece în vin, sau își face din păhărel un fel de halice pe care le tot împușcă în sine.

Sau, poate, precum spuneam mai înainte, ridică pămîntul în el, dar nefiind acela pămînt sadea, ci zeamă de pămînt, trebuie să se strecure mult pînă s-o întări într-atît, ca să ajungă la ceasul desfacerii...

Toate cele scrise pînă aici nu mai au nici un rost. Astăzi moș Ion Costea a ieșit pe ulițele satului, limpede la minte cum nici pe vremea treziei de odinioară nu l-am văzut.

— Te miri că-s treaz? De-acu încolo și cel puțin un an de zile sînt limpede la cap. Mi-am isprăvit în sfîrșit tot vinul care-mi rămăsese nevîndut. Apoi a lămurit: Înțelegi dumneata, nu voiam să-l las să se strice...

BĂTAIA

BĂTAIA

Chinuit, judecătorul și-a ascuns în palmele răcite fruntea și ochii obosiți. Citirea dosarului îl zguduise. Numai două pagini erau. Ba încă și acelea scurte, răspicate și prost scrise în buchii mari, neîndemînatice, cum le știa aduce un sergent de stradă. Dar faptul gol era într-adecăr uluitor: Mihalache Saicu bătuse pe cumnatu-său, Titi Preda, unul din cei mai eminenți oameni ai tîrgului, orator din oficiu al tuturor întrunirilor, recepțiilor, banchetelor și înmormîntărilor, membru nediscutat al tuturor comitetelor culturale și filantropice, dar, mai presus ca orice, tînăr fermecător — și nu știu cum să zic — deși, sau tocmai pentru că era urît foc, avînd acea urîțenie spirituală și jucăușă, care saltă veselă peste nedreptățile naturii, făcîndu-le mai plăcute și mai atrăgătoare chiar decît o frumusețe adevărată. Într-un cuvînt, Titi Preda era un răsfățat și un fel de glorie nediscutabilă a orașului, pe cînd Mihalache Saicu nu era nimic altceva decît cumnatul celui dintîi. Că lumea îl știa pe conu Malache — cum îi

ziceau toți — gospodar cuminte, om fără metehne și fără apucături supărătoare, ca dascăl pensionar ce era și ca fire împăciuitoare cum fusese totdeauna, asta nu însemna mare lucru. Nu însemnase niciodată. Conu Malache, așa înalt și gros cum arăta, nu făcea zgomot nicăieri, nu supăra pe nimeni, nu bucura pe nimeni și n-avea păreri tari, să zgîrie cu ele urechile ori inima celorlalți. De pildă, putea să fie singur singurel în toată hardughia de cafenea a lui Pangalos și nu-l băgai de seamă. Se vedeau chelnerii, se vedea grecul, se vedea mai ales fîșneața de nevastă-sa și toți dracii în ochii ei vicleni și codați. Numai conu Malache nu se vedea. Era topit în umbra unui colț, în culoarea zidului cu înflorată văpsea grosolană și în culoarea canapelii. Iar dacă lua o gazetă să citească, n-o scutura să se audă, nici n-o ridica să se vadă. O împăturea mititică de parcă avea de citit pe ascuns, ca școlarii din clasa a treia de liceu, cărțile cu amor și alte lucruri în doi peri, îngăduite abia în a cincea...

Pe urmă, chiar înfățișarea îl poruncea de nebăgat în seamă. Păr suriu, mustață mai mult bălană decît castanie, haine cenușii, ghete cu toc de gumă și un glas domol, fără criță și fără muzică, nici gros nici subțire, dat și el după larma ori liniștea dimprejur, așa fel încît era numai bun să nu știi cine vorbește, ori măcar dacă vorbește cineva.

Așa se face că, acest blînd conu Malache n-a însemnat ceva în zilele lui, decît în ziua cînd cafeneaua și cei ieșiți la plimbare de-a lungul bulevardului l-au văzut pe Titi Preda, mergînd mai vesel și mai gureș ca de obicei, cu duduia Fița, copilă cuminte și vestită în tîrg pentru ciudata-i cumințenie, care părea minune și prea de mirat

încălcare a obiceiurilor femeiești, ținînd seama că fata era de-o frumusețe neîntîlnită.

Într-adevăr, această duduie Fița, sora cea mai mică a lui conu Malache, turburase toate mințile tinere ale orașului, afară de a ei. Ba înfierbîntase chiar și unele minți mai coapte, cum era, de pildă, Vasile Tomiță, avocatul, ori Șerban Albu, arhitectul-de la serviciul tehnic al județului. Amîndoi, oameni în toată firea, erau cît pe ce să-și lase nevestele. Și nu ca s-o ia pe Fița, căci copila le-a spus la timp și pe șleau ce crede — că, adică, nu-i voiește, neavînd ea încă poftă de măritiș — dar numai și numai să se poată măcar plimba cu dînsa, să se bucure de ascultarea glasului ei armonios, de privelîștea luminoasă, primăvăratecă, a ochilor mari și a obrazului proaspăt ca pielea de piersică în soare.

Se înțelege ușor cît vuiet a zdruncinat tîrgul după ziua cînd Titi se plimbase cu Fița ! Și cît avea să-l mai zdruncine apoi, odată ce fu înțeles că hîrjoana tinerească s-a răsucit în loc și a luat căile grele ale vieții, schimbîndu-se în căsnicie de îndrăgostiți.

Vuietul venea de acolo, că lumea îi căina pe amîndoi.

— Asemenea soare de fată să ia pe-un urît și-un flecușteț de om, care, nici tu bani, nici tu rost, ci numai gura-i de el ! asta o spuneau bărbații. Iar femeile, mai aprinse :

— Bomboana aceea de băiat, spirt nu alta, de vrăjește omul cînd își pune mintea, să-și lege zilele de o cochetă ca ea ? Vasăzică și el se lasă dus de nas de mutra ei fandosită și de prefăcătorie ca toți ceilalți ! Zi-i bărbat și gata ! Apoi oftau încheind : Păcat de șarmul lui !

Dar, vorbind de ea ori de el, fiecare avea de pomenit și numele lui conu Malache. Titi începuse a-l băga de seamă și a-l cinsti cu strigarea de „cumnate", spre deosebire de lumea cealaltă, care l-a micșorat pe loc, făcîndu-l codița tînărului cu zisa „cumnatu lui Titi Preda". Chiar în față îi spuneau unii: „Cumnate a lui Titi" sau, mai pe scurt și mîngîios, pentru că era familiar: „Cumnățele". Astfel conu Malache a încetat să mai fie el însuși, adică nimeni.

— N-aș fi crezut, a început judecătorul cu greutate, să am a judeca vreodată asemenea proces. O neînțelegere între oameni e firească, oricît de dureroasă ni s-ar părea uneori, cînd, cum e cazul de față, cunoaștem părțile și le stimăm pe deasupra oricăror legi. Vreau să spun că stima noastră era așa de mare, încît n-a crezut să ajungă a vedea vreodată părțile intrate în cuprinsul paragrafelor noastre de legi. Nici chiar ale celor civile, necum ale celor penale, cum este cazul acum, spre marea mea deznădejde. Zic „spre marea mea deznădejde", fiindcă sînt pus în fața unui fapt care nici măcar nu se poate interpreta. Firește, eu fac numai instrucția. Judecata o vor face alții și condamnarea ei o vor da. Dar eu știu de-acuma că această condamnare nu se poate nici ocoli, nici măcar micșora.

— Nici n-am nevoie! a răspuns încîinat conu Malache. Și poate-i mai bine așa. Pentru el, bineînțeles. Și deocamdată. Fiindcă eu jur aici, în fața dumitale, că, în ziua cînd l-oi mai nimeri, după ce ies din pușcărie, îl omor ca pe-un pui de găină! Asta zicînd, a oftat în scări, a șters de sudoare fruntea-i înegurată și s-a cufundat în mutenie

ca într-o apă neagră, de unde n-avea să mai răzbată nimic. Doar bîhlă și încruntare.

Așezat comod pe jețul din fața biroului, Titi Preda și-a trecut alene un picior peste genunchiul celuilalt, ciupind ușor pantalonul în dreptul dungii și trăgîndu-l în sus ca să-l apere de umilirea unor cute ; apoi și-a scos mănușile.

Era puțintel stingherit. Îi era teamă că va trebui să povestească bătaia cu prea multe amănunte și gîndul acesta îl jignea de mai înainte. Palmele, pumnii și picioarele cumnatului n-au fost dureri trupești decît într-o mică măsură. Chestie de ceasuri ori zile, pînă au trecut umflăturile și vînătăile. În schimb, amintirea precisă a fiecărei lovituri era chinuitoare. Titi Preda se simțea pur și simplu îmbrăcat în pumnii lui conu Malache, în mii de pumni de aceeași greutate, mărime și silă. Pentru un om deprins să privească pînă și soarele drept în ochi, să plutească înseninat peste lucruri și în conștiința netedă că nu merită decît stimă pentru absolut tot ce face, cugetă ori rostește, fapta simplă și crudă a bătăii suferite era o prăbușire. Își simțea sfărmat și zvîrlit de pe soclu zeul intim pe care totdeauna și-l admirase în el însuși. Era deci firesc să-și închipuie că și lumea cealaltă, toată, l-a izgonit din templul idolilor ei între care el se socotise totdeauna fruntaș.

Pentru astea, și încă multe alte pricini, s-a trudit să-și dea o înfățișare liniștită, zîmbind palid, cu privirea numai furiș lunecată spre judecător. De altfel nici acela nu se simțea la largul său. Își făcea mîinile ocupate, netezind o coală de hîrtie cu degetele albe și osoase sau desenînd pe ea închipuite linii cu vîrful cuțitului de tăiat hîrtie, pe care îl tot sucea de pe-o parte pe alta, urmă-

rindu-i firul de lumină răsfrînt din geam pe lamă, unde luneca subțiindu-se sau lățindu-se la fiecare mișcare.

— Cred că e la mijloc o chestiune familială, unde n-ar trebui să mă amestec. Din nefericire, faptul a fost public și scandalul a sdruncinat tîrgul dincolo de marginea cazurilor obișnuite. De altfel, asta e și pricina pentru care am fost sesizați să anchetăm lucrurile, deși — cum spuneam — ar putea interveni o împăcare între părți, înainte de-a mai ajunge în fața instanțelor.

A tăcut, zicînd asta. Aștepta un răspuns, care nu s-a auzit. Titi Preda își zgîndiulea, preocupat, vîrful unei unghii cu degetul cel mare, în vreme ce ochii priveau undeva departe, ca în gol.

Nu știa cum să înceapă. El, omul ce găsea totdeauna o formulă fericită cu care să deschidă vorba, cînd voia și despre ce voia, ca să ajungă exact unde avea de gînd să întoarcă discuția, acum era fără îndemn și fără pic de vioiciune. A dat din umeri :

— Nu cred că mai poate fi vorba de împăcare. Nu știu din ce a pornit. Nu pricep vina care mi se găsește, nu pot bănui de unde vine dușmănia, deci n-am cum vedea ușa de ieșire. M-am pomenit sub o ploaie de pumni, eu, care am oroare de asemenea sălbătăcii și am fost așa de uluit, încît n-am avut nici măcar timpul și putința să ripostez sau măcar să mă apăr.

— Totuși un motiv trebuie să fi fost.

— Poate. Dar eu nu-l cunosc. Nu mi l-a spus nimeni și nici nu-l bănuiesc.

— Vreo ceartă mai veche.

— Ceartă ? Nu m-am certat cu nimeni în viața mea. Doar mă cunoști și dumneata foarte bine. De

cînd mă știu, am rezolvat cele mai grele conflicte cu vorbe bune și zîmbet.

— Foarte adevărat. Totuși poate că, în sînul familiei, această strictă civilitate își are și clipele ei de relaxare... Se întîmplă oricui.

— Nu mie...

— Ești de admirat. O soție oricît de bună ar fi, oricît de desăvîrșită, ar putea totuși găsi la un bărbat, cu trecerea și prestigiul dumitale în societate și atîtea societăți diferite, prilejul să se simtă măcar amenințată, dacă nu chiar de-a dreptul lovită în — cum să zic eu ? — drepturile ei de afecție familială sau mai precis : conjugală... Se știe că ești foarte anturat...

Titi Preda a surîs, îndoielnic și cu prefăcută modestie :

— O ! Stricte raporturi de societate... Nimic mai mult. Odinioară puteam rîvni la unele apropieri pe singurul motiv că-mi erau inaccesibile. Azi însă — Doamne ! — sînt trecut foarte departe de acest arivism, care îmbracă costumul grotesc de carnaval al dragostei.

— Nu-i vorba de dragoste.

— Zi-i cum vrei, de vreme ce ne gîndim la același lucru. Eu însă, pot s-o afirm, am avut și am un sentimentalism robust. Aș zice : calculat și rece. Asta în ce privește viața mea intimă, strict personală. Nu mi-am îngăduit efuzii decît în măsura în care ele puteau să slujească o cauză din afara mea. Cît mă privește pe mine, am fost și sînt un burghez practic, comod, leneș chiar, foarte doritor să nu îngădui nimănui și la nimic să tulbure așezările, stratificările mele interioare. În halat și în papuci, lîngă patul și lîngă biroul meu de lucru, am, cum îmi spunea odată foarte frumos Ionel Teodoreanu, cu care sînt prieten, o respec-

tabilă burtă spirituală, completată cu o și mai respectabilă chelie spirituală.

— Totuși, — iartă-mă dacă stăruiesc și sînt indiscret, se zvonește, cu o stăruință care trece de pălăvrăgeala firească a tîrgului nostru, că soția dumitale ar avea unele neliniști în ultimul timp. Negreșit, n-am să le pun în legătură prea strînsă cu doamna elegantă care se bucura în chip deosebit de conversația dumitale de ieri la grădina publică...

— O ! O prietenă veche...

— ...și foarte bună, pe cît am înțeles din familiaritatea dintre dumneavoastră. Știu și înțeleg. Numai că, nu toată lumea știe asta. Iar nevasta dumitale poate că n-o știe deloc.

— A spus ea ?

— Nu. Spun eu. Adică, mă întreb. Repet însă, n-am s-o pun neapărat în legătură, dar s-ar putea ca s-o facă asta conu Mihalache Saicu... Cert e că una lume nu se dă îndărăt să asemuiască pe această tînără și prea frumoasă doamnă cu vestita frumusețe a soției dumitale.

— O, biata nevastă-mea ! făcu Titi Preda ușor. Ea s-a dăruit prea mult, prea total casei ei și grijilor gospodărești, să mai poată năzui la asemuiri cu femei care se știu doldora de feminitate și luptă să-și păstreze această feminitate. E singura lor armă. Iar nevastă-mea e o soție...

— Se vorbește de ea ca de o frumusețe...

— ...cea mai desăvîrșită frumusețe a orașului. Știu. Și într-adevăr, așa a fost. Dar soția dintr-tr-însa a modelat-o după comandamentul casnic. A făcut din ea cea mai devotată, cea mai desăvîrșită tovarășă și ajutoare a vieții mele.

— Căldura cu care vorbești de dînsa mă face să răsuflu ușurat. Mărturisesc, mă temeam că nu-i

lipsit de adevăr zvonul, care voia să te creadă oarecum pornit spre unele concesii, spre unele lărgiri ale domeniului conjugal. Vorbind direct şi popular : auzisem că nu eşti mulţumit de casă.

— Eroare profundă ! Orice ar fi, ţiu la casa mea şi o voi păstra. Spun asta, gîndindu-mă la acest conflict penibil cu cumnatul meu, pe care nevastă-mea îl adoră.

— Iată, tocmai... şi mă întreb dacă acest conflict nu va altera într-o măsură oarecare atmosfera din casa dumitale...

— Ştiu eu ? Probabil că n-o să rămîie fără unele urmări... Dar acestea nu pentru mine pot fi rele.

— În schimb, pot fi rele pentru soţia dumitale. O să sufere, fără îndoială, mai ales cîtă vreme n-o să ştie pricina dezbinării dumneavoastră.

Titi a dat din umeri şi a rămas cu mîna ridicată în gol a nedumerire fără margini.

— Dezbinare ? Iartă-mă, dar nu-i acesta cuvîntul potrivit. N-a putut fi vorba de dezbinare în toate acestea, cum nu-i potrivit să afli dezbinare între omul care merge liniştit pe drum şi i se prăvăleşte în cap un coş de fabrică, ori o creangă de copac. O absurditate, asta da. Ceva fără înţeles şi fără lămurire...

— Mă iartă, dară asta n-o mai cred !

— Dau cuvîntul meu că spun numai adevărul.

— Nu mă îndoiesc. Dar zicînd asta, mă gîndeam că nu-i posibil să ne închipuim un om, năpustindu-se cu atîta sălbătăcie la altul, fără — cum zici dumneata — „înţeles şi lămurire". O pricină trebuie să fi avut. Vreau să spun că această pricină trebuie să i-o fi dat dumneata...

— Eu ? făcu Titi neînchipuit de mirat.

— Atunci n-ar însemna alta decît că al dumitale cumnat este victima unor nervi bolnavi.

— Tot ce se poate.

— ...sau a unor şoapte răuvoitoare...

— Şi asta-i cu putinţă. Dar dumneata ai vorbit cu dînsul şi-mi închipuiesc că a spus ceva.

— Nu ! întoarce judecătorul domol, ţintind cu o privire prefăcut leneşă ochii turburi, stînjeniţi şi aspri ai lui Preda. N-a spus decît un singur lucru, dar mai grav şi mai împovărător decît toate. Anume, îi pare rău că nu te-a omorît şi că îndată ce iese din puşcărie — e încredinţat de pedeapsă şi nu-i pasă, cum vezi — zic, imediat ce iese din puşcărie te ucide.

Inima lui Titi Preda s-a strîns ghem. O răbufneală clocotită şi totuşi rece s-a plimbat încet, ca o apă înveninată, care urcă, de pe spinare pînă în creştet, sub frizura fără greş, netedă şi lucioasă. O scurtă uscăciune a secat fundul gîtului, apoi, vinele de lîngă ochi au prins a zvîcni puternic şi rar.

Privirea judecătorului urmărea calmă, interesată, alterarea, descompunerea treptată a feţei lui Titi Preda. O înregistra lucid şi strict profesional, cu un strop de mulţumire interioară, ca pe o biruinţă de breaslă. Întocmai cum făcea totdeauna, cînd bănuitul, încolţit din toate părţile, neînstare să mai afle vreun ungher întunecos în care să-şi ascundă adevărul, întorcea spre judecător o faţă anticipat devastată de osîndă şi se lăsa pradă ursitei sale neînduplecate. „Acum mărturiseşte în sfîrşit totul !“ îi suspină gîndul nemilos. Dar în aceeaşi clipă s-a scuturat rîzînd de el însuşi. „Doamne iartă-mă ! De ce oare vorbesc de Titi Preda, ca şi cînd el ar fi vinovatul ?“

Atunci, prins în mașinăria neiertătoarei lui conștiințe profesionale, și-a început un soi de autoinstruire, ca să descopere din ce pricină anume a bănuit păgubașul drept păgubitor. Ancheta aceasta a făcut-o, jumătate cu glas tare, jumătate cu paranteze și printre rînduri în gînd. Puncta judecata cu vîrful cuțitului de tăiat hîrtie, desenînd ciudate forme în sugativa verde a mapei de pe birou. Pînă la urmă, ieșise acolo un joc de linii, care pe el singur l-a mirat. Era ca o reprezentare grafică a unei instrucții, în care certitudinile se întretaie cu îndoielile și le anulează. Dar pînă să ajungă la nimicirea lor, se zbat și se luptă între ele, urmărindu-se cu o înverșunare de fiară, pînă cad istovite.

— Justiția — înțeleg prin asta nu legile, care sînt imperfecte, ci duhul către care tind ele, deci dreptatea absolută — spiritul ce le interpretează și le aplică — m-a silit de nenumărate ori să regret că nu pot osîndi pe cel bătut, ori ucis și că, în cel mai bun caz, trebuie să mă mulțumesc a absolvi de orice pedeapsă legiuită pe bietul făptaș. Asta nu înseamnă dreptate absolută. Făptașul achitat de mine, oricîte scuze și-ar găsi, oricît de bună și îngăduitoare ar fi lumea cu dînsul, rămîne totuși cu o conștiință zdrelită de fapta lui. Singura lui descărcare de povară este doar ura ce-o va purta acelui care l-a silit să făptuiască. Dar asta e prea puțin și nu rezolvă nimic. Eu, dacă s-ar putea absurditatea asta, aș osîndi în următorul fel pe criminali : să ucidă încă o dată pe cei omorîți. Pentru criminalul înăscut, se știe ce pedeapsă cumplită este reapropierea de fapta făcută și repunerea față în față cu victima. Pentru cei siliți să fie criminali, ar fi singurul mijloc să se răzbune

și să-și descarce ura pe cei cari i-au dus la asemenea fapte.

Titi Preda, care privea cu ochii holbați acest om al dreptății monologînd asemenea grozăvii, a șoptit spăimîntat :

— Dar ce spui dumneata e monstruos, domnule judecător !

— Ca orice se leagă de dreptatea absolută, a răspuns domol și aproape zîmbind celălalt, în vreme ce privirea i se depărtase și se adîncise în lumina cerului cu nori înalți și grei. Și, drept vorbind, îi plăcea că îl spăimîntase pe Titi Preda. S-ar fi bucurat să-l zguduie și mai zdravăn, dacă slujba nu l-ar fi silit la oarecare stăpînire. De fapt, era și acesta un mijloc să pui e „vinovatul" în neputință de apărare.

— Mă faci foarte curios — a zis într-un tîrziu Titi. — Ca să spui dumneata asemenea vorbe, înseamnă fără doar și poate că părerea dumitale în această chestiune este gata făcută.

— Nu ! s-a scuturat judecătorul. Nu-i vorba de „părere făcută", e vorba de calea pe care mă duce sentimentul justiției pure. Vezi dumneata, eu te-am admirat totdeauna ce extraordinar de precis știi să spui tocmai ce trebuiește publicului pe care îl ai în față. Te-am auzit vorbind la un ateneu popular, apoi la o întrunire la centru, o festivitate oarecare, apoi la congresul profesorilor. Ți s-a dezvoltat un simț special.

— Ca în fiecare îndeletnicire...

— Tocmai. Deci ca și în justiție. Ceea ce mă duce, fatal, să caut vinovatul nu acolo unde pare, ci exact unde este...

— Așadar, cum spuneam eu, ai o părere făcută în privința mea.

— Nu. Am o părere făcută în privința cumnatului dumitale, și anume că el nu poate fi vinovat.

— Totuși fapta lui cred că n-o contești.

— Nu-i vorba de faptă, ci de vină. Justiția pe asta o caută și pe asta ar trebui s-o pedepsească. Dacă nu altminteri, măcar absolvind de pedeapsă pe făptuitor... Din păcate... — a urmat oftînd — nici justiția nu-i perfectă. Cred că Mihalache Saicu va fi condamnat. Dar făgăduiala lui, că te va ucide după ieșirea din închisoare, deschide întrebarea dreptății absolute și aproape că dă un răspuns.

— Și dumneata crezi într-adevăr că o să mă omoare ?

— Nu ! Nu cred. Dar asta n-are nici o însemnătate, că e doar o faptă. Cum ți-am spus, pentru justiție, însemnătate are numai intenția și agentul care o stîrnește.

Asta zicînd, judecătorul s-a sculat de pe jețul său și a trecut în fața biroului, în semn că întrebările lui s-au isprăvit și că nu vrea să afle mai mult. Dar celălalt s-a ridicat anevoie de pe scaun. Era în cumpănă. Oricît luptase o viață întreagă să dea strălucire traiului său mărunțel și mijloacelor lui de luptă destul de mărginite, Titi Preda nu era totuși un om pierdut pentru omenie și cinste. În fața oglinzii, singur-singurel, nu se judeca îngăduitor totdeauna. Ca fiecărui om, i se întîmpla să se amăgească uneori, mîngîindu-și tristețea urîțeniei în nădejdea că, înfățișarea dată de un ras proaspăt, întovărășit cu o bună biciuire de masaj, apă rece, pudră, apă de colonie și briantină, măscuiește prielnic ultragiile naturii. Dar de cel puțin tot atîtea ori se privea dușmănos și-și era antipatic. Atunci, ca bumerangul austra-

lian, îi plesnea peste creier linguşala dibace cu care amorţea unele conştiinţe femeieşti :

— Sînteţi prea frumoasă ca să fiţi neîndurată, doamnă ! Frumuseţea e armonie...

Şi astfel, dimineaţa, cînd abia rupt patului, cu ochii bobosaţi, cu obrazul boţit şi părul vîlvoi, privirea îi era nelimpede şi topită, fără duhul jucăuş, viu şi tare unde-şi avea toată puterea, Titi Preda se detesta. Nu pentru exteriorul său. Pentru ceea ce vedea că el mărturiseşte în clipele acelea... Multele şi dureroasele urîţenii lăuntrice, pe care cinstea lui n-ar fi vrut să şi le amintească.

Acum, judecătorul făcea slujbă de oglindă. În picioare în faţa lui, Preda îşi plecase capul şi privea spre parchet. Îşi vedea picioarele şi vedea picioarele judecătorului de parcă erau ale sale, văzute în oglindă. Dar nişte picioare mai mari, urîte, cu nodul ieşit grosolan, încălţate în ghete de altă culoare şi obosite de întrebuinţare. Avea neted impresia că ridicînd ochii se va vedea tot pe sine, mai în urît, mai în nemilos. De aceea s-a întors cătră uşă, gata de plecare, întinzînd numai o mînă moale să dea un bună ziua rămas fără răspuns.

Judecătorul, îngheţat pe loc, îl urmărea. Simţise bine ce a zguduit şi aştepta roadele. Dar ele n-au venit. Titi Preda a ieşit încet pe uşă, fără să deschidă gura care-i tremura.

Fiţa Preda a ridicat ochii mari spre judecător. Erau tot aşa de limpezi şi de luminoşi, cum fuseseră totdeauna aceşti ochi cari purtau în ei soarele şi seninătatea unei inimi împăcate cu sine. Nu-i turburaseră nici dihonia dintre Titi şi Saicu, nici faptul că fusese chemată la o instrucţie. Poate că n-a putut să-i turbure niciodată nimic. Dar dincolo de privire, obrazul era îmbătrînit şi

trist. De n-ai fi știut că ai înaintea ta o fostă mare frumusețe, n-ai fi bănuit-o. Decît, peste cutele mărunte și întrețesute, peste pielea obosită prematur, plutea un aer blajin și bun. O anume împăcare cu ursita, unde nu era nimic respingător. Dimpotrivă. Ai fi zis că e altfel de frumusețe, trainic legată de aceasta, cuminte, chibzuită, așa cum se cade a fi.

— Fratele meu e un om foarte puțin vorbăreț, așa încît chiar dacă o fi avut nemulțumiri nu mi le-a spus. Și nici Titi. Ceartă între dînșii n-a fost. Aș fi știut-o. Cît e vorba de zvonurile care se tot vînturau despre bărbatul meu și doamna aceea, nu puteau să mă supere decît pe mine, dacă m-ar fi supărat. De altfel, bădia Mihalache nu le știa. Eu i le-am spus și mi-a răspuns foarte liniștit că-s fleacuri, că nu trebuie să le bag în seamă și că în orice caz, de-ar fi adevărat, n-ar avea nici o importanță. Dimpotrivă, zicea, s-ar limpezi lucrurile. Fiindcă ori ar pleca Titi definitiv, ori, dacă s-ar întoarce, ar fi un bărbat pocăit. În privința asta, vedeți dumneavoastră, bădia Mihalache știa și dumnealui ceva. Adică, făcuse și dumnealui o șotie de asta în tinerețe. Cînd i-au trecut năzărelile, s-a întors acasă și a fost bărbatul cel mai cuminte din lume, cum știți și dumneavoastră...

Judecătorul a pufnit în rîs :

— Te pomenești că întoarcerea acasă a domnului Saicu o fi fost și ea legată de vreo bătaie...

— Nuuu ! făcu Fița, rîzînd din toată inima. S-a întors fiindcă trecuse pîrpora și-a înțeles că tot mai liniștit poate trăi lîngă nevasta lui. Asta, cred eu, e povestea tuturor oamenilor cari n-au întîlnit în viață altă femeie decît nevasta lor. Cum vine alta, îi ametește. Ceea ce nu cred că poate fi cazul cu Titi, pentru care o femeie e ca un aperitiv.

Se consumă în treacăt, pe-un colţ de tejghea, ca să-i facă poftă pentru masa care-l aşteaptă acasă.

Judecătorul făcu ochii mari. Nu-i venea să-şi creadă urechilor ascultînd sporovăiala gureşă, negrijulie şi veselă a femeii. A ridicat din umeri zîmbind :

— Doamnă, seninătatea dumneavoastră este admirabilă. N-aş zice însă că nu mă miră mai mult decît s-ar cuveni, pentru că, mărturisesc, nu mă aşteptam la acest fel de judecată. Mă gîndeam că priviţi lucrurile printr-o prismă mai burgheză.

— E cea mai burgheză cu putinţă, domnule judecător, i-a răspuns dulce Fiţa.

— Ei, cum asta? N-o să-mi spuneţi că puteţi privi liniştită perspectiva unor anumite neorînduieli casnice.

— Nimic nu pot privi liniştită cît e vorba de bărbatul meu, domnule judecător.

— Apoi atunci...

— ...apoi atunci n-am de ales. Îmi iubesc bărbatul sau nu-l iubesc. Mă pot lipsi de el ori nu pot. Deci, îl las sau îl păstrez. Cale de mijloc cred că nu există. Prin urmare, de vreme ce-s hotărîtă să-mi ţiu casa, trebuie să lupt cu mijloacele pe care le am. Iar eu am acasă o oglindă, care-mi spune lămurit ce mijloace am, pentru că-mi arată limpede care-s mijloacele pe care le-am pierdut. N-aş putea să fiu atît de ridicolă, încît să încerc a face concurenţă unor femei tinere, frumoase şi — mai ales — proaspete. Am fost şi eu astfel de femeie şi de multe ori. Nu se putea lupta cu mine. Şi — băgaţi bine de seamă, — am fost astfel de femeie chiar şi cu Titi. L-am deprins cu bucuria frumuseţii, noutăţii... Asta-i foarte important! Cu ce mijloace l-aş mai putea dezvăţa acum? Eu nu le cunosc. Bănuiesc totuşi că ar fi unul, numai

unul : deprinderea cu o viață tihnită, caldă și comodă, într-un cuib pașnic și absolut odihnitor. Cam așa cum[1] mă trudesc de cincisprezece ani să-i fac. Asta, bineînțeles, în afară de bătrînețe, care e mijlocul cel mai sigur.

— Bine, doamnă, dar asemenea libertăți, vorbesc de cele pe care i le dați soțului dumneavoastră prin aplicarea acestor vederi, — trebuie să doară cumplit uneori...

Fița n-a răspuns numaidecît. A lunecat o clipă ochii pieziș spre covor, unde vîrful mic al piciorului desena o linie de chenar, exact pe floarea nelămurită a țesăturii. Apoi a zîmbit și s-a uitat limpede în privirea concentrată a judecătorului.

— Dumneavoastră aveți un copil, nu ? Spuneți drept, cînd vi se întoarce de la școală, bătut de profesor, pentru că n-a știut lecția pe care i-a spus s-o învețe, ce sentiment aveți ? Vă pare bine, sau vă pare rău ?

— Dar semuirea aceasta...

— E foarte exactă, domnule judecător. Titi e un copil. Ca orice bărbat, de altminteri. Pleacă de multe ori de acasă cu lecția neînvățată...

— Mă iertați dacă o să vă spun că nu înțeleg bine. De care lecție e vorba ?

— Una din multele și multele lecții care îi trebuie omului ca să înțeleagă ce-i aceea legătura dintre bărbat și femeie.

Judecătorul a privit-o lung. Nu se aștepta să audă asemenea raționamente de la femeiușca asta fără altă însemnătate decît aceea a unui trecut de frumusețe.

— Judecați foarte aparte lucrurile, doamnă. Și foarte ascuțit.

---

[1] În textul de bază lipsește.

— Eu ? Nu. Repet la rîndul meu ceea ce am apucat să învăţ de la Titi, în ceasurile cînd i se urăşte de stat la biroul lui, cu nasul în hîrtii şi simte nevoia să-şi descarce sufletul. Sînt o bună elevă. Şi aş fi grozav de sîrguitoare, dacă n-ar fi aşa de prins şi ar avea vreme să se ocupe puţintel de mine...

— Important este că v-a convins şi v-a înarmat împotriva unei sume întregi de nemulţumiri — foarte firești în orice căsnicie.

— Nu-i aşa ? Foarte firești, în orice căsnicie, cum aţi spus. Şi eu o ştiam asta cu mult dinainte a mă căsători, fiindcă atunci le provocam eu altora, cu tinereţea, frumuseţea şi prospeţimea mea. Dar nu fiindcă mi-ar fi făcut plăcere. Nici fiindcă aş fi vrut-o, sau aş fi avut nevoie. Ci firesc, fatal, de la sine... Cum cîntă pasărea. Acum, cînd am trecut de partea astălaltă a redutei, puteam eu să fiu aşa de naivă şi să nu înţeleg ce e dincolo, unde am fost ? Ori să încep a face scene şi mizerii pentru ca prin ele să-mi îndepărtez şi mai puternic bărbatul, pentru ca în ochii lui celelalte să-şi crească preţul tocmai fiindcă erau oprite ?

Dar stăruim peste măsură de mult asupra fleacurilor ăstora. Titi este mult mai serios decît atît. Faptul că ştie să captiveze oamenii, pe unii de-a dreptul, pe alţii prin femeile lor, — cum are nevoie uneori s-o facă —, a adus una lume să-i bănuiască ori să-i interpreteze greşit purtările. Acele toate sînt însă convenţionale. O mască, aşa cum ne punem fiecare cînd pornim pe un anume drum. În fond, Titi al meu, cu tot aerul lui vînturatec, e foarte burghez, leneş şi comod... În halat şi papuci, lîngă biroul lui de lucru, are, cum i-a spus odată Ionel Teodoreanu cu care e prieten, o respectabilă

burtă spirituală, completată cu o și mai respectabilă chelie spirituală.

— Hm! făcu judecătorul, limpezit de struna asta împrumutată. Fără îndoială că e așa, de vreme ce o spuneți și dumneavoastră. Dar atunci unde putem afla începutul discordiei care a dus la neînțelegerea gravă de acum cîteva zile?

— Nu știu. În orice caz, sînt absolut sigură că nu are nici o legătură cu mine, cu casa noastră.

— Adevărat?

— Ce legătură ar putea să aibă? Eu îmi ador fratele și-mi iubesc bărbatul. Nu pot trăi nici fără unul, nici fără celălalt. Bădia Mihalache ține la mine așa de mult — nu fiindcă i-s singurul suflet rămas din neamul lui, dar fiindcă ne-am înțeles în toate de cînd ne știm — zic, ține așa de mult la mine, încît ar face orice să nu mă amărască, să nu-mi împovăreze inima cu durerea că eu aș fi pricina dezbinării dintre dînșii. Dacă ei ar fi avut vreo neînțelegere în privința mea, sînt încredințată că ar fi căutat să o rezolve prin mine. Mi-ar fi spus-o [1]. Am destulă chibzuință la anii mei, să pot limpezi lucrurile care mă privesc.

— Scuzați-mă, doamnă, dacă vă voi contrazice. S-ar putea să fie vorba de lucruri care vă privesc așa de mult, încît nu vi se puteau spune.

Fița a rîs foarte veselă.

— Vă dau cuvîntul meu că nu există nimic, absolut nimic, ce nu mi s-ar putea spune. Și bădia Mihalache o știe asta mai limpede ca oricine, fiindcă el a fost totdeauna cel care mi-a adus toate noutățile, *absolut toate*, cît a fost vorba despre așa zisele aventuri ale lui Titi.

[1] În textul de bază: *Mi-a și spus-o.*

— Perfect. Dar să presupunem că ar fi vorba de-o aventură mai gravă.

— Pe una mai gravă eu sînt cea care trebuie s-o aflu înaintea tuturor. Cîtă vreme Titi nu-mi cere să-l las liber — ceea ce aş face fără să crîcnesc — înseamnă că nimic nu-i grav.

— ...dar poate deveni.

— ...dacă eu n-aş şti cum să mă port. Dacă n-aş avea răbdarea să aştept. Dacă n-aş pricepe, neted şi crud, că elanurile de vultur ale lui Titi sînt la fel cu hămeseala bolnavă a anumitor oameni cari mănîncă rar la restaurant. Mă gîndesc la cei ce socotesc restaurantul loc de petrecere, nu loc de stîmpărat foamea, ca orice masă. Ameţesc privind lista cu mîncăruri multe. Le lasă gura apă după toate. Sînt groaznic de încurcaţi să aleagă... Şi comandă de trei ori mai mult decît le trebuie... Pe urmă, se satură repede şi-s mai încurcaţi, neştiind cum spune chelnerului să nu mai aducă felurile celelalte. Apetitul de vultur al lui Titi are gîtlej de vrăbiuţă, domnule judecător. Iar de aici încolo tăria e de partea mea, singura care m-am pregătit să mulţumesc acest gîtlej de vrăbiuţă.

— Foarte interesant tot ce spuneţi, doamnă! zise judecătorul bănuind că şi aceste vorbe ale Fiţii erau învăţate de la Titi Preda. Foarte interesant, fiindcă oglindesc mai mult ca orice desăvîrşita legătură dintre dumneavoasră şi domnul Preda. Pecetea lui...

— Ceea ce trebuie să fie totdeauna între soţi... zîmbi limpede Fiţa, care ştia că judecătorul luptă tare greu în căsnicie, cu o nevastă foarte anevoios de mulţumit, de vreme ce aceea nu pierde nici un prilej să-şi arate poziţia potrivnică faţă de orice mişcare a bărbatului său.

Judecătorul a simțit săgeata și s-a turburat. Pornirea omenească să răspundă la atac prin alt atac mai rău a răvășit în el, scurt și aspru, cîteva, vîrtejuri de venin. Dar magistratul a luat omul din el de ceafă, l-a zgîlțîit bine și l-a domolit.

— Mmmdaaa! făcu el tărăgănat și pe jumătate de glas. Sforțarea să se stăpînească îi dăduse un zîmbet ușor într-un singur colț al gurii, ceea ce îl arăta urît și neprieten. Dar puterea profesiei l-a biruit. S-a înseninat urmînd: Porunca socială — înțeleg aici nevoia și permanența ei — a creat tradiția familiei ca un orologier ceasornicele lui. Toate rotițele au mișcarea legată și continuă, imprimată de resortul principal.

— Exact. Rămîne doar să știm cine e resortul... a glumit Fița. La bădia Mihalache era cumnată-mea, cît a trăit, și acum sînt eu. La mine este Titi.

— Perfect, zise judecătorul. Treptele sînt firești. Dar eu mă întreb dacă, admițîndu-le pe toate trei, nu am fi primejduiți să admitem și pe a patra.

— A! spune încet Fița, încruntîndu-se ușor. Înțeleg: resortul lui bădia Mihalache sînt eu, resortul meu e Titi, resortul lui Titi...

— Iată, tocmai! a punctat judecătorul, bucuros că vede o cută adîncită între sprîncenele femeii. Dar Fița l-a dezamăgit:

— Resortul lui e *el însuși*. Elanul de vultur din el. Dorința și nevoia să fie de folos altora. De folos cu orice preț, pentru ca toată lumea să-l iubească. Are nevoie de această iubire. E setea lui. E resortul lui. Știți cu ce-l asemuiesc eu uneori? Cu omul care, întîlnind un cerșetor la capra podului, îi dă doi lei avînd aerul și credința că-i dă o avere și deci nenorocitul trebuie să fie recunoscător viața întreagă. Într-o noapte ne întor-

ceam împreună de la un cinematograf. Titi era foarte acru. Fusese toată seara indispus — cam așa e cînd mergem cu familia — nu-i place burghezia decît în casă, sub obroc. Mergea depărtat de mine și cu un pas înainte. La un colț de drum, întîlnim însă un soldat care se încurcase în străzi și nu știa pe unde s-o apuce spre cazarma lui. Ne-a întrebat. Titi i-a arătat drumul, i l-a spus de cinci ori și i l-a desenat pe hîrtie. Apoi l-a pîndit, pînă s-a încredințat că o apucase bine. Nimica toată, cum vedeți, dar asta i-a produs o veselie, o mulțumire, de parcă ar fi adus fericirea pe toată omenirea. M-a luat la braț și tot drumul pînă acasă a cîntat și a glumit, ca un licean în prima zi de vacanță. Nu, — continuă ea cu un glas mai stins și mai grav — nu-l cunoașteți deloc pe Titi. Are păcatele lui, ca orice om, dar spre deosebire de alții, el a știut să le dea farmec pînă și acelora. De la douăzeci de metri depărtare e un om urît. La jumătate de metru începe să fie frumos. Asta, cred eu e foarte lămuritor pentru dînsul.

— Dar, doamnă, nimănui nu i-a trecut prin cap să conteste farmecul domnului Preda. Aș zice : tocmai dimpotrivă !

— Înțeleg. Vreți să spuneți că are atîta farmec, încît începe să fie prea mult pentru o singură femeie. Mai ales cînd femeia aceea îi este nevastă Ei bine, eu așa judec. Dacă asta-i adevărat, atunci nu-i drept să-l facem pe dînsul vinovat. Cînd eram o fată frumoasă și foarte căutată, se putea spune la fel și despre mine. Eu l-am cîștigat cu frumusețea, el m-a cîștigat cu farmecul. Azi, căsnicia noastră nu se mai hrănește nici din una, nici din alta. Frumusețea mea a trecut, farmecul lui, pentru mine, nu mai este în domnul chipeș, viu, spi-

ritual. E alt farmec, mult mai puternic, pentru că acela se lipește de inima mea femeiască: omul obosit, leneș, care-și tîrîie papuceii, se răsfață dimineața cînd îl sărut să-l trezesc, e cu ochii bobosați de somn și părul ciufulit. Sau cînd e bolnav... Doamne, dacă ar ști el cît mă bucur eu cînd e bolnav, cînd face nazuri la luatul doctoriilor, cînd e uricios și se zborșește la toată casa... și nu-i place nimic... Dar atunci e al meu... așa de al meu... de-mi vine să plîng gîndindu-mă cît de mult îl am...

Vezi dumneata, domnule judecător, ăsta este Titi al meu, Titi cel adevărat, pe care nu-l cunoșteam cîtă vreme ne-am plimbat făcînd poezie în grădina publică și pe care l-am descoperit pe urmă, în casă, treptat, cînd ni s-au ros la amîndoi măștile de îndrăgostiți și am rămas, cum se zice, goi și adevărați.

Atunci ! O ! atunci mi-am dat seama ce idioată poate să fie o femeie, care-și închipuie că meseria de nevastă e învățată de la sine, prin naștere, și că bucuria măritișului e să ai un bărbat care să-ți ia grija mîncării și să-ți dea cîteva clipe de amețeală trupească... Nu, domnule judecător, există o singură bucurie cu adevărat femeiască, un singur rost : să fii mamă. Mamă pentru copiii tăi, dacă-i ai, și mamă pentru bărbatul tău, pentru că el poartă în tainele lui copiii cari vor veni, cari vor mai veni, cari pot să vie, sau cari n-or să mai vie. S-ar zice că asta este altruism, jertfă. Ferească Dumnezeu ! Este cel mai crîncen dar și cel mai tonic egoism. Ești mamă și te voiești mamă, fiindcă mama e una singură și nu o mai poți schimba. Un bărbat poate să aibă zeci de mii de amante, nu are decît o mamă... Vai de soția care nu poate să fie mama bărbatului ei !

Pentru aceea căsnicia e silă și datorie acră. Acolo bărbatul fuge de acasă să-și caute liniștea și „mama" în altă parte.

De ce crezi dumneata că așa de rar se înțelege o soacră cu nora ei ? Pentru simplul cuvînt că aceea e singura concurență crîncenă între femei. Nu-i rivalitate de amantă trecătoare, este rivalitate de viață.

Vezi, dumneata, în ziua cînd am descoperit în mine, că femeiușca ușuratecă și fără grijă care eram ascundea o mamă adevărată și că această „mamă" trebuia vieții lui Titi, viața a căpătat alt înțeles. N-am mai avut nevoie nici de zeci de rochii, nici de zeci de pălării ori pantofi. Am lăsat să mîrîie în legea lor croitoreasa, modista și cizmarul. Aveam oameni mai importanți de împăcat : zarzavagiul, băcanul, măcelarul, tapițerul, librarul... Iar uneori tinichigiul, zidarul și stolerul. Cu un cuvînt, — și ca să lămuresc tot — singura mea oglindă mare din casă am instalat-o pe ușa cămării de provizii. Bineînțeles am scos-o de pe șifonierul cu rochii.

— E înduioșător, doamnă, și e minunat tot ce spuneți. Dar de ce oare numai din partea dumneavoastră atîtea sacrificii ?

— Sacrificiu ? Sacrificiu înseamnă suferință, domnule judecător. Aici n-a fost nici o suferință. E la mijloc o faptă simplă și firească de mamă. Atîta tot.

— Dar el ?

— El, ce ?

— El vede, măcar, această faptă, de vreme ce e simplă și firească ?

Fița a stat o clipă în cumpănă. Aplecîndu-și ușor capul și ridicînd ochii pe geam, a privit undeva, departe, spre golurile cenușii ale cerului.

— Dacă o vede ? Cred. Adică nu știu. În orice caz, eu n-am făcut-o „s-o vadă". Am făcut-o s-o simtă și să-i priască.

— Și atunci răsplata ?

— Răsplata ? i-a întors Fița mirată și surîzînd. Iartă-mă, domnule judecător, dar ăsta e un cuvînt de tinerețe. Sau termen comercial. În dicționarul mamelor cuvîntul „răsplată" e absolut necunoscut. Afară doar dacă nu socoți că floarea e și ea o răsplată pentru pămîntul care a nutrit buruiana.

Zicînd asta s-a ridicat de pe scaun. Nu mai zîmbea acum. Chipul obosit și brăzdat se înnegurase și era crispat. Gura ușor pungită făcea crețuri subțiri, iar ochii trăseseră parcă, peste via lor strălucire, un soi de perdea ușoară ca o ceață. Intrase negura în ei. Pesemne răsfrîngere a cerului de afară. Sau poate și altceva.

Brusc s-a scuturat de moleșeala în care o adusese șederea pe scaun, și-a umflat pieptul, îndreptîndu-se din mijloc. Voia să se țină bine. Apoi a deschis ușor buzele, ca și cînd avea să spună ceva. Vorba s-a sfiit să vie numaidecît, dar după o clipă a rostit :

— Mărturisind cred lucrurile, chiar și acest sentiment de mamă e foarte animalic. Înăbușă judecățile și logica.

Judecătorul a prins gîndul din zbor și l-a întors cu alte vorbe.

— ... din fericire, uneori.

La care, Fița a răspuns firesc, încetișor, dar prelungit și fără margini sunetelor, ca un ecou :

— ... din... fericire... poate.

Apoi a rîs dintr-o dată. Ochii i s-au făcut iar frumoși, mari și senini.

A strîns din umeri, copilărește, încheind :

— Asta-i !...

Dar judecătorul, care bătea încet toba pe birou, cu degetele ușor sîcîite, a încercat încă o dată să stîrnească furtuna.

— În concluzie, doamnă, soțul dumneavoastră are din parte-vă atîtea libertăți, încît domnul Saicu n-ar fi avut pricină să-i impute ab-so-lut ni-mic...

— Ab-so-lut ni-mic...

Țintind-o nemilos cu o privire seacă și greu de îndurat, adăugi :

— ...nici chiar faptul că se folosește de aceste libertăți cu atît mai mult cu cît dumneavoastră ajungeți, din dragoste pentru dînsul, mai aproape de — cum să-i zic eu ? — anularea feminității care l-a cîștigat odinioară ?

Fița a răspuns dulce și oarecum întristată de atîta stăruință. Ai fi zis că voiește să-i dea o lecție blajină :

— Feminitatea mea, scumpe domnule judecător, nu e anulată. Dimpotrivă. De vreme ce sînt „mamă", înseamnă că a intrat în rosturile ei cele mai adevărate.

Zîmbind, a înclinat ușor capul, dînd bună ziua și a plecat foarte stăpînă pe ea și foarte liniștită. Spatele ei drept — mai exact : îndreptat — mărturisea trufie.

După ce și-a aprins o țigară, pe care o netezise prelung între degete, greu cufundat între gînduri și nemulțumit, judecătorul a sunat odăiașul.

— Trebuia să vie o doamnă...

— A fost, dom' judecător, dar acum vreun sfert de ceas a venit dom' Preda și-au plecat împreună...

— Păi, o chemasem eu...

— Știu, dar dom' Preda mi-a spus să vă spui și dumneavoastră de asta. Că adică o ia 'mnealui, să nu care cumva să iasă vreo neplăcere cu dom' Saicu.

— Saicu era și el aici ?

— Nu. Cică aștepta afară. Dar s-au întîlnit pe scara mare... S-au făcut chiar că nu se văd.

— Și-acum unde e Saicu ?

— A plecat adineauri cu cucoana lu' dom Preda, s-o liniștească...

— S-o liniștească ? De ce ? A ieșit de aici foarte liniștită.

— Da. Am văzut. Dar după ce a închis ușa, a dat, sărăcuța, într-un hohot de plîns de ți se rupea inima. Și-a astupat gura cu amîndouă palmele, chip să n-o auziți 'mneavoastră. Și dom' Saicu a dus-o aproape leșinată pe scară...

GHETELE LUI NĂSTASĂ

S-ar cuveni să spun că l-a apucat ameţeala şi-a rămas împietrit, ori că i-a stat inima în loc. În sfîrşit, ar trebui să întrebuinţez o vorbă din acelea care te-ar mişca şi pe dumneata, aflînd ce-a făcut Năstasă cînd a citit hîrtia oficială. Dar de ce să-ţi împui eu capul cu floricele de stil, cînd ştiu bine că Năstasă n-a avut nici ameţeală, nici n-a rămas împietrit, iar inima lui bătea aproape la fel ca mai înainte ? Eu cred că e mult mai frumos să-ţi spun pe şleau, cum a fost şi cum n-a fost, mai ales că Năstasă nu-i cine ştie ce om mare, ci un biet funcţionăraş în arhiva prefecturei, prăfuit, bătrîn şi vai de el, ca toate dosarele cu care şi-a împărţit soiul degetelor şi cerneala violetă a călimării. Iar dacă Năstasă n-a izbutit el în douăzeci de ani de slujbă să treacă dincolo de condica de „intrare şi ieşire", socot că ar fi vreme pierdută să-l arăt într-o lumină deosebită, în care să zvîrl, ca un risipitor nesăbuit, praful de aur al literaturii. Pentru el, vorba cea mai nimerită a spus-o

tot Nicolaescu de la contabilitate : „I s-a dat și lui o dată număr de ieșire !“

Căci, pricepi dumneata, Năstasă era dat afară.

Nici vorbă, nu-i lucru ușor să vezi pe cineva dat afară, după atîta amar de ani, chiar cînd omul acela n-a însemnat în mersul lucrurilor nici cît o gînganie nemernică pe care o strivești sub talpa ghetei dumitale, numai așa, pentru că ți-i scîrbă de nimicnicia ei. Și nu-i ușor, fiindcă bănuiești la mijloc o nedreptate, iar nedreptatea te supără oricît de rău ai fi, dacă nu ai cumva vreo pricină să nu te supere, adică, de nu ai dat și dumneata o mînă de ajutor să se facă.

Vorba mea să nu te jignească. Așa sîntem toți, nu numai dumneata. Ni-i cămașa mai aproape decît surtucul și nodurile vieții niciodată nu se știe cine le leagă și nici cine le dezleagă. Vei fi avut și dumneata în zilele dumitale, întîmplări ciudate cînd, fără nici o bună voie, te-ai pomenit că o vorbă zvîrlită în vînt rodește prăpăd tocmai la cine nu te așteptai. Întîmplări de astea am avut și eu și toți prietenii mei care și-au deschis inima și mi-au arătat ce e în ea.

Pentru că, vezi dumneata, și darea afară a lui Năstasă tot dintr-o păcătoasă de potriveală a ieșit. Și n-am să te bănuiesc că ai vreo vină, cum nu mă bănuiesc nici pe mine, nu din pricină că erai departe de tîrgul Bîrladului, dar fiindcă eu știu pe omul culpeș. Ba mai mult decît atît, îl știu și mi-i drag că e un om de inimă și de ispravă, iar răutate pe gura lui nu se află, cum nu se află dracilă ticăloasă în ogorul omului muncitor.

„Apoi atunci, ai să mă întrebi, cum s-a putut să facă un lucru așa de grozav ?“

Şi la întrebarea dumitale eu am să-ţi răspund şi ai să te minunezi singur, cu cîtă uşurinţă iese prăpădul, cînd cade vorba unde nu se cuvenea să cadă.

Costache — aşa îl cheamă pe prietenul meu, — ieşise la plimbare în ziua aceea mai devreme decît de obicei. El e profesor de felul lui şi s-a deprins să-şi curețe plămînii de îmbîcseala claselor cu şcolari mulţi, colindînd un ceas-două prin grădina publică, ori pe şoseaua care duce la Zorleni. Uneori, cînd are mai multă vreme, sau e ziua mai frumoasă, urcă chiar pe clinul dealului, de-şi odihneşte ochii obosiţi de teze şi de buchi dibuite, privind peste creasta şi turlele oraşului, cît e lungul văii, pînă în Griviţa, ori pînă în dealul Huidiumanului.

Era într-o joi — aşa mi-a spus — şi cum ar fi duminică, liceul avea un fel de serbare cu coruri şi cu o piesă de teatru jucată de elevii din clasa lui. Dobliceanu, care scrisese piesa — că era un profesor de română şi făcea uneori chiar versuri — nu prea fusese mulţumit de cum jucau elevii, aşa că l-a rugat pe Ursu, directorul, să-i lase actorii liberi cu un ceas mai devreme.

Costache n-ar fi vrut deloc să primească asemenea învoială, pentru că, mai ales în ziua aceea, venise cu gîndul să facă băieţilor o lecţie straşnică, dar pe de o parte Ursu era om hapsîn şi nu înţelegea să-i ţie piept nimeni, iar pe de altă parte ştia bine prietenul, că între ora lui de chimie organică şi piesa de teatru elevii n-au de ales. Alegea singură zburdăciunea tinereţii şi otrava gloriei.

I-a lăsat, aşadar, cu un mugure de durere în inimă, ca o înfrîngere, şi s-a dus la plimbarea lui, hotărît de astă dată să hoinărească mai mult.

Nu spun toate mărunțișurile astea, numai așa, ca să le spun, ci vreau să arăt de ce era Costache dus pe gînduri în timpul plimbării lui și, mai ales, de ce era scîrbit văzînd cum se duce omul spre tot ce-i mai netemeinic și mai ușurel. Și poate mai scîrbit încă era din pricina întîmplării acesteia copilărești, care-i omorîse o lecție frumoasă cum nu făcuse el de multe ori. Mai ales acum, mergînd în umbra teilor de pe strada Regală, i se părea așa de frumos tot ce voia să spuie, încît fiecare pas era ca o nouă părere de rău. Cînd a ajuns în colțul grădinii publice, era așa de încredințat că nu făcuse în viața lui și nici nu mai putea să facă o lecție ca asta, încît și-a scos pălăria din cap cu o îndîrjire de parcă voia s-o arunce pe pămînt.

Gestul acesta l-a nenorocit. Dar dacă pe Costache al meu l-a nenorocit într-un fel, ca să zic așa, aproximativ, pe Năstasă l-a nenorocit de tot.

Cum ? Ascultă dumneata și ai să vezi.

Cînd a fost să zvîrle Costache cu pălăria de pămînt, tocmai trecea pe lîngă el, venindu-i din urmă, mașina prefecturii. Neștianu, prefectul, profesor tot la liceu, unde era Costache, nu l-ar fi zărit. El ședea înfundat în perne, cu gura strînsă și cu ochii încrețiți, căci se ducea în grabă mare la Codăești, să dea afară primarul și să stîmpere o pustie de rebeliune, așa încît era dus pe gînduri și îngrijorat, că nu știa de au ajuns jandarmii înainte, după cum poruncise el căpitanului Pohrib.

Mișcarea lui Costache i-a atras atenția și l-a zărit. Ce s-o fi fabricat în gîndul lui n-aș putea să spun prea lămurit, dar nu-i mai puțin adevărat că și-a întors capul de cîteva ori după Costache, privindu-l prin gemulețul din spatele limuzinei, nu ca să-l vadă ce face, dar pentru că îi încolțise lui o idee bună și ședea în cumpănă.

Acum, înțelegi dumneata că Neștianu putea să stea în cumpănă oricît ar fi vrut, dar mașina nu ședea deloc în cumpănă. Ba nu ședea în nici un fel. Alerga nebunește spre Zorleni, pînă ce a dat colțul de la canton și l-a acoperit pe amărîtul meu de Costache.

Deodată prefectul a pus mîna pe umărul șoferului :

— Oprește Trifan !

Frînele au chelălăit de cîteva ori și dihania neagră a înghețat. Doar undeva pe dedesubt, gîlgîia ceva surd, ca o roată de darac, care pîrîie în opinteli sacadate.

— Nu era domnul profesor Costache ?

— Ba el, dom' prefect !

— Ia întoarce !

Ambreiajurile au hîrîit de cîteva ori, mașina a desenat pe praful șoselei și prin șanțul abia schițat o serie de linii și unghiuri suprapuse, și a pornit-o înapoi, oprindu-se în fața lui Costache.

Neștianu a deschis portiera.

— *Bongiorna* colega !... Ce faci ? Te plimbi ?

Abia trezit, Costache a îngăimat :

— Daaa...

— Nu vrei să faci o plimbare cu mine pînă la Codăești ? Peste o oră, două, sîntem înapoi.

Costache a fost recunoscător :

— Sînt gata ! O să-mi facă bine !

— *Parfetman* ! Urcă !. Și prefectul, formalist, l-a lăsat să treacă peste genunchii lui, în stînga, riscînd de dragul semnului de autoritate cine știe ce incident penibil între ghetele oarbe care își căutau locul pe jos.

Odată bine așezați, mașina a năvălit spre Codăești cu toți cei optzeci de cai, un prefect și un spectator.

Zic „spectator", dar asta nu trebuie s-o crezi nici dumneata, cum n-am crezut-o nici eu. Pentru că n-avea el să-l poftească pe Costache în automobil numai ca să-i facă hatîrul unei plimbări cu mașina prefecturii. El știa bine că prietenul meu e fecior de țăran și vorbește frumos, cu inima și pe limba ascultătorilor. Și mai știa că la Codăești poate să-i fie mai de folos vorbirea lui Costache decît carabinele lui Pohrib. Acum înțelegi și dumneata de ce l-a dus cu dînsul și cam pe unde avea să nască nenorocirea lui Năstasă. [1].

Căci adevărul e că darea afară a lui Năstasă a avut o obîrșie rurală. E trist de tot pentru un tîrgoveț ca el, dar cum lumina e lumină și noaptea e noapte, tot așa adevărul e adevăr.

Pînă la Codăești, Costache n-a știut nimic. S-a pomenit într-o vînzoleală nebună, între carabine de jandarmi, în urlete și într-un fel de amenințare surdă pentru care n-avea decît să-i mulțumească lui Neștianu.

Pricina răscoalei n-o prea țin minte bine. Era ceva cu un imaș, cu o împroprietărire și cu un agronom... Ce anume și cum anume, nici nu știu și nici n-are vreo însemnătate.

Însemnătate are doar un singur lucru. Prefectul vorbea prost, trunchiat, fără șir și ce bruma voia să spuie se sfărma ca un pahar de sticlă subțire în replicile cu care îl hărțuiau oamenii porniți și aprinși.

Costache și-a dat repede seama de cum stau lucrurile și a început să-l mănînce gura... De cîte ori se poticnea prefectul, era ispitit să-i completeze fraza... Iar cum prefectul se poticnea peste tot,

[1] În textul de bază : *Costache*.

Costache, venit fără rost și pe negîndite, avea un chef nebun să-l completeze de tot.

Pune acum dumneata pornirea asta de vorbă iscată de nedibăcia prefectului, mai pune alături cheful de lecție bună pe care îl simțise și care îi naufragiase fără vină, și-ai să înțelegi îndată cu ce foc le-a vorbit. Căci le-a vorbit mult, bine, curgător și cu toată inima numaidecît ce prefectul scos din fire i-a spus :

— Să-i ia mama dracului ! Dar sînt niște vite care nu pricep vorba omului ! Vorbește-le, mă rog ție, că poate te-or înțelege mai bine !

Și — nu că-mi laud prietenul — dar „vitele care nu pricep vorba omului" l-au priceput pe Costache și s-au potolit. Adică s-au hotărît să aștepte dreptatea de sus, așa cum le-a spus Costache, dreptate pe care trebuia să le-o facă prefectul în persoană, ducîndu-se la București anume pentru imașul lor.

Și acum iată că sîntem la un pas de legătura cu Năstasă. Căci, vezi dumneata, pe drum spre Bîrlad, prefectul a izbucnit odată :

— Și dacă n-am să le pot face nimic, ce-o să se întîmple ?

Costache, calm, i-a răspuns :

— Trebuie să le faci... Au dreptate, săracii !

— Păi știu că au dreptate, săracii, dar să-i ia dracu pe toți ! Pot eu să mă bat cu tot guvernul pentru palma lor de imaș ?

— Altminteri ce vrei să facă ? Să le moară vitele de foame ?

— Dar n-au decît să moară și ei și să mă lase în pace... !

Și s-a răsucit așa de furios pe pernă, de părea că vrea să se azvîrle și din mașina prefecturii și din prefectură...

Apoi s-a răstit la Costache, pe negîndite:

— Ălora ce le pasă? Dau ordin şi eu trebuie să mă bat cu vitele astea! Să zică pe urmă că mor de foame din pricina mea... Şi mai fă alegeri... Nici dracu nu te mai votează! Dacă i-o pierde şi pe ăştia de la ţară, apoi...

Şi a făcut un gest sec, de parcă a desemnat o cruce pe un mormînt.

Costache i-a răspuns domol:

— Eee, nu vă temeţi dumneavoastră de asta... Aveţi destulă popularitate...

— Aveeeeeem, de ne-am prăpădit... Şi ce-o să mai avem de-acum înainte, cînd or începe concedierile de funcţionari... O să fie o popularitateeeee...

Costache a făcut mutră lungă. Auzise el vorbindu-se de concedieri, dar credea că sînt numai zvonuri.

— Nu cred eu să ajungeţi pînă aici...

— Dumneata nu crezi, dar eu ştiu, asta-i, domnule! Că mi-a venit şi ordin la prefectură să reduc un sfert din funcţionari. Ei, poftim, redu dacă poţi. Că trebuie să poţi...

— Eu cred că e uşor!

— Zăuuu? Păi ştii 'mneata că trebuie să dau afară opt?"

— Chiar zece poţi să dai afară!

Prefectul a pufnit în rîs:

— Ia zi-i care-s acei zece?... şi-l privi cu coada ochiului batjocoritor. Asta l-a supărat foarte mult pe Costache şi de aceea a început să numere apăsat pe degete:

— Unul: Neacşu... !

Prefectul a pufnit în rîs:

— Hăă ! Îl desparți 'mneata de nevastă-sa ? Că Zoe a lui Neacșu îi vară primară cu conu Iorgu Sachelarescu.

— Bine, Neacșu să rămîie. Atunci unul : Ciortan...

Prefectul a rîs mai tare :

— Hă-hă ! Ăsta-i cel care a fugit pe fereastră de la coana Zamfira lui Ilieș — mi-a spus gardistul de la ei — și-l iubește Ilieș de nu mai poate. Zice că-i nepot, dar nu-i adevărat ! S-au rubedit prin nevastă... Și dacă-i vorba să încapi pe mîna coanei Zamfira, apoi pleacă zece prefecți, dar Ciortan rămîne.

De astă dată și Costache a rîs :

— Dar secătura aceia de Ghițulescu ce muiere are ?...

Aici Nestianu a tăcut o clipă, apoi domol :

— Ăsta... nu-i așa cum crezi... e bun băiat... ți-o spun eu... că mi-i un fel de nepot...

Bietul Costache și-a cerut scuze :

— Iartă-mă... nu știam... eu... deh...

Dar prefectul s-a grăbit :

— Nu, nu... să nu crezi că spun asta unde mi-i... nu !... E băiat bun... Uite, să te interesezi...

— Foarte bine ! Trecem mai departe. Pe Partenie nu-l poți da afară ?... Ăsta e venit din toată lumea și după cîte știu, n-are pe nimeni... Pe urmă trăiește din afaceri și nu din slujbă.

— Da, bine, ăsta e unul ! Mai am șapte !

— Păăăi... hm !... Smărăndache ! [1]

— Ehee... Ce bine ar fi să-l pot da afară, dar e văr cu Christescu, bată-l mama sfîntului să-l bată.

---

[1] În textul de bază : *Mărăndache.*

— Ei și ? Christescu nu-i în partid cu dumneavoastră... !

— Nu-i, așa e ! Dar e avocat ! Și-i avocat de mîna întîi ; ăsta trîntește un proces de nu mai poți plăti cu tot județul daunele lui Smărăndache...

Costache a rîs enervat :

— Apoi atunci știi ce, domnule prefect, dă afară pe de-alde Ionescu și de-alde bietul Năstasă, că ăștia n-or să facă nici procese, nici n-au pe nimeni... să-i ajute...

Prefectul a dat din umeri :

— Ehh... ! Vorbești și tuuuu ! Au cîte douăzeci de ani de slujbă...

— Cé-are a face... de vreme ce n-or să facă procese... Găsești dumneata un chițibuș și gata...

Dar prefectul aproape că i-a întors spatele lui Costache al meu. S-a uitat pe geam și n-a mai vorbit cu un om așa de neserios.

Spune-mi acum dumneata, dacă poți să bănuiești că discuția din mașina prefecturii putea să-l dea afară pe Năstasă. Eu unul nu mi-aș fi închipuit așa ceva în ruptul capului.

Și totuși numai asta l-a dat afară pe bietul om. Cum ? Mai ușor decît crezi.

A doua zi Năstasă s-a dus cu hîrtii de iscălit, cum se duce orice subaltern. Le-a pus încetișor pe masa prefectului[1], de la distanță, cu respect nesfîrșit chiar față de birou, nu numai de prefect, și a așteptat.

Neștianu a ridicat ochii. Îl văzuse de atîtea ori în viața lui, dar parcă azi îl vedea întîia oară. O mutră jalnică, gălbejită, cu o bărbuță nerasă și un corp cîrjoiat și fără piept, pe care mîinile atîrnau lungi, grele de parcă erau surori bune cu redin-

[1] În textul de bază : *Prefecturei.*

gota răpănoasă și de împrumutat de pe el. Ai fi zis că mîinile făceau parte din redingotă, nu din trupul lui Năstasă.

„Cum să dau afară un nenorocit ca ăsta!“ a gîndit Neștianu plin de milă. Dar bietul Năstasă, văzîndu-se privit așa de lung, a simțit ceva ciudat prin el. Poate că era întîia oară în viața lui cînd simțea că stau prost hainele pe dînsul, că i-s ghetele murdare și gulerul prea strîmt. A clipit de cîteva ori din ochi și-a fost cuprins de un fel de teamă fără pricină tocmai lămurită. I s-a părut nepoliticos să șteargă broboanele de sudoare pe care le simțea pe vîrful nasului — căci el asuda mai cu seamă pe nas și, nemaiștiind ce să facă sub privirea stăruitoare a prefectului, a schițat un fel de zîmbet înduioșător de încurcat.

Prefectul a început să zîmbească și el și-așa, îmbiindu-se tăcut unul pe altul, s-au pomenit zîmbindu-și ca doi amorezați.

Surprinzîndu-se în situația asta ridicolă, prefectul s-a făcut pe loc autoritar :

— Hm ! Ești vesel Năstasă !... Împăciuitor, bătrînul a răspuns încet :

— Sînt... De ce să nu fiu, dom' prefect ?...

— Iaca eu nu-s vesel, Năstasă. Îs vremuri grele, Năstasă !...

— Dumneavoastră aveți griji... Și răspundere... Dar eu...

— Ei da ! Sigur... Tu... înregistrezi trei hîrtii și te plimbi.

Zîmbetul lui Năstasă a înghețat. Vorba asta i-o mai spusese lui de multe ori Nicolaescu de la contabilitate. „Vasăzică, m-a ponegrit și la dom' prefect !... Rău om, dom'le... nu i-i teamă de cel

de sus ! Hapsîn om !..." Asta gîndea acum Năstasă, dînd nevăzut din cap.

Dar în clipa asta a văzut ochii prefectului fixaţi pe ghetele lui. L-au trecut toţi fiorii. „Să ştii că se leagă şi de ghetele mele, ca şi Nicolaescu... Tot el trebuie să-i fi spus... Rău om, dom'le... Rău !"

Dar prefectul şi-a vîrît nasul în hîrtii şi n-a spus nimic. Doar tîrziu, cînd i-a întins teancul, i-a zîmbit din nou :

— Ce leafă ai tu, Năstasă ?

Năstasă a stat o clipă buimac. Nu mai ţinea minte !

— Trei mii cinci sute.

— Bună leafă...

— ...cu reţineri ! Trei mii o sută patruzeci şi opt în mînă — cînd nu se mai opreşte pe cîte ceva.

— Oricum, tot înseamnă ceva... Ai casă grea ?

Năstasă a dat stingherit din umăr şi din cap, ceea ce pentru Neştianu a însemnat : „Cam... aşa şi-aşa... !"

Neştianu, urmărindu-şi un gînd, a adăugat :

— Oricum, eşti cogeamite funcţionar... nu trebuie să faceţi economii unde nu se cuvine...

Năstasă a strîns ochii : „Şi asta-i tot de la Nicolaescu, bată-l furia lui Dumnezeu de ticălos... Numai el spune că am avere pusă deoparte... Rău om, dom'le ! Acu să vezi că zice şi ceva de pantaloni... ori de ghete... Acuşi... Uite acuşi... Rău om..."

Şi pe fiecare cuvînt al prefectului gîndul lui Năstase îl întovărăşea, ca de un refren, cu vorba : „Acuşi spune... acuşi..."

În vremea asta, Neştianu vorbea cu un amestec de milă şi dojană dulce :

— Vezi tu... un funcţionar nu-i un om de pe drum... Trebuie să se gîndească şi el că repre-

zintă autoritatea... Știu că-i greu — dar oricum — trebuie să te gîndești și tu...

„Acuși spune de ghete... acuși... !"

— Nu-i așa ? Eu îți spun asta nu ca prefect, dar ca simplu particular...

„Acuși spune... Acuși..."

— O pereche de ghete, la urma urmei... nu-i o avere...

Pe Năstasă l-a lovit în moalele capului.

„A venit ! Rău om dom'le... !" Atît i s-a mai învîrtit în minte și n-a mai auzit nimic. S-a trezit la masa lui, punînd hîrtiile în dosare.

Toată după-amiaza Năstasă a bătut orașul în lung și-n lat, din mahalaua Muntenilor la Morile de vînt și din Cotul negru pînă la gară, pe la toți oamenii cărora le împrumutase bani. Erau rubedenii îndepărtate și sărmănite, pentru care o sută de lei de la dînsul însemnau o fericire de cîteva săptămîni. Dar să le ceri înapoi suta de lei era prăpăd.

De altfel bietul Năstasă nici nu știa să-și ceară banii. Avea un fel să ocolească și să-ți spuie pe departe, de-ți părea că cerșește o pomană. Dar chiar în inima lui, unde avea tot dreptul să fie scîrbit și revoltat de oameni, s-a pomenit scîrbindu-se de el însuși și suferind de-o umilință. Căci într-adevăr, se simțea umilit chiar acum cînd își cerea înapoi banul dat de el.

În felul ăsta, abia de s-a ales cu trei sute cinci zeci de lei, din cei două zeci și nu știu cîte mii de lei cu care semănase tîrgul Bîrladului.

„Mi-or ajunge și astea și-a zis. Că doar n-am să-mi cumpăr ciuboțele de lac, ca hapsînul cela de Nicolaescu, ori ca alde conul Jorj Paladi." Și a

zîmbit singurel pe drum moșneagul, înveselit de imaginea lui încălțată în ghete de lac cu postav cenușiu.

Se aprinseseră de mult luminile la prăvălii, cînd s-a hotărît Năstasă să intre într-una din ele.

Îl sîcîiau de altfel și negustorii lăbărțați pe scaunele puse în prag. Căci nu era chip să se uite și el în vitrină, ca să nu se pomenească înșfăcat de braț.

— Poftim, mă rog... Avem așa niște ghete, de marcă străină, că le porți trei ani pe garanție...

Nenorociții credeau că-l pot ispiti cu acești trei ani ai lor. Ei nu știau că ghetele din pcioarele lui Năstasă erau de șase ani împliniți și suferiseră pe ele nu știu cîte rînduri de petece, tălpi și căpute. Nici vorbă că, de căutai bine, n-ai fi știut să spui dacă în ghetele din picioarele lui Năstasă mai rămăsese un petecuț din încălțămintea nouă de acum șase ani. Bucată cu bucată fuseseră înlocuite în întregime, și prefacerea aceasta în rate putea să urmeze încă multă vreme de n-ar fi fost răul acela de Nicolaescu care să-i spuie prefectului ceea ce i-a spus și prefectul lui.

Dar mai aveau blestemații de negustori un fel anume să se uite la picioarele bietului bătrîn, că îl umileau fără nici un rost.

— Ce, astea-s ghete ? Se poate așa un om ca dumneata să aibă așa niște ghete ? Iaca nu se poate... Și dacă dumneata zici că se poate, eu zic că nu trebuie să zici așa o vorbă...

Supărat, Năstase se rupea din mîinile lor :

— Dar lasă-mă naibii, dom'le că nu cumpăr...

— Și acu pentru ce te superi ?... Eu te poftesc politicos... Și dacă dumneata nu vrei, iaca nu vrei și gata... N-am să te omor să cumperi ghete, că

atuncea chiar nu mai cumperi... Dar dacă te las să trăiești, poate că peste doi-trei ani cînd ai să uzezi așa o pereche fainâ, ai să vii să încerci...

Asta i-o spunea zîmbind amical. Dar cînd Năstase se îndepărta, și negustorului nu-i mai rămînea nici o nădejde, striga peste șapte case celuilalt negustor de ghete :

— Iții!c... Deschide prăvălia că ți-am trimis un mușteriu...

Ba altul, mai obraznic, i-a spus :

— Mă rog, mă rog, boierule, fără supărare, că eu am înțeles. Pe așa vreme de inundație dumneata dorești să-ți procuri un fel de bărci... Eu am ghete, n-am bărci...

Furios, Năstasă-i-a întors :

— Dar ce ? Astea-s bărci ?...

La care ovreiul ca să fie în tonul lui, i-a răspuns prompt :

— Dar ce ? Îs ghete ? ! !...

Cînd a auzit trăgîndu-se cele dintîi obloane, Năstasă a simțit o fierbere neobișnuită într-însul. Era ca și cum n-ar mai fi putut trăi dacă nu-și cumpăra ghete în seara aceea. Îl apucase frenezia ghetelor, iată. De aceea, a început o adevărată goană de-a lungul străzii Regale și pe Cojocări. Prăvăliile se închideau una cîte una și bătrînul avea din ce în ce mai puțin curaj să intre înăuntru.

La un moment dat a început să se mustre singur ca pe un copil de atîta nevolnicie.

„Om bătrîn, cu bani în buzunar și mă tem să intru într-o prăvălie, de parcă mi-ar tăia capul ! Trebuie ?? Trebuie ! Ce mai umblu eu cu farafastîcuri ? Eu intru aici și gata !“

Dar era de-ajuns să-l zărească negustorul prin geam și să-i iasă înainte, că Năstasă trecea în goană de-a curmezișul, de parcă fugea de hoți.

Nici vorbă că vremea trecuse. Prăvăliile închise toate își arătau în lumina cîte unui bec chior, mărfurile de piele lucitoare. Acum, cel puțin, Năstase putea să le privească în voie. Nimeni nu-l mai gonea și nici nu-l mai trăgea de mînecă. Decît, acum îi părea rău, și nu mai avea răbdare să le privească. Trebuia să-și cumpere ghete chiar în seara asta... Viața lui toată atîrna de perechea aceea de ghete care trebuia să fie undeva într-un raft, într-o cutie anume pentru el.

Și, îmboldit de tremurul acela al unei grabe fără pereche, bătea străzile spre piața Domnească spre oborul de vite, și spre biserica Sfîntului Ilie, cu încredințarea că perechea lui de ghete are să-i iasă în drum, ca adusă de-o mare și tainică putere.

Gîfîind de oboseală și grabă, s-a trezit lîngă prăvălia de pește a lui Vassermann, trecut de podul Pescăriei, departe de drumul casei și cu toată nădejdea dusă. Ca o mare durere i s-a lăsat pe suflet. Nu mai era omul care n-a cumpărat, ci parcă era omul care pierduse o pereche de ghete ce nu se va mai găsi niciodată și nici nu-și mai are seamăn.

A stat o clipă pe loc neștiind ce să facă. În liniștea de noapte a tîrgului, firișorul de apă al Bîrladului susura încetișor și murdar printre stîlpii podului, pe cînd dintr-o casă, de undeva, departe venea un cîntecel trist de armonică proastă.

Bietul Năstasă, apăsat pe umeri și pe inimă de-o greutate care-i întrecea puterile, s-a rezemat mai adînc în băț și s-a simțit deodată mai bătrîn cu zece ani.

A dat să se întoarcă înapoi și s-a răzgîndit. Pînă la el în Munteni, trebuia să ocolească prea mult și era sfărîmat de oboseală. Dar nici drumul pe aici nu-l îmbia. Nu-i plăcea să-l latre cîinii și mahalaua era plină de haite fără stăpîn și fără înțelegere pentru folosința lătratului lor. Cum ședea acolo la îndoială, i-a clipit în față un gemuleț luminat. Dumnezeule ! O prăvălioară deschisă.

La doi pași de ea i-a venit să rîdă. Erau pe-acolo panglici spînzurate, rochițe de copii, perii ace... ață... și madipolon în stivă. Negustorița, o femeie grasă și tare ca un butuc de măcelărie, ședea chincită pe prag.

— Poftim mă rog, și a dat să se scoale.

Năstase i-a răspuns domol :

— Nu ! nu ! Nu te supăra... Eu am crezut că-i o prăvălie de ghete !

— Dar, mă rog, poftim, că avem și ghete ! Dacă ar fi țîșnit în clipa aceea toate vulcanele lumii sub el, dacă l-ar fi aruncat în văzduh și l-ar fi lipit de soare, poate că Năstase n-ar fi rămas mai fără glas.

Femeia era voinică și negustorească pricepută. L-a vîrît în prăvălie, l-a pus pe scaun, l-a descălțat și, vorbind repede și tare, i-a vîrît în picioare o pereche de ghete largi și grele, păturindu-i cu grijă ciorapii prea lungi la căpută și cîrpiți fără îndemînare. Apoi a încheiat triumfătoare :

— Parcă-s turnate, bată-te norocul !...

Năstasă clipea din ochi, amuțit. În vremea asta vreo cinci, șase, șapte ori poate zece plozi, fete și băieți de la țîncușorul care-și sugea degetele voinicește, ca să-și mai rotunjească încă pîntecelul umflat, pînă la fetișcana lălîie care-l ținea în brațe, au umplut prăvălia, adunați pe lîngă maica lor și privind cu admirație fără margini,

cînd grindina de vorbe din gura negustoresei, cînd ghetele noi din picioarele bătrînului.

Dar în capul lui Năstase nu se rotea decît un singur gînd : „Rău om, dom'le... Să-i spuie el lui dom' prefect... şi să mă puie pe mine, om bătrîn, ca să... Rău om, domnule... Hapsîn, dom'le...“

Femeia l-a readus pe pămînt, fluturîndu-i înaintea ochilor bietele lui ghete vechi.

— Cu astea ce facem ? Le mai împachetăm ?...

A ! Întrebarea asta l-a dezmeticit de tot. Ghetele lui ?...

— Păi să vedem...

— Dar ce, astea noi nu-ţi plac ?

— Dăă... eu.. ce să zic... Şi se uită la picioarele lui, ca la picioarele altuia. Nu şi le mai cunoştea. Se simţea stîngaci în ghetele astea noi şi totuşi se simţea bine, cum te-ai simţi după o săptămînă de tren ori de uzină, îmbăiat, ras, tuns şi cu haine noi de sus pînă jos.

Începuse să mijească în inima lui ca o nouă fericire, care preţuia şi prin ea însăşi, nu numai prin faptul că avea să mulţumească dorinţa domnului prefect Neştianu...

— Acu... de !... Cîte parale ?...

— De pomană.. Eu ţin marfă solidă, dar ieftină care nu se mai află...

— Să vedem... Şi ca şi cînd mulţumirea lui ar fi fost aşa de puţin ascunsă, încît ar fi făcut-o pe femeie să mărească preţul mărfii, a adăugat : că dacă-i scump... eu nu iau, poate să fie şi cu aur... !

— Ce scump ? Cinci sute douăzeci de lei... Asta-i marfă care se vinde la jidanii de pe Regală cu o mie bătută... !

Năstasă a văzut negru înaintea ochilor. Încredinţat că nu-i făcut să cumpere ghete azi, s-a aşezat pe scaun şi-a dat să se descalţe.

— Păi ce ? 'Mneata nu te tocmești deloc ? Eu am cerut cinci sute douăzeci... iaca las cu cinci în cap — da 'mneata nu dai nici un preț ?

Năstasă a clipit :

— Eu nu pot să dau mai mult de trei sute cincizeci...

Negustoreasa a început să se vaite și să micșoreze prețul cu cîte zece lei, cu cîte douăzeci...

— Eu atîta pot să dau : trei sute cinci zeci...

Femeia s-a răzvrătit :

— D-apoi, Doamne iartă-mă, 'mneata nu mai știi altă vorbă, decît trei sute cinci zeci?... Păi ce ?... Eu să pierd ? Da copchiii ișteа cu ce-i hrănesc ? Că-s singură pe lume...

— Trei sute cincizeci... atîta pot să dau !

Numai că negustoreasa n-a mai lăsat nici un ban sub patru sute treizeci. Și Năstasă care nădăjduise să ajungă cu scăderea pînă la cei trei sute cincizeci din buzunarul lui, căci văzuse atîta scădere făcută foarte ușor, a rămas foarte jignit cînd a trebuit să-și scoată ghetele cele noi, care-i făceau altfel de picioare decît cele pe care și le știa.

„N-am noroc cu ghetele... Rău om, dom'le !"

Și făgăduind să se mai gîndească a plecat spre casă, nemaiținînd seamă nici de lungimea drumului, nici de lătratul cînilor. La lumina tare a felinarului din poarta uzinei electrice și-a privit ghetele din picioare. Acum i-a fost silă de ele și fără voie a murmurat : „...Rău om, dom'le !"

Un ucenic care fuma un muc de țigară lipit de buza de jos, ședea rezemat de popul porții. A întors capul după Năstasă :

— Cum ?

Năstasă s-a uitat la el și i-a văzut ghetele curățele. Dus pe gînduri, i-a răspuns :

— Nimic... ! Și a plecat mai departe, furișîndu-se prin umbră, aproape de garduri. Ai fi zis că merge ca un om care se simte vinovat. Dar ce vină putea să aibă bietul om ? Ci el mergea pe la [1] întuneric doar să nu-și mai vadă picioarele...

Ce-a visat peste noapte Năstasă, ar fi greu de spus. Dar oricît de urîte visuri va fi avut, tot n-ar întrece visul penibil al lui Neștianu. Închipuiește-ți și dumneata că visezi o noapte întreagă o pereche de ghete rupte ferfeniță și murdare, care cresc pînă se fac uriașe, de umplu odaia, te lipesc de perete și te calcă sub ele, apoi se subțiază, se fac scurte și mici de tot pînă dispar. Îngrozit, dai să fugi din odaie și în fața ușii ghetele cresc vertiginos și te aruncă pe geam. Te prăbușești [2] cu capul în gol spre trotuar și, în aer, răsar iarăși ghete, și te aruncă pe acoperiș...

În noaptea aceea blestemată, biata doamnă Neștianu aproape că n-a dormit.

— Ce ai, Griguță dragă?...

Dar domnul Neștianu mormăia furios :

— Ia... Năstasă... ! Și întorcîndu-se pe partea cealaltă intra iar în visul lui plin de ghete.

A doua zi, chinuit și enervat, a venit mai devreme la birou ca de obicei și a făcut controlul birourilor.

În toată prefectura nu erau veniți decît cinci funcționari. Ar fi trebuit să țipe cum îi era obiceiul. Dar n-a țipat. A lăsat numai răspuns să i se prezinte fiecare, cum o veni. Cînd a ajuns în ușa arhivei, a deschis și-a întrebat :

[1] În textul de bază : *pe întuneric*.
[2] În textul de bază : *prăbușesc*.

— Eşti aici, Năstasă ?

O voce gîtuită i-a răspuns :

— Aaa... aa... ici, dom' prefect !

Dar Neştianu, neîndemînatec, cu toată voinţa să nu-i vadă ghetele, i-a zărit faţa lui Năstasă. Numai faţa. Şi totuşi ar fi jurat că i-a văzut ghetele.

A plecat furios în biroul lui şi-a început să ţipe uşierului :

— De ce nu-ţi văcsuieşti ghetele, măgarule !... Te dau afară...

Năstasă a auzit şi a înţeles. Asta n-a spus-o prefectul pentru aprod, ci a spus-o pentru ghetele lui.

Hotărît să limpezească nenorocirea asta, a pîndit toată dimineaţa, pînă a binevoit să vie şi Nicolaescu. A dat goana la el.

— Bre, dom'Nicolaescu, dă-mi un acont de-o sută de lei.

— La leafă !...

— Bre, caz grav ! Trebuie... Te rog... !

— Cere dama ?... a rînjit contabilul.

— Lasă rîsul şi crede-mă, că nu-i lucru uşor dacă cer eu... Mă nenoroceşti dacă nu-mi dai... !

Nicolaescu, mirat de tonul curios al bătrînului, a spus :

— Din casă nu dau decît cu iscălitura prefectului. Dar îţi dau de la mine dacă îmi spui de ceţi trebuie...

Cu greu, cu mare greu, Năstasă a mărturisit... Ticălosului de Nicolaescu atîta-i trebuia. Viclean fără pereche, a început să întrebe :

— Dar ghetele astea de cînd le ai...

Strîns cu uşa de nevoie, bătrînul i-a spus.

— Apoi, dacă-i aşa, moşule, cere-i prefectului, că eu pentru lux şi pentru crailîcuri nu dau...

— Te bate Dumnezeu, bre !

— ...că dumneata ai bani destui... n-ai să-mi spui acum că nu dai bani cu dobîndă...

— Te bate Dumnezeu, bre ! Nu fi rău, bre !

Dar Nicolaescu a început să țipe :

— Te poftesc să nu-mi spui mie „bre !“ de parcă aș fi aprodul dumitale ! Auzi ?

Prefectul, ieșit pe sală, sau chiar din cabinetul lui, a auzit larma de la contabilitate și, nervos cum era în dimineața aceea, s-a repezit să vadă ce e.

Acolo lumea a amuțit :

— Ce-i gălăgia asta ?

Laș, Nicolaescu i-a arătat pe Năstasă :

— Vroia să-i dau acont fără aprobarea dumneavoastră.

Neștianu s-a înfuriat :

— Ceee ? Dar cum îți permiți dumneata, domnule să ceri așa ceva, cînd știi că am dat un ordin categoric ?

Năstasă nu mai sufla. Nu mai avea nici puterea să gîndească aceea ce s-ar fi cuvenit : „Rău om... dom'le !... Rău...“

Ședea acolo cu ochii mari și goi la prefect și nu mai înțelegea nici de ce țipă și nici de ce își proptește ochii pe ghetele lui nenorocite.

Dar prefectul nu mai contenea.

— Și ce-mi stai aici așa, în loc să-ți cauți de slujba dumitale ? Și iar cu ghetele astea ? Parcă ți-am spus ieri...

— N-am...

— Ce n-ai ? Ce n-ai ? Ai atîtea mii de lei și n-ai ? Da' ce fel de nevastă ai dumneata de te lasă să umbli în halul ăsta ?

— N-am nevastă !

Prefectul s-a oprit brusc.

— În sfîrșit, treaba dumitale... Trebuie să ai o fată care te îngrijește...

— N-am...

Neștianu s-a înfuriat deodată :

— Cum adică ?... Ești singur pe lume ?

— Da !

— Dar ce naiba faci atunci cu atîta bănet ?

— Trei mii...

— Și cît poftești ? O sută de mii ca să te învrednicești ca să cumperi o pereche de ghete ?...

— Patru sute douăzeci cere...

— Și ce-mi spui mie asta ? Te privește ! Auzi dumneata comedie... Nu-i ajung trei mii de lei ! Și, mă rog, ce-o să zici dumneata în ziua cînd n-o să-i mai ai nici pe ăștia ?... Nu-ți pasă ? Hai ? Dai din umeri ? Apoi daaa ! Te cred ! Cum umbli dumneata îmbrăcat și cum ești singur, nu m-aș mira să aud [1] că ai averi puse deoparte... Și un om cu asemenea situație ține ocupat un post, pe vremurile astea cînd licențiații și doctorii mor de foame, apoi asta nu mai merge așa... ! Am să vă zvîrl de aici să nu vă vedeți !

Și, dînd din mîini, într-o enervare care nu se mai ogoia, cu sunete nearticulate în gît, Neștianu a ieșit pe sală vociferînd, pînă a căzut istovit pe jilțul cel comod din biroul lui.

Acuma, cred că pricepi ușor și dumneata cum au mers lucrurile, înrăindu-se, în luna care a trecut de cînd s-a petrecut toate astea și pînă la hîrtia oficială cu concedierea.

Ți-am spus că Năstasă n-a rămas încremenit și nici nu i-a stat inima în loc. Înțelesese el de mult că aici are să ajungă și n-a avut nici o durere.

[1] În textul de bază : *cred.*

I-a părut rău numai de cei patru sute și douăzeci de lei pe care îi dăduse pe ghete. Încolo n-a avut decît un singur simțămînt. Dar pe acesta l-a avut în plin și greu, copleșitor. I-a fost rușine. O rușine care a năruit în el tot ce bruma de mîndrie mai poate dura într-o biată inimă umilită și înjosită ca a lui.

Și dacă ar fi fost să trăiască între oameni care nu-l cunoșteau, ori să trăiască numai cu sufletul lui, n-ar fi fost nimic. Dar să fie dat afară după douăzeci de ani de slujbă, însemna pentru Năstasă nu o nedreptate, ci o ponegrire grozavă pe care nu mai putea s-o șteargă niciodată și cu nimic.

O fi fost el Nicolaescu de la contabilitate om rău și hapsîn, dar Neștianu era om chibzuit și drept, care n-ar fi dat afară pe un prepus. O fi socotit și el că Năstasă e un funcționar nemernic, fără carte și fără istețime. Și de vreme ce a socotit așa, așa trebuie să fie. Altcum nu l-ar fi dat afară pe dînsul, alături de ceilalți șase-șapte, pe care-i știa toată lumea că-s leneși și nepricepuți.

Judecata asta de bătrîn fără răzvrătire, l-a făcut pe Năstasă mai creștin decît era.

După ce și-a citit adresa oficială, a ridicat ochii încet, să vadă dacă ceilalți știu, și i-a părut bine, pentru inima lui, că cel puțin acum, în aceste cîteva ore de slujbă, nu se uită nimeni la el așa cum s-ar cuveni să se uite la unul dat afară pentru nepricepere și pentru prostie.

În căsuța lui mititică din Podeni, Năstasă s-a închis în ziua aceea, ca un pustnic într-un schit cu porți ferecate, a scos ghetele cele noi, le-a pus la loc în cutia lor de carton, le-a legat cu sfoara pe care o făcuse păpușe, apoi s-a întins în pat și a murit.

SCRISOARE

Dorohoi, 4 II a.c.

Frate Vasile, dragă,

Am şi eu neroziile mele, cum le ai şi tu pe ale tale. În sfîrşit, cum le-avem toţi. Dar din cîte am, nici una nu mă stingherea mai mult decît patima prostească să citesc mica publicitate şi anunţurile tribunalelor de prin gazete. Iată însă că pentru o dată, nefericirea asta a mea mi-a fost de folos, fiindcă mi-a dat prilej să aflu o chestiune uluitoare. Anume că Petrică Rusea a cerut despărţire de Răduţa, nevastă-sa.

Freacă-te la ochi cît vrei, zi că nu mai ştiu ce vorbesc, dar citeşte bine că scriu şi a doua oară: „Petrică Rusea a cerut despărţire de Răduţa..." Înţelegi tu? El a cerut... Acum stai puţintel de te linişteşte şi pe urmă ia scrisoarea de la capăt, ca să poţi prinde toată grozăvia.

De bună seamă, cînd am citit în gazetă am crezut că e vreo potrivire de nume. Mai apoi însă, luînd vestea cu băgare de seamă, am înţeles că totuşi e cam greu să fie alt Petrică Rusea decît al nostru, de vreme ce se nimerea să fie tot contabil, să stea tot în tîrgul lui, tot în strada lui

(eu îi știu casa, dar de număr habar n-am) și să aibă nevastă cu nume la fel.

Firește, nu puteam să mă pîrjolesc așteptînd vești de la unul ca dînsul — care, de cînd se însurase și era fericitul fericiților, uitase de prieteni, — și e lesne de înțeles că prin scris nu cutezam să-l întreb. Astea nu-s lucruri care se întreabă. Se aud și — vorba ceea — se tac.

Totuși fierbea sîngele și nerăbdarea în mine în așa hal, încît, după un ceas de tortură și de ciorovăială cu nevastă-mea („Ce te-amesteci tu în viața lor?"... „Dar bine, dragă, mi-i ca un frate!"... „Ei, asta-i! Frate! Frate și la nevastă, mă rog?"...)... În sfîrșit, femeie care habar n-are ce-i aceea o prietenie adevărată! În privința asta, tu cel puțin ești fericit că te lasă-n pace! Cum zic, după o ciorovăială cu nevastă-mea, dau goana la telefon, chem Bacăul, cer legătura cu Tîrgul Ocnii și întreb domnișoara de la oficiul de-acolo:

— Alo, duduie, aici un prieten bun, înțelegi dumneata, frate pot să zic, al lui Petrică Rusea.

Ea de colo, neroada:

— Da, domnule Rusea...

O îndrept:

— Eu nu sînt Rusea.. Eu sînt Cîrlan... și eșetera pînă ce dă Dumnezeu de pricepe, după care o întreb ce-i cu chestia asta.

Îmi răspunde, uite îți repet vorbă cu vorbă:

— Sîntem uluiți și noi, tot orașul, pentru că așa pereche fericită, care numai în romane se citește, trebuie să fie dramă teribilă și ascunsă dacă dumnealor ajung la convingerea să divorțeze...

Fraza e întocmai și mi-a rămas în minte, fiindcă vorbea, nu știu cum, în vîrful limbii și cam pe nas, ceea ce avea foarte mult haz, măcar că vestea avea de ce să mă îndurereze.

Vasăzică era adevărat. Eu, ca prieten bun, ce voiai să fac ? M-am întors acasă, m-am mai ciorovăit vreun ceas cu nevasta — de la patru după masă, pînă la tren (ba chiar și pe peron, pentru că m-a întovărășit la gară... de altfel ! Teribil îi place să mă întovărășească la gară — poate fiindcă mie nu-mi place !)

Și, în sfîrșit, am plecat !

Ajung la Tîrgul Ocnii, mă duc la casa unde îl știam că șade și îmi dau seama numaidecît că s-a mutat, după semnul firmei pe care o scosese din zid — știi cum rămîne forma, mai murdară pe dinafară și cu văpseaua veche în mijloc.

Sun totuși-și iese o unguroaică de cele de pe-acolo — nație de ceangău — care-mi spune că Petrică s-a mutat peste drum.

Am înțeles numaidecît că părăsise domiciliul conjugal și că îi lăsase dînsei casa, ceea ce nu m-a mirat, fiindcă, orice-ai zice, era foarte cavaler de felul lui.

Mă duc dincolo, bat la ușă, — sonerie nu avea — și îmi deschide chiar el. Dar era așa de slăbit, cu barba nerasă, netuns și neîngrijit, că la început am stat la îndoială dacă e prietenul nostru, ori vreun frate de-al lui, mult mai bătrîn și mai urît.

Cînd am mai intrat în odăi și am văzut ce sărăcie și goliciune clănțănea acolo, mi s-a suit sîngele la cap. Tu, blajin cum te știu, ai să mă osîndești de ce-am făcut, dar mă jur pe toți Dumnezeii că n-am fost în stare să mă stăpînesc. Am țipat ca la o slugă :

— Ce-i asta, mă... Ești nebun ?

Ei bine, dragă Vasile, știi tu ce mi-a răspuns ? Mi-a răspuns o vorbă, că mi-a tăiat picioarele și mi-au țîșnit lacrimile în ochi. Anume mi-a răspuns :

— Da !

M-am așezat pe un scaun — cu pardesiul pe mine, cum eram. Ba, mi se pare că mă uitasem și cu pălăria în cap. Cît oi fi stat acolo fără să spun și fără să aud o vorbă, nu-mi dau seama. Știu că după cîtăva vreme iar m-am supărat. Și știi de ce? Pentru că nenorocitul, în loc să stea de vorbă cu mine, care bătusem atîta cale cu trenul de grija lui, se uita pe geam la casa de peste drum, de parcă ar fi fost gonit, iar nu ar fi plecat el, așa cum știam și-mi spusese unguroaica.

Atunci iar am mîrîit :

— Și-acum ce te mai uiți acolo ? Ai făcut prostia, ai făcut-o. Îndur-o bărbățește, dacă n-ai fost în stare s-o ocolești. Sau lasă-mă pe mine să împac lucrurile, de socoți că se mai pot împăca...

El a dat din cap, ca și cînd ar fi vrut să spuie : „Degeaba !“ Iar eu l-am întrebat :

— Ei, de ce crezi tu că nu se poate ?

Atunci răspunsul lui m-a amuțit. Iată-l în toată asprimea și în toată ticăloșia :

— Are un amant !...

Cum îți poți închipui, mi-am făcut cruce cu mîna stîngă, am pufnit în rîs și mi-am dat drumul :

— Ți-ai pierdut mințile ! Ești bun de legat !... I-auzi, dom'le ! Bunătatea aceea de femeie, dulceața aceea de femeie, care se prăpădea de dragul tău, — de n-am mai văzut de cînd sînt asemenea amor casnic, — să-și ia amant ! Nu, Petrică, hotărît... Tu nu ești în toate ale tale...

Zice oftînd :

— Nu, nici vorbă. Dar e adevărat ce ți-am spus. Mai așteaptă și tu cîteva clipe și ai să-l vezi ieșind.

Ca să nu mai lungesc vorba, Vasile, dragă, află : a) era purul adevăr, b) l-am văzut eu. Era un om tot aşa de pirpiriu ca şi Rusea al nostru, cu mustăcioară întocmai ca şi el. Ba, după cîte mi s-a părut, cred că nu mă înşel spunînd că era tot aşa de chel, judecînd după unghia albă, care mijea la spate sub borul pălăriei.

Dar, culmea ! — era cel puţin tot aşa de urît ca şi Petrică.

Văzînd asemenea ciudăţenie nemaipomenită m-am înfuriat de-a binelea.

— Poi bine, mă nenorocitule, ce-a găsit la ăsta, dom'le ?... Că doar îi mai urît ca tine !...

El a dat din umeri şi a şoptit :

— Iluzie !

Eu, care nu înţelegeam ce vrea să spuie, am răsucit capul întrebător :

— Adică ?

— Adică, ei i se pare că e mai frumos ca mine !

Atunci văd negru înaintea ochilor şi sar în sus, urlînd :

— Dar ce ? E oarbă ?

Acum însă Petrică m-a încremenit. M-a încremenit fiindcă mi-a dat următorul răspuns :

— Nu. E mioapă !

Ai să zici — cum am zis şi eu la început — că răspunsul e idiot. Dar cînd ai să citeşti cele scrise mai la vale, ai să înţelegi că de aici începe o lămurire, care, în acelaşi timp, e cea mai amară tragedie cunoscută de mine în zilele cîte le-am trăit.

Cum îţi spuneam, crezînd că vorba lui Petrică n-are noimă, l-am poftit să-mi înşire cu de-amănuntul, ce-a fost şi cum a fost.

Iar el, după ce m-a silit să-l rog şi să-l mîngîi — în sfîrşit ştii tu cu ce mofturi te întîmpină pînă

să-ți împlinească o rugăminte — a început să-mi povestească.

Scriu spusele lui aidoma cum le-am auzit și cum m-au cutremurat. Ba, cred că le-am auzit așa de bine și m-au cutremurat așa de rău, încît nădăjduiesc să nu scap nici un cuvînt din jalnica lui istorisire.

Citește deci cu atenție:

— Dragă Cîrlan, sînt un nenorocit! (Bagă de seamă că mi-a spus pe numele meu adevărat, iar nu cum îmi zicea de obicei, adică Țușcă-Pușcă. Schimbarea asta mi-a strîns inima, fiindcă mi-a dovedit că nenorocirea l-a îndepărtat pînă și de noi — trist lucru!) Și sînt un nenorocit fiindcă mare fericire am avut și mare fericire am pierdut. (Asta e foarte adevărat, săracul!) Răduța asta a mea, tînără, frumoasă și bună cum era, întorsese în mine un fel de primăvară fără moarte. Dar nu spun drept, pentru că adevărul e că eu n-am știut ce înseamnă primăvara în viață, pînă n-am aflat-o pe Răduța. Ea mi-a fost primăvara, pentru că eu m-am născut copil năcăjit de sărăcie, nevoi și îndoieli în puterile mele. Dovada e că m-am lăsat să mucezesc aici, pe cînd voi, tu și Grigorescu... (la fel cu mine) stați în orașe cumsecade... în Dorohoi ori în... Huși...

Aici, eu l-am întrerupt de formă:

— Eh! Dar el a apăsat:

— Ba da... ba da... orașe! Nu știți voi ce înseamnă să nu vezi decît automobile pline de noroi ori de praf, adică numai în trecere. (Ce observație adîncă.) Și chiar dacă eu cîștigam mai mult, — că oricum tu, ca funcționar comercial, n-ai decît leafa ta, — și puteam să mă plimb uneori pe la Bacău, ba și la București cînd venea vreo ocazie cu reducere, tot tîrg se cheamă că este aici, și nu-i

viață să-ți placă de n-ai viciu să joci cărți sau altele.

Dar la urma urmii, nu-mi păsa pentru că aveam pe Răduța. O luasem săracă și nu-mi părea rău.

Mie mi-a scăpat vorba :

— Te cred... Iar el a zis, repede :

— Nici vorbă, era mare noroc că asemenea frumusețe și gingășie de fată se uita la unul ca mine, nu-i așa ? Și-acum de ce crezi tu că s-a uitat ea la mine ? Nu știi, nu-i așa ? Nu știi, pentru că n-am știut nici eu pînă n-am ajuns la despărțire.

— Ei, și de ce ? l-am zorit, nerăbdător să aflu.

— Stai să vezi ! Îți aduci aminte că noi trei ne fotografiam în fiecare an, cînd eram în Școala Comercială. Și cred că n-ai uitat. La amîndoi vă era necaz că eu ies bine, și mult mai frumos decît în realitate.

Crezînd că am ghicit, mă grăbesc :

— Nu cumva te-ai însurat prin corespondență, și cu fotografie ?

— Aș ! Nuu ! Dacă era așa, ar fi însemnat că Răduța să nu mă mai placă pe urmă... Dar ea era absolut nebună după mine. Acum pot să spun ! Și spun cu toată încredințarea, fiindcă acum îmi dau seama de ce — lucru pe care nu l-am simțit în toți cei opt ani de căsătorie fericită, cînd mă cruceam singur de norocul dat peste mine. Nu înțelegi, știu. Dar ai să înțelegi numaidecît, dacă ai un strop de răbdare.

Măi frate, Țușcă-Pușcă (acum mi-a zis tot așa, săracul) știi tu care este adevărul ? Răduța mă credea frumos, frate, pricepi ? Mă credea frumos cu a-de-vă-rat !... Ești uimit, firește, cum eram și eu, dar mă credea frumos cu toată urîțenia mea, pentru că ea mă vedea frumos. Iată de unde a pornit nenorocirea.

Negreșit că eu sînt om cu mintea întreagă și nu mă las mînat de bazaconii, așa că nu puteam lua drept bune vorbele unei femei îndrăgostite. Mă gîndeam, doar, că omul care iubește vede și ce este și ce nu-i. Ș-apoi, într-o căsnicie fericită sînt tot felul de chestii care leagă pe oameni de-i face să li se pară totdeauna mai mult decît este.

De aceea, știindu-mi bine și păcatele — vorbesc de lipsurile mele trupești, fiindcă altfel nu-s chiar de lepădat, pentru că sînt înțelegător și liniștit — știi bine — m-am ferit ani în șir să mă arăt față de dînsa în vreun chip, care i-ar fi pricinuit neplăceri. Mă sculam înaintea ei, pe întuneric, încetișor, — să nu mă zărească cu ochii cîrpiți și umflați, cu gura cleioasă și obrazul boțit — în sfîrșit, cum sîntem noi la anii noștri. Mă rădeam la două-trei zile, regulat — ba uneori și la o zi, dacă spălatul nu se arăta vrednic să-mi dreagă fața cum se cuvine. Ba — iaca să-ți spun drept — începusem chiar să mă pudrez.

De culcat, mă culcam totdeauna după dînsa, și fiindcă nu puteam să aștept totdeauna ca să adoarmă, îmi făcusem odaia de alături pentru chestia asta. Așa că veneam curat, — am uitat să-ți spun că uneori mă rădeam seara, ca să n-o înțepe la obraz, — cu gura spălată... stropit cu odicolon... În sfîrșit, frate Țușcă-Pușcă, eu munceam să țiu bine minciuna asta, care îmi dăduse și mie o zi cu soare în viață...

Dar într-o noapte am căzut frînt de oboseală și a doua zi Răduța s-a trezit înaintea mea. Cînd am deschis ochii, am dat de fața ei și m-am speriat...

— Te văzuse ? am întrebat gîtuit.

— Nu... Zîmbea și m-a mîngîiat înduioșată : „Ce frumos dormi... Parcă ești un copil... Asta înseamnă că ești cu adevărat un om bun..."

— Chiar ești !

— Tocmai. Și asta mi-a dat curaj. Am început să mă feresc mai puțin, dar oricum, grijă tot aveam. A venit însă altă încercare.

Aceea a fost în iarna de-acum patru ani, cînd am căzut bolnav. Dar vezi, mie nu de boală îmi păsa. Mie îmi păsa de ochii Răduței. Nu voiam să mă îngrijească ea și zadarnic m-am chinuit s-o încredințez că e mai bine să mă lase la spital. Știi bine că n-a vrut în ruptul capului.

Atunci am crezut că s-a isprăvit de-a binelea. Înțelegi și tu acum : să mă schimbe de sus pînă jos... cearceafuri reci... pe urmă frecții, pahare... ce mai ?... Prăpăd !...

Am oftat :

— Drept !... Ei, și pe urmă ?

— Și !... Iar m-am speriat degeaba... Pentru că după ce m-am mai înzdrăvenit a început să-mi spuie : „Să știi că ești un uricios... te-ai ascuns atîta vreme, să nu te văd... și m-ai păgubit..."

— Frumos din partea ei, am șoptit eu înduioșat...

— Nici vorbă ! Mă vedea tot frumos. Atunci, judecînd limpede, mi-am zis cu toată chibzuința că poate e firesc să spuie așa, fiindcă o copilă cuminte ca dînsa nici n-a avut cum vedea alt bărbat gol. Nu ?... Dar socotind astfel, mi-am dat seama că nici nu trebuie să aibă prilej să vadă pe alții...

Eu m-am luminat numaidecît :

— Vasăzică de asta n-ai vrut să vii atunci la Techirghiol ! ! !...

— Tocmai... și nu numai atît.

Nu m-am dat îndărăt să vîr cîte un căpețel de zîzanie între noi și familiile pe unde se învîrteau cocoșeii tîrgului — așa că Răduța să ajungă a zice singură : „Te rog, puișor — așa-mi zicea, știi bine — nu mă forța să merg acolo că eu tot nu merg...“ — adică în casa respectivă. Pe urmă, cînd s-a mutat Costescu peste drum — un avocățel de pe aici, care a dat iama în cuconet — și-am auzit-o pe fetiță zicînd : „Ce au femeile, de se uită la cretul aista ?“ am tras o spaimă așa de mare, încît n-am crezut-o pe cuvînt. Mi se părea că zisese „cretul aista“ cu un glas cam... foarte... în fine, știi tu cum atacă unele pe cine îl au drag și vor să-și acopere taina — adă-ți aminte de cazul lui Ticu... nu ?...

Ei bine, ghicești tu ce-am făcut cu vizaviul ? Am cumpărat casa — el ședea cu chirie — norocul meu, că altminteri, hotărît cum eram, putea să scoată zece piei de pe mine — și n-am mai dat-o decît la oameni serioși, cu greutăți familiale ! Scurt !

— Ahaaa ! m-am dumirit eu, de-aceea te-ai mutat tu aici !...

— Nici vorbă... doar e proprietatea mea... Iar eu n-o vînd, pricepi ?...

În sfîrșit, ce să-ți mai spun, frate, toată viața mea nu era decît un fel de bătălie pe înfundate, cu primejdia. Oricît de prieteni am fi, nu pot să-ți dau eu pe față toate-toate, dar ai să pricepi tu destul cînd ți-oi spune că n-o feream numai de oameni în carne și oase. O feream pînă și de revistele cu ilustrații de astea cu monumente ori așa ceva... Nimic !

— Bună socoteală !

— Bună, dacă n-ar da greș. Și-ți închipui tu ce îngrozit am fost în ziua cînd am găsit-o în mînă

cu o carte de la madam Polcovnicu — o vecină de-a noastră — pe care dumneaei o căpătase de la un nepot, care fusese la Viena... Şi zău, parcă a făcut-o înadins : numai oameni goi... şi nişte zdrahoni !... Ce să-ţi spun ?

— Să-ţi blestemi zilele !

— Dar nu te speria degeaba, că iar n-a fost nimic. Ştii ce-a zis ?

— Că tot tu îi placi mai mult ?

— He ! Asta n-ar fi mare lucru, dar a zis că nici unul n-are atîta farmec şi aşa mai departe...

— Şi tu ?

— Eu ?... Eu ce voiai să fac ? Mi-am făcut cruce... şi am început a socoti — de aceea mai este şi uşurătate pe lume ! — că sînt croit, se vede, după gustul ei...

— Păi, nici vorbă că aşa trebuie să fi fost!

Aici i-a dat o lacrimă, a clipit de cîteva ori şi a tras pe nas un fel de sîncet nemărturisit :

— Nu. N-a fost aşa... Mă vedea altfel, pentru că nu mă vedea deloc. Ei, cum ? Tot n-ai înţeles ?... Era mioapă, frate ! Avea o turburare a ochilor, care făcea cu mutra mea întocmai cum făceau aparatele fotografice. Mă arăta frumos...

— Foarte bine ! El a clătinat din cap, cu amar :

— Da, fără îndoială, foarte bine. Şi ar fi fost foarte bine şi azi dacă eu aş fi ştiut şi aş fi înţeles... Dar n-am înţeles... De aceea, cînd am prins de veste că nu vede bine şi mi-a spus tîrziu de tot... Deh ! Îşi ascundea şi ea cusururile ca şi mine ! — Cum zic, cînd am prins de veste, am dat goana cu ea la Bacău la un doctor şi...

Am sărit în sus. Înţelesesem şi am răcnit :

— Nenorocitule ! I-ai cumpărat ochelari !

Petrică a răspuns tîrziu de tot, abia auzit :

— Întocmai !... A stat o clipă cu ochii pe geam, și a urmat :

— Ei, iaca frate Cîrlane (iar !) de unde a început prăpădul. N-am să uit cîte zile oi avea, ochii cu care m-a privit întîia oară prin ochelari. Nici nu mai știa ce să spună. I se oprise inima în loc și a îngăimat : „Dar ce ai tu ?... Arăți foarte... nu știu... Ești bolnav...“ Și cu adevărat, în clipa aceea mi-am dat seama că eram bolnav, — ce naiba e alt bătrînețea decît tot un fel de boală ? — și că nu mai scap...

Eh ? Acum ai înțeles ?...

Mi-am frecat fruntea și tîmplele îndelung, să-mi adun mințile. Simțeam că între atîtea limpeziri, a rămas totuși un colț de ascunziș...

— Bine ! Înțeleg... înțeleg tot... afară de un lucru... Cum și-a luat amant mai urît ca tine, de vreme ce acum avea ochelari...

Petrică a pufnit în rîs amar :

— După ce m-a văzut pe mine, și fără îndoială că s-a îngrozit — s-a văzut și pe ea în oglindă, nu ? Și fiindcă nu i-a plăcut cum arată cu ochelari, s-a ferit să-i puie față de străini.

— Ahaa ! Vasăzică el e ca la început...

— Așa, frate, așa !...

— Și atunci tu te-ai mutat aici în față ca să vezi...

— Așa, frate, așa !... Să văd cînd s-o muta și el... Apoi a șoptit :

— Mi se cuvine măcar atîta mulțumire !...

Iată, frate Vasile, ce poate să iasă dintr-o pereche de ochelari : „Nenorocire !“ vei zice. și ai dreptate, dacă o spui cu gîndul la Petrică.

Dar, nu știu de ce, mie mi se pare că în alte cazuri — nu vorbesc chiar de cazul tău și-al meu, fiindcă persoanele de față nu sînt în discuție —

poate că n-ar fi tocmai... Eh ! În sfîrșit, fiecare cu norocul și ochelarii cuveniți... Petrică plînge, de bună seamă, și noi îl plîngem din toată inima. Dar mă întreb dacă n-a fi mai de plîns ea, ele sau toți cei care n-au chibzuința să se mulțumească fără ochelari. Știu că spun o nerozie, dar nu mă pot împiedica. Mă îndeamnă la ea înfățișarea amantului pe care și l-a luat Răduța. Tot un fel de Petrică și acela, dar mai urît... Atunci, care-i folosul ?...

Cu dragoste frățească...

Matei Cîrlan

P. S. Trag nădejde că n-ai să arăți scrisoarea asta coanei Mina. Nici n-ai s-o lași să fluture pe mese ca să o citească... Ori atunci cumpără-i ochelari că poate se îndură Dumnezeu... (să-i dea o minte mai mare, și o gură mai mică... La asta m-am gîndit, căci altfel sînt modest în dorințele mele și dragostea pe care ți-o port, deși socotesc vîrtos că ai merita și tu un pic de liniște).

CRAVÁTA

De cîteva zile încoace moș Pohrib, comisarul, e foarte înnorat. Iar eu, care îmi beau cafeaua zilnic lîngă dumnealui, în cofetăria lui Păvălache grecul, mă simt peste măsură de stînjenit și înciudat văzîndu-l. Nu-i lesne să taci și să nu auzi nimic, atunci cînd te-ai deprins altfel. Și moș Pohrib e om vesel, de soi, vorbăreț și cu duh. Deci, cafeaua noastră era mai altfel decît o bîată gingirlie cu zahăr puțin, caimac mult și o picătură de rom. De vreme ce moș Pohrib, de la întîia sorbitură sănătoasă, prindea scuipat la furcă, afla taclale de haz, istorioare năstrușnice ori își aducea aminte galeșe pățanii din trecut, pot spune că ele făceau parte din alcătuirea tainică a cafelei. Într-un cuvînt, așa precum eu nu pot bea cafeluțe fără rom, nu-mi mai place nici fără sporovăiala lui moș Pohrib.

Deci, — scurtă vorbă — de-o săptămînă încoace beau cafeaua neîntreagă. Adică proastă. Iar moș Pohrib de asemenea.

Firește, domnia-ta vei zice îndată, zbîrlindu-te:

— Păi bine, omul lui Dumnezeu, întreabă moșneagul ce are și limpezește-te odată.

Bun sfat și-ți mulțumesc pentru el. Oricît, vezi dumneata, eu am încercat și astfel. I-am zis :

— Ce ai, moș Pohribe, frate ?

Dar el a tăcut și a oftat. Atunci eu m-am iuțit numaidecît, cu nemulțumire la răspuns :

— Grăiește odată, bre omule, că nu-mi tihnește cafeaua !

Ceea ce el, simțind că-i prea adevărat, a întărit :

— Nici mie.

— Păi, dacă-i așa, de ce-mi tot oftezi și te macini în 'mneata, iar mie pace să-mi spui ce ai ?

La asemenea răzvrătire, moș Pohrib s-a supărat. Se răsuci mînios cătră mine de parcă eu îi eram pricina amarului și mi-a întors o vorbă grea :

— Și dacă ți-oi spune, mă rog dumitale, ai să-mi iei tu ce am, ori ai să-mi dai ce n-am ?

— Păi, să vedem... fac eu.

— Ce să vedem, măi moșule, că nu-i nimic de văzut.

— Adică ?

— Adică nu-i ! Ai priceput ? Nu-i și pace !

Așa a zis. Apoi s-a întors cam într-o coastă, a clătinat rotund și mult ceașca de cafea cu zaț gros și a dat pe gît dintr-o sorbitură toată drojdia cîtă mai rămăsese.

Dar eu, pas a mă da bătut. Pun mîna pe spatele cel plinuț și puțintel gheboșat, cerc a-l mîngîia oarecum și stăruiesc blajin :

— Acum toate le-am înțeles, moș Pohrib, afară de una pe care ai uitat să mi-o spui. Anume ce-i aceea oare : „nu-i“ ?

Auzindu-mi vorba și pricepînd el că nu-i lesne a scăpa de o gaiță ca mine, unchiesul a oftat din nou de s-au cutremurat pînă și tăblia de marmoră a mesei soioase și droturile șubrede ale canapelei

stacojii. Dar, numaidecît a dus mîna sub nas, ca să-şi hătuiască mustaţa fudulă, — semn neîndoielnic că purcede vorbă — după care mi-a lămurit :

— Ce nu-i ?... Noroc nu-i, drăguţă. Acu te dumireşi ?

— Parcă... îngaim eu. Afară de una : De ce oare „nu-i ?“

— Pentru că nu-i ! şi părîndu-i-se, ori fiind pe deplin încredinţat că mi-a limpezit totul, îşi deschise portofelul, ciuguli în el şase lei, cît face cafeaua, şi a plecat, sămănînd cu dreapta pitacii pe tejghea, iar cu stînga scuturîndu-şi de pe surtuc şi pantaloni firele de tutun căzute la răsucirea ţigării.

Cum se vede, îl întrebasem şi, după cum s-a înţeles, silinţa mi-a fost de-a surda. Ce era să mai fac ? Înghiţii cafeaua cu noduri, nefiind deloc bucuros să mă vadă vecinii paraponisit şi să-şi închipuie — ferească Dumnezeu ! — că moş Polirib are pricini împotrivă-mi. Nu de alta, dar s-ar putea să ajungă la urechea Mănditii, nevastă-mea, şi asta-i socoteală gingaşă, de care mă feresc pe cît pot.

Cafeneaua — mdeh ! — şi aşa cleveteşte destul pe seama prieteniei noastre cam nepotrivite. Adică, ştiind tîrgoveţii noştri că moş Polirib e funcţionar, iar eu slujbaş tinerel la poliţie, îşi închipuiesc uneori că lucrăm ceva cumva împreună.

Sau — alteori — cunoscînd ei că m-am însurat cu Mănditza, pe care tocmai dumnealui mi-a vîrît-o în suflet — ba chiar m-a şi cununat — iar moş Polirib fiind văduv în putere... În sfîrşit, ce nu poate născoci gura tîrgului, cînd e vorba să-şi îndestuleze flămînzenia ei de bîrfeală...

Firesţe că mie nu mi-ar păsa de clevetirile astea. Eu ştiu bine ce ştiu. Ca să nu ascund nimic pot

mărturisi chiar că moș Pohrib a fost cavaler și mi-a spus pe șleau încă de la început :

— Ia, mă drăguță, pe fetița asta, că mamă-sa, m-am avut eu bine cu ea !...

Faptă care lămurește și de ce m-a împins spre dînsa și de ce ne-a cununat, ba chiar și de ce vine zi de zi în casa mea și niciodată cu mîna goală.

Dar asta-i altă poveste, nu-i așa ? Iar de vreme ce Dumnezeu și cu noi știm unde-i adevărul, puțin îmi pasă mie de foarfeca lumii, atîta timp cît avem pace și bună învoire laolaltă.

Numai că, una e chibzuința mea de bărbat și alta inima ei de femeie simțitoare. Adică inima Mănditii. Dumneaei nu-miroase că am aflat, ba chiar din gura vinovatului, ca să zic astfel. Neștiind, nu-i turburată că nu mi-a spus. Iar o supărare între mine și moș Pohrib i-ar da de bănuit că încep să deslușesc oarecare socoteli trecute, mai cu seamă cum n-aș putea lămuri care-i pricina supărării. Într-un cuvînt, amărăciunea uncheșului nu mi-i la îndemînă [1]. Îmi primejduiește tihna din casă întocmai ca acum doi ani și jumătate cînd dumnealui se mîniase pe mine fiindcă n-am vrut să închid ochii la contravenția lui Grigore Strătulat din piață, sub cuvînt că zarzavagiul dă Mănditii mai ieftin decît State ori Petrache bulgarul.

Atunci am avut războel crîncen în cotlonul meu. Se învrăjmășise amarnic moș Pohrib împotrivă-mi, iar Mănditza îi ținea hangul ca o fiică adevărată ce-i este.

— Brava, istețule !... așa mi-a strigat unchieșul, are să-ți ridice tîrgul monument în piață, ca lui împăratul Traian, că ai luat trei verze putrede de

[1] În textul de bază : *indemnat.*

la Strătulat și le-ai zvîrlit în Dunăre în loc să le dai la o sărăcie de om, care ar zice : „Bogdaproste".

Apoi, mi-a lămurit tacticos și puhnind, cît au să mă coste pe mine cele trei verze — care erau vreo două sute — ca să vorbim drept — socotindu-mi scăderea la prețuri ce o făcea zarzavagiul în fiecare zi, înmulțind-o cu nu știu cîte sute, ca să ajungă la economia pe un an, apoi pe zece — și — în sfîrșit — pe toată viața, pînă la pensie.

Pe scurt, verzele zvîrlite în Dunăre luaseră cu ele două perechi de case și nu știu cîte pogoane de vie...

Cum se înțelege, moș Pohrib fusese comisar pe timpuri... — „...bune, cînd omu' era deștept, nu ca voi de azi, care vă impuiați capul cu idei și zvîrliți verzele pe apă..."

Ceea ce, spre durerea mea, a fost întocmai și părerea Mărditii. Iar din astă pricină, mai o săptămînă — dacă nu cumva și mai bine, n-a mai gătit nici o mîncare cu zarzavat și-mi dădea friptură fără murături.

Seara, cînd m-am întors de la slujbă, am găsit acasă mare veselie. Mărdița se zbenguia prin odăi veselă și aprinsă la față ca un mac în soare, pe cînd moș Pohrib se cocoșase de tot peste butoanele aparatului de radio și făcea o larmă neînchipuită, adunînd toate sforăiturile, păcăniturile, fluieratele și urletele din văzduh.

Căuta „muzică distractivă" prin univers...

— Ei, îți place ? zice Mărdița înfigîndu-se în fața mea.

— Ce să-mi placă ? fac eu nedumerit de atîta schimbare.

— Robdișambru meu ! chihotește dînsa arătîndu-mi straiul cel nou, apoi îndată se ascute bănuitoare : Nu cumva nu l-ai văzut ?

— Ba da, ba da ! mă zoresc eu, știind cît de simțitoare e dumneaiei la ce vrea să-i vadă alții. Îmi place strașnic... Tocmai voiam să-ți...

Și fără să mai fie nevoie de vreo lămurire, m-am dus de-a dreptul la moș Pohrib să-i mulțumesc pentru dar.

— Cînd sînt eu bucuros, vreau să fie toată lumea bucuroasă ! a hotărît bătrînul. Iar cuvîntul l-a isprăvit scoțînd din buzunar o cravată de mătasă — pe care o văzusem împreună la Siegler, de-mi plăcuse grozav, ba chiar am mărturisit (fără intenții) că-mi pare rău că n-am bani la asemenea prilej — și mi-a înnodat-o dumnealui singur la gît.

Apoi ne-am așezat la masa plină cu fel de fel de bunătăți și trei sticle de vin italienesc, mîncînd și petrecînd ca la zi de sărbătoare.

— Acum, ca să-ți fiu mulțumitor pe de-a-ntregul pentru toate darurile și bunurile, spune-mi moș Pohrib, frate, ce a fost și ce a trecut, de ce a fost și de ce a trecut, dar mai ales, cum de ai ceea ce n-aveai azi demiază. Adică „noroc"... așa am întrebat eu, la sfîrșitul mesei, cînd ne-am aprins țigările și am început a sorbi cafeluțele, legănați de muzica din radio și de dulceața ușoară a simțirii de bine.

— Măi, drăguță, zice dumnealui zîmbind, eram amărît din pricina lui Gheorghiu, comisarul, care-i un nătărău ca și tine și mi-a trecut năduful fiindcă am mai dat de un om de pe vremea mea. Adică de Papahagi, portarul de la hotelul Central...

— Păi ce-are afface Gheorghiu cu Papahagi și cu norocul dumitale ?

— Stai să vezi. Aflînd, vei pricepe şi ce mai afacere straşnică am făcut eu astăzi de am putut veni cu atîtea cadouri, ba — drept să-ţi spun — să mai rămîn cu ceva pe deasupra. Acum s-a întors spre Mănditza şi a rugat-o : Mă rog ţie, fetiţo, ia adă tu încoace frînghia...

Nevastă-mea s-a repezit în coridor, apoi, după ce-a vînturat cîteva uşi, s-a întors aducînd un colac de frînghie, cam cum ar fi cea pentru întinsul rufelor la uscat, şi a pus-o pe masă.

— O vezi ? grăi şiret uncheşul.

— Văd. Frînghie de rufe...

— Da. Dar nu-i întreagă... Ai băgat de seamă ?

— Acum, firește. Şi ce-i cu frînghia asta ?

— Ce să fie ? A adus noroc şi bani.

— Păi cum ?

— Cum ? Fiindcă ne-am găsit doi oameni de pe vremea mea, drăguţă, şi fiindcă miercuri s-a spînzurat la Central negustorul acela de care au scris gazetele şi de care ai aflat.

La vestea asta, toate măruntaiele mele s-au strămutat din loc. Bunătatea mesei, veselia mi s-au întors în răspăr, iar spinarea mi s-a încreţit într-o mare neplăcere. Pot zice chiar scîrbă. Mormăii :

— Păi bine, moşule, şi tocmai frînghia asta o aduci dumneata în casă la mine şi pe masa mea ?...

Dar el rîde :

— Nu te pripi, măi drăguţă, că nu-i ceea ce crezi tu. Ascultă să-ţi spun cum a ajuns aici...

Şi, întocmindu-se bine în fundul jeţului primitor şi cald, povesteşte :

— Acu vreo treizeci, treizeci şi cinci de ani, pe cînd începusem eu slujba aici, în poliţie, se întîmplă într-o bună zi un bucluc cam la fel. S-a spînzurat o femeie la un hotel din port. Eu, ca omul, dau fuga la datorie, că asemenea întîmplări

erau obișnuite. Și-apoi totdeauna ieșea ceva de pe urma lor. Pricepi și dumneata. Ba femeia avea pe cîte unul care era bucuros să scape de încurcătură, ba uite un inel, un cercel, o brățară... Mă rog, dacă erai om deștept nu se putea să nu iasă...

Cînd vine cazul de care-ți spun, s-a întîmplat să am eu niște nevoi mari. Vasăzică eram bucuros cum nu se mai poate la un asemenea prilej de unde să iasă ceva. Cînd colo, prăpăd ! Individa era femeie măritată și bărbatu-său stătea ca năucul lîngă ea. Cerc eu ceva-cumva... Nimic... Omul cinstit, curat la cuget, cu acte în regulă... Nenorocire, ce mai ?

Atunci, amărît catran, pun în buzunar cureaua cu care se strînsese la gît femeia și mă duc într-un local peste drum să beau o bere de necaz... Cîte-oi fi băut, nu știu. Dar știu că nu-mi umbla prin cap decît o vorbă : „Uite, dom'le ! Cînd crezi că iese... nu iese nimic..."

Trece așa, preț de-un ceas. Poate două... Și uite că s-apropie de mine un domn bine îmbrăcat. Salută și întreabă : „Dumnevoastră ați fost la... ?" și-mi arată cu capul peste drum, la hotelul cu pricina.

— Eu, zic.

Atunci omul ia un scaun și se așează lîngă mine.

— Domnule comisar... șoptește, să nu rîzi de mine... dar am așa, o nebunie... și plătesc oricît pentru ea... Dă-mi o bucățică...

Eu, neștiutor, fac ochii mari.

— Ce poftești dumneata, rogu-te ?

— O bucățică din cureaua cu care s-a spînzurat. Poartă noroc...

Cînd am auzit asta, m-au trecut sudorile. „Uite, domnule ! îmi zic — Cînd crezi că nu iese... tot poate să iasă... Dar cum să faci ?"

Zic — şi tare chinuit de ispită :

— Vai de mine... Păi, ăsta-i corp delict, domnule...

Însă omul, de colo, nu se dă bătut :

— O bucăţică, domnule comisar, ce naiba ? Doar n-o fi stat procurorul să măsoare cîţi milimetri are cureaua...

Asta, — ce să spun ? — aşa era. Totuşi îmi venea greu. Foarte greu. Şi de ce atîrnam mai tare, de ce şi dumnealui stăruia mai aprins.

Mă mai sucesc, mă mai învîrtesc, mă mai codesc... Şi de ce mă codeam, de ce creştea şi preţul... Cinci lei, zece... o bumaşcă... două... Măi comedie !...

Iar cînd l-am auzit că dă chiar trei bumăşti pe-o bucăţică de curea — bani, nu glumă ! — ce era să fac ? Vorba ceea, nu mă gîndeam la cît iau eu, îmi era de cît preţ pune omul, săracul... S-ar fi cuvenit să-l las cu gura căscată ? Ar fi fost păcat.

Atunci mă învoiesc şi i-am hotărît :

— Bine, domnule, dacă ţii aşa de mult. Ce pot să fac. Om sînt şi eu. Să caut... să văd... Poate te-oi mulţumi... Numai, aşteaptă aici să mă duc pînă colea în cabinet, să nu mă bage de seamă careva...

Şi am plecat. Acolo, iar m-au apucat ferelile. Suceam briceagul într-o mînă şi cureaua într-alta, dar hotărîrea se muiase. Deodată însă, cum mă uitam aşa la mîinile mele, mi-aduc aminte că am şi eu o cingătoare cam la fel. Atunci, harşti, tai un capăt din cureaua mea de la brîu.

— Şi a luat-o ?

— Păi dar ?

— Şi vasăzică te-ai ales cu trei bumăşti ?

— Cu treizeci și opt, drăguță — nu trei — fiindcă omul a spus și la alții, așa că pînă în seară, am vîndut peste șase curele...

Cum ți-am spus... cînd crezi că nu iese... iese...

— Ei, și acum ?

— Acum am dat frînghie de rufe...

— Și de ce erai supărat pe Gheorghiu ?

— Fiindcă dumnealui e om nou și m-a luat peste picior cînd m-am dus să-i spun povestea asta... S-a făcut că nu pricepe.

— Noroc că a priceput Papahagi...

— Adevărat noroc... Altminteri cum s-alegea Măndița cu robdișambru nou, cu o frînghie de rufe...

— Și eu cu o cravată...

— Tocmai... a încuviințat blajin moș Pohrib, văzîndu-mă cum îmi pipăi gulerul și cu cîtă fereală umblu cu degetele la cravata pe care, acum, — mărturisesc — o simțeam că-mi atîrnă cam greu la gît. Am încercat a glumi :

— ...c-o cravată... Decît — ce să-ți spun ? — de cînd știu ce știu, mă cam strînge la gît cravata asta, moșule...

— Daa ? făcu el zîmbind pe sub mustață. Tot ce se poate... De altminteri s-ar și cuveni...

Dar avea în clipa aceia niște ochi mici cari clipeau răutăcioși, tari, ca ochii de dihor.

Nu mi-au plăcut atunci ochii dumisale... De fel nu mi-au plăcut. Cît privește cravata — ce să spun ? — de atunci aș fi dat-o ori aș fi zvîrlit-o dacă Măndița n-ar socoti că nici una nu-mi vine așa de minunat și nu mi se potrivește așa de bine.

Eu ce pot face ? Oftez, îmi macin măselele și-o las să-mi înnoade înainte cravata la gît...

...Și are Măndița o patimă să-mi lege cravata asta strînsă...

DINTR-UN GALBEN, DOI...

Pe valea Bîrladului s-au făcut multe averi şi mari. Dar parcă nimeni n-a izbutit a se îmbogăţi mai temeinic şi mai repede decît Ghiţă Avram, stăpînul luncii care leagă apa Bîrladului de matca Siretului, cam în dreptul satului Lieşti...

Pămîntul era rodnic, fiindcă mai tot fusese odată şi odată mîlitură. Aşezat mai apoi, crescut şi întărit de răchitiş, prilejuise ogoare mici, dar fără samăn de grase, unde puteai pune şi grîu, măcar că zarzavatul era mai mănos şi avea mai multă vînzare. Astfel, Ghiţă Avram, care moştenise o sforicică de luncă din bătrîni, s-a pomenit spre sfîrşitul vieţii sale cu moşioară. Vezi bine, veniturile i-au îngăduit să tot cumpere. Ş-apoi îl mai ajutase altceva. Mutările albiilor, tare nestatornice din pricina viiturilor şi a revărsărilor de primăvară, mîncau şi ele malurile spre lături. Curînd moşioara s-a făcut moşie, iar Ghiţă Avram a ajuns să-şi audă spunîndu-i-se : „Cucoane“, întocmai ca vecinului său dinspre Hanu-Conachi, Iancu Gheorghiadi, cel putred de bogat şi plin de vază.

Din ziua aceea averea nu s-a mai oprit din creştere. Conu Ghiţă a întins [1] curînd cîteva pungi de bani peste apa Bîrladului şi a mai pus stăpînire pe-o coadă de moşie boierească, puţintel cam încurcată în ipoteci... Pe urmă, s-a auzit că unul Giurgea, de pe apa Zeletinului, şi-a luat tălpăşiţa spre străinătăţi, cu galbeni din casa Avramului, lăsîndu-l în schimb arendaş peste nişte păduri, o vie şi nu ştiu ce fabrică de spirtoase. De la arendăşie la proprietate nu era decît un pas. Ghiţă Avram era deprins a-l face şi nu s-a dat îndărăt cînd i s-a ivit prilejul.

Pe scurt, în mai puţin de douăzeci de ani, stăpînul din lunca Bîrladului ajunsese lîngă fruntea bogătaşilor din tuiul Tecuciului, de se putea măsura şi cu Tache Anastasiu şi cu Cincu de la Ţigăneşti.

Într-o toamnă, cînd bogăţia verii şi viile arătau rod mai mare decît oricînd, Ghiţă Avram, plecat din Negrileşti cu brişca, n-a mai ajuns în lunca Bîrladului. L-au aflat peste cîteva zile căsăpit şi aruncat în nişte popuşoaie de pe lîngă Barcea, după ce îl căutaseră zadarnic prin Umbrăreşti şi mai ales în Torceşti, unde calul speriat adusese brişca goală şi năclăită de sînge.

Aflarea făptaşilor părea grozav de anevoioasă. Ba, cîţiva din avocaţii Tecuciului spuseseră foarte răspicat că judecătorii şi jandarmii nici n-ar mai trebui să-şi bată capul. Ştiau bine oamenii ce zadarnice au fost cercetările lui Sion, subprefectul din Ivești, cînd a avut să afle urma ucigaşilor lui Negulici, tăiat şi el din brişcă, pe un şleah dintre popuşoaie.

[1] În textul de bază : *ajuns*.

— E vina lor! hotărîse subprefectul. Le-a intrat în cap că-s mai feriți de primejdii, dacă umblă pe drumeaguri și ocolesc șoseaua mare. Dar cine-i caută, tot le dă de urmă, de vreme ce și blestematele astea de șleahuri sînt numărate pe degete.

De altminteri, cercetările s-au și muiat îndată, limpezindu-se astfel oboseala judecătorilor în trebi de soiul acesta.

Dar, peste vreo săptămînă ori două, Fănică Avram, băiatul cel mai mare al răposatului, a avut o întîmplare ciudată. Anume, aflînd într-o poieniță de lîngă bulgăria lui din luncă o șatră de lăieți, popositā peste seară, a ridicat harapnicul; ciurda tuciurie a început să țipe și să se pitească sub căruțe. Iar în vremea asta, dintr-un coviltir ferfeniţat, a scos capul un țigan, namilă de om între două vîrste, care nu s-a sinchisit de urgie și de puterea legii. Ținea cumpănită în mîna dreaptă o toporiște de alamă și părea hotărît să nu bage de seamă usturimea șficiului de harapnic.

Pornirea lui Fănică Avram s-a clătinat. Oricît de voinic era de felul lui, și oricît de neînfricat, toporiștea din mîna șătrarului nu-i spunea a bine. Știa din auzite că lăieții au mare meșteșug să nimerească de la depărtare ținta, zvîrlind cu toporișca învîrtită. O pățise odată și Iordache, fratele mai mic al lui Fănică, cînd l-a pus diavolul să se amestece în bătaia dintre două șatre.

Țiganul nu i-a dat vreme de gîndit. Cum a ajuns la douăzeci de pași, și-a făcut vînt năpraznic și scurt. Toporișca a șuierat crîncen învîrtindu-se și i-a spintecat flăcăului poala pălăriei, zburînd mai departe. .

N-avusese nici vreme să se ferească. Dar, bucuros că scăpase de primejdie, a strigat :

— Acu eşti al meu, jivină ! După care, s-a pregătit să sară de pe cal.

Scurt, ţiganul a scos atunci din chimir o săcure mică de-o palmă. S-a cumpănit s-o arunce, rînjindu-i ochi în ochi :

— Ba acu, tu eşti al meu, fecior de hoţ !

La asemenea vorbă, Fănică Avram a uitat de primejdie. Îl lovise în inimă mai dureros decît o secure.

— Fecior de hoţ, éu ?

— Tu ! Că tată-tău m-a calicit cu viclenie. Iar paguba, de la tine e drept să mi-o scot.

Securea a fulgerat scurt şi s-a înfipt în furca pieptului. Fănică n-a simţit durere. Doar aşa, ca un fel de arşiţă şi căldură, la tîmple. Numai că vederea i s-a împăienjenit. O ceaţă vînătă i-a trecut pe dinaintea ochilor şi ca un huiet lung şi apăsător s-a lăsat pe mintea lui tot mai ameţită, tot mai goală... Pe urmă băietanul s-a frînt în el, culcîndu-se pieziş pe gîtul calului, cu mîinile bălăbănindu-i moarte spre pămînt.

Şi-a venit în fire tîrziu, la două zile după întîmplare. Doftorul Ionescu, adus în goană cu brişca de la Iveşti, îl priveghease fără ostenire, cu toţi anii lui cei mulţi şi sănătatea şubredă. Îi era drag şi Fănică, dar fusese şi bun prieten cu Ghiţă Avram. A îngrijit flăcăul de parcă i-ar fi fost tată şi l-a scos din toate negurile înfricoşate, prin care îl plimbase moartea. Mare lucru n-a fost nevoie să facă, fiindcă băietanul avea în el vînă tare, de neam purtat. Doar cu arşiţa luptase mai greu. Era înveninată rana pe cît se pare, fie din tăiuş, fie

că se obrintise pînă a ajuns calul să-l aducă acasă, de la locul cu pricina.

Astfel Fănică Avram a putut povesti toate cum au fost! Iar, subprefectul, după ce şi-a tras cu amîndouă mîinile osoase mustăţile cele mari şi lungi, s-a încruntat de i-au zvîcnit crîncen fălcile sub piele, apoi a zburat în docarul cu coviltir de doc alb şi s-a dus după socotelile lui. Erau limpezi acum acele socoteli. Lăieţii colindători prin plasă îi ştia bine. În toată seara avea veşti de la locul unde poposeşte fiecare şatră, ca să pună străjile trebuitoare, faţă de-o lume aşa de vicleană.

Într-o săptămînă, ori două, vinovatul era prins, legat burduf şi adus la Iveşti.

Ţiganul era dîrz, încîinat. Spunea tot, de la obraz. N-a stat o clipă în cumpănă şi de la cele dintîi cuvinte îşi mărturisi fapta.

Dar pricina pentru care duşmănea pe feciorul lui Ghiţă Avram, de s-a răzbunat pe copil în locul tatălui, a avut de ce să cutremure ţinutul întreg.

Întîmplarea a fost aşa.

Ghiţă Avram trecuse de tinereţe cînd i-a ieşit numele că-i om cu stare. Iar fiindcă lumea dimprejur era necăjită şi săracă, stăpînul din lunca Bîrladului nu umbla fără puşcă lîngă el în droşcă, nici nu adormea fără armă şi fără topor la cap. Noaptea detuna din cînd în cînd cîte o împuşcătură în vînt, ca să fie de semn celor cuveniţi că nu-i lesne a năzui la hambarele ogrăzii, ori la ulcica de galbeni îngropată undeva în pămînt, prin beci ori prin livadă, pe lîngă vreun pom.

Iar fiindcă hambarele erau pline, închipuirea lumii ţinea morţiş că şi ulcica de galbeni e plină. Ba chiar, că nu-i ulcică de rînd, ci coşcogea oală cît chiupul. Asta pentru că Ghiţă Avram fusese vă-

zut aducînd odată o haraba de chiupuri de la Galați, din care însă femeile tocmite în casă au spus că nu folosesc la murături decît o parte. Despre celelalte n-aveau știre. Cu alte cuvinte Ghiță Avram vîrîse în ele ceva tăinuit, și-a trebuit să le ascundă.

Cîteva încercări făcute de niște hoțomani mai cutezători să spargă zidul casei, ca să pătrundă în pivniță, ori să taie fiarele de la ferești, n-au dus la isprava dorită. Ghiță Avram a tras în plin și urmele de sînge au arătat a porni departe, afară din sat.

S-arătau a fi oameni străini de loc.

Atunci, într-o bună zi, au bătut la poarta înaltă cîțiva lăieți înalți și frumoși. Voiau să vorbească între patru ochi cu boierul, așa au zis. Iar Ghiță Avram n-a ascultat sfatul temător al nevestii și s-a potrivit la cererea țiganilor, aducîndu-i în pridvor.

— Ce poftiți, măi baragladinelor ?

— Boiarule, am venit la matale cu o afacere de cîștig mare.

— Cîștig mare pentru voi ?

— Nu, pentru alde matale.

Ghiță Avram a pufnit în rîs.

— Bine, măi, prăpădiților, adică așa de rău să fi ajuns eu, ca să cîștig de pe urma voastră ?

— Păi, boiarule, uite cum e tărășenia. Noi facem dintr-un galbăn, doi... Așa că de pofteși să ne dai cîțiva galbeni, noi ți-i îndoim și matale ne plătești și nouă la zece, unul.

Ghiță Avram a clipit din ochii lui tulburi, înfundați în cap. Măselele i s-au măcinat în tăcere cîteva clipe. Apoi și-a adus mîinile la spate, bătînd fața de palmă a dreptei cu dosul celei stîngi și a zîmbit ușurel. Auzise de mult despre povestea asta

cu îndoitul galbenilor. Şi mai auzise cîţi au rămas bătînd din buze, văicărindu-se după lăieţii cari se cărăbăneau pe aici încolo cu galbenii prinşi.

— Bine ! le zise el atunci. Dar cîţi galbeni puteţi îndoi ?

— Cîţi or fi, boiarule, pe toţi îi facem... Chiar şi-o sută...

— Dar o mie puteţi ?

— Şi cinci putem, boiarule.

— Şi cinci ? făcu Ghiţă Avram pe gînduri. Apoi schimbîndu-şi glasul a urmat : Uite ce-i. Eu am galbeni mulţi. Mulţi de tot. Peste zece mii... Aşa că de pe urma mea puteţi avea cîştig bun...

— Şi dumneata, boiarule, să fii sănătos...

— Tocmai. Şi eu. Altminteri n-ar mai fi afacere de făcut. Aşa că de sînteţi oameni de credinţă, putem sta de vorbă...

— Sîntem, boiarule, sîntem !

— Bine. Atunci aduceţi-vă uneltele încoace, vă dau loc într-o odaie ferită şi începem.

— Apoi asta nu se poate, boiarule, sărutăm mîinile. Noi trebuie să lucrăm unde ni-s rosturile. Aici nu merge, că avem tainele noastre.

— Bine ! făcu Ghiţă. Apoi, dacă-i aşa, am să vă spun una pe neocolite. Dar fără supărare. Eu nu vă cunosc şi nici n-am auzit de voi. Trebuie să văd negreşit cît meşteşug aveţi, ca să vă pot lăsa atîta bănet pe mînă. Nu-i drept ?

— Drept, boiarule, drept cum zici matale !

— De aceea eu vă dau deocamdată numai zece galbeni să văd cum îi faceţi, şi pe urmă dacă or ieşi bine om mai sta de vorbă. Dar pentru banii pe care vi-i dau trebuie să-mi aduceţi zălog trei cai...

— Aducem, boiarule, de ce să n-aducem, s-au grăbit lăieţii să răspundă bucuroşi.

Astfel le-a dat zece galbeni, iar țiganii s-au dus.

A doua zi au venit înapoi de cu ziuă și întorcîndu-i douăzeci de galbeni noi-nouți.

— Uite-i, boiarule. Vezi-i și cearcă-i... Buni sînt, ori nu ?

Ghiță Avram a răsucit monedele pe toate părțile, le-a sunat, le-a cîntărit, le-a mușcat între dinți, apoi le-a plătit după tocmeală, cei doi galbeni făgăduiți și i-a lunecat pe ceilalți în buzunar.

— Deocamdată îmi par buni... Dar pentru ca să fiu încredințat, lăsați-mă să mă duc la Iveşti, să-i pun la încercare mai grea. Am să plătesc cu ei dăjdiile la percepție. Dacă nici perceptorul n-a zice nimica, apoi facem treabă înainte...

Cum spunea asta, a ridicat scurt privirea către lăieți să le prindă un gînd. Putea să le fie teamă acelora de asemenea încercare. Dar se părea că țiganilor nu le pasă. Ba, dacă te-ai fi luat după coada de ochi, pe care și-au zvîrlit-o unul altuia, puteai avea toată liniștea și încredințarea că așteptau zîmbind pîrjolul încercării. Nu mai încăpea îndoială că șătrarii țineau în mînă toate tainele cuvenite, pentru ca galbenii ieșiți de la ei să nu aibă a îndura bănuieli.

În mintea ascuțită și cu judecăți repezi a lui Ghiță Avram, liniștea venită din netulburarea lăieților a adus o neliniște mult mai mare. A crezut că miroase o viclenie cumplită și i-a fost groază de ispita pe care a simțit-o crescîndu-i în minte drept răspuns la hoția țiganilor. Dar adevăratul gînd aproape că n-a avut curaj să și-l mărturisească singur sie-și.

Atunci a cîntărit încă o dată și prelung galbenii cei noi aduși de țigani, i-a pus alături de alții, tot așa de noi, pe care-i avea din alte părți. Cu vîrful custurii a zgîriat pe ei semne să-i deosebească și,

punîntu-i laolaltă în aceeași pungă, a sărit pe cal și s-a dus întins la Iveşti.

A descălecat în fața unei case cu obloane grele. Acolo era zărăfia lui Haim Gropper, bătrînul jidov încremenit de douăzeci de ani în jilț, de pe urma unei boli care-i luase picioarele. Moșneagul fusese zaraf mare în vremurile lui, pe cînd trăia la Galați și făcea schimburi în ulița portului. Acum, slăbănog și beteag, se lăsase de afaceri mari. Aciuat în Iveşti, la una din fetele lui, numai rar mai mîngîia aur între degetele cu unghii uscate, năpădite de pieliță.

— Jupîne, a început Ghiță Avram, după obișnuitele binețe, am luat cîțiva galbeni de undeva și mi-s cu bănuială că nu-s buni. Mai știi să-i alegi, cum făceai odată ? Ori te-au lăsat ochii ?

— Un zaraf bun n-are nevoie de ochi, cucoane. Ochii sînt în buricul degetelor și în vîrful nasului.

Pipăind încet galbenii, a zîmbit. Ai fi zis că le zîmbea galbenilor ca unor cunoștințe vechi, pe care le mai întîlnea odată.

— Sînt buni, cucoane. Buni și noi.

— Toți ?

— Toți.

— Nu-i nici o deosebire ?

— Nici o deosebire. Numai că pe unii a zgîriat cineva cîte un semn cu vîrful cuțitului.

Ghiță Avram și-a scărpinat barba, a luat banii și s-a dus.

A încercat la Tecuci pe la toți zarafii pe care-i cunoștea. Apoi s-a dus la hanul lui Cristea unde trăgea de obicei, și-a chemat acolo, în mare taină, pe Valerianos, un ticălos de grec care speriase lumea cu hoțiile și fărădelegile lui.

Ce vor fi vorbit împreună, Dumnezeu știe. Dar peste două zile țiganii cei din șatră au văzut brișca lui Ghiță Avram oprită pe cîmp, lîngă ghiociurile și lîngă corturile lor.

— Nici n-o băgat de seamă perceptorul ! le-a zis. Vasăzică lucrul merge strună. Așa că, uite, am adus aici o sută de galbeni...

— Numai o sută ? făcură lăieții cu stăpînită dezamăgire.

— Deocamdată... Că deh, voi cu ale voastre, eu cu ale mele, vorba aceea. Nu strică să mai fie o încercare...

Și încercarea a doua a ieșit la fel cu cea dintîi. Șătrarii și-au adus cei două sute de galbeni. După care au cerut galbenii toți, după cum fusese vorba.

— Am optsprezece mii de toți. Cinci mii aici, iar treisprezece mii sînt puși la loc ferit, în Tecuci. De aceea, eu vă dau acum ăști cinci mii, iar pe ceilalți vi-i aduc cam pe poimîini, cînd mă întorc.

Asta zicînd le-a numărat toștile de galbeni, cinci mii tocmai.

Cînd au ieșit în ziua aceea țiganii pe poartă, buzele lui Ghiță Avram tremurau și se uscaseră de arșiță. Dar îndată s-a încordat, a strîns pumnii cu sălbăticie și a chemat vizitiul să-i puie șaua pe un cal.

Apoi, trecîndu-și cureaua pușții pe după gît, a plecat întins spre Ivești. Dincolo de răstoacă păru a se răzgîndi. A cotit-o scurt la dreapta, înfundîndu-se în popușoaie. Apoi iar a cotit la dreapta, pe un șleau îndepărtat, pînă ce a ajuns înapoi la șosea, în josul satului, unde s-a așezat la pîndă. Străjuia să nu-i fugă țiganii cu averea.

Peste două zile a luat-o îndărăt pe unde venise și s-a întors acasă. Lăieții îl așteptau chinciți lîngă

scara pridvorului, cu cei zece mii de galbeni lîngă ei, așa cum fusese socotit.

Cînd i-a văzut sclipind pe crivatul larg din odaie și după ce i-a numărat unul cîte unul, ștergîndu-și cu mîneca sudorile de pe frunte, s-a luminat la față, s-a îndreptat din rărunchi și a bătut din palme după slujnică.

— Vin de cel bun, din balerca mică ! a strigat. Să cinstesc cîteva ulcele cu prietenii mei !

Asta zicînd și luîndu-i prietenos de spate, i-a scos frumușel din odaie, spre cerdac, unde aștepta masa cu ulcele și oale pline...

El sta la un capăt, țiganii la cea parte. Pușca pe care abia acu o scosese de după gît, o ținea cu stînga în timp ce a ridicat, cu dreapta, ulcica plină ochi.

— Să trăiți, baragladinelor, și să-mi trăiască feciorii ! Pe ziua de azi am făcut cu toții afaceri bune. Voi v-ați ales cu cincizeci de galbeni cîștig, eu cu cinci mii. Adică fiecare cu partea cuvenită. Apoi noroc să vă dea Dumnezeu, și să ne vedem cu bine !

La astă vorbă și mai ales la chipul cum a fost spusă, ochii țiganilor s-au rostogolit în albul lor, cu înfricoșare nemăsurată. Cafeniul obrazurilor arse de soare a pălit și s-a făcut pămîntiu. Nu păreau a crede ce le-au auzit urechile și au prins a se hlizi prosteşte.

— Ce rînjiți ? i-a întrebat atunci Ghiță Avram, țintindu-i [1] drept în ochi și neobrăzat, în vreme ce ridicase pușca deasupra și s-a răzămat de ea, așezîndu-i condacul pe masă.

[1] În textul de bază : *ținîndu-i.*

— Păi, boiarule... a îngăimat unul. Cei treisprezece mii de galbeni cînd ni-i dai ?

— Care treisprezece mii ?

— Apoi n-ai spus că-i ai la Tecuci şi vii cu ei ?

— Aa... — făcu Ghiţă Avram senin — Nu i-am mai adus că i-am vîrît într-o afacere chiar ieri. Mi-a picat din senin un prilej bun şi n-am vrut să-l scap...

Zicînd asta, ca fulgerul a pus arma la subţioară, trăgîndu-i cucoaşele, gata de foc. Văzuse bine că ţiganii încordaseră picioarele să sară, iar mîinile se pregăteau spre chimirele cu junghere puse în brîu.

— Ihaa ! jivinelor ! făcu, el rînjind ca o fiară. Aşa vi-i vorba ? Luaţi-o la goană pe poartă pînă nu apuc să apăs pe trăgaci ! Şi pînă sub sară să nu vă mai pomenesc în vatra satului. Aţi înţeles ?

După care a fluierat argaţii se vede puşi la pîndă — de-au gonit ţiganii, în plesnituri de harapnic şi sudalme batjocoritoare, pînă i-au scos în uliţă.

Acolo aştepta o ceată de oameni, pălmaşi ai moşiei.

— Ce-i, tuciuriilor ? Tocmai voi aţi venit să îmbogăţiţi boierul nostru şi să-i faceţi dintr-un galben doi ? Credeaţi că el nu ştie trebuşoara asta ?

Şi, zburătuindu-i cu pietre şi zeflemele, i-au alungat pînă la şatra lor.

Aşa s-a mărit averea lui Ghiţă Avram. Dintr-o hoţie. Iar fiindcă ea păgubise pe nişte hoţi şi mai mari, nimeni nu s-a supărat aflînd-o ! Numai că din ziua cînd ţiganii au dat pe faţă totul şi au recunoscut că galbenii cei mulţi şi noi daţi lui Ghiţă Avram erau bani buni din averea lor şi s-au dat drept nadă ca să-i aducă pe ceilalţi, mai

mulți, făgăduiți la început, meșteșugul a face dintr-un galben doi n-a mai avut nici o trecere pe valea Bîrladului.

A rămas tot omul să se mulțumească doar cu galbenii lui, mulți, puțini, cîți avea.

Numai Fănică Avram a avut parte să se înfrupte din mai mult. Dar asta a plătit-o, bietul, cu destulă suferință. Și poate că banii cei mulți pe care i-a cheltuit cu vindecarea și pe care tot îi mai cheltuiește fiindcă om întreg nu mai este de cînd l-a tăiat securea țiganului — or fi trecut de mult peste prețul galbenilor luați pe nedrept.

PLATON HAGIUL

Cînd s-a rotit maşina în faţa primăriei, oamenii s-au dat deoparte să-i facă loc, privind-o încruntaţi, muţi, duşmănoşi. Înţelegeau ei bine că venirea prefectului nu li-i de nici o bucurie.

Ghiţă Strătulat a prins cu mîna dreaptă bara de nichel din spatele şoferului şi a rămas o clipă la jumătatea mişcării de ridicare, pe cînd ochii aspri lunecau încet de sub tufa sprîncenelor grele şi cenuşii, peste cladăra de ţărani bătrîni.

Le simţea încordarea şi-i ura. Ticăloşii ăştia din capul judeţului îi ruinaseră în cîteva zile tot numele bun pe care şi-l făcuse el la minister, iar acum îl primeau vrăjmăşeşte, de parcă răul ar fi pornit de la dînsul şi nu de la ei. Nu se aşteptase — firește — să-i vadă îngenunchindu-i în faţa automobilului şi cerîndu-i iertare. Era prea încercat de viaţă, de oameni, ca să-şi îngăduie nădejdi searbede şi goale. Dar de cum a intrat în sat, de la cel dintîi copil care l-a privit hoţeşte şi rău de sub miţa căciulii ţurcăneşti, pentru ca îndată s-o ia la goană şi să se dea după gard, de unde să-l pîn-

dească ascuțit cu ochii de lup, Ghiță Strătulat a înțeles stările. Copilul n-a chiuit în mijlocul drumului jucîndu-se de-a prinselea cu mașina, n-a aruncat căciula în praf să i-o calce roata, așa cum făceau toți și totdeauna.

Iar asta dovedește că fiecare țînc din Dragomirești aștepta automobilul ispașei și fiecare avea aceeași dușmănie pentru el.

— Auzi dumneata ! Dușmănie ! a morfolit prefectul în creierul său posomorît. Apoi, făcînd vînt ușii cu mîna stîngă, a scos piciorul pe scară și s-a încovoiat greoi, ca sub mare încărcătură, să poată încăpea pe sub pragul scăzut.

Oamenii au ridicat căciulile fără grabă, pe jumătate. Iar fiindcă domnul Ghiță Strătulat răspundea numai cu un deget grăbit spre cap cînd era salutat cu pălăria pînă la pămînt, de astă dată n-a mai răspuns deloc. Sau poate că fiind cu gîndul în altă parte nici nu i-a văzut, lucru prea cu putință în cătrănirea dumisale.

Primarul, vulpe grasă și roșcată, cu ochi mici, fără gene[1], gît subțire, cu pielea creață ca gușa curcanului și pîntec fălos, revărsat peste brîul alb, ciuciulit de greutate, i-a făcut temeneaua grăbită :

— Trăiți dom 'prifect ! și a rămas să tremure înainte în inima lui, tușind scurt, uscat, cu neguratică înțelegere a primejdiei în care se află. Dar Ghiță Strătulat nu l-a văzut nici pe el, ci, oftînd năprasnic din pieptul lui lat și bărbătesc, a scrîșnit tăios :

— Așaa ! Vasăzică în județul meu... revoluție ! Bravo ! Frumos !... Cinci morți și paisprezece răniți... Minunat ! Și cum i s-a părut că un bătrîn deschide gura să spuie o vorbă, s-a repezit :

[1] În textul de bază : *piele*.

— Ai zis ceva ?... Dar moşneagul prins pe neveste, a scuturat din cap în chip de : „Nu", pe cînd un glas dintr-un gît zdrelit ascuns după rînduri, a răzbătut pîclos :

— Doispece...

— Cum ? s-a zbîrlit numaidecît prefectul. Ceea ce a îndrituit pe primar să lămurească unsuros şi trist, ca orice păcătos care se socoate bătut de nedreptăţi :

— Adică numai doisp'ce, dom 'prifect... că doi... numai aşa... care nu-i vas' că rană... Julitură pot zice... Ceea ce toată adunarea întărind cu o mîrîială surdă, dovedea că satul era hotărît să nu-şi mărească vina nici măcar cu greutatea unui bob de muştar. Numai că Ghiţă Strătulat, ca orice „boier, pornit să împovăreze biata nevinovăţie a săracului" — după cum spusese prea bine cu o zi înainte, tot aici, în faţa primăriei, domnul Ioniţă Zbierea, şeful opoziţiei din judeţ — n-a vrut să ţie în seamă deosebirea, ci întărindu-şi glasul apăsat, spre dovadă că orice împuncişare îl mînie, s-a răstit :

— Paisprezece ! A scris domnul medic primar ! Iar fiindcă a văzut lumea dînd din cap foarte îndoită şi bănuitoare chiar faţă de bună-credinţa domnului medic primar, prefectul a mîrîit, arătînd pe sub mustaţa stîngă toţi cei trei dinţi de aur.

— Nici vorbă... la toţi le bănuiţi... Numai vouă vă daţi dreptate să ucideţi oameni...

Atunci, din mijlocul cetei, a ridicat ochii albaştrî, mari peste măsură şi ciudat de senini, un bătrîn cu faţa smeadă şi blîndă. A încrucişat, ca săgeata de drept, privirea cu domnul Ghiţă Strătulat şi a rostit într-o linişte obidită :

— Păi de ce să nu ne dăm dreptate, dom' prefect ? Ce folos aţi fi avut alde 'mneavoastră dacă ne hăcuiau ei pe noi ?...

Vorba asta a stîrnit ca un val de huiet peste lume şi a astupat cu totul răspunsul furios al prefectului. Dar, înţelegînd că un cuvînt de mărime trebuie lăsat să se audă, numaidecît larma s-a potolit şi Ghiţă Strătulat a putut să repete :

— Dar cine a stîrnit ticăloşia ? Nu voi ? Comisia de împroprietărire nu le-a dat lor pămîntul ?

— Pe nedrept ! a întors bătrînul.

— Asta n-ai s-o judeci dumneata ! i-a strigat prefectul... Aceia sînt oameni cu carte şi cu simţul datoriei...

— De bună seamă că-i aşa, dom'prefect, numai că, vedeţi matale, cartea e la 'mnealor şi foamea e la noi... Că 'mnealor o dat la vasluieni tot boierescul muncit de noi, de cînd mă ştiu, iar pe păcătoşii iştia i-o mînat pe mîncăturile din jos, unde nici lut de-o vatră nu alegi... Numa mărăcini... Şi încai de am avea capre să se caţăre pe ele la frunzărit... da iaca n-avem de-a-istea, că nu-i obiceiu'...

Şi peste tăcerea în care măselele prefectului au măcinat un răspuns fără să-l arate însă, moşneagul cel cu ochi albaştri şi senini a încheiat uşor, îndurerat, şi întrebînd în gol :

— Apăi,... ce era de făcut ?...

— Să aşteptaţi.

— Aşteptăm de trii ani — că de-atunci am făcut lăcrămaţia...

— Să mai fi aşteptat !

— Cît ?

— Pînă avea să vie revizia...

Acum, bătrînul a stat o clipă îndoit, dacă trebuie să spuie ceea ce îl gîdilă pe buză ori nu. Dar

își face repede socoteală cu el însuși, se înăspreşte în privire şi răspunde cu blajinie stăpînită :

— Apăi, coane, bine ar fi fost dacă păcătoşii iştia ar fi putut să spuie şi ei tot aşa plozilor care ţipau după măligă... „Rabdă, mă tată, pînă o vini rivizia... că peste un an-doi... tot are să vie..."

Batjocura era tăioasă şi prin creierul lui Ghiţă Strătulat a trecut gheaţă şi fier înroşit, pîclindu-i toată limpezimea. Cu toate astea şi-a înfrînt pornirea oarbă care-l îndemna la sălbăticie şi n-a răspuns aşa cum s-ar fi cuvenit. Nu-i era teamă de oameni, deşi îşi dădea seama prea bine că aceştia din faţa lui nu mai aveau nimic de pierdut, după cîte s-au fost întîmplat. Dar în clipa aceea a ieşit la iveală într-un ungher de inimă o rămăşiţă tufoasă, uitată acolo din cine ştie ce rînd de strămoşi nevoiaşi, şi l-a făcut să se simtă mic în faţa bătrînului acestuia, care nu se temea nici de judecători, nici de jandarmi, nici chiar de autoritatea lui de prefect, ci socotea că lipsa şi durerea [1] din el îi da dreptul să se socoată aşa de în afara oricărei legi, încît asta se schimbă într-o lege cumplită, aparte, a lui, de unde scoate dreptăţi pentru orice sălbăticie trebuitoare unei guri flămînzite.

I s-a făcut deodată milă lui Ghiţă Strătulat şi, prin sita asta rară a sufletului, puţin a mai rămas din pornirea cu care venise.

Dar datoria era datorie şi oamenii de aici omorîseră cu topoarele, coasele şi cuţitele pe alţi oameni, poate tot aşa de nevoiaşi, care-şi apărau dreptul lor pecetluit, de vreme ce se aflau pe ogoare date prin lege, arate şi semănate cu trudă şi cu banul lor. Ucigaşii veniseră de-a gata la secerat şi la cosit, socotind că numai aşa îşi scot paguba

[1] În textul de bază : *lipsa sa de durere.*

celor trei ani de zile de cînd erau ciuntiți de venitul acestui „boieresc" loc de dijmă, apucat așa din vechi.

Vasăzică ucigașii trebuiau osîndiți și, mai mult ca ei, aținătorii lor. Iar cum procurorul zadarnic a încercat în primele cercetări să afle cine-i de vină, pentru că oamenii se strînseseră pumn și se arătau deopotrivă de părtași, ministrul n-a putut să îngăduie arestarea satului întreg ; de aceea se dăduse prefectului sarcina grea să pipăie terenul mai de-aproape, urmînd ca mai tîrziu, cînd s-o potoli înverșunarea, și bizuit pe scotocirile lui Ghiță Strătulat, magistratul să ia lucrurile după șartul lor.

Prins astfel între inima care simțea că vina oricît de groaznică ar fi fost — nu era numai a țăranilor, și între capul care nu putea să primească gîndul cutremurător al omorului de oameni, prefectul a scăpătat dincolo de asprimea lui de pe dinafară, în apa aceea molcuță și sălcie a sufletului unde-i oboseala și suferința oamenilor tari.

A dat din cap prelung și, privind în pămînt ca și cînd i-ar fi fost chin să-i mai vadă, a oftat cu glas de părinte bun :

— M-ați amărît... Aveam de gînd să muncesc, să mă trudesc pentru voi, ca să vă dau tot ce se cuvenea să vă vie... Și voi în schimb... ați făcut praf toate gîndurile mele cele bune.

Durerea asta așa de limpede, așa de neascunsă ca o spovedanie de biată inimă sîngerată, a înfrînt pe loc toată pornirea oamenilor. Într-o clipă și-au dat seama că prefectul acesta pe care-l socoteau înverșunat, aspru și ne[illegible]os, e un om bun și le-a părut rău. Ai fi zis că abia atunci au început să se simtă vinovați, așa de stingherită privire au lăsat toți în pămînt și așa de moale muțenie i-a cople-

şit. De te-ai fi dus să prinzi pe unul de bărbie ca să-i ridici faţa la tine, greu ai fi izbutit să-l faci a şi-o arăta. Şi n-ar fi fost de mirare să-i afli atunci ochii tulburi şi umeziţi.

Dar Ghiţă Strătulat nu-şi dădea seama de asta. Poate i-ar fi fost o uşurare în blestemata vuire lungă şi mîhnită care-i năboise mintea, întorcîndu-i şi tot întorcîndu-i în cerc egal, chinuitor, vorbele ministrului :

— Oamenii dumitale !...

Iar asta răspundea la zeci de ceasuri de stăruinţă aprigă, cînd Ghiţă Strătulat, arzător să scoată un ban mai mult, un vagon de pietriş, un pod ori o şcoală, lăcrăma cu bună credinţă apărîndu-şi judeţul :

— Oamenii mei săracii îs buni şi înţelegători, domnule ministru... merită să faceţi ceva pentru ei...

Şi acum, răzvrătire, încălcare de pămînt, morţi, răniţi... Iar drept culme, muţenia asta, din care nu putea să răzbată nici măcar numele unui vinovat.

Din amestecul lui de gînduri l-a scos larma molcomă, care încetul cu încetul a crescut între oameni, biciuită de şoapte repezi ca o punere la cale. Cînd a ridicat privirea şi-a dat seama că bătrînul cel cu ochii albaştri are ceva de spus şi asta e împotriva voii celorlalţi, cari nu vor să-l lase.

— Ce-i ? a întrebat Ghiţă Strătulat.

— Vreau să spun, dom' prefect, a răspuns bătrînul. Dar tunetul oamenilor l-a acoperit.

— Nu-i adevărat ! Nu-l ascultaţi ce spune ! Toţi sîntem de vină...

Atunci prefectul l-a strigat să se liniştească şi apropiindu-se de moşneag, i-a cerut să spuie ce are de spus.

— Eu i-am stîrnit ! apoi, uitîndu-se spre ceilalți, i-a făcut să tacă dojenindu-i cu netulburată liniște : Lui dom' prefect se cade să-i spui, pentru că dumnealui are să înțeleagă. După aceea, s-a întors cu ochii cei mari și limpezi spre privirea cețoasă a lui Ghiță Strătulat, și a întărit : Așa cum spui, eu i-am stîrnit, eu i-am pus la cale.

Dar liniștea hotărîtă cu care vorbea l-a cutremurat pe prefect. Era în ea ceva care nu se poate îndoi de sine. Ceva așezat și temeinic, de parcă suna a laudă, a mulțumire. În sfîrșit ai fi pus mîna în foc că e vorba de o faptă bună și dreaptă.

— Spui asta așa de liniștit, ca și cînd ai fi mîndru, moșule, a zis încet prefectul, adîncindu-i-se în ochi.

Bătrînul nici n-a clipit. A răspuns senin și simplu, de s-a înfiorat toată făptura lui Strătulat :

— Sînt pentru că i-am adus la dreptu lor.

— Care drept ? a șoptit celălalt.

— Dreptul care le era cuvenit și nu li s-a făcut.

— Și atunci i-ai pus să și-l facă singuri...

— De bună seamă, fiindcă numai așa își face omul dreptu' lui.

— Pînă la omor ?...

— Pînă... a plesnit uscat răspunsul și s-a întins o liniște mare, adîncă, încordată din nou, învrăjmășită întocmai ca la început.

Prefectul s-a întors spre primar, șoptind :

— Cum îl cheamă ?

— Platon Hagiul...

— Hagiul ?...

— Da... Că a fost la Sfîntul mormînt...

— Și-i adevărat că el...

— Nu... Totdeauna ia asupra lui cînd se întîmplă cîte o nenorocire...

Ghiță Strătulat și-a mozolit de două ori poala mustății pînă să încerce a se lămuri cu :

— E nebun ?...

Dar întrebarea n-a primit răspuns. A zis sîcîit :

— N-auzi ?...

— Ce, dom' prefect ?

— Te-am întrebat : e nebun ?

Primarul a dat din umeri înfricat, dar ochii îi rîdeau :

— Cine ? Hagiul ? Păi 'mneavoastră nu-l auziți cu ce pilde frumoase vorbește ?...

— Pilde ?... Și golul căzut deodată în mintea prefectului i-a mai lăsat putere să întrebe unde vede primarul pilde...

Dar pilda a venit numaidecît, chiar din gura lui Platon Hagiul, care a făcut doi pași înainte, hotărît să spuie tot :

— Eu dom' prefect, eram prost la zilele mele și tare nepriceput în neluminarea mea, cum sînt toți țăranii noștri cînd n-au avut parte, cum am avut eu, de cîte-o întîmplare să-mi deschidă capul și să-mi arate cît mi-i dreptul și cît nu mi-i. Pentru că omul zice că dreptul lui îi aceea ce alții îi socotesc dreptul, iară nu aceea ce-și socotește singur. Iar socoata asta cată să nu fie după măsura unei pofte întîmplătoare — că pofte are oricine și totdeauna mai mult decît nevoia. Numai că omul nu trebuie să creadă că trece cu mult deasupra copacului care-și crește rădăcina cît i se cuvine și nu fură de nicăieri dacă Dumnezeu nu-i dă. Rămîne de-o șchioapă dacă-i pe vîrful muntelui, să nu-l sufle vînturile cele rele, vîră rădăcina pînă în inima pămîntului dacă n-are destul, — cum face nucul, crește într-o parte ori în alta, după cum i-i soarta. Și de-i tai o rădăcină, dă musteți pe dincolo. Vasăzică știe dreptu' lui, măcar că n-are

minte, şi trăieşte în cinste. Că dreptu şi cu cinstea îi tot una, după socotinţa mea de-acum, care nu seamănă cu cea de mai înainte cînd credeam că trebuie să mă bat cu alţii şi să ajung la topor pentru împlinirea poftelor mele.

— Cum s-a ajuns, a întors prefectul.

— Da, a zîmbit bătrînul, pentru că, vedeţi matale, degeaba m-am trudit eu să-i învăţ pe-aiştia de la noi ce-i dreptul dacă pe vasluieni n-a fost cine să-i înveţe. Dar îngăduie-mi să-ţi spui tot pe de-a rîndul, şi-ai să vezi îndată unde vreau să bat.

Vasăzică, omu' se cade să ştie dreptu aşa cum şi-l ştie copacu' care nu se bate cu vecinu lui, ba aşa de bine se îndeamnă la crescut, şi aşa de frumos îşi fac loc unul celuilalt, de nu-şi rod nici coaja de pe-o crenguţă. Dar pilda se arată nu mai departe ici, la pomul ista pe care-l vedeţi : creangă de creangă îi altfel crescută şi toată creanga parcă măsoară locul pe unde creşte, aşa de bine alege să-i treacă drumul cam la mijlocul dintre celelalte...

Apoi atunci, fie-mi iertat să te întreb, cucoane, oare omu' nu se cade să facă şi el aşijderea şi să nu se întindă unde nu e locul şi dreptu' lui ? Iar dacă se întinde unde nu se cuvine, oare să-i cadă peste cap urgia uscăciunii aşa cum se întîmplă, de bună samă, cînd o creangă îşi uită dreptu' ei şi se vîră în coama altui copac ?

— Ahaa ! a făcut prefectul, zîmbind cu oarecare răutate. Aici ai vrut s-ajungi. Numai că dumneata uiţi un lucru.

— Nu uit nimic, dom' prefect ! a răspuns scurt bătrînul.

— Ba uiţi. Şi anume că, de astă dată, voi aţi fost creanga care a intrat în coama vecinului.

Platon a plecat capul într-o parte, zîmbind :

— Apăi. vezi matale, aiasta nu-i așa .. Și aici vorbește pilda pe care am să v-o spui, pentru că socoteala omului e una, dreptatea lui Dumnezeu e alta, iar eu cred că omu' să nu-și facă socoteli, pînă n-o avea arătare de la Dumnezeu în ce fel să le facă.

Socoteli păcătoase de istea am făcut și eu destule în zilele mele pînă mi s-o arătat lumina. Și în socotelile acelea nu înțelegeam să țiu seamă decît de rînduiala apucată. Adică de pofta cea care nici că se mai satură, nici că se mai ostoiește.

Și așa se face că mă învrăjbeam cu toată lumea pentru fiece găină și fiece vită scăpată în lan — uite aici îs de față toți cei de-un leat cu mine și mă țin minte, — de ajunsesem să-mi fac bucuria toală peticită din necazul altuia. Blăstămată bucurie îi aiasta, dom' prefect, și tare mă tem că numai așa îi făcută bucuria la toți oamenii care au mai mult decît li-i dreptu' — adică mai mult decît li se cade și le trebuie —, lucru greu de măsurat între oameni cari trăiesc, că aceia nu măsură bine decît numai dreptu' mortului, cînd îi dau cei doi coți de pămînt și o scîndură de brad. Ba nici acolo nu-i măsură dreaptă totdeauna, că aud despre boieri înmormîntați în sicriu de argint și în gropi zidite ca bisericile... Numai că aiasta o socotesc eu un fel de ispașă pentru ce au greșit... Pesemne îi ține la un chip de biserică unde se vede că nu i-au prea călcat pragul în viață...

Dar încolo dreptu' îi ca soarele omului. I se cade, dar de măsurat nu-l poate măsura omul...

Sîcîit de învălătucirea asta care nu se mai isprăvea, ca un ghem fără capăt, Ghiță Strătulat i-a pus pinteni rîzînd :

— Dar toporul îl poate măsura ?

Lovit de asprimea întrebării, răspunsul a venit la fel de aspru :

— Îl poate. Că toporul îi omul trecut de om.

La vorba asta, ochii prefectului s-au făcut mari. Platon Hagiul cînta acum cu strune de împrumut.

— Cine te-a învățat asta ? l-a scormonit Strătulat.

Hagiul a întins mîna dreaptă arătîndu-i-o.

— Degetele istea tăiete de săcure, dom' prefect ! Că amarnic mă încîinasem pentru o palmă de hat și ani de zile m-am sfădit cu vecinul. Ba am ajuns la judecăți și la bătăi, pînă în ziua cînd el nu și-a mai dat seama ce face, a pus mîna pe săcure și a tras...

— Și ? a șoptit gîfîind prefectul.

Platon a dat din umeri, răsucindu-i în văz mîna fără degete :

— Iote, asta-i !... Mi le-o dat jos să nu se mai agațe în palma de hat...

— Și tu ce-ai făcut ?

Glasul bătrînului a coborît jos într-o liniște desăvîrșită și cuvioasă, de parcă ar fi vorbit într-o biserică :

— M-am dus la judecătorie și i-am făcut danie tot pămîntul...

— Cui ?

— Celui care îmi tăiase degetele... Apoi, a șoptit încet de parcă s-ar fi îndepărtat și de pămînt și de sine : Cînd a fost el în stare să ridice săcurea pentru o palmă de pămînt, arătase cum nu se poate că a fost dreptu lui...

— Dar era pămîntul tău, a izbucnit Strătulat.

— Da, a răspuns bătrînul, dar eu n-am fost în stare să lupt cu săcurea pentru el...

— Şi asta înseamnă pentru dumneata că e drept măsurat de Dumnezeu ? Un om care-şi pierde mintea şi pune mîna pe săcure ?

— Păi, cînd vrei să se arate Dumnezeu în om, domnule prefect ? Cînd se crede limpede la cap de măsoară cu palma ? Ori cînd măsoară cu viaţa şi cu moartea, cum măsoară Dumnezeu ?...

Apoi, după o clipă, a încheiat.

— Iaca, dom' prefect, aşa se face că eu, care blăstăm pe cine taie un pui, i-am îndemnat să puie mîna pe topor şi pe coase...

Spinarea lui Ghiţă Strătulat era rece şi înfiorată. În inima lui adîncită toată ca într-o beznă grea colindată de duhuri ciudate, a căzut ceva asemeni unui clopot îndepărtat, hăuitor în gol. Bătrînul acesta în care ochii albaştri îşi îmbinau seninătatea ameţitoare a cerului cu rostirea simplă, pămîntie, a unei brazde hăcuite în plug, răvăşise în el tot temeiul orînduirilor. I s-a părut că intră veşnicia într-însul. Capul împovărat a căzut pe piept şi privirea n-a putut desface culoarea cenuşie şi uscată a ţărnii de mîna ciuntită a Hagiului. I se părea că tot pămîntul de sub picioare e o mînă care se învîrte încet, arătîndu-şi urma tăieturilor.

Înăbuşit de guler, a ridicat capul în sus să răsufle în voie. Dar privirea a întîlnit un cer albastru, nepăsător şi de-o minunată înălţime, tare, asemenea ochilor bătrînului... Iar acolo, sus, drept în mijlocul acestei uriaşe frumuseţi, un erete se unduia încet, rotund şi graţios, mestecînd de mai înainte în ciocul ascuţit, bucuria de carne şi sînge a puiului alb din ogradă...

ÎMI CÎȘTIG PÎINEA

Astă noapte, cînd mă întorceam acasă, am dat pe ulița Băcăliei de-un scandal neînchipuit. Lumea era puțină la asemenea ceas tîrziu și pe asemenea stradă cu dugheni închise devreme, cum e orînduiala oblăduirii. Dar de unde, de neunde, tot s-au găsit vreo sută de oameni să îndoape ulița, să facă roată strînsă și înghesuială de jur împrejurul cîtorva scandalagii, cari țipau așa de tare unul la altul, încît nu-i puteai desluși nici un cuvințel.

— Ce s-a întîmplat ? întreb eu pe cineva.

— Dumnezeu știe ! răspunde acela. Am văzut lume îngrămădită, am auzit larmă, așa că m-am îndesat și eu ca dumneata să aflu ce-i. Dar nimeni nu poate spune. Pe semne or fi prins vreun punguș ori s-au bătut niscaiva derbedei... Asta zicînd, omul îmi întoarce spatele, punîndu-și mîinile pe umerii altora din fața lui și ridicîndu-se în vîrful picioarelor, doar-doar o apuca să vadă ce se petrece în clocotul și urletele care veneau din mijlocul învălmășelii.

In sfîrșit, nu trece mult și prin rîndurile noastre încep a-și face pîrtie cu coatele doi zdrahoni de

sergenți. Duceau între dînșii, ținîndu-l de subțiori, un băietan de vreo douăzeci și cinci de ani, cu părul răvășit în capul netuns, cu obrajii boțiți de pumni și ochii însîngerați. Îl duceau, — așa se zice —, dar la drept vorbind mai mult îl tîrau, căci flăcăul nu arăta în ruptul capului pornit pe supunere. Iar fiindcă sergenții își învîrteau amenințători bastonașele de cauciuc deasupra capului său, strigîndu-i puternic și înfundat să nu se împotrivească, omulețul urla cît îl ținea gura :

— Las... don' să'jent. Eu n-am fă... c't ni'c... Eu, don' să'jent, eu îmi cîș...t'g pî...nea... Zău, cîșt'g...

Nenorocitul era beat turtă.

Dar strigătul lui care răsuna tot mai departe și încet pe strada înnoptată m-a țintuit în loc. Era în el un soi de mîndrie și o încredere în dreptate care mi-a mișcat inima. Atunci, fără să înțeleg prea bine pornirea ce am simțit-o, am luat drumul spre secție, unde sergenții duceau băietanul, mai mult din dorința să-i aflu vina, ce s-alege cu el și să-l văd mai de-aproape, decît din încrederea că aș putea să-i fiu de folos.

Fără să vreau, i-am venit totuși în ajutor. Un prieten aflat pe drum, oprit și el pe loc să privească gardiștii și vinovatul, cunoștea bine comisarul circumscripției.

— Hai, frate — îi zic — măcar să vedem ce a făcut nefericitul ăsta. Un om care strigă așa de răspicat că-și cîștigă pîinea nu se poate să nu fie un suflet drept și mîndru. Poate că vina lui e mai mică decît vrednicia lui. Și atunci, vorba ta, i-ar cădea bine...

— Haidem — răspunde prietenul meu. Şi îndată am intrat în clădirea secţiei unde am fost de faţă la cercetare.

Nu făcuse mare lucru bietul flăcău. Vinovat era doar vinul. Şi anume, fusese cam mult şi astupase mărginirea limpede a uliţei aşa că ochii băietanului nu mai deosebeau bine care-i trotuarul şi care-i strada. Drept aceia picioarele lui se cam răzvrătiseră faţă de cap, de mîini şi de rînduiala mersului pe uliţi. Călca în neştire, aşa se zice, şi călcînd astfel, ba se proţăpea înaintea unei maşini, silind şoferul speriat să frîneze nebuneşte, ba se repezea ca la omor în cîte un om ce-şi vedea cuminte de calea lui. Asta a mers cît a mers. Cînd însă s-a prăvălit spre o cucoană mai sperioasă, pe care el, bietul, nici n-o văzuse, iar bărbatul de la braţeta ei s-a nimerit să fie voinic şi să se încumete a-şi arăta puterile, trebuia să iasă scandal. Cum de altfel s-a şi întîmplat.

Domnul cel tare în pumni şi-a încercat apoi toată puterea pe fălcile nenorocitului pentru că băietanul nu voia să se lase bătut şi dădea din gură. Dacă n-ar fi venit gardiştii la vreme, poate că era şi mai rău.

Acum era liniştit. Făcut grămadă pe banca din intrarea secţiei, privea, cu ochii boldiţi şi neştiutori, un colţ de perete unde nu se afla nimic de văzut. Comisarul a venit repede să descoase lucrurile şi n-a avut trudă prea multă să priceapă. Drept care, n-a pierdut vremea de-a surda şi-a dat poruncă sergenţilor să-l ducă „la odaie" ca să se trezească.

Atunci am stăruit eu, ajutat de prieten, să ni-l lase în grija noastră, ceea ce comisarul, după cîteva împotriviri, a primit.

Şi astfel, iată-mă luînd de braţ pe băietanul beat turtă şi pornind cu el pe strada goală.

Facem o sută de paşi către deal şi mă opreşte.

— Eu, dom'le... îmi cîşt'g pî...nea...

— Ştiu, prietene, îi răspund liniştit. Decît, tocmai fiindcă eşti om vrednic şi care-ţi cîştigi pîinea, nu-i frumos să dai pricină de supărare nimănui.

Dar pas de te înţelege cu omul beat. El ştia că n-are nici o vină de vreme ce-şi cîştigă pîinea. Iar fiindcă îşi cîştigă pîinea, zadarnic vii tu să-i spui că-i păcat să-şi bea minţile şi să-şi risipească bănuţii cîştigaţi cu greu.

Vorbind şi tot vorbind, făcînd o sută de paşi, apoi oprindu-se la fiecare felinar, ne-am împrietenit. Ba ne-am împrietenit aşa de straşnic, încît Iliuţă — aşa mi-a spus că-i zice — a crezut că-i vremea şi datoria lui să cinstim un pahar de frăţietate. N-am vrut. Atunci s-a supărat :

— Dacă nu bei un pa'ar cu Il'uţă... Vas'că nu eş' pr'etin cu el...

— Nu vreau să-ţi risipeşti banii de pomană prietene Iliuţă, întorc eu.

— Ce-ţi pasă 'mitale? Eu, don'le, îmi cîşt'g pî...nea... Am drept să beau un pa'ar cu 'miata ş' gata! Şi ca să mă încredinţeze că nu-i fac pagubă mi-a arătat punga doldora de bani. Ba a mai scos dintr-un buzunar şi cîteva hîrtii. Astfel, voia să-mi lămurească neted că nu-i fac atîta pagubă în buzunar cît i-aş face în inima lui încălzită de prietenie şi mai ales în mîndria sufletului său, dacă preget să cinstesc cu dînsul.

Văzîndu-i înverşunarea, am luat altă cale. M-am făcut a primi şi i-am spus că ştiu eu undeva o cîrciumă bună cu vinuri alese şi ieftine. I-a părut

bine, m-a sărutat de zece ori şi-am pornit-o în noapte.

Era răcoare ca în serile de primăvară timpurie. Un vîntişor rece atingea uşurel, biciuind plăcut obrazul nostru încălzit de drum şi de taifas. A trecut un ceas, fără să bage de seamă Iliuţă al meu. Nu-i vorbă, avea şi multe de povestit din viaţa lui de om harnic.

Dar nădejdea pe care mi-o pusesem în plimbare a dat greş. Băietanul nu se trezea din beţie, nici nu se lăsa de pofta lui să bea cu mine un pahar...

Într-acestea ajunsesem aproape de marginea tîrgului şi cîrciuma nu era nicăieri.

— Un' ei dom'le ? zice el ciudos.

— Se vede că am greşit drumul ! fac eu, crezînd că-l amăgesc. Dar Iliuţă a priceput şi s-a înfuriat cumplit.

— Eu îmi cîşt'g pî...nea, don'le ! Nu-ţ' dau voie pr'cepi ? Nu-ţ' dau voie să rîz' de mine.

Şi năvalnic, cum nici se mai poate, a început a mă batjocori. Apoi, turbat, mi-a dat brînci în mijlocul uliţii şi-a pornit-o singurel înapoi, boscorodind în legea lui, dar cred că tot cu privire la mine, pentru că din cînd în cînd se tot oprea din drum şi-mi arăta pumnul.

Curînd am purces şi eu îndărăt, cînd nu l-am mai putut deosebi din umbrele străzii.

Departe, spre mijlocul tîrgului, dintr-un ungher întunecos, ferit, în care se deschideau geamurile unui local de petrecere, aud sporovăială şi-mi pare glas cunoscut. Două mogîldeţe ghemuite într-un colţ de zid şedeau la cislă. Era Iliuţă al meu şi-o biată cerşetoare bătrînă.

M-am oprit în faţa lor :

— Ei, Iliuță ? Acum ai găsit tovarăș de băutură ?

Atunci flăcăul s-a ridicat încetișor, fără să răspundă și a plecat repede ca și cînd n-ar fi vrut să mai aibă de-a face cu mine.

— E supărat ! zic eu bătrînei.

Dar femeia mesteca încetișor o îmbucătură și a dat din cap :

— Nu, săracu i-i rușine, așa mi-a spus.

— Rușine ? De ce ?

— Că a fost beat. A stat de vorbă cu mine, mi-a cumpărat mîncare, pe urmă mi-a dat și niște bani... mulți bani... Tot ce-a avut la el.

— Ce ? sar eu speriat. Avea și cîteva hîrtii de cîte-o mie de lei. Nu cumva ți le-o fi dat și pe acelea ?

— Nu, zice bătrîna. Mi-a dat tot ce-avea în pungă, mărunțișul. Dar ce-i ? Să fie cumva bani necurați ? Dar glasul îi tremura bietei femei. Pe semne îi era teamă să nu trebuiască a da îndărăt banii primiți. O liniștesc :

— Nu te teme, bătrîno, sînt banii munciți. De asta-s încredințat, numai că voiam să știu dacă a mai rămas cu ceva la dînsul ori nu ?

Și îndată am plecat pe urma lui Iliuță, urmărindu-l de departe pe niște străzi întortochiate și pustii.

Acum băietanul mergea întins. Nu se mai uita nici îndărăt. Am putut să mă țin în voie pe urma lui.

Dar în dreptul bisericii Sfînta Paraschiva l-am văzut oprindu-se. A intrat în ogrăjoara de-o palmă, cu flori curate și rînduite pe răzoarele frumoase. Între stîlpii pridvorului, sub candela nestinsă cu pîlpîia gălbuie, n-am mai lămurit decît o umbră care ședea lipită ușor de piatra înflorată. Parcă se ruga. În liniștea nopții, în care nu se auzea pe tot

cuprinsul nici vorbă, nici pas de om, glasul înfundat al lui Iliuță ajungea pînă la mine încărcat de lacrimă și căință. Vorbea cu Dumnezeu, încetișor și amărît spovedindu-i-se ca unui prieten bun :

— Eu îmi cîșt'g pî...nea... Pot să fac ce v'eau cu banu' meu, că-m' cîșt'g pî...nea...

Cîte le-a mai spus nu l-am auzit. Dar cînd s-a desprins dintre umbre și a început a coborî treptele bisericii, l-am văzut scotocindu-și buzunarul unde-și avea hîrtiile de cîte o mie și le-a scos boțite în pumnul aspru. Apoi le-a înfundat pe toate în cutia milei, alături.

— Eu îmi cîșt'g pî...nea... Fac ce v'eau...

Și a plecat înainte, clătinîndu-se mult mai puțin. În schimb a început să cînte ușurel, pentru sufletul lui, cu care — se vede — în clipa asta era și el împăcat...

SCRISOARE DE CRĂCIUN

Iubite frate Costache,

Şi eu şi Smărăndiţa iţi mulţumim din inimă pentru invitaţia pe care ne-o faci. De Ionel ce să-ţi mai spun? Vîrsta lui singură spune mai mult şi mai limpede decît pot mărturisi cele cîteva zeci de cuvinte pe care le încleiază la anişorul împlinit mai alaltăieri.

Deci, pe scurt, toată lumea de la mine din casă ar vrea să facă aripi şi să zboare spre tîrguleţul cuminte în care am zburdat amîndoi atîta liotă de ani gureşi, proaspeţi şi fără necazuri, ca să ia parte, alături de dumneata şi de ai dumitale la strălşnicia de petrecere pe care ai de gînd s-o faci în preajma celui dintîi pom de Crăciun al lui Băieţică. (I-am primit fotografia şi-ţi mulţumim cu toţii. E frumos şi voinic — de parcă ar avea cinci ani, nu doi cîţi împlineşte — şi e leit maică-sa la ochi şi gură, deşi Smărăndiţa crede că trage mai mult de partea dumitale — de! Ochi şi ochi.)

Din păcate însă nu cred să putem veni. Ba, ca să-ţi spun frăţeşte, cum ţi-am spus toate în viaţa

mea, sînt absolut sigur că n-am să viu, aşa că nici să nu ne-aştepţi.

De bună seamă, Smărăndiţei nu i-am spus hotărîrea mea. Ea e o femeie prea tînără, cu nervii prea iuţi şi prea slabi ca să treacă fără supărare şi fără amărăciune peste o judecată care cere cîntar nemăsluit.

Şi ea ţine aşa de mult să-i facem lui Ionel pom de Crăciun, încît n-ar înţelege niciodată temerile şi amarurile mele, pe care astăzi le vei afla dumneata cel dintîi şi pe care te rog să nu le mai spui nimănui, ci să distrugi scrisoarea asta şi să înţelegi o rană ce n-am mărturisit-o niciodată, iertîndu-mă frăţeşte pentru neplăcerea ce-ţi fac o dată pentru totdeauna.

Nici chiar coanei Matilda să nu-i vorbeşti despre chestia asta. Şi dumneaei este o făptură cu nervi încercaţi greu după moartea celor doi copii şi ar putea să aibă de suferit.

Pe scurt, iată, iubite frate Costache, de ce nu vreau să vin la pomul de Crăciun al lui Băieţică şi de ce, neputînd eu personal să viu, nu trimet nici măcar pe copiii cei mari, ori pe Smărăndiţa cu Ionel al meu. Povestirea de mai la vale are să te lămurească totodată şi de ce nu vreau şi n-am să vreau niciodată să-i fac pom de Crăciun lui Ionel, aşa cum se face acum pe la tîrguri, drept care veşnic ai să auzi şi ai să ştii (cum ai şi auzit) că de cum dăm în vacanţa Crăciunului, eu îmi fac calabalîcul şi mă aciuiez în cocioaba moştenită de la bunicu-meu după mamă, care a trăit şi a murit — ca ţăran la coarnele plugului ce era — în Comuna Bozieni din judeţul Roman.

Aşadar, şi de acum înainte, cîţi ani m-o mai ţine Dumnezeu pe lume, află că nu voi petrece sfintele sărbători şi Anul nou aici, în oraş, unde-mi

am slujba, ci acolo, între oameni cari nu știu ce-i un pom de Crăciun și chiar de-or fi aflat despre obiceiul ăsta nemțesc, nu s-au deprins să-l facă și nici nu au din ce să-l facă. De la douăzeci de ani fac așa și nu pot să mai schimb.

Pricina care m-a silit să iau asemenea hotărîre are două părți. N-aș ști să spun care merită s-o spun mai întîi, pentru că amîndouă sînt tot așa de grele. Vorba e că nici eu n-am vrut să mai văd în viața mea un pom de Crăciun, nici copiii n-am putut să mi-i văd printre lumînările, jucării și ghemuri de vată risipite pe ramuri de cetină neagră.

Dar acum să trec la istorisirea mea, despre care trebuie să fii foarte nerăbdător s-o afli după toate cîte ți le-am spus și care poate că ți-au părut lucruri ciudate și fără noimă.

Fă-ți inimă tare, iubite frate Costache, și citește cu îngăduință și cu inimă bună, încîlcita poveste care urmează.

Întîmplarea asta s-a petrecut în anul 1902 în preajma Crăciunului, adică la vreo cîteva zile înainte să ne dea vacanță. (Cum vezi, era în anul cînd isprăveam amîndoi Institutele Unite din Iași.)

Nu știu dacă mai ții dumneata minte cum se întîmplase (poate că unde se apropia vara și începeau examenele la Universitate), dar cîțiva pedagogi de-ai noștri plecaseră spre case înainte de noi. Plecaseră, sau poate erau îngăduiți de Richard (casapul, cum îi ziceai dumneata neamțului), șeful de pedagogi, ca să stea în odăile lor și să învețe.

Cum-necum, vorba e că rămăseseră vreo cîteva repetitoare fără supraveghere și Richard a venit la noi, cei mari, de ne-a ales pe cîțiva să ținem locul pedagogilor pînă la vacanță. (Era într-o joi,

ora șapte și douăzeci și trei — prima oară de repetitor ; vezi ce bine ți-o minte !) Pînă aici poate că îți aduci aminte, dar mai departe n-ai de unde să știi deoarece pe dumneata te-a lăsat în pace, fiindcă te aflase că ești cel care i-a compus ghicitoarea aceea (o știu pe de rost) :

Gura teică,
Gîtul leică
Iar sub el
Polobocel.
Pîn la gît e foarte mic,
De la gît în sus nimic,
Cioc de țap
Fără cap
Și la inimă casap...

De altminteri parcă-l aud și-acu — măcar că făcuseși vreo două zile de carceră pentru șotia asta, chiar atunci ți-a mai făgăduit niște zile de arest spunînd (ca să te sperie, se vede, fiindcă nu s-a ținut de cuvînt) :

— Te sarpator stam la turn te filteș... La carcer... Acolo facem pun literatur... nu plecam... te facanț acas... Acolo nu este ghenialitate...

Cum spun, pe mine m-a ales numaidecît. Mă știa molcut și liniștit, cum am rămas pînă azi — și apoi aveam pupitrul chiar în banca întîi, lîngă Gherghiceanu, cel care a fost ministru.

Că eram o minte neștiutoare, de copil, nu mai este nevoie să spun. Ca dovadă e că mi se umplu inima de bucurie cînd m-am văzut ajuns la atîta încredere de mi s-a dat loc de pedagog, dar nici o clipă nu mi-a trecut prin cap ce avea să iasă din mîndria asta prostească — lucru pe care ai să-l afli numaidecît și ai să mă plîngi tot așa de mult, pe cît ai să te bucuri în sinea dumitale că ai avut

fericirea să nu fii bine văzut de Richard, ci te-a lăsat să-ți vezi de treburile vesele ale vîrstei necoapte de atunci.

Pe mine m-a dat la clasa doua. M-a dus în repetitor, m-a împins pe ușă și, din prag, a țipat către copiii care se sculaseră cu zgomot de clape, ochi de veverițe și boțișoare înjunghiate de rîs:

— Tomnu Pintili este petagog la foi... Să fiți liniștit și ascultator... Contrar te tam afar și nu tam foc te tus în facanț...

Apoi a plecat trîntind călcîiele, de-a lăsat în urmă podeaua tremurînd din toate scîndurile ei vechi, albe și cu cioturi cît pumnul ieșite deasupra — atîta de mult se roseseră de cît amar de vreme erau puse acolo.

La început — cum e totdeauna la început — am avut liniște — destulă liniște (ca să vorbim drept) pentru o clasă cu copii așa de neastîmpărați.

A doua zi însă, cînd era liniștea mai mare, iar eu mă cufundasem de tot în citirea unei cărți (cred că era *Ombra* [1]) o plesnitură ca de pușcă a trăsnit în tabla de lîngă mine.

Țîșnesc din loc speriat, cum era firesc de altminteri, și caut să mă dumiresc. Dar se vede treaba că mutra pe care am făcut-o trebuie să fi fost amarnic de caraghioasă, altfel n-ar fi pufnit toată clasa în rîs.

Degeaba am țipat ca să-i liniștesc; s-au pornit mai rău. Chinuindu-se să nu rîdă cu hohote, își înghițeau răzbufnelile și se cîrjoiau pe bănci de le dădeau lacrimi.

Dar lor cel puțin le dădeau lacrimi de rîs. Mie însă îmi dădeau de rușine, de indignare și de umi-

[1] Roman de A. Gennevraye, apărut în B.P.T. în 1895 (n. ed.).

lire. Căci dracii aceştia mă umiliseră cu o singură glumă fără măsură, cît n-au izbutit toţi camarazii şi profesorii în ani de zile.

Amărît şi năduşit de scîrbă, am cercat zadarnic să aflu vinovatul. Ca să nu mă dau bătut, m-am întors însă iar pe catedră spunînd prostia asta, care a fost dat să mă nenorocească :

— Îmi pare bine că sînteţi buni camarazi şi nu vă pîrîţi... Şi ca să răsplătesc această bună camaraderie, eu n-am să scot la raport pe vinovat, deşi îl ştiu care e...

În clipa aceea unul din spatele meu a făcut obraznic şi scurt din buze :

— Prţ !

Ceea ce a stîrnit atîta furtună de rîsete, încît mi-am pierdut tot bietul meu cumpăt.

Limpede lucru, în spatele meu nu erau decît patru elevi.

Vinovatul nu putea să fie decît unul dintre ei.

I-am ridicat în picioare, m-am uitat la fiecare în parte şi le-am spus tremurînd :

— Să-mi spuneţi cine a făcut neobrăzarea asta.

Atunci unul, mic cît o şchioapă, bucălat şi roz şi-a înfipt bărbia în guler şi m-a plesnit în ochi cu vorba mea de mai înainte :

— Aţi spus să fim camarazi !

Mi-a luat piuitul. Şi cînd te gîndeşti că de-ar fi fost numai atît, eu aş fi şi astăzi un om întreg.

Dar Mihăilescu Adrian (aşa îl chema), cînd a văzut că eu înghit în sec şi nu mai găsesc ce să-i răspund, a dat cu cotul vecinului de bancă şi a zîmbit. Poate că mi s-o fi părut în privinţa datului cu cotul, — ştii dumneata de cîte ori ţi se pare că vezi ceea ce nu este decît în mintea ta —, dar de zîmbit am văzut bine că a zîmbit.

Era un zîmbet răutăcios şi trufaş de copil obraznic. Era numai batjocură în el. Şi toată batjocura asta mă teşea în faţa copiilor de-mi clătina creierii din cap.

Am văzut negru înaintea ochilor şi am strigat — fără să mai ştiu de ce :

— Tu eşti !

Apoi, i-am tras o palmă de i s-au desenat pe obraz toate degetele mele...

Clasa a amuţit.

Mihăilescu Adrian s-a făcut deodată trist, ochii i s-au mărit, buzele i-au prins un tremur uşor a plîns, dar nu s-a clintit, şi mi-a răspuns încet aceste vorbe blestemate...

— M-aţi bătut, dar să ştiţi că n-am făcut eu...

Ei bine, ştii dumneata, iubite frate Costache, că eu aud şi astăzi vorbele astea ale lui Mihăilescu Adrian ? Pricepi dumneata că om în toată firea cum sînt, am ajuns de mă sperie cîte un glas de copil care tresare pe sub geamuri, pentru că mi se pare că seamănă cu al lui Mihăilescu Adrian ? (Şi glasurile de copii seamănă între ele de te îngrozeşti.)

Cît a mai ţinut atunci repetitorul e uşor să-ţi închipui că a fost linişte. Dar în liniştea aceea numai eu n-aveam linişte. Mihăilescu Adrian a scos o carte, a deschis-o şi a rămas cu ochii la mine. Cu ochii la mine şi cu palma mea desenată în vîrci roşii pe obrazul lui cel bucălat. N-a plîns şi nici măcar nu clipea. Se uita la mine.

Iar eu mă frămîntam pe catedră, hărţuind *Ombra* fără rost — pentru că nu mai eram în stare să prind nici înţelesul unei propoziţii — şi simţind aici în frunte, unde-i simt pînă azi, ochii lui Mihăilescu Adrian şi pata cea roşie de pe obraz.

Cînd a sunat de ieşire, aproape că am luat-o la fugă. Ochii copilului m-au dus pînă în pervazul uşii.

Din fundul coridorului am întors capul, gîfîind ca într-o mare spaimă. Din prag, micuţ cît o păpuşă, Mihăilescu Adrian se uita după mine. Micuţ cît o păpuşă, pricepi dumneata, iubite frate Costache ? Şi totuşi ochii lui erau mari, grozav de mari, iar vîrcile de pe obraz parcă-l acopereau peste tot trupul...

În sfîrşit, ce să mai lungesc vorba. Ţi s-o fi întîmplat şi dumitale să dai o palmă într-un copil, nu-i aşa ? Ba ţiu minte că mi-ai spus singur ce amărăciune ai avut zile întregi cînd ţi-a scăpat mîna şi ai pişcat urechea lui Băieţică la nu ştiu ce năzbîtie de-a lui.

Dar acum, gîndeşte-te ce-ai fi avut în inima dumitale, dacă ţi s-ar fi întîmplat să-l baţi rău şi să bănuieşti mai tîrziu că l-ai bătut degeaba. Amarnic lucru, frate Costache, şi eu prea de timpuriu l-am simţit.

Că n-a fost numai cît ai aflat pînă acum — măcar că şi atît e destul de mult şi de dureros. E totdeauna crîncenă nedreptatea, dar parcă mai crîncenă e cînd loveşte într-o făptură care nu poate să răspundă cum trebuie. Şi, ce să-ţi spun, mie mi-a sîngerat inima de la început, măcar că eram încredinţat de vinovăţia lui Mihăilescu Adrian.

De vreo cîteva ori chiar eram aproape gata să-i cer iertare. Dar nu ştiu cum Dumnezeu îmi venea greu. Mi-era că nu înţelege şi-mi era ruşine de el şi silă de mine. Am cercat să-i descleştez gura şi să glumesc cu el... Nu răspundea, nu zîmbea... Se uita la mine lung şi tăcea... Zic : tăcea, dar în ochii

lui vedeam așa de limpede vorbele lui, de parcă citeam pe o carte :

„M-ați bătut, dar să știți că n-am făcut eu !...“

N-am mai știut cum să mulțumesc lui Dumnezeu cînd s-a dat vacanță. Trăgeam nădejde să scap de scormonirea aceasta nesfîrșită care-mi sfredelea creierul și inima.

Dar parcă a fost un făcut. Pînă și în vagonul care mă ducea acasă, Mihăilescu Adrian și-a lipit ochii pe mine și m-a torturat cinci ceasuri în șir, pînă cînd s-a îndurat cerul să ajung la gara unde m-așteptă căruța trimeasă de maică-mea.

Cînd să trec gardul, în dosul stației, un glas de copil m-a împietrit :

— Dom' Pintilie !

Știam că e el...

— Am venit să vă urez petrecere frumoasă... Apoi văzînd că mi-i gura încleștată și spaima nu-mi da ghes să-i răspund un cuvînt măcar, a adăugat încet și trist : ...dar să știți că n-am făcut eu...

Am rămas cu ochii după ochii lui, care lunecau încet și se depărtau în hărmălaie de șine bătute, de roți, de tampoane, dar rămîneau tot așa de mari, tot așa de triști și cu aceleași vorbe în ei.

„Spaimă de copil“, așa ai să zici dumneata, iubite frate Costache, dar află că așa am zis și eu în zilele acelea bune de sărbători, între julfa caldă cu miros de busuioc, trandafirii de porc pîrjoliți pe jăratec și colindatul ori zdrăngănitul țiganilor. Așa mi-am zis și așa am crezut.

Dar bucuria uitării — un fel de întremare sufletească și asta, ca o convalescență de bolnav — n-a ținut decît vreo cîteva zile. Căci chiar în

noaptea de Crăciun, la cîteva clipe după ce aţipisem, am sărit din pat leoarcă de apă şi dîrdîind de friguri. Visasem pe Mihăilescu Adrian colindător la geamul meu, cu o colindă ciudată şi grozavă, în care nu erau alte vorbe decît :

„M-aţi bătut, dar să ştiţi că n-am făcut eu". Iar muzica era ca un fel de plîns amestecat cu — nu ştiu cum să spun, dar în vis aşa se arăta — cu priviri, cu ochi trişti şi plini de imputare.

Iar în mînă avea un pomuleţ de Crăciun, care era aşa de încărcat de lucruri sclipitoare şi lumini, că părea tot o lumină — o lumînare neobişnuită, ca din altă lume...

De aci încolo, nădăjduiesc, iubite frate Costache, că începi să vezi toate ţîţele, care cum s-au legat. Şi ai să le vezi mai limpede cînd ţi-oi spune că urmarea a fost şi mai tristă, cu toate că pînă la sfîrşitul vacanţei, tînăr cum eram, aproape uitasem de Mihăilescu Adrian şi de palma de pe obrazul lui.

Dar la întoarcere a venit prăpădul. A venit pentru că Mihăilescu Adrian nu s-a mai întors. În locul lui a venit o scrisoare crîncenă care mirosea a tămîie în toate colţurile ei negre, pe cînd copilaşul cel bucălat pornise în altă parte, între îngerii care-i semănau, să ducă poate şi pe acolo urma de spaimă a vîrcilor roşii lăsate de palma mea...

Căci groaznic lucru mi-a fost, iubite frate Costache, să citesc în scrisoarea bietei lui mame, mai ales rîndul acesta, care acum poate că o să te cutremure şi pe dumneata :

„...a închis ochii chiar în noaptea de Crăciun la ora două... după ce-i aprinsesem iarăşi pomul, — aşa ne-a rugat — şi a stat cu privirea la el pînă şi-a dat sufletul..."

Iaca, asta-i tot, frate Costache. Şi de-aici ai să înţelegi că n-a mai adăugat mare lucru nici faptul că Mihăilescu Adrian nu avusese nici o vină (am aflat pe urmă vinovatul) şi nici chinul meu de treizeci de ani încoace, de cînd visez în fiecare noapte de Crăciun copilaşul acesta care mă pedepseşte năprasnic pentru că l-am nedreptăţit şi nu-i mai pot cere iertare în vecii vecilor lui...

Iar pom de Crăciun nu pot să văd şi nu las nici pe copiii mei să vadă... Steluţele din el sînt amarnic de triste, frate Costache, şi mă sîngeră pînă în fundul inimii mele. Doar nu-s altceva decît privirile lui Mihăilescu Adrian. Iar privirile lui ce-s alta decît vorbele acelea deznădăjduit de dureroase care au pîrjolit toate zilele mele de sărbători...

Căci Mihăilescu Adrian a ştiut să-şi răzbune copilăria lui oropsită. Mi-a răpit, mi-a făcut scrum şi tăciune cea mai curată dintre sărbători: Crăciunul — sărbătoarea copiilor...

Şi aflînd astea toate, n-ai să te mai miri, cum ştiu că te-ai mirat (fără să-mi spui, dar am priceput din ochii dumitale), că n-am ştiut să-mi cresc copiii cu asprime cuvenită, după pilda altor părinţi şi mai degrabă i-am lăsat să se dureze singuri, ca nişte sălbăţăciuni care singure îşi află drumul, decît să mai însemn puterea mea cu vîrci roşii pe carnea lor fragedă...

Căci tare m-am temut în zilele mele, frate Costache, că vîrcilor roşii le vine vremea de se prefiră mai ales în suflete, să rămîie acolo pe totdeauna ca să răstoarne întreaga aşezare temeinicită de Dumnezeu şi înscrisă în bobul de carne, cum e înscris mărul în sămînţa lui.

Şi astfel, ai mai aflat o lămurire, după care de mult umbli, şi anume cine m-a răsucit de n-am

plecat pe căile dăscăliei ca dumneata, ci am orbecăit în viața necăjită de biet funcționar oarecare, cu tot dragul meu de carte, cu toată rîvna și cu toată tragerea de inimă.

Acela a fost Mihăilescu Adrian.

Și acum te îmbrățișez, iubite frate Costache, și-ți urez aceea ce tu nu-mi poți ura mie : Sărbători fericite.

Bădică.

P.S. Fă cu scrisoarea asta la fel cum ai făcut și cu aceea de acum doi ani, cînd m-am despărțit de Ana. Uit-o ; pune-o în foc și iartă-mă.

PAȘA CU TREI TUIURI

Mi-ar plăcea să credeți că întîmplările de mai la vale sînt scorniri de lume cu minte furnicată. Și m-ar mîngîia poate, fiindcă aș avea îndreptare să mă întorc înapoi, spre copilărie și să-i spun că m-a mințit, că mi-a tulburat ani întregi și proaspeți cu o zăcășie de prisos, întunecîndu-mi din soarele cald și limpede al zilelor mele dintru început.

Căci mie mi-a fost drag să visez o lume plină de oameni buni. Mi-a plăcut să înțeleg că femeile sînt blajine ca mama și ca bunicuța mea bătrînă, că oamenii sînt cuminți și blînzi ca tata și ca moș Gheorghe din Dodești, sfîntul bunic cu căciulă turcană, mustață pe oală, bătrîn și înțelept ca *Scriptura* pe care o știa pe de rost și drept la cuget ca privirea tare și albastră din singurul lui ochi viu.

Dar, mai ales, am vrut să cred că, numai nepriceperea și numai răutatea poate să nu vadă în oameni lumina lui Dumnezeu, ci bagă de seamă doar catranul înecăcios al iadului din ei.

De aceea mi-ar plăcea să dați inimii mele îndemn și s-o îmbiați spre necredința povestirilor vechi și

crîncene de mai la vale, din care pruncia mea a cules numai guri de şerpi cu limba despicată între pungi de venin şi numai buruieni otrăvite, ca într-o baltă stătută, cu marasm duhnitor şi greu. Căci îmi vin în minte oameni haini şi întîmplări grozave. Le văd înşiruite pe acelaşi fir, ca o salbă făurită de Satana, din podoabe negre şi crude, cu atît mai negre şi cu atît mai crude, cu cît erau ursite pentru un cuget de copil fără vină. Iar cugetul curat al copilăriei mele arde pînă azi în jarul acestei podoabe de urgie, nourînd întreaga seninătate a dragostei de oameni, cu care m-am născut, în care am crescut şi în care aş voi să închid ochii la ziua sorocită mîntuirii mele...

...De unde s-a pripăşit grecul acela pe meleagurile noastre, nimeni n-a ştiut să spuie. Au bănuit unii că vine din partea Galaţiului şi că trebuie să fi avut întocmiri negustoreşti, în legătură cu vînzările de grîne; dar asemenea prepus nu se răzăma decît pe cele cîteva magazii pe care le avea conu Tache lîngă malul Dunării şi de unde-şi descărca sacii în şlepuri ori în corăbii cu nume străine şi oameni din coclauri depărtate.

Au cercat sătenii să afle cîte ceva din viaţa mai veche a boierului, dar truda le-a fost fără folos. De la o vreme încolo, li se punea înainte o pîclă groasă şi nu mai dibuiau nici un căpeţel de ştire.

Atunci s-au mulţumit să plece capul, ca nişte clăcaşi chibzuiţi ce erau, şi s-au lăsat în stăpînirea vitregă a veneticului, cum se lasă plesnit tot omul de palma îngheţată şi duşmănoasă a viforului, cînd zoreşte spre casa lui şi spre hodina lui.

Căci conu Tache nu era făptură să sufere crîcnire lîngă el. Dăduse buzna în plaiurile Călmăţuiului cu o toşcă plină de aur şi a cumpărat dintr-odată

toată moșia Mînjinenilor, unde își plimbase odată boieria lui cea adevărată unul, Costache Negri, om de seamă și cărturar foarte pe vremea lui. Pe urmă, înfipt zdravăn pe ogoare, și-a făcut drum în casele boierilor sadea și s-a legat cu ei în mare prietenie și în mare urzeală de treburi politicești.

Strîns la pungă, dibaci nevoie mare în socotelile și afacerile sale, grecul a pus deoparte cît îi trebuia, ca să poată fi de folos oamenilor mari ai stăpînirii și, prin aceasta, chiar lui însuși.

A dàt în dreapta, a dat în stînga și a adunat o avere ciudată și ticăloasă. Ciudată, fiindcă nu avea în sipet decît zapise iscălite de boieri ajunși la strîmtorare de bani ; și ticăloasă, fiindcă le primise cu gîndul să stoarcă din ele dobîndă cît nu născocise nici mintea hrăpăreață a zece capete cămătărești, tescuite laolaltă ca să scoată una mai tare.

Pentru asemenea cuvînt, conu Sachelarie nu s-a mirat peste măsură, în ziua cînd grecul i-a șoptit la o partidă de cărți :

— Azi boierule, nu mai ai nici o datorie la jidani... Le-am răscumpărat eu pe toate...

Bătrînului i-au tremurat puțintel cărțile de joc între degetele reci, i s-au zbătut ușor pleoapele înroșite de fumul gros al odăii, în ceasul acesta tîrziu, dar atîta tot. De bună seamă, nu se îndoia de soarta lui, cum nu se îndoia nici de soarta grecului de lîngă el. Cu agera și dreapta cumpănă a minții încercate, a înțeles că megieșul lui de moșie i-a pus pe ușa vieții pecete roșie, ca judecătorii pe casele ursite vînzării de haram. Iar fiindcă era prea bătrîn să se mai zbată și prea deștept să pornească lupta fără sorț bun, a lăsat mîinile jos, a plecat capul și a așteptat.

Nici n-avea alta de făcut. Cele șapte sute optzeci de fălci moldovenești, întinse pe lîngă Călmățui,

din podişul Gerului pînă în văgăuna Herătăului, aduceau destul venit, cu toată hoţomănia vătafilor, ca să poată hrăni o viaţă de om cuminte. Numai că boierul Sachelarie uitase de mult ce înseamnă viaţa de om cuminte. Spuneau unii că nu ştiuse niciodată. Dar boierul înţelesese, în inima lui goală, că n-o înmormîntase singură pe coana Frusica în tinda bisericii din Călmăţui.

O pusese acolo, în racla ei de stejar, ca o femeie frumoasă şi cuminte ce era, dar o încărcase cu toate juvaiericalele din neam de neam şi cu încă unul dăruit de dînsul, acolo, în buza gropniţei. Acela era dragul lui de viaţă.

De aceea huietul surd de bolovani grei peste capacul sicriului n-a mai fost o larmă trecătoare. S-a înfipt în urechile boierului pentru toate zilele blagoslovite lui, de i-au păstrat în inimă şi în minte toată ameţeala, toată durerea şi tot urîtul pustiu al clipelor de atunci.

S-a lăsat dus de ape, ca plutaşii intraţi în sforul Siretului, şi-a aşteptat...

Avea să vie odată o luminare şi în bezna din el, să rupă blestemul care-i îngheţase pornirile. Din pricina asta s-a dezvăţat să-şi biruie ispitele şi tot din pricina asta a aşteptat un semn de la întîmplări.

Grecul mic şi îndesat, cu păr creţ, ochi crunţi, barbă scurtă şi vorba dîrză, i-a fost astfel bine venit, ca o făgăduială întîrziată. Bătrînul i-ar fi urat bună venire, dacă nu l-ar fi fulgerat în inimă scîrba de omida neagră care se tîrîse ani de zile lîngă el.

Căci Sachelarie a simţit de la început cu cine are de-a face şi s-a ferit. L-a lăsat să-i vie în casă, fiindcă uşa lui se deschidea numai înlăuntru şi n-a avut inimă să-l alunge cînd îi făcea, cu

hărnicie, treburi de sluguță neplătită. L-a lăsat să-l îmbrace și să-l dezbrace. I-a dat îngăduința să cheme sania ori să strige argații și nu l-a ținut să crească lîngă dînsul, zi cu zi, drept om de casă și de încredere al celui mai de frunte stîlp din diregătorii tîrgului Tecuci.

Dar într-o bună zi, cînd conul Sachelarie a vrut să se plătească de slujbele lui Tache și să scape de dînsul, a făcut ochi mari și la început n-a mai înțeles nimic. Căci grecul nu primea nici un fel de plată. Se arăta fericit în cinstea lui de om al casei și nu țintea măriri înșelătoare. Voia să-și ducă viața mai departe, așa cum i-o lăsase Dumnezeu, viață de furnică harnică, supusă și nepregetată la muncă, fără jind spre locuri mai sus de priceperea lui și de umilința nașterii lui.

O sclipire ciudată a ochilor l-a făcut însă pe conul Sachelarie să bănuiască viclenia. Atunci s-a îndîrjit și a dat poruncă, întocmai ca în vremurile bune ale dumisale. Dar porunca a fost mai de prisos ca sfatul bătrînesc și bătrînul a început să descoase, în taină mare, pricina adevărată a ferelii acesteia de neînțeles.

Nu i-a trebuit multă muncă s-o găsească. La adăpostul puterii și cinstei neînfrînate a lui Sachelarie, grecul întorcea șuruburi temeinice. Cîștiga bani mulți și lega de dînsul fel de fel de oameni, în tot soiul de împrejurări. Îi lega cu bani și îi lega cu slujbele făcute în grabă, în bună voie și în supușenie, aidoma cum legase și pe boier.

De aceea, în clipa cînd i s-a părut lui Sachelarie că nu mai trebuie îndurat, s-a pomenit rămas singur deoparte, pe cînd ceata mare a prietenilor de pînă acum trecuse în apărarea lui Tache Anastasiu.

Atunci conu Sachelarie a dat o depeşă grăbită lui Ion Brătianu şi l-a rugat, ca pe un prieten bun şi vechi ce era, să treacă altuia îndatoririle cele grele şi să-l lase în oboseala bătrîneţei şi în amarul sărăciei lui...

Tîrziu de tot, cînd i-a venit răspunsul dat de formă, conu Sachelarie nici n-a avut nevoie să mai deschidă telegrama. A citit-o întreagă în ochii negri şi lucitori ai grecului :

„Dorinţa ta mă doare, dar e poruncă pentru inima fiiea de prieten. Vreau totuşi să stăpîncască înainte spiritul tău. De aceea dăm şefia lui Tache Anastasiu, fiind singurul om care a crescut în bura ta învăţătură..."

Cînd a rupt bătrînul telegrama şi a dat drumul peceţilor jos, ningea pe covorul odăii.

În inima grecului încolţise un dor acru de răzbunare. Simţise de la început vrăşmăşia boierului şi i-o biruise pînă la urmă. Dar acum şedea cu poliţele în ladă şi nu cuteza să meargă mai departe. Îl împiedica prietenia lui Brătianu cu Sachelarie.

Atunci, în duşmănia lui surdă, partidele de cărţi de la club căpătau aer de luptă crîncenă. Grecul le îmbăia într-o formă plină de curtenie umflată şi prefăcută, pe cînd moşierul de la Călmăţui zîmbea subţire în dosul musteţii fine şi albe, copleşind cu subţirimea şi ştiinţa lui de carte, deşteptăciunea robustă, dar primară, a celuilalt.

Tache se făcea că nu aude şi trecea repede peste multele citate latineşti, nemţeşti şi franţuzeşti ale bătrînului. Fiecare din ele îi era o zeflemea, mai ales cînd nu putea s-o înţeleagă. Şi conu Sachelarie alegea de obicei vorbe pe care părtaşul lui de joc nu avea cum să le pricapă şi nici nu s-ar fi cuvenit să le priceapă. Era o mică laşitate

în acest atac neogoit al bătrînului, dar pornise pe cărarea ei și nu se mai putea opri, cum nu se putuse opri de la nici o momire, în viața lui, chiar atunci cînd știa că nu alege de pe urma ei decît ponoase fără număr și fără de măsură.

Într-o noapte, conul Sachelarie era mai vorbăreț și mai mușcător ca oricînd. Era vesel, liniștit și cîștiga necontenit. Grecul, sîcîit de săgețile bătrînului și-a pierdut cumpătul. A început să se grăbească și a dat din pagubă în pagubă, pînă a rămas fără bani.

Cînd i-a luat și cel din urmă napoleon de pe masă, conul Sachelarie i-a spus în vîrful buzelor :

— Cînd n-ai bani, *mon petit*, cad cărțile singure din mînă...

Tache a avut o tresărire, ca sub o palmă, și o dungă aspră s-a tăiat între sprîncene. A crîșnit :

— Dar cînd ai polițe ?...

Fața boierului n-a clintit. S-a uitat doar lung în ochii care fugeau de privirea lui, și a pufnit în rîs :

— *Ecce homo* [1]... !

— Adică ?...

— Adică... jucăm pe polițe !...

Tache a tăcut o clipă amuțit de îndrăzneală, apoi a întrebat îndîrjit :

— Pînă la urmă ?

De data asta i-a venit rîndul lui conu Sachelarie să tacă și să răspundă tîrziu. Dar a dat din umeri nepăsător :

— Pînă la urmă !

Fără îndoială că înverșunarea jocului zvîrle deseori pe masă bani munciți greu și vieți de om.

[1] Iată omul ! (lat.) (n. ed.).

Dar în tîrgușorul acela numai în seara aceea s-a văzut ce înseamnă o partidă de cărți cu miros de sînge. Era o încordare nebunească în tot clubul, care se grămădise cladără pe lîngă jucători. Urmăreau cărțile cu ochi încremeniți de spaimă și abia mai suflau.

Cît privește pe Tache, parcă strînsese în el tot tremurul din inima celorlalți și toată îndîrjirea vieței lui, care nu înțelegea să se lase bătută, pe cînd conul Sachelarie senin, zîmbitor și cu o limpeziciune uimitoare, juca liniștit și stăpîn, ca și cînd ar fi fost o partidă de distracție cu o cucoană frumoasă într-un colț de iatac.

Grecul pierdea necontenit. Zăpăcit de atîta piază rea, mizà ca un bezmetic sume din ce în ce mai mari. Își încleștase fălcile, de abia mai era în stare să spuie suma pe care o arunca jos, pe cînd conul Sachelarie, zimbitor, scria pe o listă sumele cîștigate, în polițe, socotind care polițe anume sînt achitate și scriind în dreptul fiecărei rotunjiri :

„Acum e achitată și polița de douăzeci de mii de la Iftodescu..."

„Gataaaa și polița lui Ozias Cahane... șapte mii..."

„Am scăpat și de Aron... trei mii..."

Cîte ceasuri va fi ținut încleștarea aceasta, n-ar mai fi putut să spună nimeni. Curgeau sutele de napoleoni ca o apă turbure de ură. Dar la un moment dat, conu Sachelarie a tras o linie scurtă dedesubtul socotelilor și a spus, încruntat, sec și răzbunător :

— Am terminat... Nu mai ai nici o poliță... !

Anastasiu i-a smuls, ca un nebun, lista din mînă, a trecut ochi sîngeroși pe ea și i-a zvîrlit-o în piept scrîșnind răgușit :

— Da, dar mai am o moșie... O pun pe masă.

În ochii bătrînului s-a ivit atunci un om bun și rău totodată. Bun, pentru că înțelegea prea bine nebunia celuilalt; rău, fiindcă simțea nevoia să-l umilească pînă la capăt. Și atunci, încrezător în norocul lui, și bizuit c-o să cîștige, s-a hotărît să joace și moșia grecului, să i-o ia, ca mai pe urmă să i-o poată dărui, ca învățătură. A răspuns liniștit :

— Bine ! Și eu ce pun ?...

— Toate polițele, măcar că moșia face de două ori pe-atît !

Și grecul a pierdut, pe o singură carte, toată moșia Mînjînenilor.

Atunci conul Sachelarie a zîmbit :

— Să nu-ți pară rău, Tache. Conul Costache Negri era prieten bun cu tata. Se vede că au hotărît ei în cer să-mi deie mie moșia...

Apoi, s-a sculat, l-a bătut încet pe obrazul care se ferea dușmănos și i-a zis blînd :

— Am glumit, *mon petit !* Polițele le țiu... Dar moșia ține-o tu... !

Anastasiu a sărit în sus, ca sub o arsură de harapnic.

— Te poftesc să nu-ți bați joc de mine ! Ține moșia... că eu n-am glumit deloc ! Dar te rog să te ții de cuvînt și să joci înainte. A fost vorba să joci pînă la urmă...

Bătrînul a întrebat vesel, cu sprîncenele ridicate și gura subțire :

— N-a fost pînă la urmă ?... Înrăit celălalt și-a descleștat gura :

— Nu ! Că am și eu dreptul să dau polițe...

Și așa, jocul a urmat gîfîind în groază și încordare pînă în clipa cînd bătrînul, sîcîit de cîștig necontenit și care nu-i mai folosea, a început, să joace slab ca să piardă.

Cartea s-a întors deodată. Într-o jumătate de ceas totul s-a răsturnat ca într-un prăpăd îngrozitor. Conul Sachelarie a pierdut pînă la cel din urmă galben din portofel. A avut totuşi puterea să zîmbească :

— Acum sper că eşti mulţumit, nu ?... Dar grecul a rînjit sinistru :

— Nu, coane... Dacă-ţi vînd moşia pentru poliţe, tot îţi mai rămîn vreo două sute de fălci... Eu am pus moşia toată... Să te văd acum ! Pune ici rămăşiţa dumitale !

Obrăznicia cădea grea, ca o stîncă. Bătrînul a înţeles că trebuie să plătească şi a pus palma pe masă :

— E aici... !

A pierdut. Atunci Tache s-a sculat, a întins braţele, cu umerii ridicaţi, zîmbind :

— Gata ! Că poliţe nu mai primesc... Iar eu nu dau înapoi nici poliţele, nici moşia... !

Şi s-a ţinut de cuvînt.

Conu Sachelarie a plecat a doua zi la o soră a dumisale, care avea o sfoară de pămînt în Matca, iar după cîteva luni s-a aflat că a murit, în mare linişte şi mare seninătate, ca un suflet ce aştepta de multă vreme odihnirea asta mîntuitoare.

De bună seamă, inima lui pornise de mult la drum. Dar se vede că nu s-a îndurat să-şi caute tihnă, pînă n-a ştiut că s-a irosit şi cea din urmă bucăţică de lan, iscălit cu numele Sachelareştilor din Călmăţui.

Iar pe harta moşiei celei noi, Tache Grecul a scris cu litera lui proastă, de om prea puţin cărturar, aceste slove, pe care le-am citit de multe ori şi cu mare strîngere de inimă în anii copilăriei mele :

„Această moșie a Sachelarești lor am cîștigato la gioc de cărți pré fericitu' an séra de luni optuspredeci Faurar 1883".

Dedesubt, între fel de fel de rotogoale, liniuțe și puncte, se înghesuia o adunătură de semne, care trebuie să fi fost iscălitura noului stăpîn.

Nume rău și port hapsîn avusese grecul și înainte vreme, cît era stăpîn numai pe moșia Mînjînenilor. Dar de cînd și-o întreise, de erau ale lui toate coclaurile dintre valea Gerului și a Herătăului, s-a făcut o dihanie fioroasă, care împrăștia numai spaimă împrejurul lui.

Se mutase cu mare măreție în curtea din Călmățui și pusese să i se dureze un foișor pe vîrful casei, ca să poată privi în rotogol tot cuprinsul moșiei lui. De acolo, cu ochii în sticlele unui ochean adus din țara inglezească, pîndea lucrul cîmpului la toiul muncilor și era vai de omul pe care îi cășuna să se repeadă.

Adunase în curte țigani fioroși, de-i slujeau la treburi crîncene, fără milă de viața omului, fără milă de plînsul femeii, fără milă de scîncetul și de foamea copiilor.

În scurtă vreme, tăria venită de la Ion Brătianu și neîndurarea inimii, i-au dat destulă avere să cumpere pe nimic și moșia lui Vogoridi, din susul Tecuciului, cu castelul plin de frumusețî, în care a trăit în mare strălucire pe vremea lui unul anume logofătul Conaki, om vesel la petreceri și stihar neîntrecut. Și poate că multe alte pămînturi ar mai fi luat — că voia să lege cele două moșii — dacă nu i-ar fi stat la mijloc, ca un cui, moșia lui Anton Cincu, boerinaș ridicat și el din lumea de jos, dar înstărit printr-o vătăfie mănoasă și lungă.

Numai că Anton Cincu n-avea nici polițe, nici nu zvîrlea la joc de cărți banii strînși cu trudă și cu fel de fel de noroace.

Atunci a început puzderie de ticăloșii, într-o hărțuială fără ogoire, purtată cu dușmănie fără de frîu. Ba, odată, pe cînd era el zapciu, grecul a adus o companie de dorobanți și a pus-o să împuște tot tamazlîcul lui Cincu, sub cuvînt că paște în ogor străin. Dar fapta asta de mare nemilă și pagubă nesocotită fusese pusă la cale din vreme, cu chibzuială crîncenă. Vitele cinculești fuseseră mînate pe ascuns în ogoarele grecului, de niște ticăloși de hăitași, tocmiți înadins, pentru că înțelegea bine prefectul că Ion Brătianu îi rabdă toate fărădelegile, știindu-l om cu mînă tare, bogat fără măsură și cu vorbă ascultată ca litera Evangheliei în cele trei ținuturi dimprejur : al Tecuciului, al Galațiului și al Vrancei.

Astfel „Pașa cu trei tuiuri" tăia și spînzura în bună voie și după bunul plac al lui. În toată țara de jos a Moldovei nu mai clintea nimeni și nimic fără îngăduința și îndurarea boierului din Călmățui.

O iazmă rea care înghețase toate inimile și toată suflarea, fiindcă o sprijinea răutatea din el, banii din lada lui și nepăsarea ori neștiința oblăduirii de mai sus.

Dar într-o zi a mai jucat o dată un joc primejdios, aproape la fel cu jocul cel de cărți, cînd a pierdut tot și a cîștigat mai mult decît tot, de pe urma lui conu Sachelarie, bătrînul deștept, cu polițe și citate latinești...

Numai, la jocul acesta din urmă, mersul lucrurilor s-a schimbat de la capăt. A cîștigat la început, pentru ca mai apoi să piardă tot.

I-a ieșit în cale o femeie.

Ileana era fată de clăcaș. Babele Călmățuiului îndrugau multe povești fără temei, căci așa e obicciul babelor. Dar mă tem că aveau dreptate pe de-a-ntregul cînd clătinau din cap după fata asta voinică, mare, plină și vînjoasă. Clătinau din cap babele, fiindcă Ileana nu semăna nici pe departe cu pipernicitul de taică-său, cum nu semăna de altminteri nici cu biata maică-sa, femeie de ispravă și chipeșă nevoie mare în tinerețea ei, petrecută ca slugă în casa Sachelareștilor. În schimb, li se părea bătrînelor din Călmățui că Ileana aduce și la vorbă și la mers, ba încă și la sclipitul ochilor, cu răposatul conu Sachelarie, cînd era dumnealui holtei și tot fugea de însurătoarea spre care-l ispitea cucoana mare și boierul cel bătrîn.

Din pricina bănuielii acesteia, nu s-a mirat nimeni în Călmățui că Ileana a bocit cu mare sfîșiere de inimă cînd a auzit de moartea lui conu Sachelarie. Și iarăși nu s-a mirat nimeni cînd a plecat fata tocmai la Matca, să sărute mîna mortului, după cum se cuvine să facă un viu la sicriul unui răposat din neam.

Ș-apoi cine nu știa că boierul se îngrijise de Ileana cum nu se poate îngriji omul de un suflet străin? Cine nu aflase că a dat-o pe mîna popei Grigorie, s-o învețe buchi, și i-a adus totdeauna cîte un strai curat și frumos, nevoie mare, ori de cîte ori se abătea prin partea locului?

Numai un lucru n-au înțeles călmățuienii și nici că le-a fost dat să-l înțeleagă vreodată. Anume, pentru care pricină Ileana a rămas tot slujnică la curtea grecului, cînd știa cu ce șurupăric hoțească a luat moșia de la boier.

Cînd a intrat poștalionul pe poartă, bătînd amarnic din clopoței, iar grecul a dat porunci să se

strîngă argăţimea, să-i spuie că a ajuns stăpîn şi să i se dea ascultare, Ileana nu era prin partea locului. Ea a aflat tîrziu de petrecutul trebilor şi a rămas încremenită. A vrut să fugă, a plîns, s-a zbuciumat şi toată noaptea aceea a stat cu ochii sticlind în întuneric, în vreme ce ţeasta capului îi hăuia de ameţeală, de suferinţă şi de ură.

Ea ţinea la conul Sachelarie cu toată curăţia şi neîncurcala inimii ei, fiindcă fusese bun cu dînsa şi n-a lăsat-o pe mîini străine, ci a aciuat-o aci la curte, în amintirea maică-si, de-a trecut-o mai tîrziu la slujit şi i-a dat un rost pe lume şi un căpătîi unde să-şi lase capul.

Din ceea ce auzise de la slugi, a priceput că grecul e un om fioros şi care ţipă tare. Asta îi era destul ca să-l puie alături de chipul bun, de ochii blînzi şi de glasul duios al boierului. Iar din apropierea asta a ieşit un val odihnitor şi sănătos, doldora de o ură limpede şi dreaptă ca şi dragostea faţă de fostul stăpîn.

Iată pricina pentru care a doua zi dimineaţa, cînd a ieşit Tache în cerdac şi a bătut din palme să i se aducă dulceaţa şi cafeaua, Ileana nu înţelegea cum are să deie cu ochii de el fără să-i arunce în cap tablaua cea grea de argint.

Dar privirea crîncenă a stăpînului s-a întors spre ea şi s-a luminat, ca într-o minune. Nu era o lumină tocmai curată, asta e adevărat, şi nici glasul nu era mîngîios, cum era al lui conu Sachelarie, totuşi fata n-a dat de ceea ce îi povestiseră argaţii şi i-a părut că piatra de pe sufletul ei scăpătă repede devale.

Asta a ţinut numai cîteva minute, pînă ce boierul a chemat-o după el în casă şi s-a năpustit la ea.

Dar fata era deprinsă de mult să se bată cu flăcăii îndrăzneți și cu mînă obraznică. Oricît de vînjos era grecul, Ileana avea picioarele destul de pietroase să le ție strînse zdravăn și să nu se lase răsturnată după pofta lui. Ba, cînd i-a venit bine, l-a răsucit ca pe-o șurubiță și l-a zvîrlit cît colo, de-a scrîșnit sofaua sub el. A zbughit-o apoi spre ușă și i-a strigat din prag :

— Apoi eu nu-s țîgancă, să mă batgiocoresacă fitecine... Iac-așă !

Și a plecat mîndră și răzbunată.

În urmă-i, grecul a rămas uluit. Era întîia oară în viața lui cînd nu avea o femeie pe care o voise și întîia oară cînd o păcătoasă de țărancă nu se supunea dorinții lui. Și-a părut lui însuși așa de umilit, încît, din senin, l-a înecat o rușine cum nu simțise niciodată. Apoi sîngele i s-a năpustit în față, l-au trecut gînduri fioroase și, la urmă, bezmetic, a făcut praf ceașca de cafea, cu pahar cu apă cu tot, înnebunit în mîndria lui pe care nu i-o călcase decît un singur om în viață.

La dreptul vorbind nu știa ce să facă. Lucrul care se întîmplase era așa de neașteptat și așa de nou încît îl năpădea rîsul între răbufnelile lui de necaz și de furie. Atunci, într-un tîrziu, a ieșit iar în cerdac, a bătut în palme să-i mai aducă o cafea și s-a întors în odaie să aștepte. Curînd, Ileana, liniștită de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, a venit iarăși cu tava de argint de-a pus-o pe măsuță Daracum, Tache, lunecat în spatele ei a închis ușa cu cheia pe care a pus-o în buzunar.

— Acu să te judec...

— Giudecă-mă... !

— Cum ai îndrăznit tu să-mi dai brînci ? Și i-a trăsnit o palmă de i-a fulgerat obrazul.

Fata a încremenit. N-o bătuse nimeni în viața ei. A pus mîna pe urma palmei, să-i potolească arsura și a îngăimat :

— Ce dai, boierule ?

— Ce dau? Palme dau ! Și i-a mai repezit două la șir, mai tari, mai năucitoare. Atunci Ileana s-a uitat crunt :

— Nu mai da, coane !

— Să nu dau ?... Și palmele lui Tache curgeau grindină...

Dar deodată n-a mai văzut nimic în fața ochilor. A văzut fel de fel de luminițe țîșnite în întuneric și nu și-a venit în fire decît trezit de alte rînduri de palme...

Și palma Ilenii era de două ori mai voinică decît a lui...

Atunci grecul a început să urle. Slugile s-au adunat în goană pe la geamuri și au prins să zgîlțîie ușa. Dar Tache nu-și mai aducea aminte că a încuiat-o. Urla la slugi, urla la fată, înnebunit, fără înțeles, căutînd ceva să dea în Ileana și căznindu-se zadarnic să miște jilțurile grele. A nimerit însă o măsuță pe care a făcut-o țăndări în picioarele fetii.

Ileana a țipat și s-a prăvălit jos.

În vremea asta, slugile au scos ușa din țîțîni și au intrat, cu ochii holbați de aiurire și nepricepere.

Grecul s-a potolit repede, cît îi trebuia să vorbească.

În cîteva clipe poruncile i s-au împlinit și, în văzul slugărimii din curtea întreagă, Ileana, desbrăcată în pielea goală, ținută zdravăn de patru haidamani, a fost bătută cu frînghia udă și cu vergi, pînă ce-a țîșnit sînge pe tot trupul ei.

Leșinase de mult fata. Dar Tache, cu ochii ieșiți din cap, urla înainte :

— Dă ! Dă ! Dă !...

Deodată s-a oprit, ca şi cînd ar fi plesnit o coardă în el. A dat afară slugile şi a rămas uitîndu-se la trupul acela sănătos şi mare, voinic şi plin, cu pielea brăzdată în sute de vîrci roşii ca un păpuriş de sînge. S-a învîrtit de cîteva ori în jurul ei, încet, de parcă n-ar fi vrut s-o trezească, apoi brusc, i-a răsucit spre el capul fără viaţă. Rînjea. A răsturnat-o brusc şi în clipa aceea, de sus pînă jos l-a trecut un fior bolnav şi tare, dulce şi putred, de n-a mai putut să gîndească nimic. S-a trezit deodată ca un om însetat de moarte în faţa unei găleţi pline cu apă rece. Trupul acesta aproape mort de la picioarele lui răzvrătise în el o chemare nebunească. Ţipa în carnea lui o chiuitură de bucurie puhavă şi otrăvită. Nu şi-a dat seama ce face pînă cînd s-a ridicat tremurînd tot, clănţănind din dinţi, ca un apucat de friguri.

În vremea asta, fata s-a trezit. Voia să spuie ceva şi nu mai era în stare. Tremura şi ea încetişor, cu nişte ochi goi, care nu mai vedeau nimic. Nu mai vedeau în afară — dar înlăuntrul ei vedeau bine. Şi fără îndoială că au văzut bine tot ce era să mai urmeze.

Ileana avea o carne prea sănătoasă pe ea şi prea multă tinereţe în carne, ca să nu se vindece repede de rănile bătăii. Grecul însă n-a cruţat-o nici o clipă. Se aprinsese în el o pornire fioroasă pentru trupul voinic, cald şi rotund al fetei şi se istovea ca un descreierat. Toată lunga lui reţinere de la o viaţă bărbătească obişnuită o cheltuia acum, de parcă voia să cîştige tot drumul pierdut.

Dar potrivirea asta de carne, care îl robea fetei şi-l vlăguia prosteşte, a frînat în el toată dîrjenia

de mai înainte vreme. Ileana nu cerea nimic. Se lăsa în mîna lui și-l privea cu ochii închiși. Dar sub pleoapele acelea, grecul nu mai vedea și nici nu ar fi putut să vadă ce chipuri se zbat și ce gînduri tremură din cînd în cînd pleoapele.

Gîndurile acelea au început să iasă la iveală mai tîrziu, cînd sănătatea lui Tache s-a poticnit greu în crîncene dureri trupești și într-o nevolnicie soră cu prostirea. Atunci sluga a fiert buruieni întăritoare și a ridicat glasul. Apoi, cu fiecare zi, glasul se făcea mai poruncitor și mai rău, pînă în noaptea cînd i-a pus genunchiul voinic în gît și i-a fulgerat în ochi tăișul cuțitului :

— Eu țiitoare nu rămîn. Ori îmi dai bună pace să mă duc cu cine vreau... ori mă iei de nevastă !...

Grecul abia mai sufla, zgîlțîit de frigurile lui și de teama morții. Începuse să-și dea seama că nu mai poate trăi fără femeia asta și Ileana n-a mai avut nevoie să stăruiască. A ajuns nevastă legiuită și a fiert buruieni înainte, pînă ce un doctor, adus în grabă, a luat bolnavul cu sila și l-a trimis departe, îngrozit de secătuiala în care ajunsese.

În urma lui, Ileana — duduca Ileana — a răsuflat ușurată. A luat pușca în spinare, a încălecat pe cel mai nebun cal din grajdul boieresc și a dus trebile moșiei, cum n-a putut să fie pe lume un vechil mai priceput și mai neîndurat.

Dar conul Tache nu s-a mai întors să stea la Călmățui. Mai întîi a lipsit multe luni de zile pînă s-a fost pus pe picioare.

De la început a găsit curtea plină cu argați tineri, voinici și aleși pe sprînceană. Dar a găsit și o Ileană, care nu mai semăna deloc cu cea lăsată de el la plecare. Era acum un zdrahon de femeie cu port de moșierească, care știa ce vrea și nu făcea

decît ce știa ea. Iar cînd conu Tache a încercat să spuie o vorbă, i-a închis gura fără șovăire :

— Vezi-ți de politica dumitale și nu-ți vîrî nasul în trebile moșiei.

De atunci Tache a înțeles că trebuie să scoată din curtea Călmățuiului toate ambițiile și toată cruzimea lui. Avea cine să le înlocuiască și a pornit cu ele în sat, pe haturile moșiei și în cele trei tuiuri mai îngrozite ca oricînd.

Căci grecul, umilit și înfrînt în casa lui, umilit și înfrînt în trupul și în ambiția lui, și-a înzecit răutatea fără de seamăn dincolo de zaplaz. Iar în ziua cînd a priceput că nevastă-sa, coana Ileana, își dovedește pornirile cele adevărate și își trezește abia acum trupul la viață cu cine vrea și cînd vrea, cu un flăcău voinic ori cu cinci vecini de moșie, Tache a prins chiag de ură în inima lui, fiindcă în carnea lui nu mai avea ce prinde.

A ajuns o bestie de spaimă. A ridicat oamenii din Călmățui cu jandarmii, rînd pe rînd, și-i aducea la Tecuci ca să afle vești despre nevastă-sa. Oamenii țineau la sămînța asta culeasă dintre ei, o înțelegeau și își puneau lacăt gurii. Schingiuielile nu mai aveau sfîrșit. Ochii crunți ai coanei Ileana au cercat să potolească nebunia, dar au făcut mai rău, pentru că Tache a început să lovească hoțește, fără nici o urmă de milă.

Oamenii n-au mai putut să îndure. Pară de răzvrătire a prins să vîntuiască peste sate. Ațîțarea s-a întins ca un foc în miriște deasă și în toate colțurile au început să se puie la cale gînduri cu vărsare de sînge. În Călmățui, cel puțin, se trăsese sorții pentru purtătorul de cuțit. Și, ca să nu dea greș, s-au ales trei deodată.

Dar, în mijlocul urgiei care creștea, grecul, încolțit de tot felul de temeri a vrut să-și puie

înainte puşti ostăşeşti. Căpătase pînă şi învoirea asta, în ziua cînd s-a încovoiat pe jilţul lui din prefectură, înjunghiat de durerile măruntaielor putrezite.

Înnebunit de frica morţii, deodată a zvîrlit din mînă toate armele nemilei lui şi s-a dat pe mîna unor doctori milostivi care au hăcuit în el toată răutatea... Şi fiindcă răutate era peste tot, l-au hăcuit tot, ca să-l potolească pentru totdeauna şi să puie o liniştire şi o pace binecuvîntată acolo unde, de ani de zile, nu se mai ştia ce înseamnă un ceas tihnit şi o viaţă ferită de urgie.

Vestea a cutremurat cele trei tuiuri. Dar cutremurul care a fost în satele de pe moşii nu mai poate să-l încapă biata vorbă omenească.

De aceea, cînd s-a auzit că sicriul cu mortul a fost pus la tren şi vine, după dorinţa lui din viaţă, să fie înmormîntat în Călmăţui, tot ce-a fost vrednic să umble în sătucul acela de clăcaşi năpăstuiţi, a pornit înainte, în gura Cosmeştilor să aştepte venirea trenului, care dovedea mîntuirea.

Ai fi zis că nu pot crede minunii şi că se duc înnebuniţi s-o vadă cu ochii lor, s-o pipăie cu mîna lor, aşa goneau pe drumurile Iveştilor şi mai în sus, dincolo, spre Barcea şi spre Tecuci.

Iar noaptea, cînd au ajuns călmăţuienii la capătul podului de pe Siret, au găsit acolo furnicar de oameni, alergaţi din toate satele, din Ţigăneşti şi din Ungureni, din Griviţa şi din Mînjina, din sus, din jos, din răsărit şi din apus...

Trenul venea gîfîind... Îl ascultau venind şi le băteau inimile, de parcă ar fi fost una singură. A fluierat maşina scurt şi inima cea mare a tresărit. Apoi, deodată a ieşit ca un gîndac negru dintre sălcii şi inima a stat pe loc.

Cît a zornăit lung și greu fierăria podului sub roți, oamenii s-au strîns pe linie, fără să se gîndească la ce vor și la ce fac.

Mecanicul a fluierat odată, de două ori. Apoi, de nevoie, a oprit. Atunci a fost un iureș nebun de-a lungul vagoanelor, pînă au dat de cel cu sicriul. S-au năpustit pe fierăria închisă, s-o sfărîme și s-o spulbere. Au deschis ușile grele și nu mai vedeau nimic prin lacrimile de bucurie țîșnite în prima clipă cînd au zărit cutia grea, lungă și mare.

— Mă ! Vedeți dacă-i el !

Și a fost de-ajuns, ca să sară capacul din cîrligele și din cuiele lui.

— Să-l vedem toți...

Au sărit în vagon, l-au umplut. Se băteau ca nebunii :

— Dați-l jos să-l vedem toți...

Și sicriul a coborît jos, între ei... și — în sfîrșit — măcar acum ! — la picioarele lor...

Ce sălbătăcie a fost atunci nu s-ar putea spune și nici nu se mai cuvine spus. S-a vărsat acolo toată obida atîtor sute de inimi torturate, pentru că nu moartea sfințește pe om, ci omul sfințește moartea...

Un călmățuian a strigat :

— Mă frate-mio... să nu-i lăsăm să-l ducă la noi în sat... !

— Nu... nu... !

— Nici la noi !... Nici la noi !... Nici la noi !...

Și toată lumea înnebunită, care binecuvînta moartea, blestemînd mortul care o batjocorea, a început să urle ca în iad, uriaș și căuind ca haosul însuși :

— Nici la noi !... Nici la noi !...

Urletul lor umplea dealurile, luneca peste rîpa Furcenilor în matca Siretului... şi se ducea chinuind lung, devale, odată cu apele Siretului, ca să spele, asemeni lor, drumul pe care călătoreau...

— Să-l lăsăm aici... !

— Ce să-l lăsm aici... Daţi-l pe apă !

— Pe Siret...

Şi urletul a crescut pînă la cer :

— Pe Siret...

Cît ai clipi, cutia a fost smulsă din loc, a zburat pe sus, s-a rostogolit, hurducată şi învîrtită de lovitura malului, pînă în apa bulbonată, care bătea cu spume la cotitură. S-a înfipt în gol ca o săgeată neagră, a fiert apa după ea ca o gură care clefăie cu poftă... şi tocmai tîrziu, hăt, departe, s-a zărit ieşind deasupra, dusă la vale, la vale... pe calea de apă şi pe soarta rea...

Pe podul umblător de la Călieni, coana Ileana, vitează şi crîncenă, a mas[1] trei zile şi trei nopţi în mijlocul apei, aşteptînd să pescuiască sicriul blestemat.

Malurile erau înţesate de oameni. Toţi se juraseră să nu primească mortul pe pămînt. Atunci femeia a aşteptat noaptea, a tăiat odgonul şi s-a lăsat dusă la vale cu sicriu cu tot, pînă ce a socotit că iese din făgaşul urei... Acolo, a tocmit o căruţă, a pus sicriul la mijloc, l-a acoperit în toate părţile cu saci de ovăz şi l-a trimis la curte, în Călmăţui, pe drumuri ocolite şi pustii...

Azi oamenii l-au iertat. Ei uită uşor, pentru că durerea din trecut e blajină şi frumoasă. Face parte din poveste.

[1] În textul de bază : *mers.*

Dar, pe mormîntul lui Tache, o potrivire ciudată a făcut ca, mulți ani după moartea lui, să i se înalțe o cruce care-i seamănă. Nu e crucea sfioasă a credinciosului, nu e crucea albă și luminată a celui care a închis ochii în curăție, ci e o cruce neagră de granit, imensă, ca o vedenie de spaimă, apăsătoare și grea ca iadul cel cu smoală.

Nu e cruce. E umbra unei cruci. Apasă ca un munte peste mort și îl blesteamă din toată înălțimea ei. Căci a umbrit-o astfel nu o voință anume, nici mîna întîmplării, ci parcă însuși duhul negru al celui îngropat.

PEDEAPSA

Era tare plăcută ziua aceea de primăvară. Se dezmorţise tot pămîntul şi aburea încetişor sub lumina limpede a soarelui, sub cerul curat, proaspăt, unde nu mai rămăseseră decît două-trei scame albe de nori.

În sat, gospodinele începuseră a-şi diretica odăile şi se pregăteau de grijit pentru sărbători. Sfintele Paşti cădeau foarte devreme în acel an.

Tot omul era mulţumit, doritor de muncă şi binecuvînta pe Dumnezeu că l-a trecut în sfîrşit peste prăpădul iernei care fusese mai năprasnică decît oricare alta. Chiar spuneau bătrînii că n-au apucat niciodată asemenea urgie. Iar dovada o aveam toţi şi la îndemînă, văzînd ce puzderie de pomi degeraseră prin livezi.

Drept este că satul nostru nu-şi ţinea zilele din rodul pomăritului. Fiecare gospodar avea, pe lîngă casa lui, o palmă de pămînt, unde creşteau în voia lor cîţiva meri, cîţiva peri, nuci,

vișini ori pruni. Uneori, omul n-avea vreme nici măcar să-i curețe, iar cîteodată îi lăsa nealtoiți.

Dar copiii tot se bucurau de umbră și de cele gorgoaze răcoritoare, iar pe timpul verii, pînă în toamnă, nevestele tot aveau de unde scoate o strachină de chisăliță ori un sac de poame pentru o pomană, ori de ținut pe iarnă, uscate la soare pe acoperiș.

Astfel, degerarea atîtor copaci puși pe rod, măcar că nu fusese o nenorocire prea mare, tot era o durere și o pricină de gol în gospodărie.

Atunci s-au ridicat, cu greu cuvînt, părintele Ioniță și domnul Crăsnaru, învățătorul. Dumnealor amîndoi se trudeau de multă vreme să arate sătenilor, că e o mare lipsă în gospodăria locului și că lipsa aceea negreșit trebuiește acoperită în vreun fel. Anume, ziceau, satul nu are destui pomi roditori, iar cei cîți îi are sînt de soi slab, neputînd ei să dea fructe destule și așa de bune cum s-ar cuveni la un loc și un pămînt prielnic.

De altminteri o și dovedeau. Cele două livezi tinere, făcute de dumnealor în fața caselor, erau o frumusețe și o bogăție. Caisele cît pumnul, piersicile, cireșele gălbui, mai cît buricul degetului și mai cu seamă merele, aduse de învățător din susul Ardealului, arătau vădit ce ar putea să rodească pe toate dealurile noastre, dacă s-ar fi făcut un strop de cheltuială și s-ar fi pus un strop de străduanie.

Numai că oamenii erau lăsători. Sau, poate, se zgîrceau la cei cîțiva lei cît le trebuiau să cumpere puieții, mulțumindu-se cu pomii buni-răi ce-i apucaseră din vechi.

Cum se vede, iarna cumplită era aşadar un rău, care putea să aducă bine. Ceea ce înţelegînd sfinţia sa şi cu domnul învăţător au apucat taurul de coarne şi au purces a propovădui către gospodari să taie de îndată pomii uscaţi, înlocuindu-i cu puieţi de soi bun. Şi fiindcă mulţi din oameni nu aveau bani la îndemînă ori se codeau să facă asemenea cheltuială din puţinul pe care l-ar fi avut, Banca Populară a dat împrumuturi cui a vrut şi cît a vrut, plătind ea de-a dreptul pepinierei, după înscrisul în pomi a fiecăruia.

Şi aşa, cu puţină vreme înainte de sfintele sărbători ale Paştelui, şir întreg de căruţe intrau domol pe rohatca satului aducînd puieţii pentru gospodari. Peste două zile, cam o mie de copăcei se ridicaseră subţiri, drepţi şi bine sprijiniţi în parii albi, din gropile făcute la vreme. Iar părintele şi cu învăţătorul s-au putut lăsa în voie, pe jilţurile moi din casa sfinţiei-sale, zîmbind fericiţi de osteneala care le amorţise mădularele, dar îmbogăţise satul de mîine cu atîta pomăt.

— Copiii mei din şcoală, socotea luminat domnul Crăsnaru, vor avea, cînd vor fi gospodari la casa lor, o mie de pomi încărcaţi de roadă bună. Asta, în bani, face cît cel puţin o mie de saci de grîu. Adică, e ca şi cînd le-am plănui o moşioară frumoasă cu pămînt mănos. Dacă mai izbutesc a-i aduce şi la înţelegerea să facă stup de albine, pot închide ochii fericit că mi-am împlinit rostul meu dăscălesc...

Cu aceste zise, şi alte vorbe calde, amîndoi au început a face planuri mari pentru viaţa de mîine a satului, viaţă pentru care îşi măcinaseră, şi unul şi altul, toţi anii lor amărîţi şi trudiţi.

Un singur lucru le era însă de neînțeles. Anume, pentru care pricină, la asemenea pornire bună nu voise a fi părtaș în nici un chip moș Ion Iorga, bătrînul sfătos și duhliu din capul satului.

Într-adevăr, moș Ion era un om ciudat. Gospodar cuminte, dar nu prea avut, lupta destul de greu cu nevoile unei case împovărate și amărîte. Nevasta nu-i făcuse copii mulți, e drept. Decît, pe cei care-i avea, moșul a înțeles că e dator să-i crească frumos, cu rost și cu carte. Pentru asta, în căsuța curată dinspre Vadul Ungurului, lampa ardea mai tîrziu decît în vecini. Pe corba odăii de ședere vedeai cărțulii de tot felul și care mai de care cu filele mai umblate. Iar pe masă, călimara de sticlă nu ajungea niciodată să aibă cerneală uscată pe fund.

Îi plăcea grozav cartea lui moș Ion. Și-i mai plăcea să tragă cu coada ochilor peste ochelari la dreapta și la stînga unde ședeau flăcăiașii plecați deasupra altor cărți.

— Hrană și asta. Ba, parcă mai dulce decît cealaltă, cea pămîntească, pentru că o poți mistui, îndelung, iar gustul ei cel bun îți rămîne o viață în gură !

Așa gîndea dumnealui, uneori o și spunea. Decît, nu se mărturisea bucuros orișicui. Asta venea de acolo că unii oameni îi luaseră în glumă patima de citit, măcar că fiecare asculta în mare mulțumire poveștile cele multe și minunate ce le spunea moș Ion Iorga, cînd era stîrnit.

Numai că, patima cititului a avut și-un cusur. L-a despărțit încetul cu încetul de oameni și de înțelegerea lor. Căpătase alte lumini mai bune

decît ei, sau numai își închipuia că le capătă, Dumnezeu știe.

Învederat că, în multe și mărunte împrejurări, moș Ion judeca altfel decît ceilalți. Mai cu seamă de oamenii tari și înstăriți se depărtase dumnealui, socotindu-i cam nevrednici de starea lor cea bună. Ceea ce nu înseamnă că bătea prea mult de partea celor peste măsură de nevoiași. Acelora le găsea cusururi și mai grele, zicînd că-și merită pe deplin soarta de vreme ce nu știu și nu nimeresc o cale a folosi bunurile lui Dumnezeu de pe pămînt și drepturile date de el omului.

— Ai două picioare să umbli, ai două mîini să le pui la felurite meșteșuguri, ai ochi să vezi, urechi să auzi și minte să înțelegi, iar tu trăiești pe loc și în nesimțire, ca bățul de răchită pus de mine în nămol, la marginea pîrîului. Te mulțămești a crește. Apoi, frate, ce-ți mai priesc darurile lui Dumnezeu? Zvîrle-le măcar și strigă la cer: „Dă-le altuia, Doamne, că eu-n-am ce face cu ele, mi-s povară". Și atunci stăpînul, Cel-de-sus, le-o lua și-o înzestra pe altul mai bine, care acela o știi să le folosească și să aducă prin asta mulțumire cerului.

Asemenea cuvînt lipsit de blîndețe nu putea stîrni prietenie. Astfel, moș Ion nu era iubit pe măsura anilor și-a judecății lui. Știind asta, nici dumnealui nu se dădea în vînt după oameni, ci tot mai mult se ferea de dînșii neluînd parte la deșălmășiile obștești.

Dacă părintele se mirase că moș Ion n-a venit și el cu ceilalți la cumpăratul puieților, nu înseamnă că sfinția sa era neștiutor de meteahna gospodarului și ținerea lui deoparte. Dar la asemenea om harnic și cu pricepere în tîlcul tre-

burilor nu te aşteptai să nu înţeleagă mai repede ca oricine rostul însemnat al pomilor roditori.

Moş Ion Iorga s-a plimbat o săptămînă întreagă prin livezile cele noi. S-a uitat îndeaproape la un copăcel, i-a mîngîiat coaja, a ciugulit o fărîmă de ţărînă rămasă pe ea, apoi a trecut la altul şi la altul, punînd stăpînilor întrebări de tot felul.

Dar în Duminica Floriilor, omul şi-a încărcat în căruţă merinde pentru drum lung şi a pornit încotrova, nespunînd nici măcar un cuvîntel de lămurire.

Două săptămîni a lipsit. Cînd s-a întors, după Duminica Tomei, copacii aveau mugurii crăpaţi. Moş Ion a mai dat o raită pe la livezile oamenilor şi toate şi-au urmat rînduiala obişnuită de-a lungul primăverii, peste vară şi pînă au pornit negurile toamnei să se prelingă peste văi.

— Numai dumneata, moş Ioane, ai rămas fără pomi... i-a zis o dată cu mustrare dulce părintele Ioniţă, cînd l-a încrucişat pe o hudiţă din dealul lui Boboc, pe unde bătrînul îşi avea drumul către vii.

— Numai eu, sfinţia ta, a încuviinţat el încetişor şi oarecum încăpăţînat.

— Apoi de ce, moş Ioane? Crezi că-i mai bine aşa?

— Cred, părinte, precum spui. Altminteri aş fi fost şi eu cu zorul să aduc negreşit puieţi, oricum s-ar fi nimerit şi de unde aş fi apucat. Dar acum, mă întorc şi întreb pe sfinţia-ta. Nu-i mai bine să asculţi vorba *Scripturii* cînd zice: „Gura bună se hrăneşte din dulceaţa ei"? Adică, nu-i

mai de haznă să rabd şi să fac lucrurile la vremea lor şi după şartul lor întreg, în loc să mă pripesc ?

— Nu înţeleg de care pripă e vorba, moş Ioane.

— Apăi, părinte, cade-se oare să alerg în greşală pentru ca să cîştig un an, cînd pomul pe care-l pun e pentru o sută-două ori trei sute ?... Nu-i mai chibzuit să nu-mi primejduiesc osteneala şi banul ?

— Iaca tot nu înţeleg, moş Ioane, măcar că mă trudesc a pricepe. Primejduirea n-o văd, o dată ce toţi pomii sădiţi s-au dovedit a fi sănătoşi, dînd muguri la vreme şi înfrunzind la vreme. Totul cu totul şi n-ai număra mai mult de cincisprezece puieţi uscaţi. Şi aceia, pesemne nu din vina lor, cît din cine ştie ce cusur al pămîntului ori a dibăciei cu care au fost puşi.

— Drept e cuvîntul sfinţiei-tale, părinte. Dar nici al meu nu-i strîmb, măcar că bate calea alături de sfinţia-ta. Decît, socoata mea a fost mai vicleană şi anume, m-am întrebat ce are să se întîmple cu tot pometul satului peste zece ani, cînd or fi anii buni şi copacii în plină roadă.

— O parte o să se mănînce în sat, o parte o să ia calea spre careva tîrguri, iar de-o fi atîta rod să n-avem negustori pentru el facem un cuptor de uscat fructe ori tragem din ele marmeladă şi alte dulciuri, precum se obişnuieşte în locurile cu oameni gospodari şi luminaţi.

— Pricep. Chiar aşa m-am gîndit şi eu. Mai ales văzînd că rumânii au sădit cu toţi acelaşi fel de mere, acelaşi fel de pere şi acelaşi fel de caişi ori pruni. Dar ia să zicem că vine unul cu mere de alt soi mai bun şi pere mai frumoase. Cine o să aibă mai multă căutare şi preţ mai bun ?

— Ai toată dreptatea, moş Ioane. Numai că noi, şi eu şi dom'Crăsnaru, ne-am ostenit mult pînă am aflat care pomi merg bine la noi şi care-s acei să le priască mai deosebit preţul. Adică să dea venit mai bun. De pildă mere creţeşti sînt berechet prin partea locului. De aceea noi nu ne-am gîndit la mere creţeşti, tocmai pentru ca ale noastre să aibă preţ mai mare. Că or fi şi soiuri mai alese, se poate. Dar acelea sînt gingaşe şi nu se ştie de îndură traiul pe meleagurile acestea şi în pămîntul acesta.

— Apoi tocmai aici e vicleşugul meu, părinte. Eu m-am juruit să aştept pînă ce-oi nimeri soiurile cele mai bune pe care să le rabde locurile acestea. Iar pînă cînd nu le-oi afla, pomi nu pun. Că n-am grabă.

Părintele Ioniţă ar fi fost grozav de doritor să auză cam cum anume o să afle moş Ion Iorga soiurile cele bune de pomi potrivite pentru satul nostru. Dar truda l-a dat de necaz. Bătrînul îşi mîngîia încetişor firele mustăţilor tufoase şi albe sub care flutura uşurel un sfert de zîmbet subţire şi răutăcios.

Iar ochii cenuşii şi-au ascuns de tot micimea lor rotundă şi tare între creţurile pleoapelor şi în dosul hăţişului aspru din sprîncene. Nu voia să spuie nimic. Era pornit şi vrăşmăşea pe toată lumea, pentru că aceea tot mereu încerca să nu-i îngăduie a fi altfel şi deasupra ei. De-o pildă, ca acum, părintele. Iar moş Iorga se bucura de mai înainte de ziua cînd, la cea dintîi roadă a pomilor ce-i va pune, s-o abate la preot acasă, ducîndu-i pe tipsie mere, pere şi caise mai mari, mai frumoase, mai aromate decît puteau ieşi din livada sfinţiei-sale.

Şi-a mai trecut o iarnă, şi-a mai trecut o vară. Estimp moş Ion a tot săpat şi limpezit locul din livadă. Era pe-o coastă acela. O coastă cam în piept, pe care şuruirea ploilor repezi lăsa dîre şi adîncea mîncături. Din sus de tot, lîngă gardul lui Toader Frunză şi spre livada lui Costache Toma, moş Ion a săpat un şanţ de cîteva hîrleţe, întărindu-i malurile cu ţăruşi zdraveni, între care a împletit uscătură rămasă şi găteje. Şanţul era sortit să culeagă şiroaiele de apă din deal şi să le ducă spre o groapă mare, croită în colţul din sus al livezii unde se învecina cu hudiţa. Şi acolo, adică în hudiţă, a durat un fel de ridicătură care să îndoape apa spre groapă.

— Vezi tu, Ghiţă tată — lămurea moşu' lui ficioru-său cel mic — aici strîngem apă să întîrziem uscăciunea, dar totodată ferim şi livada s-o mănînce şiroaiele. De ce să lăsăm bogăţia asta de apă să se ducă la rîpă cînd ne-o aduce Dumnezeu singurel în ogradă? De aici o purtăm pe urmă cu cofele, ori prin şanţuri toată livada, pînă jos, la prispa casei. Ca să ţie mai mult, s-ar cuveni să zidim groapa ori s-o facem cu ţiment — aşa cum am văzut eu în ograda lui conu Iancu. 'Mnealui zicea că acela-i havuz, dar tot groapă se cheamă, măcar că era cu ţiment. Acu noi n-om putea-o face la fel. Aceea-i treabă boierească şi-i prea scumpă pentru punga noastră sleită de pitaci. Om face numai alt vicleşug cum am văzut în deal, unde a fost vatra satului din vechi. O lipim, tată, cu lut de cel bun, gros cam la două degete, iar pe urmă înfundăm groapa cu crengi verzi şi boji, de-i dăm foc să ardă năduşit. O facem, cum s-ar zice, ca o oală mare, ca un fel de chiup. Apa tot are să se strecoare prin pereţi, dar mai

pe sponci. Vasăzică așa ține răveneală mai multă vreme pe dedesubtul grădinii... Și asta trebuie...

După ce a isprăvit cu groapa, a început a brăzda livada și a o alcătui într-un fel de trepte largi. Aducea pămîntul la nivel, cît era îngăduit de clinul urcușului, și oprea căderea mai jos cu cîte un gărducean de nuiele. Astfel, costișa înaltă și pieptișă s-a preschimbat într-un fel de scară cu trepte late, unde fiecare era la nivel de păstra apa și n-o mai scurma ploaia.

— Acu, tată, mai avem de făcut gropile și-am isprăvit! încheie moșul spre toamnă, înainte de culesul popușoaielor.

Și toată iarna aceea cîtă a urmat, gropile au stat căscate spre viforniță și zăpadă, de-au colindat toate vînturile prin ele și toți nămeții spulberați de peste deal...

Acum satul nu mai putea de nerăbdare să vadă pomișorii lui moș Ion. Mai ales că gropile dumisale nu erau gropi mici de-un pas, cum știa toată lumea că se cade pentru sădire de copaci. Iar bătrînul cînd l-a întrebat unul mai clonțos:

— De ce faci gropile așa de mari, moșule? Nu-i nevoie! — a răspuns puțintel zbîrlit, dar și puțintel rîzăreț:

— N-o fi nevoie, băiete, numai că e pe măsura vredniciei...

Ceea ce, la drept judecat, era un fel de vorbă în vînt, fiindcă n-avea nici o noimă. Cel puțin așa erau încredințați toți în cap cu dom'Crăsnaru, învățătorul.

Cînd au prins a se dezmorți dealurile, iar soarele a săltat vesel peste necuprinsuri, să facă semn de departe berzelor și lăstunilor ca să vie, moș Ion s-a mistuit într-o bună noapte în fruntea

a zece care luate cu chirie din sat, avînd tot omul poruncă să-şi aibă în traistă mîncare pe şase zile şi în corlată sacsana zdravănă de nutreţ pentru vite.

Cînd s-a întors, nu i-a prins de veste satul. Plecase în sus şi a venit pe jităria din vale. Cum s-ar zice, făcuse ocol pe unde l-o fi făcut. Oamenii luaţi cu dînsul au spus mai tîrziu că trecuseră pe la vreo trei-patru pepiniere, fără să ştie prea limpede unde sînt şi cum le zice. Limpede nu le era acestora şi satului întreg decît un lucru : moş Ion adusese pomi, dar îi aduse cu pămîntul lor la rădăcină, fiind aceia pomi crescuţi bine şi mai înaintaţi decît toţi cari se aflau acum în sat.

Vasăzică, nu va fi nimănui de mirare aflînd că-n a şaptea zi sub sară, livada lui moş Ion Iorga era încheiată cu toţi pomii la rînd, puşi ca ostaşii, cu tulpinele sclipind albe după văruiala cu lighene mari de pămînt la rădăcină şi cu paznic neîndurat care se plimba din treaptă în treaptă, ca şi cînd n-ar fi avut să ţină numai sama de hoţi şi răi, dar să pîndească pînă şi umflarea tainică şi înceată a mugurilor sub învelişul lor lucios şi cafeniu de iarnă, semuitor cu aripile tari ale gîngăniilor de iarbă.

Îngrijiţi cu o răbdare neînchipuită, săpaţi la rădăcină, gunoieţi la timp, udaţi zi de zi, pomii au înfrunzit, au înflorit şi au făcut roade din primul an. Dar moşneagul le-a rupt pe toate, spre marele necaz al babei dumisale, care, femeie nepricepută cum era, n-a priceput pentru care cuvînt trebuie să-şi lipsească gura ştirbă de niscai gorgoaze şi chisăliţe bune.

Decît, în fiecare copac tot a lăsat moșneagul cîte două fructe, nu de alta, dorea să le vadă cum arată...

Și le-a văzut. O frumusețe de poame. Așa de frumoase că nu s-a putut învinge cînd le-a socotit coapte să nu le ia în buzunar și să le arate ciurdei oamenilor, într-o duminică la horă. Apoi, după ce a gustat ca pe-un dulciu neasemuit pizmășia neascunsă a vecinilor, a purces către casa sfinției sale, unde venise și învățătorul, „ca să-i întrebe, în treacăt, dacă știu 'mnealor cumva ce fel de nume românești ar fi la astea, care le zice *rinclode*... și nu mai știu cum..."

A trecut încă un an-doi și livezile au intrat mai toate pe rod. Bineînțeles, a lui moș Ion era în frunte. Oamenii îndeobște vindeau poamele cu căruța și cu sacul. Moș Ion le vindea cu kilogramul și cu lădița. Pînă la urmă, tot moșneagul cîștiga mai mult, măcar că în fiecare primăvară, la scuturatul florilor, fie anul cît de bun, el rărea așa de mult rodul pe copaci, încît oamenii începuseră a-i bănui tăria de minte.

Dar acum, îmboldit de izbîndă, bătrînul s-a hotărît să-și întindă livada. A făcut încă una dincolo de deal, unde avusese o pîrloagă de vie teras. A muncit pămîntul la fel, a adus copaci la fel. Numai că de astă dată i-a sădit micuți, cum îi aducea toată lumea.

Și pînă să dea la rod, nu s-ar mai fi întîmplat nimic. Timpul trecea neted și bun ca în toată vremea și în tot locul, unde și cînd așezările sînt cuminți, făcute după chibzuiala de totdeauna a lumii. Numai că, într-o bună zi de primăvară, moșneagul a zărit urme ciudate în livada lui.

Cînd s-a uitat mai de-aproape, a văzut alți pomi în locul celor pe care-i pusese el.

Atunci moș Ion a trecut prin cumpeni grele, neasemuite. Pomii săi cei de soi bun fuseseră furați, iar în locul lor meri și peri de rînd ca ai tuturor celorlalți din sat.

Moș Ion a stat cîteva zile amărît și încrîncenat împotriva răutății oamenilor. Înțelesese dintr-o dată multe și multe mărunțișuri cari în trecut i se păreau numai năzăreli. Mai înțelesese că doi ani de zile a fost rîsul satului, care îl aștepta la rodul pomilor să-i vadă uluiala și furia.

N-a spus însă nimănui o vorbă. A început doar a colinda prin livezile altora, făcîndu-se că nu știe nimic și că n-a băgat nimic de seamă. A cercat să ghicească pomii cei de soi din vecini și i s-a părut a găsi pe ici pe colo cîte unul din cîți avusese în livada cea nouă. Dar nici întemeiat nu era, nici inimă să purceadă vuiet n-a avut. Atunci, în cea dintîi duminică după sfînta slujbă de la biserică, a cerut îngăduința sfinției-sale să cuvinteze către oameni și le-a zis :

— Fraților și dumneavoastră gospodari. Iată cuvîntul meu pe care doresc a vi-l spune și a mă spovedi ca la creștini și megieși ce-mi sînteți. Aflați astă faptă și întîmplare plină de păcat. Niște flăcăi mehenghi de la noi din sat, au făcut cu noi o șagă năstrușnică. De haz este care nu se mai află. Dar asta ar fi bine că și lui Dumnezeu îi place veselia oamenilor. Numai că prea curînd n-o mai fi prilej de veselie ci de întristare și căinat, cînd or ieși luminile adevărate dîndu-se ele pe față chiar fără voia noastră.

Iată, eu, mă știți că nu-s om vorbăreț. Spun puține din cîte știu și mai puține din cîte mă dor.

Dar acum a venit vremea să vă spun una, care o să vă mire pe unii, iar pe alţii o să vă supere.

Unii oameni ştiu că am făcut şi eu o livadă ca toţi megieşii mei. Dar mai ambiţios, cum sînt, am făcut o livadă cu pomi de soi, care nu se mai află alţii la fel în părţile noastre. Una lume a văzut ce roadă am şi nu s-a prea bucurat că i-am rămas. Altă lume a poftit să facă la fel cu mine, dar n-a avut putere şi s-a lăsat păgubaşă. Dar, iaca, eu am avut trufia să mai întocmesc o livadă şi tot omul, văzînd aşa cutezanţă, a înţeles că iar voi ridica pomi de soi, cu rod scump şi aducător. Drept care într-o noapte, două ori zece, Dumnezeu ştie, au viclenit — cari ar fi aceia — şi mi-au scos pomii cei tineri de soi, de-au pus în loc pomi cum are oricine dintre dumneavoastră.

Am văzut şi mi-am zis : bună treabă şi isteaţă. Dar fără primejdie nici asta nu-i. Că, iaca, mă întreb acum, şi vă întreb şi pe dumneavoastră, ce are să se întîmple peste doi-trei ani cînd pomii or intra pe rod ? Ai să vezi în livadă la cuscru cutare un măr de soi şi ai să înţelegi numaidecît că-i furat de la mine. Vasăzică, toţi pomii mei or să înceapă a grăi pe limba lor, ca şi cînd ar spune cu fiecare gorgoază : Şi eu sînt de furat, frate-meu, şi pe mine tot de la moş Ion m-a furat. Apăi frumos a fi asta ? Şi plăcut a fi ásta, întrebu-vă ? Acu una lume ar putea întoarce aşa : ia lasă-mă uncheşule în bună pace, că de unde ai cumpărat dumneata puieţi puteam să-i cumpăr şi eu... Bun răspuns. Dar numai un cusur are. Nimeni nu ştie de unde vin pomii mei cei noi. Numai eu ştiu şi cu băietul cel mare. Dar, hai să zicem că hoţii ar şti-o şi pe asta. Mare lucru tot n-ar fi, pentru că asemenea pomi nu trăiesc pe locurile noastre decît dacă-s crescuţi cum ştiu

eu şi cum am făcut. Păi de ce credeţi dumneavoastră că am aşteptat eu atîţia ani, de n-am pus livada odată cu ceilalţi. Să vă spun: pentru că eu am dus pămînt de aici, acolo, la pepinieră şi în pămînt de-al nostru i-am crescut, să le fac deprinderea de mititei. Iar din pricina asta dintr-o sută abia am căpătat vreo patruzeci, că nu-i şagă a nu-i da copacului ţărîna care-i priieşte lui.

Dar, hai să zicem că nici asta n-ar fi dovadă limpede, măcar că orice om priceput ţi-o spune-o. Pomii mei tot au să spuie de unde sînt, fiindcă eu am avut grijă să crestez pe coaja lor, undeva, cu cuţitul: „Furat". Acu nu se vede, că-i coaja tînără, dar cu tot anul care a trece, coaja are să se desfacă la buchile mele şi pe cît or creşte copacii, pe atît o creşte şi vorba „Furat". Cum de altfel se şi cuvine, fiindcă intrînd şi pe rod şi înmulţindu-l cu tot anul, furătură mai mare o fi şi mai însemnată.

Văd că şoşotiţi între 'mneavoastră şi înţeleg că amarnic îi căinaţi pe hoţi. Că or sta bieţii de-acu încolo numai cu ochii zgîiţi la coaja copacului şi le-o tremura într-una inima cea păcătoasă aşteptînd să vadă unde crapă vorba cea de ruşine şi de adevăr.

Apăi, fraţilor şi gospodarilor, îmi pare rău de ei, dar n-am ce le face. Ar fi cu cădere să-mi pară rău şi de sufletul meu că am păgubit, de vreme ce ei au făcut faptă înadins să-mi aducă pagubă.

Dar, iaca, se întîmplă minunea să nu fie aşa! Adică pedeapsa care o să le vie lor mă împacă şi-s gata să-i iert! Ştiţi de ce spun asta? Pentru că, măi oameni buni, cu adevărat vorbind s-ar putea să se potrivească socoteala altminteri şi cu mare haz, pentru că eu, fraţilor, n-am spus nimănui că am pus pomi de soi ales şi în livada

asta nouă. A crezut lumea aşa, neînchipuindu-şi, din pidosnicia ei şi din pizmuială, că aş putea face şi altminteri. Dar eu, fraţilor şi gospodarilor, aş putea să mă spovedesc vouă în faţa altarului cum ne aflăm, că n-am pus pomi de soi. Ba nici măcar din cei de care aveţi dumneavoastră, care şi ei sînt foarte buni şi mănoşi. Am pus copăcei sălbateci, nealtoiţi de fel, măcar că păreau aşa pentru cel nepriceput. Aşa că, astăzi, fără voia şi fără vina mea am ajuns păgubaşul-hoţ, că adică eu cel furat sînt cu folosul şi cei cari m-au furat cu ponosul şi paguba...

De aceea, vă rog, care de aici sînteţi cu pricina şi care cunoaşteţi pe unii ce nu-s aici, spuneţi-le, stau gata să întorc paguba făcută cu neştiinţă şi să plătesc adăugirea de preţ pentru altoaie. Să vină fiecare la mine, să-mi arate cîţi copăcei mi-a pus în locul celor pe care mi i-a scos şi-l despăgubesc în cinste. Sau, dacă nu i se pare truda mare, la toamnă ori la primăvara ce vine, cînd e timpul lucrului la pomi, să-i mute la loc. Eu m-oi face că nu văd şi Dumnezeu ne-o ierta pe toţi pentru păcatul făcut. Pe mine pentru că n-am ştiut, pe ei pentru că la asemenea furt e şi-un strop de frumuseţe, de vreme ce le-au fost aşa de dragi pomii şi roadele de la Dumnezeu lăsate, că neavînd putere de bani ori de minte, aşa de tare au rîvnit la mai bun, pînă ce au greşit cu pasul peste hotarul îngăduinţii.

Iaca, fraţilor, gospodarilor, asta am avut de spus. Şi vă rog să iertaţi dacă din cunoaşterea lucrurilor, am adus un strop de amărală cuiva. Am vrut şi eu să rîvnesc la mai bine. Adică să întîmpin azi cu o amărală puţintică — vasăzică din vreme — alte amărăli mai mari pe care le-ar fi avut una lume!

Astfel încheind, a sărutat icoana din iconostas, făcîndu-şi cruce evlavioasă, s-a închinat în faţa sfinţiei sale şi a păşit mîndru, răzbunat, spre ieşire, pe cărăruia din mijlocul bisericei, de unde femeile deoparte şi bărbaţii de alta s-au tras încetişor spre străni.

Pînă în toamnă, măcar că vara a fost ploioasă şi prielnică peste măsură, pomii, peste o sută de copăcei s-au uscat în livezi... Care din omidă... care din muşchi verde... cară fără pricină...

— Iaca aşa mor unii dintr-o slăbiciune, zicea moş Ion, ca să mîngîie chipurile pe gospodarul păgubit cînd bătea livezile şi nimerea încă pomi pierduţi...

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXXVII
Notă asupra ediției LIX

POVESTIRI CU PRUNCI ȘI CU MOȘNEGI

Spre stea au călătorit 3
Dușmanul trenului 21
Meteahna coanei Dora 30
Moș Drăgan milogul 48
Balaurul din iezătură 57

GHICEȘTE-MI ÎN CAFEA

Ghicește-ini în cafea 83
Dispariția lui Max Edelstein „Depou de mașini agricole“ „La încercarea puterilor“ sau alegerea omului de neom . . 125
Scrisoarea unui mort 165
Seria „Tăchiță Cantemir“ 199
Fiica Spiritismului 212
223

Spaima cea cumplită 235
.....ul din America 256
Crăciun specific național 274
Moș Ion Costea bea. De ce? 282

BĂTAIA

Bătaia 297
Ghetele lui Năstasă 324
Scrisoare 348
Cravata 361
Dintr-un galben, doi... 374
Platon hagiul 384
Îmi cîștig pîinea 397
Scrisoare de Crăciun 404
Pașa cu trei tuiuri 416
Pedeapsa 439

Lector : ECATERINA ȚARALUNGA
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Apărut 1972. Tiraj 47.460 ex. Broșate 45.960 ex. Legate ½ 1500 ex. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 21,15. Coli tipar 16,25. A. nr. 8200/1972. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—32.

Tiparul executat sub comanda nr. 20.382 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Piața Scînteii nr. 1
București
Republica Socialistă România

v. i. popa

editura meridiane

«Prin ce întîmplare, din materialul uman, din care s-au plămădit oamenii Renașterii, într-o epocă de individualism a artelor, cînd aceștia mînă gata să zugrăvească, să cioplească marmora, să lucreze metalul prețios în fine bronzul, să înalțe lira sau să ridice lortăreața pe Viale dei Colli pentru a apăra Florența Medicilor — prin ce întîmplare, din acest mozaic de multe diferențiat, natura a creat fragila ființă a moldoveanului nostru subțire și inteligentă ca un arc voltaic? D. Victor Ion Popa s-a coborît din Bîrlad și, dacă a adus cu dînsul trei nume, e unul din rarii ce nu le-a usurpat: căci ce ne-a făcut pînă acum acest om al Renașterii în care să nu fi fost Victor prin realizare și Ion prin autohtonicitatea»

E. LOVINESCU